

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

AH 5IHR 8

Harvard Depository
Brittle Book

NT. Philol
991

508.5
B974sd
1906

Library of the Divinity School

Bought from the Fund

GIVEN IN MEMORY OF

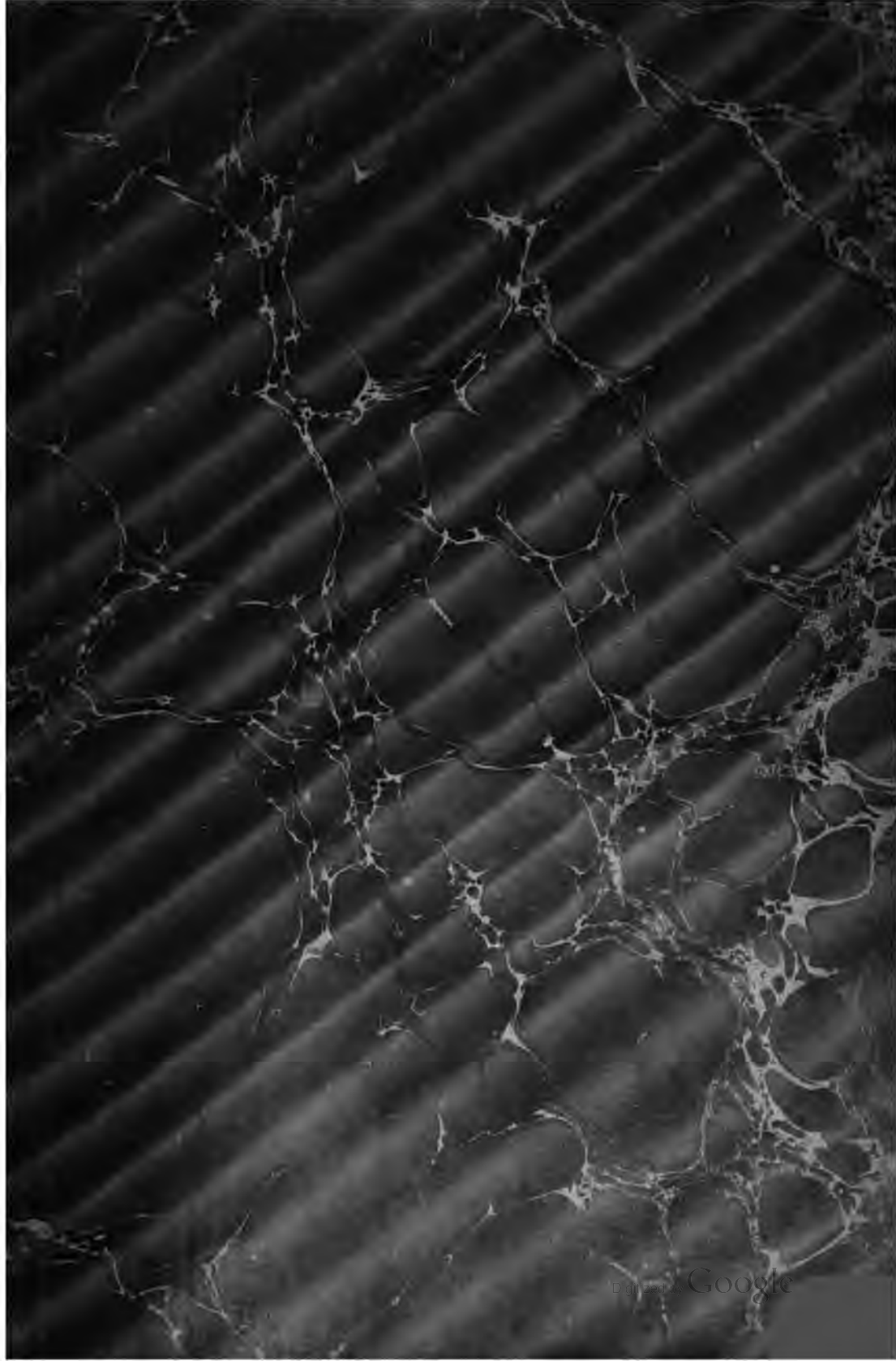
RUSHTON DASHWOOD BURR

OF THE

DIVINITY SCHOOL CLASS OF 1862

The gift of Mrs. Burr

Received 18 Feb. 1907.

**SYNTAXIS DER WIJZEN EN TIJDEN IN HET
GRIEKSCHE NIEUWE TESTAMENT.**

SYNTAXIS DER WIJZEN EN TIJDEN

IN HET

Grieksche Nieuwe Testament.

Dr. W. L. G.
E. W. BURTON'S

SYNTAX OF NEW TESTAMENT MOODS AND TENSES

VOOR HET NEDERLANDSCH TAALEIGEN BEWERKT

DOOR

J. DE ZWAAN,
THEOL. CAND.

HAARLEM. — H. D. TJEENK WILLINK & ZOON. — 1906.

FEB 19 1907

Divinity School
Burr fund

508.5

B974sd

1906

AFKORTINGEN VOOR DE TITELS DER BOEKEN
VAN HET NIEUWE TESTAMENT.

M: Matthaeus, **μ:** Marcus, **λ:** Lucas.

I: Johannes.

π: Handelingen.

ρ: Romeinen, 1. 2. **κ:** I. II. Corinthen.

γ: Galaten, **ε:** Ephesen, **Φ:** Philippensen,

κ: Colossensen, 1. 2. **θ:** I. II. Thessalonicensen.

1. 2. **τ:** I. II. Timotheus, **ι:** Titus.

φ: Philemon.

ξ: Hebraeën.

ι: Jakobus, 1. 2. **π:** I. II. Petrus.

1. 2. 3. **ι:** I. II. III. Johannes, **ι:** Judas.

α: Openbaring.

Hieraan zou men toe kunnen voegen:

Σ: Synoptici, **E:** de vier Evangeliën.

Π: Corpus Paulinum, **K:** Kathol. brieven.

Met de bovengenoemde toevoeging en eenige wijziging ten behoeve der duidelijkheid zijn deze afkortingen gelijkvormig met die, welke Prof. Dr. E. Nestlé voorstelt in zijn *Einführung in das N. T.*

Er is grammatica en grammatica. De gewone schoolboeken volgen, met de noodige concessies aan de praktijk, de grootere Duitsche werken. Beiden beoogen 't geven van Historische Grammatica. Zij beschrijven n.l. den samengestelden bouw van de verschillende rededeelen in een gegeven tijdvak en trachten zoo nauwkeurig mogelijk de vaste regels te formuleeren, waarnaar die deelen samenwerken. Veelal meent men zich niet tot een enkel tijdperk te kunnen bepalen, maar voegt ter verklaring allerlei mededeelingen omtrent vroegere perioden aan 't onderzoek toe. Hoever men hierin ga, of hoe weinig men ook aan deze neigingen toegeve, 't boek, dat dergelijk onderzoek bekroont, wil een *beeld* geven van het taalmechanisme gedurende een zekeren kring van jaren, al of niet getooid met historische gegevens.

Deze opvatting heeft ongetwijfeld haar verdienste, maar in de practijk zijn er onvermijdelijke bezwaren aan verbonden, wat gewoonlijk aan 't licht komt, wanneer de gegevens en theorieën der grammatica bij de lectuur en vertaling der klassieken zullen worden aangewend. Dan zou een *vergelijkende beschrijving* van 't klassieke en 't eigen taaleigen, een exegetische grammatica ¹⁾ wellicht meer nut kunnen stichten.

¹⁾ Er is geen zuivere tegenstelling tusschen Historische Grammatica enerzijds en Exegetische Grammatica daartegenover. Juister is 't misschien onderscheid te maken tusschen een constateerende en een historische methode.

Men kan n.l. een taal in een gegeven tijdperk eenvoudig *beschrijven* of wel in haar *geschiedkundig* verloop pogen voor te stellen — voorzover dit n.l. kenbaar is.

Waar dit laatste beoogd wordt, gaat men — zonderling genoeg —

Inzonderheid geldt dit bij 't Nieuwe Testament, dat bovendien in vormleer en syntaxis nog vrij wat afwijkt van de taal der klassieke redenaars.

Dit laatste bezwaar behoeft echter niet te wegen, daar de grammatica's van SCHMIEDEL en van BLASS dit kunnen wegnemen. Maar ook zij geven slechts een beschrijving, een beeld van de functiën der taal in 't Nieuwe Testament, de exegeet moet zelf echter zien, hoe hij deze — vaak in duister Duitsch gehulde — kennis gebruiken zal voor de juiste weergeving van 't origineel in zijn moedertaal.

Dit vereischt meerder taalkundig inzicht en philologische oefendheid dan de gymnasiale propaedeuse gewoonlijk aanbrengt.

Daarom kan een exegetische grammatica, vooral op 't gebied der Syntaxis, nuttig zijn als een hulpmiddel bij 't bezigen van commentaren.

Hiertoe strekken ook de eerste paragrafen van dit boekje. Na enkele uiteenzettingen omtrent „exegetische grammatica”, worden hier de voornaamste philologische „Schlagwörter” toegelicht, waarmee de belangstellende raadpleger van commentaren of grammatische werken van verder vragen kon worden afgeschrikt.

Enkele opmerkingen omtrent de Papyri en andere kenbronnen van 't latere Grieksch kunnen den lezer eenigermate oriënteren op dit gebied en bij voorbaat waarschuwen tegen overijling in 't aanwenden van deze hulpmiddelen ten behoeve der exegese.

meestal niet uit van 't *kenbare*, de hedendaagsche Grieksche taal, maar van een hypothetisch Oergrieksch, of van 't nog verder verwijderde Oerindogermaansch.

Exegetische Grammatica behoort, wat de behandeling van de taal van 't document (in casu 't Grieksche Nieuwe Testament) en van die van den exegeet (in casu de Nederlandsche *rouw*) betreft, tot het *beschrijvende* type. 't Is de door de praktijk geeischte *vergelijkende* behandeling ten behoeve der exegese, waaraan de Exegetische Grammatika haren naam ontleent.

Dat *Burton's Syntax of N. T. Moods and Tenses* ¹⁾ meer dan een eenvoudige vertaling in 't Nederlandsch vereischte, ligt in den aard der Exegetische Grammatica. Toch heb ik, met terzijdestelling van andere plannen, mij zooveel mogelijk aan den text en indeeling van den eersten auteur gehouden. Alleen daar, waar 't een of ander, m. i., minder juist moest worden geacht, elders weer worden aangevuld en verbeterd of wel, met 't oog op ons taaleigen, geheel vervangen, in dergelijke gevallen zal men afwijking kunnen waarnemen.

Dat mij deze taak niet te zwaar werd, dank ik in de eerste plaats aan de belangelooze toewijding, waarmede Dr. D. C. HESSELING, privaats-docent in Middeleeuwsch en Hedendaagsch Grieksch aan de R.U. te Leiden, door zijn privatissima heeft aangevuld, wat mij aan filologische propaedeuse en leiding ontbrak. Indien de bewerking van dit boekje de exegetische studiën in ons vaderland dienstig zal kunnen zijn, dan danke de lezer het hem, met allen, die 't voorrecht genoten hem op deze paden als leermeester en leidsman te leeren waardeeren.

J. DE ZWAAN.

Den Haag, 5 April 1905.

¹⁾ De volle titel luidt: *Syntax of the Moods and Tenses in New Testament Greek* by ERNST DE WITT BURTON, Professor in the University of Chicago. Third Edition. Edinburgh. T. & T. CLARK 1898. De schrijver was zoo vriendelijk mij een afdruk te zenden van zijn bijbehorende *Notes on New Testament Grammar* Revised Edition. Chicago, The University of Chicago Press. 1904, wat mij bevestigde in 't voornemen om eenige inleidende paragrafen vooraf te doen gaan aan deze bewerking.

HOOFDSTUK I.

1. De taak der Exegetische Grammatika is den weg te openen tot een zoo nauwkeurig mogelijk weergeven van eene gedachte, in een vreemde taal uitgedrukt, met de hulpmiddelen, die onze moedertaal biedt.

2. Hiertoe neemt zij zoowel tegenover de vreemde als met 't oog op de eigen taal 't standpunt der waarnemende beschrijving in. Zonder zich in te laten met theorieën omtrent 't „ontstaan” van werkwoordsvormen ¹⁾ of over de „eigenlijke beteekenissen” van „wortels” ²⁾ of „werkwoordstammen”, constateert zij eenvoudig welken dienst de verschillende rede-

¹⁾ Of *ἔλυσα* en *ἔλυον*, *δείξαι* en *λέγει* op geheel verschillende wijze zijn „ontstaan”, is voor den exegeet onbelangrijk. Dat deze werkwoordsvormen in 't gebruik volkomen gelijkwaardig zijn, ondanks hun verschillend uiterlijk, is daarentegen voor de exegese van 't hoogste belang. Aan den anderen kant zijn er gelijkvormige *rededeelen* die uiteengaan in beteekenis, b.v. 't *Attische* en 't *Postklassieke Perfectum* (§§ 86—98) of de verschillende schakeeringen van 't *Futurum* (§§ 78—86), etc.

²⁾ Daargelaten nog 't feit, dat „wortels” en „werkwoordstammen” nergens elders voorkomen dan in 't rijk der hypothesen, buiten 't gebied der exegetische grammatika, moet er op gewezen worden, dat men *alleen in 't gelijktijdig taalgebruik* de mogelijkheid van verschillende beteekenissen kan vaststellen. Commentaren, en dergelijke, werken nog veel te veel met „eigenlijke” of „grondbeteekenissen”, die aan een zeker gegeven stel klanken onafscheidelijk door alle eeuwen heen „eigen” zouden zijn. Dit mysterieus gedoe hoort niet in 't apparaat van den exegeet. Al wisten wij b.v. volkomen nauwkeurig wat de „wortel” van *πιστεύειν* „beteekende” in

deelen in 't zinsverband doen, om daarna te vragen, hoe men de gegeven gedachte het best met Hollandsche woorden zou kunnen zeggen. Zij levert dus een *vergelijkende beschrijving* van 't vreemde en 't eigen idioom.

HOOFDSTUK II.

EENIGE ALGEMEENE BEGRIPPEN.

3. De taal is een abstractie; immers wat verstaan we er onder? Is 't gedrukte of geschreven woord en 't geen daaraan onderzocht en opgemerkt kan worden, is dat alles wat onder 't bereik van taalstudie valt? 't Verschil in de wijze van uitdrukking bij 't spreken of schrijven leert ons wel anders. Moet dan alleen de uiting in klanken, al of niet in schrijfteekens vastgelegd, 't gebied der taal heeten? Dan is 't toch een zonderling feit, dat een Hollandsche zin, woord voor woord b.v. in 't Engelsch vertaald, toch nog geen „Engelsch” is. De eenige oplossing is, te onderstellen, dat een vreemdeling zijn gedachten niet alleen door andere klanken kenbaar maakt, maar ook anders denkt. Iets dergelijks merken we op, wanneer we een stuk Hollandsch b.v. uit de 16e eeuw lezen en vergelijken met onze wijze van uitdrukking. „Het Hollandsch” is dus blijkbaar een verschijnsel, dat moeilijk als een concreet iets te vatten is. Het is een *abstractie*, die ons doet denken aan de wijze, waarop een Hollander, 't zij nu, 't zij in eenig vroeger tijdperk, zijn gedachten aaneenschakelde en met behulp van klanken of vaststaande teekens voor klanken aan anderen

't „oerindogermaansch”, in 't „oergrieksch” enz. enz., dan waren we met dat al nog geen stap nader tot een zuivere exegese b.v. van *ε. 1.18*: *ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐφοροῦσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.*

kenbaar maakte of maakt. Ja ook de toekomst is onder dien vagen term begrepen. Gewoonlijk echter bedoelen wij, wanneer we spreken van „het Hollandsch”, eenvoudig dit: de wijze, waarop ik, en vele anderen binnen onze grenzen, mijn gedachten kenbaar maak.

Spreken we nu van „het Engelsch”, „het Fransch”, „het Grieksch”, „het Attisch” dan kan de mate van werkelijke kennis, die spreker en hoorder ervan hebben, onderling verschillen, ja zelfs geheel onbeduidend zijn. Voor 't meerendeel onzer landgenooten zijn die woorden niet meer dan „holle klanken”. Men wake ook op *wetenschappelijk* gebied voor dergelijke verschijnselen.

4. Een dialekt is eveneens een gemakkelijke term om iets heel vaags aan te duiden. Ieder weet wel, dat b.v. een Zeeuw anders spreekt dan een Zuidhollander, enz., enz. Toch zal men dadelijk voelen, dat hier de grenslijn moeilijker te trekken valt. Bovendien vergete men nimmer, dat men steeds slechts één Zeeuw, één Hollander, één Brabander hoort spreken, doch nooit en nergens „het Zeeuwsch”, enz., „het Hollandsch” kan vernemen.

Dat hier weer een abstractie aanwezig is, blijkt ook uit 't feit, dat er „onderdialekten” zijn in een en dezelfde provincie, dat die onderdialekten weer te verdeelen zijn in „onderdialekten van den tweeden graad”, totdat we, na alle abstracties, eindelijk op den bodem meenen gekomen te zijn door met het volk te erkennen, „dat geen twee menschen eender spreken”.

5. Doch ook hier zijn we nog niet op den diepsten grond. Onze *persoonlijke taal* verandert immers met ons. Als kind, als jongen, als man, als grijsaard spreken we anders. Verschillende omstandigheden wijzigen onze taal: ons ambt, ons beroep, bezigheden hebben er invloed op. In tegenwoordigheid van hooger geplaatsten spreken we een „andere taal” dan

wanneer we ons met minderen onderhouden, kortom zelfs wanneer we spreken van onze persoonlijke taal is er abstractie aanwezig. ¹⁾

6. Maar de opklimmende graden dier abstracties moeten toch in de werkelijkheid aan iets beantwoorden. Hoe kwam men er anders toe ervan te spreken?

En, van beneden dus opwerkende, merken we op, dat, al is de persoonlijke taal strikt genomen een abstractie, er toch een zekere eenheid in is, die met de blijvende persoonlijkheid in ieder individu wel op eenige wijze samenhangen zal. Zoo is 't ook met de taal van kringen van menschen. In hun onderling verkeer verstaan zij elkander. Al zijn er geen twee, die volkomen gelijk spreken, allen deelen in hun kring toch een zekeren geestesinhoud en hebben daarvoor een onderling verstaanbare uitdrukkingwijze.

In grootere eenheden worden nog andere factoren zichtbaar: afkomst, beschaving enz.

7. Bij „dialecten” aangekomen, treden de ongelijkheden door bovengenoemde omstandigheden veroorzaakt, nog sterker in 't licht, maar veelal overschrijden de verschillen toch in hoofdzaak niet het gebied der klankleer. Meestal is er een kern, de spreekwijze van hen, die den meesten invloed hebben op alle gebied van 't leven. Een dialect is dus een gemeenschappelijk iets — immers ook die kern blijft niet geheel zichzelf — 't is een gemeenschappelijk verkeersidoom, een *κοινή*.

¹⁾ Wie omtrent deze en dergelijke vragen door nauwgezette studie tot meerdere helderheid wil komen, heeft daartoe in onze taal op te slaan de vertaling door Dr. HESSELING en Dr. SALVERDA DE GRAVE, van VICTOR HENRY'S *Antinomies Linguistiques*, onder den titel *Tegenstrijdigheden in de Taalwetenschap* bij VAN DOESBURGH, Leiden, uitgekomen. Daarnaast 't standaardwerk van Dr. HOOGVLIET *Lingua*, *Beknopt Leer- en Handboek van Algemeene en Nederlandsche Taalkennis*. VAN LOOY, Amsterdam 1903.

En bij 't geen dan in 't algemeen een „taal” genoemd wordt geldt ditzelfde. Ook de taal is van niemand en toch van allen, wat niet wegneemt, dat die *κοινή*, dat gemeenschappelijk verkeersmiddel, zich in Nederland b.v. gevormd heeft rondom 't Hollandsch als kern.

Ook in andere „talen” is zulk een kern op te merken: in Frankrijk is b.v. de taal van 't Ile de France de basis, terwijl „het Italiaansch” in hoofdzaak een gewijzigd „Toskaansch” is.

Dialecten en Talen zijn *κοινά*: bemiddelingen.

8. „Verbastering” en „Taalgevoel”. „Het Attisch” kennen we voornamelijk uit geschriften van hooge litteraire waarde, die ons bijna uitsluitend in aanraking brengen met de spreekwijze der fijnste beschaving. ¹⁾ Bovendien is 't een kenmerk van „den Griek”, dat bij hem zelfs de beschaafde taal, voor litteraire doeleinden gebruikt, zich nog moet wijzigen naar eischen van rhytmiek en conventie. Verstaan we dus onder „het Attisch” slechts de uitgewerkte, kunstige taal der eerste prozaschrijvers, dan vindt men in latere geschriften werkelijk minder verfijning.

Vaak wordt er dan gesproken van „verbastering”, van „afstomping van 't taalgevoel”.

Men zou, met 't oog op dergelijke redeneeringen, kunnen vragen, of 't Hollandsch ook te beschouwen is als een „verbasterde twijg” van 't Middelnederlandsch, of soms de taal van DANTE „verbasterd Latijn” is, of 't Attisch, vergeleken met HOMERUS, niet eigenlijk een „verbasterd dialect” moet heeten?

¹⁾ De studie van 't taaleigen der Comici kan daarom voor hem, die zich met documenten, in de *κοινή* geschreven, bezig heeft te houden, somtijds van nut zijn. Daar immers komen we zoo dicht mogelijk in aanraking met de Attische omgangstaal, die een der belangrijkste factoren is geweest in de wording der *κοινή*. Cf. RUTHERFORD. The New Phrynichus (Londen. MACMILLAN & Co. 1881) pp. 32—39. The lessons of Comedy en H. A. A. KENNEDY, Sources of N. T. Greek, 1895.

Zoo staat het ook met 't „taalgevoel”. De latere taal lijdt volgens velen aan „afstomping van 't taalgevoel.” Immers tal van onderscheidingen, die in 't Attisch verschillende woordvormen vereischen, schijnen nu verdwenen te zijn. Doch dit is slechts schijn: 't tegendeel zou zelfs kunnen gezegd worden. De constructies met 't Participium immers, die velerlei opvatting toelaten, worden vervangen door de scherper definieerende bijzinnen. Het oude Futurum begint zich te splitsen in een duratieve en een aoristieue opvatting, een onderscheid, dat 't Attisch niet vermocht uit te drukken, etc. Bovendien, niet „de taal” is meer of minder nauwkeurig, de gedachte is 't.

Waar verder in den tijd van 't N. T. de muzikale toon van de accenten verdwenen was, kwam de klemtoon geheel vrij. 't Attisch moest zich voor de fijnere schakeering der gedachte behelpen met tal van ingewikkelde werkwoordsvormen en partikels, de Postklassieke taal had echter voor de fijnere schakeering der gedachte, evenals wij, de vrije nuanceering van de stem ter beschikking. Is nu 't Postklassieke taalgevoel „verstompt”, omdat 't zich bediend heeft van deze middelen, die in onze gedrukte teksten, helaas, onzichtbaar zijn? Zulk een stelling is waarschijnlijk wel *moeilijk* te handhaven!

9. De κοινή. Hoewel deze term van hoogen ouderdom is, heeft men eerst in den laatsten tijd er een bepaalden inhoud aan kunnen geven.

De geschiedenis van dit woordje loopt vrijwel evenwijdig aan de opeenvolgende voorstellingen, die men zich van de lotgevallen der Grieksche taal in de Postklassieke periode maakte.

Waar b.v. de antieke grammatici van eene κοινή διάλεκτος spraken, meenden de geleerden der 16e, 17e eeuw, dat iets dergelijks bedoeld werd als hun Latijn. Bij POLYBROS merkte men b.v. een eenvoudiger schrijftrant, eenige afwijking in de syntaxis en een dergelijke aanvulling der copia verborum op, als ook hun geschriften in vergelijking met die

der aurea aetas kenmerkte. De conclusie lag voor de hand: de *κοινή*, de taal der latere schrijvers, is een conventioneel, vereenvoudigd Attisch, een boekentaal. 't Grieksch, dat in die tijden toch ook gesproken werd, trok de aandacht der taalgeleerden slechts in zeer geringe mate.

Tegenwoordig heeft men dit anders leeren inzien en erkent men de *κοινή*, de taal van 't geestesleven in 't imperium Romanum, als een der belangrijkste verschijnselen in de wereldgeschiedenis. Uit de tallooze papyri en inscripties, voor een zeer groot gedeelte van zuiver particulieren, niet-litterairen aard, is n.l. gebleken, dat de Attische omgangstaal, sedert den tijd van XENOPHON, de Jonische handelstaal heeft omgezet in een verkeersidoom, dat zich als de taal van handel, macht en beschaving over steeds ruimer gebied uitbreidde.

ALEXANDER'S wereldrijk vond reeds een wereldtaal gereed om haar taak te aanvaarden, en, toen de Vorst, wiens koninkrijk niet van deze wereld is, verscheen, toen was juist 't eenvoudige, ongekunstelde Grieksch, waarin zijn woorden en daden aan de menschheid werden vertolkt, de algemeene verkeerstaal der *οἰκουμένη*.

Tal van problemen, die met dit verschijnsel samenhangen, bleven nog onopgelost, maar de hoofdlijnen zijn reeds zichtbaar: de Attisch-Jonische handels- en haventaal, de taal der legers en kanselarijen, de taal der landverhuizers en immigranten, is in de eerste eeuwen voor Christus de taal der beschaafde wereld, een *wereldtaal* geworden ¹⁾.

¹⁾ Er zijn ook andere theorieën omtrent 't ontstaan der *κοινή*. DEISSMANN gaat b.v. in HERZOG'S Realencyklopädie, art. „Hellenistisches Griechisch“ met KRETSCHMER mede, die in de *κοινή* een mengsel van alle dialekten ziet. In een schrijven van 15 Oct. '04 deelde de auteur van de Bibelstudien mij hieromtrent mede: „... bei der Fülle des inzwischen neu herausgekommenen Materials zur *κοινή* ein festes Urteil über Ihr Problem jetzt nicht erlauben kann; die Sache ist zu kompliziert und ich habe die Texte nicht alle prüfen können. Immerhin würde ich KRETSCHMER'S Theorie vorerst noch nicht

En nu is er natuurlijk verschil tusschen 't Grieksch van een particulieren brief uit den tijd der Ptolemaeën en de taal van een POLYBIUS. Er is litteraire en onlitteraire *κοινή*, maar, met dat al, de eenheid is en blijft veel grooter dan 't verschil.

In deze taal nu, in 't Postklassieke Grieksch, in de *κοινή*, is zoowel 't N. T. als de LXX geschreven.

10. Het Macedonisch is een onbekende grootheid, die door oudere grammatici vaak werd ingeroepen om vormen, waarmee men geen weg wist, te „verklaren”. De quaestie of „de Macedoniërs” van Grieksch stam waren, of zij een met 't Thessalisch b.v. verwant dialect spraken, of de oude scholiasten met „Macedonisch” soms bedoelen de *κοινή*, zooals men die een soldaat van de Diadochen hoorde spreken, al die vragen zijn nog niet opgelost, en, met 't oog op de hoogst gebrekkige gegevens, voorloopig ook onoplosbaar. (Cf. Prof. J. KAERST, *Gesch. des Hellenist. Zeitalters*. I. p. 97, sq. Leipzig, Teubner, 1901). In allen gevalle is de invloed van „'t Macedonisch” zeer gering.

11. Het Alexandrijnsche dialect. Ook hiermee is 't gegaan als met 't „Macedonisch”. In vroeger jaren „verklaarde” men vrijwel alles, wat in de LXX van 't Attisch afweek en niet aan den invloed van den Hebreuwschen text kon worden toegeschreven, als eigenaardigheden van de „dialectus Alexandrina”.

Nu zal, evenals iedere stad, ook Alexandrië wel een eigen-

 afdelen . . .”. Dat deze stelling aan methodische fouten lijdt, die *niet* samenhangen met een „onderzoek van alle texten”, blijkt wel 't best uit een leetuur van K.'s „Die Entstehung der Koine”. *Sitzungsber. Wien. phil. hist. Cl.* Band CXLIII. 1901. (88 pp.) Bij de beoordeeling van 't uitteraard onvolledig maar ook zeer onsamenhangende materiaal is K. niet ingegaan op de vragen, die rijzen als men tusschen die membra disjecta den historischen en geografischen samenhang herstellen wil. De invloed van de geschreven taal is bovendien niet in rekening genomen.

aardige uitspraak der *κοινή*, een afwijkend gebruik van enkele woorden hebben gehad, doch, voornamelijk door de onderzoekingen van Prof. A. DEISSMANN (Bibelstudien en Neue Bibelstudien, etc.), is 't gebleken, dat die zoogenaamde Alexandrinismen aan de *κοινή* eigen waren, zooals die o. a. gekend wordt uit de Papyri, die nog voortdurend in 't Noordwesten van Egypte worden ontdekt. Het onderdialekt — zoo er niet méer dan een was —, dat te Alexandrië werd gesproken, is nagenoeg onbekend.

12. Jodengrieksch. Deze uitdrukking is vaak slechts een variant voor 't „Alexandrijnsche dialekt” in de beteekenis, die er vroeger wel aan gehecht werd. Men stelde zich voor, dat door de duizenden Joden in Alexandrië en elders een soort barbaarsch patois gesproken werd, te vergelijken met het Jodenduitsch der Ghetto's.

Hoe gemakkelijk deze uitweg ook moge zijn ter „verklaring” van verschillende moeilijkheden, toch moet beslist ontkend worden, dat er ooit iets dergelijks bestaan heeft. In den overvloed van documenten uit de eerste eeuwen onzer jaartelling is er geen spoor van aan te wijzen. De Grieksche wereld kende geen ghetto's. Uit de papyri blijkt, dat ook op 't platteland Joden woonden, die zelfs in de dorpsbesturen zitting hadden. Nergens vinden we echter de Hebraïstische trekken der LXX.

Trouwens ook hier blijkt veel overdrevens te schuilen. 't Eindelooze *καί* der LXX is niet minder Grieksch dan Hebreeuwsch. De verbinding van 't Participium met 't verbum finitum en de andere omschrijvingen van den Infinitivus absolutus zijn niet zonder parallellen, b.v. bij PLUTARCHUS. 't Gebruik van den Ind. Futuri als Imperativus is niet in 't minst specifiek Joodsch. De LXX vermeden zelfs meermalen woorden van Semitische afkomst, waar zij een Griekschen term konden gebruiken. In Egypte is b.v. *μάγδαλ* of *πυργομάγ-*

δωλ een gewoon woord voor „wachttoren”, de LXX geven echter stelselmatig de voorkeur aan πύργος. Deze voorbeelden staan niet alleen, maar kunnen ruimschoots vermeerderd worden.

Een Jodengrieksch is er nooit geweest. Wel heeft men bij geschriften, die op een of andere wijze in contact staan met de godsdienstige gedachtenwereld der Joden, te letten op mogelijke nawerking van de eigenaardige wijze waarop antieke vertalers hun taak getrouw meenden te vervullen.

13. Hellenistisch Grieksch. Met deze benaming werd meestentijds bedoeld 't Grieksch, zooals 't door beschaafde (PHILO, JOSEPHUS) en minder ontwikkelde Joden werd geschreven. Wanneer men, om met de eersten te beginnen, uit de geschriften van PHILO en JOSEPHUS niet wist, dat zij van Judeeschen stam waren, dan zou men 't uit de taal nimmer kunnen besluiten. Nog eerder zou men bij JOSEPHUS Semitismen of Aramaeïsmen moeten vinden dan bij PHILO; immers een deel zijner werken had hij eerst in 't Arameesch opgesteld. 't Getal dier afwijkingen van 't Grieksche taalgebruik is dan ook 1, n.l. προσιδεσθαι + Inf. ¹⁾

Bij de minder beschaafden zou dan 't „Jodengrieksch” te vinden zijn, dat reeds in de vorige paragraaf naar 't rijk der onbewezen hypothesen moest verwezen worden. Dat het wel nimmer daar vandaan zal komen, blijkt uit een ander, nog sterker voorbeeld. De oorspronkelijke bewoners van Egypte, de Kopten — waarschijnlijk wel de meerderheid: Koptische namen vindt men in de Papyri op ieder blad — hebben hun eigen taal, 't Koptisch, behouden. Die taal houdt nog eeuwen tegen 't Arabisch stand, als 't Grieksch reeds

¹⁾ Cf. A. THUMB. Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus p. 125.

weggevaagd is. Toch vindt men in de Papyri zeer weinig evidente Kopticismen. ¹⁾

Met dat al zou 't echter nog onvoorzichtig zijn de mogelijkheid van een enkel sporadisch Semitisme — zelfs in de Papyri — te loochenen. Cf. §§. 17. 82. Opm.

Door THUMB en DEISSMANN wordt de term Hellenistisch Grieksch in haar etymologische beteekenis gebezigd als gelijk-luidend met *κωνή*.

14. Bijbelsch Grieksch. Hier komt het in de eerste plaats erop aan te onderscheiden tusschen hen, die deze woorden bezigen omdat zij nog geen kennis hebben van 't feit, dat buiten LXX en N. T. dezelfde taalverschijnselen als binnen den kanon gevonden worden en diegenen, die meenen gevoegelijk te kunnen spreken van een taal des Heiligen Geestes.

Nu is 't juist gezien, dat de taal met de uiterste smedigheid zich voegt naar den vorm der gedachten. De verschillende wijze, waarop onderscheiden volkeren hun gedachten vormen en verbinden, geeft hun taal immers getrouwelijk weer (cf. § 3).

't Voorwerp onzer studie is 't geheel dier uiterlijke verschijnselen, niet de eigenaardige inhoud der gedachten, die zij tot ons bewustzijn brengen. Dat „huis” voor een Hollander b.v. iets anders is dan 't woord „bajith” voor den Hebreëer beteekent, is niet een eigenaardigheid der Hebreuwsche

¹⁾ Aan Koptischen invloed is zeker te danken een uitdrukking als *ὄνος ὑπὸ οἴνου*, een met wijn beladen ezel. In 't Koptisch worden n.l. de verba *fi* en *iaoun*, dragen met de praepositie *ha* = onder, *ὑπὸ* geconstrueerd.

Zoo zou men bij *ἔν* = ⲉ instrumentale ook kunnen denken — behalve aan Semitischen invloed — aan de parallelle Koptische constructies met *enhêtf* of *hen* = *ἔν*. (§§ 17. 82.)

Cf. Manusc. Coptr. de Leide p. 459, l. 24—28: *paī esare . . . telèl emmoon enhêtf* *ie: agios, agios kyrios sabaoth* = *τὸυτο (τὸ ὄνομα) ὁ . . . αἰνοῦσαν ἐν αὐτῷ ὅτι ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ . . .*

„taal”, maar ligt aan de Oostersche bouworde en aan de levenswijze in die warme streken.

De beteekenis der woorden, de inhoud van 't geen de taal uitdrukt, hoort tot 't gebied der persoonlijkheid en hangt samen met de levensomstandigheden van 't individu zoowel in hoogerem zin als met die van stoffelijken aard. Juist in de beteekenis der woorden zou echter 't eigenlijke van een Bijbelsche taal te vinden zijn. Dit moge zijn, maar 't ligt verder dan 't gebied der taal: 't reikt in 't persoonlijke leven.

Ieder zal b.v. toch toestemmen, dat de vijf letters *π.ι.σ.τ.ι.ς.* ons geen beeld geven van de zielservaring, die Paulus placht aan te duiden met deze teekens. En als we 't woordje geloof schrijven, verstaat een Katholiek daar 't zelfde onder als een Protestant? Verstaan wel twee menschen daaronder 't zelfde? Is 't niet integendeel slechts een naam voor 't heiligste en meest persoonlijke en dus verschillende?

De waarde der woorden hoort niet tot 't gebied der taalwetenschap; de lexicograaf is slechts de scriba, die aantee kent wat Exegese, Biblica en Dogmenhistorie hem leeren.

HOOFDSTUK III.

15. De Papyri. De eerste bekende vondst geschiedde in 't jaar 1778, toen vijftig rollen in de buurt van Memphis werden ontdekt. Slechts één werd ervan gered en kwam in handen van Kardinaal STEF. BORGIA, die haar in 1788 liet uitgeven: *Charta papyracea Musei Borgiani*. Veletriis. edidit A Schow.

Een tweede vondst belandde in verschillende bibliotheken, voor 't grootste gedeelte te *Parijs*: *Notices et Extraits des Mss. de la Bibl. Impér. XVIII*. 1865. Ook te *Londen*

kwamen er enkele in 't Britsch Museum, terwijl 't Museum van Oudheden te *Leiden* in 1829, met andere Mss., ook eene collectie papyri aankocht van den heer ANASTASY te Alexandrië. Die Papyri zijn door den directeur Dr. C. LEEEMANS geheel ontcijferd en in 1848 en 1885 uitgegeven.

De grootere ontdekkingen dateeren echter uit de laatste helft der vorige eeuw; speciaal na 1897 heeft 't sedert 1883 werkzame Egypt. Exploration Fund een Graeco-Roman Branch afgezonderd, die onder leiding van B. G. GRENFELL en A. S. HUNT voortdurend nieuwe papyri ontdekt en jaarlijks een quarto deel van \pm 300 pag. publiceert.

In Duitschland zijn eveneens tal van papyri verzameld, terwijl ook te Weenen, Turijn, Rome, Dublin en elders belangrijke collecties zijn. Van de eerste Ptolemaeën tot aan de Arabische verovering reikt de voorraad van deze documenten (\pm 250 a. Chr.— \pm 650 p. Chr.). Behalve tal van hoogst belangrijke klassieke fragmenten zijn aan ieder theoloog wel de zoogenaamde *Λόγια* of *Λόγοι* bekend, die aanleiding hebben gegeven tot een litteratuur, waarvan 't einde nog niet is te voorzien.

Voor een aanzienlijk gedeelte bestaan de papyri uit documenten, die een min of meer litterair karakter dragen. Eenigszins hierbuiten vallen vaak de stukken uit 't *κωμογραμματοῖον* (de gemeente-secretarie) en sommige petities, tot verschillende ambtenaren gericht. Toch zijn er in grooten getale allerlei brieven, acten, quitanties, rekeningen, invitaties en berichten aanwezig, waarin men de omgangstaal van de eerste eeuwen onzer jaartelling uit de autographa zelf bestudeeren kan. ¹⁾

¹⁾ Een ernstig nadeel ligt hierin, dat nagenoeg al onze Papyri uit *één, betrekkelijk klein, district* afkomstig zijn. 't Gevaar is niet denkbeeldig, dat men somtijds tot afwijkende resultaten zou kunnen komen, wanneer ook van elders dergelijke documenten voorhanden waren.

16. Eenige der bekendste uitgaven.

- Taur., I. II. Papyri graeci regii taurinensis Musei Aegyptii . . . AMEDEO PEYRON. 1826. '27.
- Leid., I. II. Pap. gr. musei antiquarii publici Lugduni-Batavi . . . C. LEEMANS. 1843. '85.
- Par. Notices et textes des Pap. grecs du mus. du Louvre et de la Bibl. imp. . . LETRONNE, BRUNET DE PRESLE, EGGER. (Not. et Extr. XVIII 1. 2.) Paris. 1865.
- B. G. U., I. sq., Aeg. Urkunden aus den Königl. Mus. zu Berlin. Griech. Urkunden . . . von der Generalverwaltung. Berlin. 1892. sq.
- C. P. R., I. sq., Corpus Papyrorum Raineri . . . C. Wessely.
- Lond., I. II. Greek Papyri in the British Museum . . . by F. G. KENYON. 1893, '98.
- Grenf., I. An alexandrian erotic fragment . . . B. GRENFELL. Oxford. 1896.
- Grenf., II. Greek Papyri. Series II. B. GRENFELL and A. S. HUNT. Oxford. 1897.
- Rev. L. Revenue Laws of Ptolemy Philadelphus. by B. GRENFELL and J. B. MAHAFFY. Oxford. 1896.
- Petr., I. II. The Flinders. Petrie Papyri . . . J. B. MAHAFFY. (Cunningham Memoirs VIII, IX.) Dublin. 1891, '93, '94.
- O., I. II. III. IV. The Oxyrhynchus Papyri by B. GRENFELL and A. S. HUNT. 1898, '99, '03, '04.
- F., Fayyûm Towns and their Papyri. GRENFELL, HUNT & HOGARTH, 1900.
- T., I. Tebtûnis Papyri. I. 1902. GRENFELL, HUNT, SMYLY. (University of California Publications Gr. R. Archeol.)

A. I. II. The Amherst Papyri by GRENFELL & HUNT,
Londen. 1900, 1901.

Behalve deze ¹⁾ zijn er nog een aantal kleinere uitgaven, zoowel apart als in tijdschriften, b.v. het *Bulletin de correspondance hellénique*. Athènes-Paris, *Göttingische Gelehrte Anzeigen* en de *Journal of Hellenic studies*, etc. Sedert 1899 bestaat 't „*Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete*” . . .
U. WILCKEN. Teubner, Leipzig.

17. De Papyri en 't Nieuwe Testament. In deze paragraaf zal 't niet mogelijk zijn nauwkeurig aan te geven in welke richting „men” bij de bestudeering van 't N. T. zich van de Papyri zal kunnen bedienen. Wellicht zal er in de eerste plaats uit blijken, dat dit lang niet ieders werk kan zijn. Er zal op dit gebied nog veel voorbereidend werk moeten afgedaan worden, eer men 't een en ander als voldoende bruikbaar in Commentaren of tijdschriften in omloop kan brengen. Cf. §§. 82, 85, etc. Daarom zal 't het beste zijn nu slechts eenige grepen te doen uit 't vele, dat hier reeds gevonden is. (De Bibelstudien en Neue Bibelstudien van Prf. DEISSMANN geven meer.) *De uitspraak* van 't tetragrammaton יהוה als *iaoue, iawe* (Jawè) berust b.v. voortaan niet slechts op plaatsen als: Clem. Al. Strom. V. 6. 34., etc., maar komt meermalen voor, in verschillende combinaties, in de magische papyri ²⁾ (Leid. I. II., Lond. I. II. Bibelst. pp. 3—20). Hoe komt men in Egypte aan de kennis dier uitspraak?

¹⁾ De hier gegeven afkortingen sluiten vrtj nauwkeurig zich aan bij de vrijwel algemeen erkende van WILCKEN in 't *Archiv für Papyrusforschung*. I.

²⁾ Ook in 't Koptisch is de uitspraak JAWÈ bekend. Cf. *Manuscrits coptes du Musée d'Antiquités des Pays-Bas à Leide*, publiés par Dr. P. A. A. BOESER et Dr. W. PLEYTE. BRILL, Leide 1897. p. 459 l. 17—23: „. . . mijn bede ga in vervulling door Uw naam o Heer, Sabaoth, Eloï, Eloï, Eloï, Jao, Jao, Hiao, Sabaoth, Hrabuni, wat men pleegt weer te geven als O Schriftgeleerde . . .”

DEISSMANN meent door de vele Samaritanen, die er woonden. Wellicht kan men hierbij evengoed de duizenden en nogmaals duizenden Joden rekenen.

Ἀδελφός is geen *terminus technicus* der eerste Christenen. cf. Leid. I p. 53. „ἀδελφοῦ appellatione non tantum fratres, sed collegas quoque indicari” (B. 82). Γραμματεὺς is niet alleen: schrijver, ambtenaar, maar ook: officier (B. 106.) Par. 63. 6; Lond. I. 23. 7, cf. LXX. Jes. 36. 22, I Macc. 5. 42, etc. 1).

Ἐν = ꝑ instrumentalis. Waar dit in de LXX voorkomt, ziet DEISSMANN er eene „mechanische Nachahmung eines ꝑ der Vorlage” 2) in, bij Paulus echter 3) is ἐν ῥάβδῳ [1. x. 4. 21] „nur eine Bildung des Augenblicks”, wellicht onder invloed van de LXX.

GRENFELL en HUNT meenen echter, op grond van T. 16. 14, etc., dat DEISSMANN bij ἐν ῥάβδῳ = ꝑ instrumentalis ten onrechte denkt aan een Hebraeïsme: „Here, however, we have an instance of its use in an original Greek document, free from all suspicion of semitic influence”. Dat dit laatste niet geheel en al zeker is, kan men overwegen naar aanleiding van de opmerkingen bij §§ 13, 82.

Ook de Syntaxis kan met de Papyri haar voordeel doen. Mén vergelijkte b.v. voor 't Participium Aoristi §§ 136., 147., 149. ἄχρως ἄν + Subj., cf. § 318., πρὶν ἢ + tempus finitum, § 319, etc.

18. Hoe ook problemen van *historische* beteekenis samen kunnen hangen met de gegevens der Papyri, blijkt b.v. uit 't volgende:

ε. 13. 24. b: ἀσπάζονται ὑμῶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. (TISCHEN-

1) 't Koptische sah = γραμματεὺς is zoowel *schriftgeleerde*, als *secretaris* of *bevelhebber*. Sah ennebb = *schipper*, *kapitein*.

2) Bibelstudien p. 115.

3) Die neutestamentliche Formel „in Christi Jesu” untersucht von A. DEISSMANN. Marburg, 1892.

DORF. VIII^a geeft geen varianten.) HOLTZMANN. Einleitung p. 307 vermeldt, dat CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, e. a. hieruit hebben afgeleid, dat de schrijver zich in Italië bevond. *Oi από* zou wijzen op menschen, die in 't land, waar zij zich bevinden, niet thuis hooren. Hiermee instemmend zegt H.: „auch sonst steht *οι από* im N. T. immer von solchen, welche gerade nicht in dem ihnen zugeschriebenen Vaterlande zu finden sind: M. 15. 1 *από Ιεροσολύμων* in Galiläa, π. 6. 9; 21. 27; 24. 18.: *από Κιλικίας, τῆς Ἀσίας* in Jerusalem, cf. π. 12. 1; 17. 13; 20. 23.”

Deze opmerking schijnt bevestigd te worden door een vergelijking met „The Ascension of Jesaiah”. A. I, 1. col. V. 9. 10, waar BELCHIRA, de valsche profeet, in Jeruzalem (*ἐν Ἱερουσαλήμ*) is, en vele Jeruzalemmers hangen hem aan (*καὶ πολλοὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐκολλήθησαν πρὸς αὐτόν*) hoewel hij zelf uit Samaria was (*καὶ αὐτὸς δὲ ἦν ἀπὸ Σαμαρίας*). Hieruit schijnt te blijken dat *οι ἐξ* inwoners zijn, *οι από* echter vreemdelingen. Men vergelijk hiermede uit de Tebtunis papyri, dl. I. no. 53 (110 a. Chr.):

1. *Πεπεσοῦχοι κωμογραμματοῖ
Κερκεοσίρεως
παρ' Ὀρον τοῦ Κορνῶτος βασιλικῶ
γεωργῶ ἐκ τῆς αὐτῆς.*
5. *τῆι κ. τοῦ Θωνὸθ τοῦ η. (ἔτους) τῶν
ὑπαρχόντων τοῖς ἐκ τῆς κώμης
γεωργοῖς προβάτων ἱερῶν μ ὦν
τυγχάνω προ{σ}εστηκῶς*
10. *. ἐπιθέμενοι
ληστικῶ τρόπῳ Πεπερομοῦθις
Καούτιος*
15. *ὁμοίως σὺν ἐτέροις καὶ Πεπερομοῦθις
Φεμβροήριος ἐπικαλούμενος
Παταῖσις τῶν ἐγ Βερενικίδος*

„Aan *Petesuchus, komogrammateus van Kerkeosiris, van Horus, zoon van Konnos, pachter van Kroondomein*, uit bovengenoemd dorp.

Den 20en Thoth van 't 8e jaar, toen de 40 heilige schapen van eigenaars uit het dorp, waarover ik 't toezicht heb, graasden werd ik op diezelfde wijze, aangerand door Petermuthis, zoon van Kaiitis evenzoo onder anderen ook door Petermuthis Phembroëris (Februarius), bijgenaamd Patsaïsis, inwoners van Berenicis Volgens 't geen uit A. I. 1. col. V. 9/10 was afgeleid, zou er in T. 53. l. 17. *τῶν ἀπὸ Βερενκίδος* moeten staan, daar *ἐκ* in den mond van een inwoner van Kerkeosiris slechts op zijn dorpsgenooten betrekking zou moeten hebben. Deze onderstelling blijkt echter niet alleen hier, maar ook elders onjuist, cf.: T. 46. 5 (112/.); 47. 1, 10 (113/.); 49. 3, 6. (113/.); 50. 3. (112/. 111/.); 51. 4 (113/.); 5. 2, 4. (113/). Dat de hypothese niet alleen voor *ἐκ*, maar ook voor *ἀπὸ* onhoudbaar is, blijkt uit: O. II. 247. 8, 11, 36. (.90.); 248. 6, 8, 14. (.80.); 249. 4. 12. (.80.); 257. 3. (.94, 95.); 258. 4. (.86, 87.); 260. 2. (.59.); 265. 2. (.81—95.), etc. ¹⁾

Nu is het wellicht niet onmogelijk eenige theorieën te bedenken om de bewijskracht van dergelijke parallellen te niet te doen of 't verschijnsel in een ander licht te stellen, doch reeds dit zou te denken geven en tot omzichtigheid manen.

19. Ook de Textcritiek is uitteraard betrokken bij deze onderzoekingen. In de Prolegomena op de VIII^a maior p. 82. IV, sectie 1. „de orthographicis”, meent GREGORY met 't oog op de vormen *ἐρᾶνᾶν* naast 't klassieke *ἐρενᾶν*: „Fortasse lectori cauto videbitur verisimilius, auctore MULLACHO,

¹⁾ Jaartallen *ante Christum* staan voor 't dwarsstreepje. B.v.: 118. a. Chr. = 118/.. Jaartallen *post Christum* na 't dwarsstreepje. B.v.: 80. p. Chr. = .80. Eeuwen worden met Romeinsche cijfers aangegeven. B.v.: 3e eeuw a. Chr. = III/., etc.

formam -*gav*- *librariorum vitiis natam esse*". De librarii, die al van zoo veel beschuldigd worden, hebben zich echter in dezen niets te verwijten, maar de lector *cautus* zal wel doen op een onbetrouwbare autoriteit als MULLACH niet al te zeer te bouwen: *ἐραυνῶ* is een *κοινή*-vorm, die in de papyri herhaaldelijk voorkomt, b.v.: O. II. 294. 9/10. (./22.) *καὶ ὁ οἶκος . . . Σεκόνδας ἠραύνηται καὶ . . . ὁ ἐμὸς οἶκος ἠραύνηται.*

Een andere quaestie is b.v. deze: Men heeft de mogelijkheid ontkend, dat *μ.* 1. 2. de aanhef van dit evangelie kon zijn, omdat *καθὼς* niet aan 't begin van een zin zou kunnen staan. Welke argumenten NESTLE in de *Expositor*. 1894. X 458 hiertegen heeft ingebracht, is mij onbekend, doch in allen gevalle is dit gebruik volstrekt niet ongehoord: O. III, 527 (./II)

Ἀποῆς Ἡραῖτι τῶ ἀδελφῶ χαιρεῖν.

Κάθως ἐνετείλω μοι περὶ Σερήνον . . . κ. τ. λ.

Ten slotte geven de Papyri ook den exegeet vaak te denken, niet alleen wanneer het een nieuwe schakeering van beteekenis, een *semasiologisch* probleem betreft, maar ook in andere opzichten, b.v. de parallellen van *υἱὸς θεοῦ* (Bib.st. 68, 77, 128, 166), of „Die grossen Buchstaben und die „Malzeichen Jesu” in *γ.* 6. ¹⁾ (Bib.st. pp. 262—284); etc. Men streve hier echter altijd een zoo groot mogelijke *volledigheid* en *statistisch overzicht* na, terwijl men bij de beoordeeling van de waarde der gegevens rekening houde met de *geschiedenis van volk en taal.* ²⁾ Nimmer bouwe men zonder meer op een enkel los voorbeeld.

De lezer, die wellicht nu voor 't eerst de *nomina barbara* van Benedenegyptische dorpjes heeft vernomen, zal na 't aangevoerde wellicht beamen, dat de studie der Papyri mettertijd vruchtbaar zal kunnen worden voor een meer algemeen te verbreiden kennis van die wereld, uit wier handen 't Evan-

¹⁾ Cf. „The meaning of The Leyden Graeco-Demotic Papyrus Anast.” 65. (*Journal of Theological Studies*. April. 1905.)

²⁾ Cf. pag. 16, § 15. Aant. 1.

gelie is overgegaan aan de latere kerk. Dat hier nog moeilijkheden liggen, kan men vermoeden.

Een eenigszins betere philologische propaedeuse dan 't gymnasium-Grieksch zou voor aanstaande Theologen geen luxe zijn. Misschien is de studie der Papyri, wanneer 't ooit tot verbetering in deze richting mocht komen, dan ook zoover gevorderd, dat zij in ruimer kring toegankelijk zullen kunnen gemaakt worden.

HOOFDSTUK IV.

20. De Inscripties. Reeds in § 9 zijn naast de Papyri ook de Inscripties genoemd als documenten, wier bestudeering geleid heeft tot een beter inzicht in de beteekenis der *κωνή*.

Het ligt niet in den aard eener inleiding als deze, te spreken over de ontwikkeling dezer studiën of de verdiensten van werken als MEISTERHANS' Grammatik der Attischen Inschriften of SCHWEIZER'S Gramm. der Pergamenischen Inschriften, etc. Slechts enkele algemeene trekken kunnen hier ter orienteering worden aangegeven. In den regel is de taal der Inscripties uit de latere perioden gelijk te stellen met die der *κωνή*-litteratuur (POLYBIUS, DION. VAN HALYCARNASSUS, etc.). De schrijffouten van den steenhouwer geven echter vaak aanleiding tot naspeuringen aangaande mogelijke *locale nuanceeringen* ¹⁾ der *κωνή*. Deze studiën verkeeren echter nog in hare eerste beginselen. Men schijnt wellicht te mogen spreken van een Egyptisch, een Grieksch en een Kleinaziatisch type der *κωνή*, doch scherp belijnd zijn deze scheidingen nog niet en enkele onderzoekingen in deze richting staan niet ten onrechte onder verdenking van overhaasting. Cf. § 70. Opm.

¹⁾ Cf. § 23, in fine.

Van een „gesemitizeerde Syrische *κοινή*” zijn tot dusver nog geen sporen gevonden.

Men heeft DEISSMANN, m. i. niet geheel zonder reden, er op gewezen, dat men Inscripties en Papyri niet promiscue kan bezigen ten behoeve van taalkundige onderzoekingen op 't gebied van 't N. T. en de LXX. Evenals men bij de LXX ten scherpste onderscheiden moet tusschen origineel Grieksche stukken en vertalingen, tusschen „vrije” vertaling („getrouw” in de tegenwoordige beteekenis) en Hebraeïstische, slaafsche aansluiting bij 't origineel, evenals bij de Papyri stukken van litterairen aard vaak minder zwaar moeten wegen dan andere documenten, evenzoo heeft men de steeds min of meer officieele taal der steenen apart te houden.

Toch is ook hier verschil tusschen een decreet van een *βουλή και δήμος* en een particulier grafmonument, tusschen een tempelopschrift en een inscriptie die op handel en verkeer betrekking heeft. Ook hier zijn de studiën nog niet zoo ver gevorderd, dat men reeds zou kunnen popularizeeren.

21. Toch moet er met nadruk op gewezen worden, dat deze studiën ook voor 't N. T. uiterst vruchtbaar zullen zijn en, wanneer ze een volgend stadium zijn ingetreden, veel zullen moeten bijdragen tot de uitrusting van den exegeet. Eenige, voornamelijk aan DEISSMANN ontleende voorbeelden mogen dit bevestigen:

καθώς γέγραπται is niet een terminus technicus van „'t Bijbelsch Grieksch” (Neue Bibst. 77). Inscr. Maris Aegaei. 761. 41. (Rhodus. III./.), Inscr. Perg. 251. 35., BEUNDORF-NIEMANN 53 Db. 11., HERMES XVI (1881) 172. Anm.

Τὸ αὐτὸ φρονεῖν (Neue Bibst. p. 84). Dat deze wending niet specifiek „Bijbelsch” mag heeten, blijkt uit 't grafschrift in de Inscr. Maris Aeg. (Rhodus. 2° a. Chr.): *ταῦτὰ λέγοντες ταῦτὰ φρονοῦντες ἠλθομεν τὴν ἀμέτρητον ὁδὸν εἰς Ἄϊδαν.*

Bij π. 1. 25. *λαβεῖν τὸν τόπον τῆς διακονίας ταύτης και ἀπο-*

στολής vergelijkt DEISSMANN (Neue Bibst. p. 95) de *Inscr. Perg.* 374 B. 21. sq.: τοῖς δὲ ἀν[α]πανομένοις εἰς λίβανον προχορήσει ὁ ἄρχων (θηνάκια) ἐ. ἢ ἀπολήψεται παρὰ τοῦ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ εἰσιόντος, voor wierook voor de afgestorvenen zal de beambte 15 denariën voorschieten, die hij terugbetaald zal krijgen van hem, die in de plaats van den overledene zal komen. De openvallende plaats was 't lidmaatschap in het, te Pergamum uit 33—35 leden bestaande, collegium der ὑμνωδοὶ θεοῦ Σεβαστοῦ καὶ θεᾶς Ῥώμης.

Πατροπαράδοτος (1 π. 1. 18) komt ook voor in een brief van ATTALUS III aan de βουλή en de δῆμος van Pergamum, waarin hij o. a. zegt, dat zijn moeder STRATONICE τὸν Δία τὸν Σαβάζιον πατροπαράδοτον (zij kwam uit Cappadocië) naar Pergamum had gebracht.

Van hoe groote historische beteekenis de Inscripties kunnen zijn, wanneer zij b.v. door een geleerde als E. HATCH worden gebezigd bij de studie der oude christenheid, blijkt uit zijn Bampton lectures van 1881: *The organization of the Early Christian Church*, door ADOLF HARNACK in 't Duitsch vertaald als: *Die Gemeindeverfassung der christlichen Kirchen im Altertum*. Giessen, RICKERT 1883.

Voor den exegeet zijn in de eerste plaats de inscripties van *sacralen* aard van belang, daar tal van wendingen uit de brieven hier parallellen vinden, die te denken geven. De Grieksche Christenen hebben hun brieven vaak met een heel ander oog en geheel andere bijgedachten gelezen dan wij. De Orthodoxe Kerk is er een blijvend getuigenis van.

HOOFDSTUK V.

22. De Litteratuur en het Nieuwe Testament. Evenals bij de Papyri en Inscripties, mogen ook hier eenige voorbeelden

aantoonen, hoe in deze richting de studie van 't N. T. met vrucht kan worden beoefend. ¹⁾

Op λ. XXII. 38 merkt FIELD p. 76/77 b.v. op, dat CHRYSOSTOMUS h. l. exegetiseert: *εἰκὸς οὖν καὶ μαχαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον*: „want natuurlijk waren daar ook messen (= *μαχαίραι*) om het (paasch)lam (voor te snijden)”. Dat *μάχαιρα* hier beter te vertalen is met „messen” ²⁾ dan met „zwaarden” is onze Syn. Vert. ontgaan. Toch staat dit gebruik volkomen vast: Dion. Hal. *Ant. Rom.* XI. 37. *ὡς ἐγγὺς ἦν ἐργαστηρίου μαγειρικοῦ, μάχαιραν ἐξαρπάσας ἀπὸ τῆς τραπέζης, κ. τ. λ.*, „daar hij dicht bij een slagerswinkel was, greep hij een mes van 't blok”, etc.

Op λ. 15. 13. *συναγαγὼν ἅπαντα*, niet: „alles bijeengebracht hebbende”, daar dit in 't Grieksch zou luiden: *συσκευασάμενος ἅπαντα*, maar: „alles te gelde gemaakt hebbende”, zooals blijkt uit PLUTARCHUS, *Vita Cat. Min.* VI *καὶ κληρονομίαν δὲ αὐτῷ προσγενομένην ἀνεψιοῦ Κίτωνος ρ ταλάντων εἰς ἀργύριον συναγαγὼν, παρέιχεν ἄνευ τόκων*, *Vita Alcib.* V. *οὐ πολλὰ κεκτῆμενον, ἀποδόμενον δὲ πάντα καὶ τὸ συναχθὲν* (de opbrengst) *εἰς τὸ στατήρας τῷ Ἀλκιβιάδῃ προσφέροντα*; Xen. *Ephes.* III. 2. Diog. Laert. IV. 47; Dion. Halyc. *Ant. Rom.* III. 46.

23. Op tal van plaatsen kan een vergelijking met de Litteratuur van *historisch* belang zijn. BLASS in de *Philology*

¹⁾ Een minder juist oordeel hieromtrent ligt waarschijnlijk opgesloten in de woorden van Dr. A. KUYPER in Deel III, Afd. I, Hoofdst. II, § 10 (p. 79) zijner *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid*. Er zijn n.l. ook in de litteratuur zeer zeker symptomen der wordende *κοινή*. Cf. §§ 61, 145, 146, 175, etc.

²⁾ Eenige kennis der hedendaagsche taal had hier de vertalers reeds op 't spoor kunnen brengen: 't Augmentatieve *μαχαίρα* (*ῆ*) = *hartsvanger, dolk, μαχαίρι* (τὸ) = *mes, μαχαίρακι* (τὸ) = *mesje*.

μαχαίριά (*ῆ*) = *messteek, snede*.

μαχαίρας (*δ*) = *messenman*.

μαχαίραδικο (τὸ) = *messenwinkel*.

μαχαίροπείρονο (τὸ) = *couvert, mes en vork*, etc.

of the Gospels (MACMILLAN. Londen 1898.) p. 2. sq. vestigt de aandacht op een uitlating van DE LAGARDE in 't Psalterium iuxta Hebr. Hieronymi I. p. 165, waar gewezen wordt op de treffende overeenkomst in aanhef tusschen de *Materia medica* van DIOSCORIDES, een Cilicisch arts uit de eerste eeuw p. Chr. en 't begin van λ.: *Ἐπειδηπὲρ πολλοὶ ἐπεχείρησαν . . . καθὼς παρέδοσαν . . . ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἀνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς*. De hoofdinhoud van DIOSCORIDES' proömium is: Daar anderen over 't zelfde onderwerp slecht geschreven hebben, zal ik trachten er beter over te berichten. BLASS heeft bezwaar tegen deze parallel, daar λ. z. i. niet zou zeggen, dat de vorige schrijvers 't minder goed gedaan hebben.

Toch ligt in 't gebruik van *ἐπεχείρησαν* de mogelijkheid van een toespeling op *χειρότερον*, waarmee deze parallel ten gunste van LUCAS als dokter uit Antiochië, kennis hebbende van 't nieuwste werk op zijn gebied: de *Materia medica* van zijn naburigen collega DIOSCORIDES weer waarschijnlijker wordt (cf. κ. 4. 14; φ. 24.), vooral daar „such striking test-words” als *παραδιδόναι* en *ἀκριβέστερον* aanwezig zijn. Bovendien is de parallel *ἐπιχειρεῖν* || *χειρότερον* de opvatting der Grieksche exegeten: HOLTZMANN. Handcommentar, Synoptiker³, p. 303: „ORIGENES und ältere Exegeten fassen *ἐπεχείρησαν* im tadelnden Sinne”.

Men ziet, wat er al niet samenhangen kan met een enkel citaat uit de Litteratuur.

Een ander voorbeeld is eveneens aan 't genoemde boek van Prof. BLASS te ontleenen. Een bekende crux is π. 6. 9. de *συναγωγή ἢ λεγομένη Λιβερτίων*. (Phil. of the Gosp. p. 69). Nu leest men bij CATULLUS 60. 1: *montibus Libystinis*, zoo ook *Λιβύστινος* in 't *Geographisch Lexicon* van STEPH. BYZ. Waar nu de Armeensche en Syrische text de variant *Libyorum* geven en 't woord *Λιβερτίων* in 't Grieksch (volgens de VIII^a maior) tot dusver onbekend is, is er wel wat voor

met BLASS te lezen: *Αιβουτινων*, „van de Libysche (Cyrene!) Joden.”

Met deze enkele voorbeelden moge 't vermoeden gewekt worden van de mogelijkheid van vruchtbare studie ook naar deze zijde en bijgevolg ook belangstelling voor 't geen onze Hollandsche exegeten in vroeger tijden in deze richting hebben gewerkt.

Niet dan met groot nadeel voor de geheele studie van 't oudste Christendom zou men de Litteratuur als hulpmiddel in 't exegetisch apparaat kunnen weglaten.

Ten slotte zij hier verzekerd, dat die studiën, welke er toe zullen moeten leiden de Papyri, de Inscripties en de Litteratuur te ontginnen ten behoeve der textcritiek en exegese van de schriftelijke nalatenschap der eerste Christenen, nimmer waarlijk vruchtbaar kunnen worden beoefend, indien niet de bestudeering der hedendaagsche Grieksche *κοινή* en der nu bestaande dialecten daaraan voorafga.

Dit hier aan te toonen zou te ver voeren, men zie hierop b.v. Theol. Rundschau. V. Jahrg. 3. Heft pp. 85—99. A. THUMB, Die Sprachgeschichtliche Stellung des „Biblischen” Griechisch, en Die neugr. Sprache. Freiburg, MOHR. 1892.¹⁾

¹⁾ Nog in hogere mate dan bij de Papyri geldt bij 't *Nieuwgrieksch*, dat philologische propaedeuse een voorwaarde is, waaraan men niet kan ontkomen, indien men studiën in deze richting vruchtbaar wil maken voor de beoefening der N. T.ische wetenschap. Daarom vindt de lezer van dit boekje slechts hoogst zelden een verwijzing naar 't hedendaagsch taaleigen.

De litteratuur kan men volledig vinden in den *Anzeiger* van de *Indogermanische Forschungen* en in de Novembernummers van de *Revue des Etudes grecques*. Paris, LEROUX.

HOOFDSTUK VI.

DE TIJDEN.

24. De handeling, waaraan 't werkwoord doet denken, kan nader bepaald wezen in „Tijden”, en wel :

- A. Door *vergelijking van den toestand*, waarin de handeling zich nu voordoet, met haar volkomen voltooiing. Uit dit oogpunt karakteriseert men de handeling als : *afge-loopen*, als : *lopend*, als : *oogenblikkelijk*.
- B. Door *haar een plaats te geven in 't verloop van den tijd*. Uit dit standpunt ziet men de handeling als : *verleden*, als : *tegenwoordig*, als : *toekomend*.

De Indicativus van de verschillende „Tijden” bepaalt de handeling van 't werkwoord in *beide* opzichten. De Subjunctivus en de overige afhankelijke wijzen karakteriseeren de handeling slechts (A), maar geven *geen* tijdsbepaling (B).

Opmerking. In tegenstelling met de meeste nieuwe talen let dus 't oude Grieksch bij de nadere bepaling in „Tijden” niet hoofdzakelijk op den tijd (B), maar in de eerste plaats op de voltooiingswijze (A) van een handeling. Immers alle „Tijden” hebben deze laatste functie, alleen de Indic. echter beide.

HOOFDSTUK VII.

DE INDICATIEF IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

25 De verschillende Tijden kunnen in hun Indicativi dus naar beide gezichtspunten worden beschouwd en omschreven.

Letkende op de karakteristiek, de voltooiingswijze, blijkt, dat Praesens en Imperfectum de handeling als *lopende* voorstellen, Perfectum, Plusquamperf. en Fut. Perf. als *afgelopen*, terwijl de Aoristus de handeling eenvoudig noemt, soms met de bijgedachte van *oogenblikkelijk voltooid* zijn. Het Futurum kan zoowel van *lopende* als van *oogenblikkelijke* voltooiing der handeling getuigen.

Met het oog op de plaats aan de handeling toegekend in 't tijdsverloop valt op te merken, dat het Praesens *tegenwoordigen tijd* aanwijst, 't Imperfectum, de Aoristus en 't Plusquamperfectum *verleden tijd*, het Futurum *toekomst*.

Het Perfectum bevindt zich in den tijd, waarin 't N. T. wordt geschreven in een tijdperk van overgang. Het Attisch gebruik als *tegenwoordige tijd* komt ook in 't N. T. onmiskenbaar voor, maar even duidelijk is een *aansluiting bij den Aoristus*, waarbij 't Perfectum dan 't voordeel heeft van beslist op het verleden te wijzen.

Opmerking. Bij 't nagaan of 't Perfectum Praesentisch of Aoristisch gebruikt is heeft men zich in acht te nemen voor verschillende gevaren:

- (A) De vertaling in 't Hollandsch is geen betrouwbare norm: vele Aoristi zijn volkomen ongedwongen te vertalen in Hollandsche Perfecta: *een Hollandsch Perfectum is iets anders dan een Grieksch.*
- (B) Het Nieuwe Testament *is niet een boek uit een hand*, op één

plaats, op een gegeven tijd door één man geschreven. Men onderzoeke althans de verschillende groepen van geschriften afzonderlijk.

 DE INDICATIVUS PRAESENS.

26. 't Praesens van loopende handeling. De Ind. Praes. wordt gewoonlijk gebezigd van *loopende handeling* in den tegenwoordigen tijd.

M. 25. 8. αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται, onze lampen zijn aan 't uitgaan.

γ. 1. 6. θαυμάζω δι' οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς. Ik verwonder mij dat gij zoo spoedig afkeerig wordt van hem, die u heeft geroepen.

27. De oorspronkelijke beteekenis van 't Praesens in den Indicatief is, naar men zegt, uitsluitend de notie van loopende handeling. Bij de exegese van 't N. T., een boek, geschreven in de postklassieke wereldtaal, hebben wij echter met zulke overwegingen aangaande „eigenlijke” of „oorspronkelijke” noties niet te rekenen. In de κοινή, de taal ook van de schrijvers van 't N. T., beduidt 't Praesens in den Indicativus in verreweg de meeste gevallen een loopende handeling, en wel in den tegenwoordigen tijd.

Opmerking. Wat de vertaling betreft is 't dikwijls vrij lastig de gedachte van 't loopende der handeling ook in de Holl. woorden te leggen. Wanneer men 't niet, zooals in de gegeven voorbeelden: „onze lampen zijn aan 't uitgaan” of „gij wordt afkeerig”, in volkomen ongedwongen Hollandsch weergeven kan, dan legt men allicht te veel nadruk door het toch te beproeven. 't Gebruik van 't Tegenwoordig Deelwoord is om deze reden meestal af te keuren, vooral wanneer de handeling, door 't werkwoord aangeduid, op zich zelf al de gedachte van een voortgaan wekt.

28. 't Praesens van poging. Hiermede wordt dat gebruik van 't Praesens bedoeld, dat als tegenhanger van 't wel-

bekende „Imperfectum de conatu” een enkele maal valt waar te nemen. 't Is niets anders dan een Praesens van loopende handeling in een bijzonder geval.

I. 10. 32. *διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον ἐμὲ λιθάσετε*, om welk van die werken wilt ge mij steenigen?

Opm. 't Besluit tot 't conatieve van de handeling is een exegetische terugredeneering uit de voorhanden gegevens. In Joh. 10 b.v. wordt Jezus niet gesteenigd. cf. γ. 5. 4, ρ. 2. 4. ἀγει.

29. 't Gnomisch Praesens. 't Praesens dient in den Ind. tot uitdrukking van *spreekwoordelijke waarheden* en gebeurtenissen of handelingen, van wier *zekerheid* en *bestendigheid* men volkomen overtuigd is.

M. 7. 17. *πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς φέρει*, iedere goede boom brengt goede vruchten voort.

2. κ. 9. 7. *ἰλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός*, God heeft den blijmoedigen gever lief.

30. 't Aoristisch Praesens. Soms duidt de Ind. Praes. een gebeurtenis of handeling aan, die *samenvalt in tijd met de uiting ervan* in woord of schrift. Aoristisch opgevat is dit een gebeurtenis, zonder bijgedachte van voltooiing of plaats in 't tijdsverloop.

Meestentijds is die gebeurtenis of handeling *identiek* met de uiting in woord of schrift of zonder dien onbestaanbaar.

π. 16. 18. *παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ*: ik gebied u in naam van Jezus Christus. cf. μ. 2. 5, π. 9. 34, 26. 1, γ. 1. 11 en de vele gevallen van *λέγω* in de Evv.

Opm. Dit gebruik is voor de hand liggend. De Ind. Aor. en Futuri kunnen beide de handeling als aoristief karakteriseeren, maar verwijzen haar dan tegelijk naar 't *verleden* of de *toekomst*. Nu moet voor 't enkele noemen of constateeren van een handeling in 't *heden* 't Praesens invallen, ook al dient dit in den regel om 't andere uiterste: de loopende voltooiing aan te duiden. Zelfs de hedendaagsche Grieksche spreektaal, die de scheiding tusschen

't aoristieue en 't duratieve tot hoofdprincipe van 't werkwoord heeft, (*ἔγραφα*: „ik placht te schrijven”, *ἔγραφα*: ik schreef „ereis”, *θα γράψω*: ik zal correspondeeren, *θα γράψω*: ik zal „ereis” schrijven) kent voor 't loopende en voor 't aoristieue Praesens maar één vorm.

31. 't **Historische Praesens** is *geen gewoon verschijnsel*, dat zou dienen om een verleden voorval den aangesproken persoon levendig voor oogen te stellen. Deze definitie mag juist zijn in litteratuurtaal: bij LUCIANUS of APPIANUS, maar in 't N. T. en de LXX zijn er dingen, die tot voorzichtigheid manen. Men heeft gezegd, dat 't gebruik van 't Praesens historicum in 't postklassieke Grieksch een frequent iets was en, hoewel niet bepaald een Semitisme, zou 't toch in 't bijzonder eigen zijn aan „'t Grieksch der Joden”. (Cf. §§ 12, 13, 82 Opm.).

De statistiek leert anders: μ . telt 151 gevallen, M. 78, λ . slechts 4 (in Tischendorf., in W. H. 6.), π . 13.

In de LXX kan slechts 't boek *Job* en in 't N. T. *Johannes* in dit opzicht eenigermate vergeleken worden met μ .

De volgende vragen wachten dus hier op beantwoording: (Cf. §§. 35, 320., sq.)

- (a.) Behoort 't praes. hist. tot 't *algemeen later taalgebruik*?
- (b.) Zoo niet, is 't dan *semitistisch*?
- (c.) Of wellicht *litterair*?

De beantwoording dezer vragen is in de eerste plaats van textcritisch belang, maar ook de historische critiek kan erin betrokken wezen. De exegese ten slotte zal slechts in enkele gevallen door deze quaesties werkelijk worden geraakt.

μ . 11. 27. *καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱερουσόλυμα*, en zij kwamen te Jeruzalem terug. Cf.: λ . 8. 49, I. 18. 28. enz.

32. 't **Praesens pro Futuro**. Ook hier zijn de grenzen tusschen rhetorische wending en mogelijk afwijkend spraakgebruik moeilijk te trekken en in allen gevalle nader te

onderzoeken. We hebben hier te onderscheiden tusschen gebruik en gebruik :

- (a.) De gevallen, waar de notie van toekomst *in 't werkwoord* zelf reeds ligt: *ἔρχομαι, ὑπάγω* et similia.
- (b.) De gevallen, waar er *futura in de naaste omgeving* voorkomen: M. 17. 11. *Ἠλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα*, Elia zal komen en alles weer in orde brengen.

De plaatsen, die met terzijdestelling dezer beide categorieën nog overblijven, moeten eerst onderworpen worden aan nauwkeurige textercritiek en historisch-critisch onderzoek, om daarna voor exegese in aanmerking te komen. Voor men hiertoe overgaat stelle men eerst vast of mogelijk een statistisch onderzoek hier even eigenaardige uitkomsten levert als bij 't Praes. hist., en, zoo ja, welke vragen we dan met 't oog op 't taalgebruik der Papyri, Apocryphen, etc., hier hebben te stellen.

M. 26. 18. *πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα*, bij u zal ik pascha vieren.
 λ 3; 9. *πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται*, iedere boom dan, die geen goede vrucht draagt, zal omgehouden worden.

Opt. 1. Op M. 26. 28. geeft HOLWERDA de aanmerking: *procul dubio corruptum. Ποιεῖν (φυσίαν), ποιεῖν δειπνον, ποιεῖν πάσχα*, is echter in de LXX gewoon. Cf.: *Novus Thesaurus phil.-crit.*, SCHLEUSNER. Glasgow. 1822. vol II ed. ? en *Novum Test. Gr. editio hellenistica*. E. G. GRINFIELD. Londen, 1843. Vol. I. p. 168.

33. De schijn van een *Praesens pro perfecto* bestaat voor ons taalgevoel bij werkwoordsvormen als: *ἤκω* in de beteekenis: ik ben gekomen, *ἄρειμι*: ik ben aangekomen, of *ἀκούω*: certior factus sum.

- I. 2. 4. *οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου*: mijn tijd is nog niet gekomen.
- π. 17. 6. *οὐ καὶ ἐνθάδε ἄρεισιν*: die zijn ook hier aangekomen.
- 2 θ 3. 11. *ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως*:

want ons is bericht, dat sommigen onder u een onbehoorlijk leven leiden.

Dat er slechts mag gesproken worden van een schijnbaar Praesens pro Perfecto is duidelijk, immers ten eerste zou in deze gevallen 't praesens van één werkwoord staan voor 't perfect van een ander (*ἤκω-ἐλήλυθα*), maar bovendien ligt 't perfectieve hier alleen in onze taal en in 't feit, dat wij deze gedachte slechts met 't perfectum van een onzer verba kunnen vertalen.

Slechts enkele malen komt zulk een geval echter voor.

34. 't Praesens van nog-loopende handeling. De Indicativus praesens, in gezelschap van een bijwoordelijke bepaling van tijd, die op 't verleden wijst, komt voor om een handeling aan te duiden, die in 't verleden begint maar op heden nog voortduurt.

λ 13. 7. *ἰδὸν τρία ἔτη ἀφ' οὗ ἔρχομαι ζητῶν*, zie reeds drie jaar kom ik zoeken. Cf. λ. 15. 29., I. 5. 6. π. 15. 21., 2 τ. 3. 15.

35. In indirecte rede (*oratio indirecta*) blijft meestal 't gezichtspunt van dengeen, wiens woorden geciteerd worden. Een praesens van loopende handeling heeft in indirecte rede dus niet de beteekenis van nog-loopend gebeuren, maar duidt slechts aan, dat, toen de eerste spreker zijn gedachten uitte, de handeling in gang was. Cf. §§. 320. sq.

In 't Hollandsch vereischt een verleden tijd in den mond van den verhaler ook 't gebruik daarvan in 't geen door hem van een ander wordt aangehaald. ¹⁾ De *κοινή* echter verbindt de gedachten meestal anders.

Ὀπτασίαν εἶώρακεν, hij heeft een gezicht gezien.

λ 1. 22. *ἐπέγνωσαν ὅτι ὀπτασίαν εἶώρακεν*, letterl. zij begrepen: hij heeft een gezicht gezien, Holl.: zij begrepen, dat hij een gezicht had gezien.

¹⁾ Zie 't Hoofdstuk over de Indirecte Rede.

De gevallen van een schijnbaar historisch praesens, die 't gevolg zouden kunnen zijn van een dergelijke constructie, zijn bij de studie van dat verschijnsel ter zijde te zetten. (Cf. § 31.)

36. De omschreven praesensvorm (praesens periphrasticum).

Een van de meest merkbare eigenaardigheden der taal, die ons in de geschriften der Nieuwttestamentische auteurs tegenkomt, is 't herhaaldelijk gebruik van periphrastische vormen. 't Part. Praes. of Perf. met den Indic. pr., impf. of fut. van *εἶμι* (soms ook *ὑπάρχω*) of met den Subj. praes., den Imp. of Inf. van dat verbum, vervangen vaak de gebruikelijke werkwoordsvormen.

't Omschreven praesens is in 't N. T. vrij zeldzaam, daar vele gevallen bij 't *Gnomisch Praesens* moeten worden ingedeeld. Bovendien zijn er ettelijke *vaste formules*, zooals *ὁ ἔστιν μεθερμηνεύμενον* cf.: M. 1. 23., *μ.* 5. 41., 15. 22., 15. 43., I. 1. 39. (*λέγεται μεθερμηνεύμενον*), 1. 42., *π.* 4. 36. Met 't oog op I. 1. 39 en rekening houdende met 't feit, dat *π.* 4. 36 *ὁ ἔστι μεθερμηνεύμενον* vertoont naast *οὕτω γὰρ μεθερμηνεύεται* 13. 8, mogen we vragen of deze reeks gevallen hier wel eigenlijk thuis hoort en of de lezer in de oudheid deze combinatie niet aldus voelde: *ὁ ἔστιν*, scilicet *μεθερμηνεύμενον*, 't geen vertaald zijnde beduidt.

M. 27. 33. *Γολγοθά, ὁ ἔστιν Κρανίου Τόπος λεγόμενος.*

2. κ. 2. 17. *οὐ γὰρ ἔσμεν ὡς οἱ πολλοὶ κατηλεύοντες.*

Opm. 1. Bij M. 27. 33. zou men vermoeden dat een van beide keeren *λεγόμενος* dubbel geschreven is. *κ* leest:

<i>καιελθοντεσειστο</i>	Daar <i>λεγόμενος</i> veeleer past ter signaleering
<i>πονολογοθαοες</i>	van een Arameesch woord in den Griek-
<i>τινκρανιουτοπος</i>	schen text, kunnen we waardeeren, dat
<i>λεγομενοσεδω.</i>	een mindere unciaal, M, 't vervangt door

μεθερμηνευομενος. Waar echter de „Westersche” text: D, Sah, gesteund door de „Neutrale” (ten deele): Boh., alsmede *κ* ca, Vulg. en Arm. *λεγόμενος* achter *τοπος* weglaten, maar bij 't vreemde woord wel zetten is de waarschijnlijke lezing wellicht:

ειστοπονλεγομενον

γολγοθα

οεστινκρανιοτοπος.

De verwarring in de lezingen wijst hier op een onverstaanbaarheid in 't Grieksch voor de Grieksche schrijvers zelf. 't Zou doctrinair zijn de lezing van \aleph B L, 't ongehoorde hapax δ εστιν . . . λεγόμενος, de treurige reste van de dubbelschrijving λεγομενον . . . λεγομενος, te prefereeren tegen 't uitdrukkelijk getuigenis van andere MSS. en van plaatsen als M. 2. 23, 26. 36, I 11. 54 enz. in, op grond van de overweging, dat *proclivi scriptioni praestat ardua*. Textercritiek en philologisch onderzoek kunnen elkander wederzijds niet missen.

Opm. 2. 't Is verleidelijk met 't oog op analoge verschijnselen in Rabbijnsch Hebreeuwsch, Arameesch en Syrisch hier aan Semitismen te denken, doch 't feit, dat 't Attisch dit gebruik reeds in beperkte mate kent, stemt tot voorzichtigheid. Soortgelijke verschijnselen in de Acta apostolorum apocrypha (ed. LIPSIVS en BONNET) en in de Papyri manen tot nader onderzoek en de omstandigheid b.v., dat juist LUCAS, die zeker de beste kennis van 't litteraire Grieksch heeft, deze constructie 't meest bezigt, geeft een sterk vooroordeel tegen de onderstelling van onbewust Semitisme. (Cf. § 82. Opm.)

DE INDICATIVUS IMPERFECTI.

37. 't Imperfectum van loopende handeling. Het Imperfectum duidt een handeling aan, die *in 't verleden loopende* is.

μ 12. 41. και πολλοι πλούσιοι ἔβαλλον πολλά, en vele rijken wierpen er veel in.

λ 1. 66. και γὰρ χεὶρ κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ, want 's Heeren hand was met hem.

I. 11. 36. ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν, zie hoe lief hij hem had.

38. Wat bij 't Praesens van loopende handeling (§ 26.) met betrekking tot de eigenaardige zwaarigheden bij 't vertalen is gezegd, geldt ook hier. De St. V., de Sn. V. (Synodale Vertaling) en VAN DER PALM vertalen b.v. λ 24. 32. οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἐν ἡμῖν wellicht te sterk met: „was niet ons hart brandende in ons”, immers 't begrip *branden* duidt op zichzelf

reeds een voortdoring aan. Een voorbeeld van zuiver opwegen der Hollandsche woorden, vergeleken met 't Grieksch, is λ. 2. 51. *καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ρήματα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς*, en zijn moeder bewaarde al de woorden in haar hart.

39. 't Imperfectum van poging (Imperfectum de conatu). 't Imperfectum van loopende handeling komt herhaaldelijk in een bijzonder gebruik voor, n.l. ter aanduiding van *een niet volvoerd* of *niet geslaagd* pogen tot een of andere handeling.

M. 3. 14. *ὁ δὲ διεκώλυεν αὐτόν*, hij echter trachtte hem tegen te houden.

λ. 1. 59. *καὶ ἐκάλουν αὐτὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς Ζαχαρίας*, en zij wilden het (kind) naar den naam van zijn vader Zacharias noemen.

Opn. Ook hier is 't besluit tot 't conatieve der handeling 't resultaat van een terugdenneeren.

40. 't Imperfectum van herhaling (Imperfectum iterativum). 't Imperfectum kan aan de handeling de notie van *herhaaldelijk* of *gewoonlijk* voorkomen bijzetten, altijd echter in 't verleden.

π. 3. 2. *ὅν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ*, dien zij iederen dag aan de tempelpoort neerlegden.

41. Voor 't gebruik van een Imperfectum, Aoristus of Plusquamperfectum in een voorzin (protasis), die een onvervulde of onvervulbare voorwaarde inhoudt, of in den nazin (apodosis), die hierop betrekking heeft, zie men §§. 241, 242.

42. Het Imperfectum en de Aoristus met ἄν duiden in 't klassieke Attisch een in 't verleden herhaaldelijk of gewoonlijk voorkomende handeling aan, die echter aan zekere omstandigheden gebonden is.

Xen. *Hell.* III. 4. 18. *Ἐπεξήλωσθη δ' ἄν τις ἐκεῖνο ἰδών*, men zou weer moed hebben gevat, als men dit had gezien.

Xen. *Anab.* I. 5. 8. *Θᾶπτον ἢ ὥς τις ἂν ᾤετο*, spoediger dan men zou gedacht hebben.

Xen. *Cyrop.* VII. 1. 38. *Ἐνθα δὴ ἔγνω ἂν τις ὅσον ἄξιον εἶη τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα*, daar had men weer kunnen leeren, hoe voordeelg 't zijn kan zich aan een vorst te wijden.

In het Nieuwe Testament vindt men echter in hoofdzinnen dit gebruik nergens, wel komt een Imperfectum of Aoristus met *ἂν* of *ἐὰν* in bijzinnen van dezen aard voor. (Cf. §. 304.)

I. 18. 30. *εἰ μὴ ἦν οὗτος κακὸν ποιῶν, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν*, indien dit geen misdadiger was, zouden wij hem niet aan u hebben overgegeven.

Opm. Bij 't maken van conjecturen, berustend op 't woordje *ἂν*, is 't dikwijls een voordeel indien de conjectuur zonder wringen de lezing *ἐὰν* toelaat. De Papyri wijzen nl. uit, dat in 't bijzonder in de 1e en 2e eeuw van onze jaartelling 't gebruik van *ἐὰν* vooral na relativa (*ἀπότε*, *ἐπου*, *ὡς*, *ὅσοι*, *ὡς* etc.) inplaats van 't Attische *ἂν* bijna uitsluitend tot regel geworden was. cf. DEISSMANN, *Neue Bibelstudien* 1897, pp. 29—38.

43. Het Imperfectum en de Aoristus komen voor ter uitdrukking van een *onvervulden wensch*. In deze functie kunnen beide tijden betrekking hebben op het verleden of op het heden. Hierbij behoudt 't Imperfectum zijn notie van loopende handeling, terwijl ook 't eenvoudig vermeldend of oogenblikkelijk voltooiend karakter van den Aoristus in deze verbinding niet verloren gaat.

Al de voorbeelden in 't N. T. schijnen betrekking te hebben op 't *heden*. Cf. 1 κ. 4. 8; 2 κ. 11. 1; a. 3. 15 etc.

Opmerking 1. In 't Attisch worden onvervulde wenschen meestal ingeleid met (a) *εἶθε* of *εἰ γάρ* c. ind., (b) *ὄφελον* c. inf., (c) *εἶθ' ὄφελον*, *εἰ γάρ ὄφελον*, neg. *μὴ ὄφελον*.

Xen. *Mem.* I. 2. 46. *Εἶθε σοι, ὦ Περικλεῖς, τότε συνεγερόμην*, was ik toen, o Pericles, maar bij u geweest.

Eurip. *Alc.* 1072. *Εἰ γὰρ τοσαύτην δύναμιν εἶχον*, o had ik maar zulk een vermogen.

Soph. *Oed. Tyr.* 1157. 'Ολέσθαι ὄφελον τῆδ' ἡμέρα, o waar ik dien dag maar gestorven.

Eur. *Med.* 1. Εἶθ' ὄφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος Κόλχων ἐς αἶαν κνανέας Συμπληγάδας, och ware 't schip de Argo nooit, de donk're Symplegaden door, naar 't land der Kolehiërs gekomen.

Plato. *Crito* 44 D. Εἰ γὰρ ὄφελον οἷοί τε εἶναι οἱ πολλοί, was de massa maar in staat.

In het N. T. komt geen dezer drie zegswijzen voor. Waarschijnlijk behooren zij niet tot de gesproken *κοινή*, hoewel de papyri ons hier m. i. nog geen controle geven. Terwijl ὄφελον in 't Attisch, althans waar 't niet voorafgegaan wordt door εἶθε of εἰ γάρ, nog geen partikel heeten mag, maar gelijk staat met 't Latijnsche *oportebat*, is in 't N. T. en de LXX, ὄφελον een partikel, zonder meer beteekenis dan 't geen men in 't Hollandsch in dezen zin hoort gebruiken. Cf. Ex. 6. 8; Job. 14. 13; 30. 24; 1 K. 4. 8; 2 K. 11. 1.

Opmerking 2. In γ 5. 12 lezen we: ὄφελον καὶ ἀποκόρονται, dus een Futurum met ὄφελον. 't Is echter zeer de vraag of de schrijver hier meent te spreken van een onvervulbaren wensch.

Opmerking 3. Het onderscheid tusschen vervulbaren wensch: Att.: βουλόμην ἄν en onvervulbaren: ἐβουλόμην ἄν, bestaat in de gesproken *κοινή* niet. Beide uitdrukkingen vallen saam in ἥθελον. Waar Paulus voor Agrippa staat laat Lucas (volgens codd. \aleph C B. A.) hem de officieele, atticistische wending εὐξαίμην ἄν bezigen, die verder op deze wijze niet voorkomt (x. 26. 29).

44. Heeft het Imperfectum betrekking op een handeling, waarvan niet wordt meegedeeld door welk tijdsverloop zij gescheiden is van den tijd van den spreker, dan is 't wenschelijk den voltooid tegenwoordigen tijd (Ind. Perf.) in de vertaling aan te wenden, b.v.:

1. *ι.* 2. 7. ἦν εἶχετε ἀπ' ἀρχῆς, die gij van oudsher gehad hebt. cf. λ 2. 49; α. 3. 2 etc.

Opmerking. ρ 15. 22 heeft de Synodale Vertaling: daarom werd ik ook vele malen verhinderd tot u te komen. De Staten-Vertaling: waarom ik ook menigmaal verhinderd ben tot u te komen geeft, althans wat 't gebruik der tijden betreft, 't Grieksch: Διό καὶ ἐνεκοπήμην ἰὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς m. i. beter weer.

45. Heeft het Imperfectum betrekking op een handeling, die blijkbaar *voorafging* aan iets, wat reeds vermeld is, dan is de Voltoid verleden tijd (Plusquamperfectum) de beste vertaling. Men vergete echter nimmer, dat voor 't Grieksche taalgevoel in dit geval slechts een gewoon Imperfectum van loopende of van herhaalde handeling aanwezig was.

M. 14. 4. ἔλεγεν γὰρ ὁ Ἰωάννης αὐτῷ· Οὐκ ἔξεστιν σοι ἔχειν αὐτήν, want Johannes had tot hem gezegd: Gij moogt haar niet (als echtgenoot) hebben.

46. Wanneer 't Imperfectum van werkwoorden van *behooren* of *kunnen* vermeldt, dat 't een of ander behoorde of kon gedaan zijn onder de gegeven omstandigheden, is en blijft dit een eenvoudig vermeldend Imperfectum, ook wanneer de handeling *niet* heeft plaats gehad.

Het is onjuist hier te denken aan een irrealis, waarbij 't woordje ἄν zou zijn „weggelaten”. Nog minder is 't te billijken, wanneer men tegen de oudere ongepolijste handschriften in, dit partikel gaat invoegen.

Immers de verplichting tot of de mogelijkheid van de handeling was in 't verleden een feit en als zoodanig wordt zij voorgesteld. Er is hier *geen sprake* van een hypothetische of irreële opvatting der gebeurtenis.

π 26. 32. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φήσιῳ ἔφη· ἀπολελεύσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα, Agrippa zei tot Festus: de man had vrijgelaten kunnen worden, als hij zich niet op den Keizer beroepen had.

Cf.: M. 18. 33; 23. 23; 25. 27; π. 24. 19; 26. 32; 27. 21; 2 κ. 2. 3 enz.

Het Imperfectum wordt ook gevonden, wanneer er sprake is van een *noodzakelijkheid* of *mogelijkheid in 't verledene*, die werkelijk tot verwezenlijking gekomen is. Ook hier behoudt 't Imperfectum zijn bekende notie.

λ 24. 26. οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν χριστὸν, bestond dan niet de noodzakelijkheid dat de Christus dit leed. cf.: λ 13. 16; I. 4. 4; π. 1. 16; 17. 3.

47. Er bestaat in 't Grieksch bij 't onderscheiden tusschen verplichting in 't heden en in 't verleden (evenals in 't Engelsch: I ought = ik moet, ik moest) een *vervloeiing* in 't gebruik, waardoor 't *Imperfectum zonder ἄν* soms voorkomt in de beteekenis van een *verplichting op 't tegenwoordig oogenblik*. De Infinitivus, die dan volgt, is altijd de Inf. Praesens.

π. 22. 22. οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ζῆν, want hij behoort niet te (blijven) leven. cf. ε. 5. 4; κ. 3. 18.

48. Het Imperfectum van werkwoorden, die een *wensch* uitdrukken, zonder ἄν, is te beschouwen als een Imperfectum van loopende handeling, dat een wensch uitdrukt, dien de spreker *indertijd koesterde*, zonder dat daarmee nog gezegd is, wat op 't oogenblik zijn gevoelen daaromtrent is.

Dit is bijzonder duidelijk op een plaats als φ. 13. 14.: ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἑμαυτὸν κατέχειν . . . (14) χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι . . .

In den eersten zin deelt Paulus mede wat hem persoonlijk op 't eerste oogenblik wel 't aangenaamste zou geweest zijn. In de tweede echter geeft hij te kennen, waartoe hij later, met terzijdestelling van zijn eerste opwelling, meende te moeten besluiten.

Dat zulk een wensch als in 't verleden liggend wordt gekenschetst, ligt echter niet altijd hieraan, dat de spreker datzelfde niet meer verlangt. Verschillende oorzaken kunnen er toe leiden de gedachte hier liever in een Imperfectum te formuleeren dan wel de stelligheid van 't Praesens mee in de schaal te werpen.

Men kan hebben ondervonden of ingezien, dat de wensch

onvervulbaar is of, wat zeer gewoon is, men kan er tegen hebben *zijn keuze als bepaald en beslist voor te dragen*. In 't Hollandsch leidt dezelfde overweging tot een dergelijk iets: *Ik wou (wel), dat dit of dat gebeurde*, of nog voorzichtiger: *(Ik had (wel) gewild, dat . . .* Bijna gelijkwaardig is: *Ik zou (wel) willen* en dergelijke wendingen. Al deze nuanceeringen waren evenzeer in den geest van de volkeren, die zich bedienden van de *κοινή* om elkander te verstaan. Het Hollandsch ontvouwt hier echter een grooter verscheidenheid van uiterlijke middelen, dan 't later Grieksch in schrift kan uitdrukken.

Welke Hollandsche uitdrukking dus zuiver opweegt tegen 't gegeven Grieksch, moet in ieder afzonderlijk geval door nauwkeurige lezing en met exegetischen tact worden uitgemaakt.

B.v. π. 25. 22. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον· ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. Hier is, blijkbaar uit beleefdheid tegenover den landvoogd, 't verzoek met eenige terughoudendheid uitgesproken: Ik zou ook zelf wel den man eens willen hooren.

γ. 4. 20. ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, ik wilde, dat ik nu bij u was. Ik „wilde”, want het is een onmogelijkheid.

ρ. 9. 3. ἠὲρόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ . . . 't Is begrijpelijk, dat de apostel hier, bij een dergelijke uiting, die buiten 't bereik van wenschen of willen ligt, ὄφ — lag zij in menschelijk vermogen — van zulk een ontzettende keuze zou getuigen, niet zegt *εὐχομαι*: „ik, PAULUS, wensch,” maar *ἠὲρόμην*: ik zou kunnen wenschen . . .

In al zulke gevallen echter geeft de Grieksche text, mechanisch vertaald, slechts te kennen, dat in 't verleden een wensch bestond.

De samenhang alleen kan een aanwijzing geven, welke nuanceering in den geest van den schrijver beantwoordt aan een onzer wendingen.

49. De omschreven vorm van het Imperfectum. Imperfecta, gevormd door een Participium Praesens met 't Imperfectum van *εἶμι*, komen in 't N. T. dikwijls voor, in 't bijzonder in de historische boeken. (Cf. § 36. Omschreven Praesens vorm., Opm. 2.) Meestal is er dan sprake van *loopende* handeling, somtijds van *herhaling*.

μ. 10. 32. *καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς*, en Jezus ging voor hen uit. Cf. λ. 1. 10. 22; I. 13. 23; ook wel μ. 2. 18. *Imperf. iterativum*: λ. 5. 16; 19. 47; γ. 1. 23. Cf. § 82. Opm.

DE INDICATIVUS AORISTI.

50. Een blijvende karaktertrek van den Aoristus in alle „wijzen”, met inbegrip van het Participium, is de voorstelling der handeling als *in een oogwenk afgelooopen*, of, nog verder vervluchtigd, de eenvoudige *vermelding* der handeling zonder eenige nadere notie omtrent den duur ervan of haar plaats in 't tijdsverloop. Cf. § 25.

Opmerking. „De Aoristus” qua talis heeft dus met verleden, heden of toekomst *niet* te maken. Dat de Ind. Aor. geregeld op 't verleden betrekking heeft zal wel meer aan 't steeds op 't verleden wijzend zinsverband liggen, dan aan een reste van de oerbeteekenis van 't „augment”.

51. Al geeft de Aoristus zelf geen aanwijzing omtrent de plaats of den aard der handeling, we kunnen toch met ons taalvermogen nagaan of wij geen verschil vinden, waar de Grieksche geest, zonder 't onderscheid in den vorm uit te drukken, zich van den Aoristus bediende. Er zijn inderdaad drie functies aan den Aoristus in al zijn „wijzen” eigen:

I. De Aoristus kan *constateerend* een feit in zijn geheel suggereeren.

Dit is 't meest voorkomend gebruik zoowel in den Indi-

catief als in de andere wijzen. Met andere woorden werd ongeveer ditzelfde gezegd, waar 't karakter van den Aoristus „eenvoudig vermeldend” werd genoemd.

De Indicativus in deze functie is bij uitstek de Historische Aoristus. Alle verba, die een Aoristus hebben, vertoonen dit gebruik. B.v. *εἰπεῖν*, zeggen; *διακονῆσαι*, dienen.

II. De Aoristus kan *ingressief* het begin, het intreden van een toestand aanduiden.

Dit gebruik is eigen aan verba, wier Praesens en Imperfectum een voortdurenden toestand noemen.

B.v.: *σιγᾶν*, zwijgen; *σιγῆσαι*, ophouden met spreken, den mond houden.

III. De Aoristus kan *effectief* het resultaat, den uitslag van een poging noemen.

Dit gebruik is eigen aan verba, wier Praesens en Imperfectum een poging aanduiden.

B.v. *κωλύειν*, hinderen, belemmeren; *κωλύσαι*, voorkomen.

Waar de voorbeelden van een constateerenden Aoristus te zeer voor de hand liggen, is 't echter wenschelijk eenige te geven van de ingressieve en de effectieve functie.

π. 15. 13. *Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοῦς*, nadat zij opgehouden hadden met spreken . . .

2 κ. 8. 9. *ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπρωχέυσεν πλούσιος ὧν*, dat hij om uwentwil arm is geworden, hoewel hij rijk was.

λ. 2. 44. *νομίσαντες δὲ αὐτὸν εἶναι ἐν τῇ συνοδίᾳ ἦλθον ἡμέρας ὁδὸν καὶ ἀνεζήτουν αὐτόν*, op de gedachte gekomen, dat hij bij 't reisgezelschap zou zijn, gingen zij een dagreis ver en zochten naar hem.

Wil men, naar de gewone opvatting, denken, dat Jozef en Maria een dagreis voortgetrokken waren *zonder zich om Jezus te bekommeren*, daar ze in de meening verkeerden, dat hij onder 't reisgezelschap was, dan ware dit op zich zelf reeds zonderling genoeg, maar 't feit dat er niet staat *νομίζοντες*, maar het Part. Aoristi,

beslist over deze exegese. Op de gedachte *gekomen*: *νομοαριες*, dat Jezus onder 't (reeds vóór hen vertrokken) reisgezelschap zijn kon, reisden ze een dagreis ver om hem daar te zoeken.

Cf. λ. 15. 32; I. 4. 52; π. 7. 60; ρ. 14. 9.

Voorbeelden van den Effectieven Aoristus zijn in 't N. T. niet zoo talrijk.

π. 7. 36. οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα, deze heeft hen uitgeleid na teekenen en wonderen verricht te hebben.

Was *ἐξήγαγεν* hier niet 't resultaat, 't eindpunt van een werkzaamheid, maar de handeling van 't uitleiden van 't volk Israël, dan zouden we eer een Imperfectum verwachten, en in allen gevalle *ποιῶν* hebben te lezen, immers de wonderen in Egypteland en in de woestijn begeleidden de handeling van 't uitleiden. Cf. π. 27. 48; 7. 36; M. 27. 20.

Opmerking. Dit *drieërlei gebruik* van den Aoristus bestaat reeds in de klassieke periode. Men is het niet eens of er in 't oergrieksch samenhang is tusschen deze verschillen en de uiteenlopende wijzen van Aoristusvorming. 't Doet wellicht weinig ter zake. Opmerkenswaardig is, dat bij enkele verba dezelfde Aoristus *zoowel ingressief als effectief* voorkomt. B.v. *ἔβαλον βέλος*, 't werptuig slingeren, afschieten en *ἔβαλον ἄνδρα*, een man treffen. Zoo ook *ἔδον* constateerend en effectief, *ἔπεμψα* constateerend en ingressief. Cf. BRUGMANN.³ p. 475. (§ 537).

52. Behalve deze onderscheidingen, die doorgaan voor al de „wijzen” van den Aoristus, zijn er nog drie variaties van Indicativus Aoristi, die minder vaak voorkomen, n.l.: de *Gnomische Aoristus*, de *Anticipeerende Aoristus*, de *Aoristus tragicus*.

Opmerking. 't Is minder juist te spreken van een „Aoristus pro Perfecto” of „pro Plusquamperfecto”. Immers, al schrijft 't Hollandsch taalgevoel in sommige gevallen een Perf. of Plusquamperf. voor, 't Grieksch zag hier bijzondere gevallen van den Historischen, den Ingressieven of den Effectieven Aoristus. Cf. §§ 51, 61, 64.

53. De Historische Aoristus. De Indicativus Aoristi wordt meestentijds gebruikt om een gebeurtenis in 't verleden te

constateeren zonder eenige nadere aanwijzing omtrent den voltooiingsvorm der handeling of de resultaten ervan.

I. 1. 11. *εις τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον*, tot de zijnen kwam hij, en de zijnen hebben Hem niet aangenomen.

54. Daar de Historische Aoristus eenvoudig vermeldt, constateert, kan hij dienen voor:

(a.) een oogenblikkelijk voltooide handeling.

π. 5. 5. *ἐξέφυξεν*, hij gaf den geest.

M. 8. 3. *καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ*, en zijn hand uitstreckende raakte hij hem aan.

(b.) een handeling of toestand van langen duur, als één feit saamgevat.

π. 28. 30. *ἐνέμεινεν δὲ διετίαν ἑτην ἐν ἰδίῳ μισθώματι*, en hij bracht volle twee jaar door in een eigen gehuurd verblijf.

ε. 2. 4. *διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἦν ἡγάπησεν ἡμᾶς*, wegens zijn groote liefde waarmee Hij ons liefhad.

(c.) meerdere handelingen als één feit saamgevat.

M. 22. 28. *πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν*, want allen hadden haar (tot vrouw) gehad.

2. κ. 11. 25. *τρὶς ἐνανάγησα*, drie keer heb ik schipbreuk geleden.

55. De term Historische Aoristus karakteriseert dit gebruik van den Indicativus Aoristi niet in dezen zin, dat, strikt genomen, de Ingressieve en Effectieve functiën van den Aoristus een niet-historische beteekenis zouden hebben. De naam, aan dezen Indicativus toegekend, is slechts ontleend aan 't overwégend historisch gebruik ervan.

56. De Ingressieve Aoristus. De Aoristus van een werkwoord, dat in 't Praesens een *toestand* beschrijft, duidt gewoonlijk op 't *begin van dien toestand*.

2 κ. 8. 9 δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσεν πλούσιος ὢν, om uwentwil is hij arm geworden, hoewel hij rijk was. Cf. λ 15. 32; I. 4. 52; π. 7. 60; ρ 14. 9.

Opmerking 1. Men moet bij het begrip toestand rekening houden met 't feit, dat 't Grieksche Praesens de handeling niet alleen in 't tegenwoordige plaatst, maar haar gewoonlijk nog nader als loopende karakterizeert. B.v. *δακρύω*, tranen vergieten, *ἐδάκρυσα*, in tranen uitbarsten.

Opmerking 2. De Aoristus van deze verba is niet per se ingressief. De beslissing hieromtrent hangt van den samenhang af. Een Historische Aoristus komt voor bij *σιγᾶν* in λ 9. 36, terwijl dezelfde vorm (*ἐσίγησα*) in π 15. 12. waarschijnlijk ingressief bedoeld wordt.

57. De Effectieve Aoristus. De Aoristus van een werkwoord, dat in 't Praesens getuigt van een *pogen of bedoelen*, duidt gewoonlijk op de *uitkomst van dat streven*.

π. 27. 43. ὁ δὲ ἑκατοντάρχης . . . ἐκόλυσεν αὐτοὺς τοῦ βουλῆματος, de centurio . . . belette hun aanslag. Cf. M. 27. 20; π. 7. 36.

Opmerking. Met betrekking tot den Effectieven Aoristus zou men kunnen denken, dat er weinig verschil is tusschen deze functie v. d. Aoristus en 't Attische Perfectum. Dit is minder juist. De Effectieve Aoristus noemt de handeling en *wij* merken dan op, dat dit noemen aan 't eindpunt der handeling valt. 't Attische Perfectum echter is een tegenwoordige tijd, die wijst op 't blijvende, voortvloeiend uit een verleden handeling.

58. De Gnomische Aoristus. In spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen komt de Aoristus gnomicus voor.

1 π. 1. 24. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν, het gras verdort en de bloem valt af. Cf. M. 13. 44, 46, 48; I. 1. 11, 24; I. 1. 56.

Opmerking 1. In 't Attisch zoowel als in 't Postklassieke Grieksch komt de Aoristus gnomicus naast 't Gnomisch Praesens voor. 't Verschil in gebruik ligt in den aard van beide „tijden”. Is 't geconstateerde iets, dat de gedachte aan *duur* en *voortgang* opwekt, dan

zien we 't Gnomisch Praesens verschijnen, in 't tegenovergestelde geval is de Aoristus gebruikelijk.

Dem. II. 9. *ὅταν τις, ὡςπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἢ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν παῖσμα πάντα ἀνεχάτισε καὶ διέλυσεν*, als iemand plotseling tot machtsontplooiing komt, zooals hij, dan is de eerste aanleiding, een kleine misgreep, voldoende om alles op haren en snaren te zetten en in roering te brengen.

Plato. Crit. 108. C. *Ἀθνημοῦντες ἄνδρες οὕτω τροπαῖον ἔστησαν*, weifelaars brengen 't nimmer tot zegepraalen.

Opmerking 2. Men heeft 't bestaan van den Aoristus Gnomicus in 't N. T. wel eens in twijfel willen trekken. Dat hiertoe geen grond bestaat, blijkt uit de Nieuwtestamentische voorbeelden zelf en uit 't geen elders in later Grieksch is aan te wijzen. B.v. Hermas. Vis. III. 12. 2; Vis. III. 13. 2.

Ten slotte spreekt tegen een dergelijke onderstelling 't feit, dat de Gnomische Aoristus zich *tot op heden* gehandhaafd heeft. B.v. *ἔποιος δὲ μλεῖ ἐθάψαν τον*, wie niet spreekt wordt doodgezwegen.

59. De Anticipeerende Aoristus. Hieronder verstaat men een rhetorisch gebruik van den Aoristus, waarbij de spreker of schrijver, zich op 't standpunt van den aangesproken persoon stellende, de zaak *al bij voorbaat noemt alsof zij al in wezen ware*. Ook het Perfectum komt op dezelfde wijze voor. 't Meest vindt men dit gebruik in *briefstijl*. Ons taalgebruik eischt dan 't gebruik van den onvolt. teg. tijd.

ε. 6. 22. *ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο*, wien ik juist hiertoe tot u zend.

1 κ. 7. 28. *ἐὰν δὲ καὶ γαμήσης οὐχ ἡμαρτες*, maar ook al trouwt ge, zondigt ge niet. Cf. I. 15. 8; π. 23. 30; 1 κ. 5. 11; Φ. 2. 28; κ. 4. 8; φ. 11; ι. 2. 10.

60. De Aoristus Tragicus. De Indicativus Aoristi wordt aangetroffen ter aanduiding van een *gewaarwording* of een *inzicht*, waarvan men op 't oogenblik der uiting juist tot besef komt.

λ. 16. 4. *ἔγνων τί ποιήσω*, ik weet (nu) wat mij te doen staat.

Opmerking 1. 't Simplex γνώσκω heeft hier in deze wending de kracht van ἐπιγινώσκω: nauwkeurig, zeker, realiter weten.

Opmerking 2. Ook in de klassieke taal is dit gebruik bekend. Cf. BRUGMANN² § 546. 2. „Nicht selten wurde der Ind. Aor. aber auch von dem gebraucht was soeben eingetreten ist und gewissermassen noch in die Gegenwart des Sprechenden hineinfällt. Der Deutsche nimmt in diesem Fall gewöhnlich einen Ind. Präs. z. B. Soph. *Αί.* 270. πῶς τοῦτ' ἔλεξας, wie meinst du dieses? Oft wurde auf die Gegenwart des Sprechenden noch durch ἔνν oder νέον hingewiesen. Namentlich stand so der Ind. Aor. von einer Stimmung, die soeben, etwa im Lauf des Gesprächs, über einen gekommen ist, u. dgl. z. B. Soph. *Ελ.* 1479. ὁμοί, ξυνήκα τοῦπος. . . . Es handelt sich bei dieser Verwendungsweise immer um den ursprünglichen punktuellen Aorist“.

61. Aoristus pro Perfecto. Dezen minder juiste term bij gebrek aan beter opnemende, is 't wenschelijk onderscheid te maken in 't geen onder dezen titel wordt saamgevat. Er is hier drieërlei:

(α.) Gevallen, waar in 't N. T. een Aoristus staat, terwijl wij in 't *Hollandsch* een Perfectum bezigen.

λ. 19. 9. σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, heden is aan dit huis heil wedervaren. Cf. *M.* 5. 21; *Φ.* 4. 11.

(β.) Gevallen, waar in 't N. T. een Aoristus staat, terwijl het *Attisch* een Perfectum zou bezigen.

μ. 3. 21. ἔλεγον ὅτι ἐξέστη, zij zeiden: hij is krankzinnig geworden. Cf. *M.* 23. 2; *ε.* 1. 2; 8. 1; 10. 12. I 11. 14 etc.

(γ.) Gevallen, waar inderdaad *Aoristus en Perfectum genivel-leerd zijn*. Cf. *a.* 8. 5; 2 *x.* 11. 25; *a.* 7. 14; 19. 3. 4. etc.

Opmerking. Reeds in 't *Attisch* zijn er sporen van toenadering tusschen Aoristus en Perfectum. B.v.:

Thuc. I. 21. οὔτε οἱ ποιηταὶ ὑμνήσασιν . . . οὔτε οἱ λογογράφοι ξυνέθεσαν.

Dem. VII 29. τὴν χώραν ἣν οἱ Ἕλληες καὶ βασιλεῖς ὁ Περσῶν ἐρηφίασαν καὶ ὠμολογήσασιν ὑμετέραν εἶναι.

Sterker wordt dit nog bij Postklassieke auteurs, cf.: J. STICHT, *De Polybii dicendi genere* p. 170: „ita frequentat perfectum Polybius, ut proxime accedat ad vim aoristi“.

Ook in de LXX is deze neiging waar te nemen: Ex. 32. 1. 8. enz.

Talrijker worden deze gevallen in de Oudchrl. Letterk. b.v. HERMAS. VIS. I. 1. 1; III. 1. 2., Clem. Rom. Hom. II. 58.

De Apocryphe Acta geven tenslotte den toestand weer in de 4e eeuw p. Chr., toen Perf. en Aor. saamgevoeld waren: Acta Thomae 2. 13; 11. 40; 18. 8; 31. 23; 34. 13; 41. 13 etc. Zelfs geleerden kenden in de IVe eeuw p. Chr. 't onderscheid tusschen Perf. en Aor. niet meer. Ammonius b.v. *Περὶ ὁμοίων καὶ διαφορῶν: ἀπέθανε καὶ τέθνηκε διαφέρει· ἀπέθανε μὲν νῦν, τέθνηκε δὲ πάλαι, ὡς περιεπάτητος μὲν ὁ δεῖνα σήμερον, περιεπάτηκε δὲ πάλαι, d. w. z.: „ἀπέθανε” en „τέθνηκε” verschillen: ἀπέθανε zegt men in 't heden, τέθνηκε als 't lang geleden is, zooals b.v.: N. N. maakte vandaag een wandeling (περιεπάτησε), een tijd geleden echter heeft hij gewandeld (περιεπάτηκε)!*

In deze richting liggen ook de afwijkingen van 't Attisch taalgebruik in 't N. T. Men onderscheide echter wel tusschen een populair schrijver als *μ.* b.v., en een meer litterair ontwikkelde als *λ.* Cf. noot op §§. 31., 62.

62. Er zijn in 't N. T. gevallen, waar de Aoristus staat, terwijl *het Attisch* een Perfectum gebruikt zou hebben, en waar we uit den samenhang kunnen afleiden, dat die praesens-beteekenis in de bedoeling van den schrijver lag. B.v.:

M. 23. 2. *ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς*, de stoel van Mozes is bezet door de Schriftgeleerden.

εἰ 1. 2. . . . δι' οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας, door wien Hij ook de aeonen heeft gemaakt.

Cf. *μ.* 3. 21; 5. 35; I. 7. 26; εἰ 8. 1; 1. κ. 15. passim; 2. κ. 5. 13. Φ. 4. 11; etc.

Opmerking. Een eigenaardig treffend voorbeeld van 't onderscheid in schoolsche taalkennis bij de schrijvers van 't N. T., biedt de volgende vergelijking:

μ. 5. 35. Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχιωνάγου λέγοντες ὅτι ἡ θηνάτη σου ἀπέθανεν. τί ἐτι σκίλλεις τὸν διδάσκαλον;

λ. 8. 49. Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχεταιί τις παρὰ τοῦ ἀρχιωνάγου λέγων ὅτι τέθνηκεν ἡ θηνάτη σου, μηκέτι σκύλλε τον διδάσκαλον.

Lucas *wist*, dat voor de handeling, waarvan 't resultaat voortduurt, het Perfectum „behoorde” gebruikt te worden, Marcus echter waarschijnlijk niet.

63. In sommige gevallen doet de samenhang ons besluiten tot een vertaling met behulp van het Plusquamperfectum.

I. 19. 30. *ὅτε οὖν ἔλαβεν τὸ δῶρον ὁ Ἰησοῦς εἶπεν*, toen dan Jezus den edik genomen had, sprak hij.

M. 14. 3. *ὁ γὰρ Ἡρώδης κράτησας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν*, want Herodes had Johannes gevangen genomen en geboeid.

Cf. M. 27. 31; *μ.* 8. 14; *λ.* 8. 27; I. 12. 17; 13. 12.

Opmerking. I 18. 24. *ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα* is 't onderwerp geweest van velerlei discussie. In 't gebruik van den Aoristus ligt geen bezwaar om hier te vertalen: *ἀπέστειλεν* = had hem gezonden, immers de Aoristus is de eenige tijd, die, als men de gebeurtenis eenvoudig vermelden wil, daarvoor geschikt is.

St. V.: Annas dan had hem gebonden gezonden tot Kájafas den Hoogepriester.

Sn. V.: Annas dan zond hem geboeid tot Kájafas den Hoogepriester.

Als een bezwaar van eenig gewicht tegen de St. V. zou kunnen worden aangevoerd, dat 't woordje *οὖν*, „dan” vooral bij Johannes den Evangelist tot aaneenvoeging van opeenvolgende gebeurtenissen dient, terwijl niets in den samenhang er op wijst, dat de gebeurtenissen niet in chronologische volgorde worden voorgesteld.

64 Door 't verschil, dat bestaat tusschen de opvatting der oratio indirecta in 't Grieksch en in 't Hollandsch, komt het voor, dat een Indicativus Aoristi in indirecte rede, ingeleid door een verleden tijd van het werkwoord, moet vertaald worden met een Plusquamperfectum. Cf. § 348. Deze gevallen verschillen geheel en al van die, welke in de vorige § genoemd zijn.

65. De Aoristus in een onvervulbare voorwaarde wordt behandeld in § 241. De Aoristus, die een onvervulbaren wensch insluit, werd besproken in § 43.

66. **Hollandsche vertalingen van den Ind. Aor.** Zooals reeds werd aangestipt is de Grieksche Aoristus voor een Hollandsch Perfectum of Plusquamperfectum geen abnormaliteit in 't Grieksch. Immers uit 't oogpunt der Grieksche grammatica zijn die Aoristi Historische of Ingressieve Aoristi. Het eigenaardig verschil ligt alleen in 't onderscheid tusschen Grieksch en Hollandsch taalgevoel.

't Naast komt de Aoristus overeen met onzen *onvoltooid verleden tijd* (Imperfectum: ik hoorde). De overeenkomst is echter niet volkomen. De Aoristus is wat anders dan de onv. verl. tijd, al kunnen we vaak geen anderen gebruiken. Evenmin is het Grieksche Perfectum volkomen in wezen overeenkomende met den *voltooid tegenwoordigen tijd* van 't Hollandsche werkwoord. Hetzelfde geldt van het Plusquamperfectum. Wellicht zal dit blijken uit een vergelijking van definities dier overeenkomstige tijden.

De *onvoltooid verleden tijd* vermeldt de handeling of den toestand als gelijktijdig met eenig verleden tijdpunt, zonder iets te zeggen omtrent duur of resultaat.

De *voltooid tegenwoordige tijd* vermeldt de handeling of den toestand als een afzonderlijk feit uit het verledene, dat op

De *Aoristus* vermeldt de handeling of den toestand zonder iets te zeggen omtrent plaats in 't tijdsverloop, duur of resultaat.

't Zinsverband leidt er toe, dat de Ind. Aor. steeds op een feit in 't verleden betrekking heeft.

Het *Perfectum* (Attisch) vermeldt de handeling of den toestand als in 't verleden voltooid, zóó, dat het resultaat

het tegenwoordige oogenblik is afgelopen, zonder iets te zeggen omtrent duur of resultaat.

De *voltooid verleden tijd* vermeldt de handeling of den toestand als een afzonderlijk feit, dat op een (gewoonlijk reeds genoemd) verleden tijdstip is afgelopen, zonder iets te zeggen omtrent duur of resultaat.

op het tegenwoordig oogenblik nog aanwezig is.

Het *Perfectum* (Postklassiek) vermeldt de handeling of den toestand als in 't verleden geschied.

Het *Plusquamperfectum* (Attisch) vermeldt de handeling of den toestand als in het verleden voltooid, zóó, dat 't resultaat op een (gewoonlijk reeds genoemd) verleden tijdstip aanwezig is.

Het *Plusquamperfectum* (Postklassiek) vermeldt de handeling of den toestand als op een (gewoonlijk reeds genoemd) verleden tijdstip geschied.

Opmerking 1. In 't N. T. is dit Postklassieke gebruik van 't Plusquamperfectum niet aanwezig. In latere volkstaal vinden we 't, hoewel véél minder dan bij 't Perfectum, in tal van gevallen gebruikt, waar de oudere taal zich met een Aoristus had moeten behelpen. B.v.: Acta Apost. Apoer. (ed. BONNET.) pars. II. vol. I ('98) p. 24 l. 22; p. 27. l. 11; p. 28. l. 11; p. 33 l. 11; p. 39. l. 9; p. 43. l. 34; p. 104. l. 6. in marg. inf.; pars. II. vol. 2. p. 58. l. 15; p. 103. l. 8; p. 137. l. 3, 6 in marg. inf.; p. 204. l. 9; p. 274. l. 7; p. 284 l. 4.

Opmerking 2. 't Postklassieke gebruik van 't Perfectum als een Aoristus met beslist verleden beteekenis is in 't N. T. sterk vertegenwoordigd. Men vergelijkte b.v. M. 13. 46; 25. 6; 1 x. 15. 4; 2 x. 2. 13; 11. 25; 12. 9; 12. 17; é. 11. 17; 11. 28; 2 τ. 4. 7; ι. 1. 24; α. 5. 7; 7. 14; 8. 5; 19. 8. Citaten LXX. λ. 4. 18 (Jes. 59. 1 cf. 48. 16); μ. 13. 19. Dubieus M. 1. 22; π. 7. 35; 22. 15; 2 x. 1. 9; 7. 5. Deze reeks is waarschijnlijk verre van volledig, maar voldoende om 't bestaan van tweeërlei Perfectum binnen 't N. T. aan te toonen.

Wat evident is bij 't vergelijken van de functies der in naam overeenkomende Hollandsche en Grieksche „tijden” is in de eerste plaats wel dit, dat 't gebied, door 't Grieksche Perfectum en Plusquamperfectum bestreken veel enger begrensd is dan in onze taal. Voor den Aoristus blijft dus alles over wat in 't Hollandsche Perfectum en Plusquamperfectum méér is opgenomen dan in 't Grieksch.

't Feit, dat binnen 't N. T. 't Postklassieke Perfectum eenige inbreuk maakt op 't gebied van den Aoristus, wordt ruim opgewogen hierdoor, dat de Aoristus zich daarvoor schadeloos stelt door in wellicht nog ruimer mate in te grijpen op 't gebied van 't Attisch Perfectum. Cf. μ . 8. 21; 5. 35; M. 23. 2; I. 7. 26; 11. 14; ρ . 3. 23. 27; 8. 15; 11. 1; 11. 4; 11. 7; 13. 12; 1 κ . 15 passim; 2 κ . 5. 13; ϵ . 1. 2; 8. 1; 10. 12; Φ . 8. 12 enz.

67. De Ind. Aor. kan dus vertaald worden met den *onvoltooid verleden tijd* (Imperfectum), den *voltooid tegenwoordigen* (Perfectum) en den *voltooid verleden tijd* (Plusquamperfectum). De gevallen, waar 't Plusquamperfectum vereischt is, zijn niet talrijk en meestal exegetisch evident (cf. §§. 63., 64).

Daar het Hollandsch Perfectum de handeling stelt als een verleden feit, dat is afgeloopen, maar daarbij minder let op de plaats van dat verleden feit in 't tijdsverloop, zoodat 't zelfs gebruikt wordt van gebeurtenissen van 't laatste oogenblik, is het de natuurlijke vertaling van de volgende Aoristi:

1. *Aor. pro Perf. (a)* Uit den samenhang blijkt, dat *op den tusschentijd niet wordt gelet*. Cf. §. 61.

M. 19. 4. $\text{o}\ddot{\upsilon}\kappa \text{ \acute{a}\nu\epsilon\gamma\gamma\omega\tau\epsilon}$, hebt ge niet gelezen? Cf. M. 5. 21; μ . 14. 41; λ . 5. 26; 19. 9; Φ . 4. 11. etc.

2. *Aor. pro Perf. (β)* Uit den samenhang blijkt, dat de door den Aoristus genoemde handeling op eenigerlei wijze *tot in 't heden reikt*. Cf. §§. 61., 62.

M. 27. 8. διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκείνος Ἄγρὸς αἵματος, daarom is die akker Bloedakker genoemd. Cf. M. 23. 2; 28. 15; μ. 3. 21; I. 11. 14; 16. 21; ρ. 2. 12; 3. 23; ε. 1. 2; 8. 1; 10. 12. etc.

3. De *Ingressieve Aoristus* (cf. §. 56.) legt uitteraard eenigen nadruk voor ons gevoel. 't Begin van den toestand is een *bepaald* feit, ook al drukt 't Grieksch dit niet duidelijk in den vorm uit. Daarom eischt 't Hollandsch hier 't Perfectum.

λ. 15. 32. ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν καὶ ἔζησεν, uw broeder hier was dood en is levend geworden. Cf. I. 4. 52; π. 7. 60; ρ. 14. 9; 1 κ. 4. 8; 2 κ. 8. 9; a. 11. 17.

4. Enkele gevallen, waar de Historische Aoristus (Cf. §§ 53, 54. 55.) meer aan de *afzonderlijke feiten* dan aan de aaneenschakeling der gebeurtenissen doet denken. B.v.

2 κ. 11. 25 ἐπὶ Ἰουδαίων . . . ἔλαβον, τοὺς ἐραβδίσθην, ἀπαξ ἐλιθάσθην, τοὺς ἐνανάγησα: van de Joden heb ik vijfmaal veertig slagen min één ontvangen; driemaal ben ik met de roede gegeeseld; éénmaal ben ik gesteenigd; driemaal heb ik schipbreuk geleden.

Opmerking 1. 't Perfectum πεποίηκα, dat in κ. 11. 25 volgt, is een Postklassiek Perfectum, (Cf. § 90.), dat zich bij de omliggende Aoristi aansluit.

Opmerking 2. Ook reeds volgens 't kenmerk onder 1 gegeven zijn deze gevallen (sub. 4) met den Volt. teg. Tijd te vertalen.

68. Is de Aoristus zuiver „historisch” gebruikt, d. w. z. komt hij voor in een aaneengeschakeld verhaal van verleden gebeurtenissen, dan zal 't Hollandsch Imperfectum (onv. verl. t.), dat de gebeurtenis als gelijktijdig met eenig verleden tijdpunt voorstelt, den juisten zin van 't Grieksch 't best weergeven. Hiertoe behooren ook de meeste gevallen van 't postklassieke Perfectum (Cf. § 90).

M. 8. 3. *κατ' ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ*, en zijn hand uitstreckende raakte Hij hem aan. Cf. π. 5. 5; 28. 30. etc.

Eveneens wordt met het Hollandsche Imperfectum (Onv. verl. t.) 't best weergegeven de *Effectieve* Aoristus (§ 57.).

M. 27. 20. *Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους*, de overpriesters echter en de oudsten haalden het volk over om . . . Cf. π 7. 36; 27. 43 etc.

Opmerking. 't Is eigenaardig uit dit oogpunt de St. V. en de Syn. V. te vergelijken. De Statenvertaling gebruikt n.l. meermalen 't Perfectum (*Vol. teg. t.*), waar de Syn. V., terecht, 't Imperfectum (*Onv. verl. t.*) aanwendt. Wellicht, dat 't Hollandsch der 17e eeuw hierin van 't onze verschilde, of dat 't ruime gebruik van 't Latijn als geleerdentaal hier storend werkt. Misschien ook beide?

M. 27. 20. *Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους*: St. V.: Maar de overpriesters en de ouderlingen hebben de scharen aangeraden, dat . . .

Sn. V.: Doch de overpriesters en de oudsten overreedden de scharen . . .

ε. 2. 4. *διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς*.

St. V.: . . . door zijne groote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft . . .

Sn. V.: . . . om zijne groote liefde, waarmede hij ons liefhad . . .

Dat de Gnomische Aoristus (§ 58), de Anticipeerende Aoristus (§ 59.) en de Aoristus Tragicus (§ 60.) met een Praesens te vertalen zijn, behoeft geen bespreking.

69. 't Verschil tusschen 't Grieksche Imperfectum en den Aoristus. Er is verschil tusschen een Historischen Aoristus en een Imperfectum van loopende of herhaalde handeling. Dit verschil ligt echter niet altijd in de handeling zelf, maar in de wijze, waarop de spreker haar voorstellen wil. Hetzelfde feit kan door verschillende sprekers met den Aoristus eenvoudig genoemd of met 't Imperfectum geschilderd worden.

μ. 12. 41 (de *schrijver* spreekt): *πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά*, vele rijken wierpen er (telkenmale) veel in.

μ. 12. 44. (*Jezus spreekt*) ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον, uit hun overvloed hebben zij (de rijken) erin geworpen.

Marcus schildert, hoe de rijken voortschrijden en hun gaven offeren, Jezus vermeldt 't feit, dat zij dit deden.

70. Het ligt voor de hand, dat 't verschil in gedachte, dat den schrijver er toe leidde aan 't Imperfectum de voorkeur te geven boven den Aoristus of vice versa, ons meermalen nagenoeg ontgaat.

μ. 3. 7. καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν.

μ. 5. 24. καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς. Cf. λ. 2. 18—4. 22. Sommige verba vertoonen een bijzondere voorkeur voor een der tijden, met meer of minder volkomen uitsluiting van 't andere gebruik.

B.v. βούλομαι Imperf. π. 5. 33; 15. 37; 25. 20; 25. 22; 28. 18; 2 κ. 1. 15; φ. 13. Aoristus. M. 1. 19; ι 1. 8; ι 4. 4; 2 ι. 12.

γίνομαι. Impf. 3 gevallen: I 5. 4; π. 2. 43; 5. 12; Aor. med. (ἐγενόμην, etc.) 464 gevallen, Aor. pass., (ἐγενήθην, etc.) 39 gevallen.

Bij andere komt een gelijkwaardig gebruik van Aor. en Imperfectum voor. Zoo is b.v. tusschen ἔλεγον en εἶπα geen beslist verschil aan te wijzen.

Opmerking. Deze contaminatie bij dergelijke veel gebruikte woorden is op zich zelf niets bijzonders. Ieder weet, hoe in de meeste talen juist de meest gebruikte verba „onregelmatigheden” vertoonen.

Iets anders is 't, wanneer men dit verschijnsel op één lijn zet met 't μ., 8. 7 (εἶπαν). I. 11. 56 (ἔλεγον) voorkomende Imperfectum met Aoristische uitgangen.

KRUMBACHER. Untersuchungen zur Geschichte der Griechischen Sprache (p. 241) zegt hieromtrent, wat haastig, dat „in der späteren Gräcität thatsächlich eine Verwirrung zwischen Imperf. und Aorist eingerissen war; z. B. wechseln beide unaufhörlich ohne erkennbaren Grund bei POLYBIOS, sowie im N. T. (onjuist) und in den späteren Heiligenleben” (onjuist: in de

Acta Thomae b.v. op 180 pag. slechts 3 gevallen van Imperf. pro Aoristo tegen ruim 80 van Perfectum pro Aoristo).

Er bestaat, m. i., slechts een verwijderd verband tusschen 't geen boven omtrent *ἔλεγον* en *εἶπα* is gezegd, en 't verschijnsel, waarop KRUMBACHER de aandacht vestigt.

Hetzelfde geldt van de enkele gelijkvormige Imperfecta en Aoristi, die in het Attisch voorkomen: *ἐκαθεζόμεην, ὤχομην, ἔφην; ἡμίναθον, εἶκαθον, ἐδιώκαθον* (= *ἐδίωκον*, of ook = *ἐδίωξα*).

DE INDIC. FUTURI.

71. 't Praedictieve Futurum. De Ind. Fut. komt meestentijds voor, wanneer verzekerd wordt, dat iets in de toekomst zal geschieden. Daar 't Futurum zoowel van loopende als van oogenblikkelijke voltooiing eener handeling getuigen kan (§ 25.), is er onderscheid tusschen een Futurum van loopende handeling en een Aoristisch Futurum.

72. 't Aoristisch Futurum vermeldt een handeling zonder nadere kenschetsing, met de verzekering dat zij haar plaats heeft in de toekomst. De drie schakeeringen van den Aoristus: constateerend, ingressief en effectief (cf. § 51.) ontbreken ook hier niet.

1 κ. 15. 51. 52. *πάντες οὐ κοιμηθήσόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγθήσόμεθα*, wij zullen niet allen ontslapen, maar wij zullen allen veranderd worden. (In beide gevallen is hier een Ingressief-aoristisch Futurum.) Cf. § 56.

I. 14. 26. *ἐκείνος ὑμᾶς διδάξει πάντα*, hij zal u alles leeren. (Constateerend-aoristisch Futurum cf. § 53, 54).

λ. 16. 31. *οὐδ' ἔάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ πείσθησονται*, zelfs al stond er iemand uit de dooden op, zullen zij niet overtuigd worden. (Effectief-aoristisch Futurum). Cf. § 57.

73. 't Futurum van loopende handeling vermeldt een handeling, haar kenschetsende als op een toekomstig tijdstip loopende.

Φ. 1. 18. *καὶ ἐν τούτῳ χαίρω· ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι*, en hierin verblijd ik mij, maar ook zal ik er verblijd in wezen. Cf. ρ. 6. 2; Φ. 1. 6; α. 9. 6.

74. Men zou deze onderverdeeling van 't Praedictieve Futurum in een Futurum van loopende handeling en een Aoristisch Futurum uit een formeel grammaticaal oogpunt voor ongegrond kunnen verklaren. Immers in beide gevallen verandert de dagelijksche beteekenis van 't Futurum, n.l. 't aankondigen van iets, dat gebeuren zal, niet. De onderscheiding is hier dan ook 't resultaat eener *exegetische* gevolgtrekking uit 't zinsverband.

Dit neemt niet weg, dat die exegetische gevolgtrekking werkelijk leidt tot een onderscheid, dat de schrijver zich meestentijds wel bewust moet geweest zijn, al liet de taalvorm hem niet toe een zichtbaar verschil te maken tusschen beide functiën van het Futurum. Eene betrouwbare vertaling behoort dus, waar de eigen taal dit wel toelaat, nimmer deze gelegenheid om de bedoeling van den schrijver nauwkeuriger uit te drukken dan 't Grieksch vermocht, te verwaarloozen.

75. Bij 't onderscheiden tusschen 't Aoristisch gebruikte Futurum en dat van loopende handeling is in de eerste plaats in 't oog te houden, dat de meeste Futura Aoristisch bedoeld zijn. Immers in verreweg de grootste helft der gevallen laat de schrijver de toekomstige handeling zonder nadere kenschetsing, en alléén daar, waar de samenhang er op wijst dat de schrijver aan de handeling als op een toekomstig tijdstip in gang zijnde heeft gedacht, mag gesproken worden van 't Futurum van loopende handeling. 't Is niet genoeg te overwegen, dat de handeling in de toekomst loopende is, men moet kunnen aantonen, dat de handeling door den schrijver als zoodanig gedacht is.

Een bizonder geval vormen de verba van *pogen*. Is 't Futurum hier Aoristisch gebruikt, dan heeft het (cf. §§ 57, 72) een *effectief-aoristische* beteekenis. 't Futurum van loopende handeling daarentegen behoudt de conatieve beteekenis. Indien nu uit den samenhang niet blijkt, dat er met een effectus, een gevolg van de handeling, rekening moet worden gehouden, dan zal de exegese de voorkeur hebben te geven aan den oorspronkelijken conatieven zin van 't werkwoord.

I. 12. 32. *πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν*. Vat men 't Futurum hier op als loopende handeling, dan is de beteekenis: ik zal op allen een aantrekking uitoefenen.

Geeft men de voorkeur aan eene Aoristieue opvatting, dan luidt de vertaling (St. V., Sn. V.) ik zal door mijn aantrekking allen tot mij brengen (effectief-aoristisch).

De vertaling van G. VISSERING (Amsterdam 2e dr. 1859) schijnt in de noot op p. 149 zich uit te spreken ten gunste van de eerste opvatting: tot mij trekken, door den band des geloofs met mij verbinden.

De middeleeuwsche kunstenaars stelden (men denke aan *ΙΧΘΥΣ*) Christus voor onder 't beeld van een visscher. Ook dit wijst eer op een progressieve dan op een aoristieue opvatting.

76. Wanneer 't Aoristief gebruik van een gegeven Futurum vast staat, heeft men nauwkeurig toe te zien of er sprake is van een ingressief-, een effectief- of wel een constateerend-aoristisch gebruik.

Ieder geval, dat niet blijkbaar ingressief of effectief bedoeld is, zal tot de laatste, talrijkste klasse moeten gerekend worden. Immers, liet de schrijver zelf in 't midden of de handeling op te vatten was als een begin of een gevolg, dan lag het in zijn bedoeling slechts 't bestaan ervan te constateeren.

77. De sterkste ontkenning van het Praedictieue Futurum is *οὐ μὴ*, gevolgd door den Ind. of den Conjunctief.

M. 16. 22 οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, dit zal u geenszins geschieden. Cf. M. 15. 5, 26. 35; μ. 14. 31; a. 9. 6.

Opmerking. Dit is vrijwel 't eenige voorbeeld waar de Indic. Fut. textoritisch volkomen vaststaat, elders is er altijd onzekerheid wegens de gelijkkluidendheid der uitgangen -ση (: -si) en -σει (: -si). Reeds in 't Attisch was bovendien de eene constructie naast de andere aanwezig. Cf. WESTOORT & HORT. Appendix.' (1896) Notes on Orthography. p. 178b. sq.

78. Het Imperatieve Futurum. De tweede persoon van den Indic. Futuri komt voor als Imperatief.

i. 2. 8. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, gij zult uw naaste liefhebben als uzelfven.

Opmerking 1. Men heeft hier een karaktertrek van een (slechts in hypothesi bestaand) „Nieuwtestamentisch”, „Bijbelsch” of „Christelijk” Grieksch willen zien. Tenminste wordt zelfs bij BLASS. Gr. des Neutestl. Gr.' 1902. met 't oog op dit verschijnsel nog altijd verwezen naar „die (niet klassike) Gesetzessprache des Alten Testaments, ohne dass indes hierdurch der sonstige Sprachgebrauch des N. T. sich erheblich beeinflusst zeigte.” JANNARIS. Historical Greek Grammar p. 564. App. V. § 12 d: „dit gebruik, op den voorgrond gebracht door de welbekende Tien Geboden, werd nog algemeener in latere Christelijke werken, in 't bijzonder in Bijbelstijl”.

Nu brengt de opmerking van BLASS reeds twijfel teweeg, door 't geen hij zegt omtrent de afwezigheid van invloed dier „Oudtestamentische wetstaal” op 't spraakgebruik van 't N. T. in 't algemeen. Verder zijn er in 't Attisch voldoende voorbeelden: SOPH. Oed. Col. 956. πρὸς ταῦτα πράξεις ὅσον ἂν θέλης, handel hierin naar goedvinden. Cf. ARIST. Nub. B 52, EURIP. Med. 804, 1820; DEMOSTH. XXIII 117, LYP. XXIX 13, MEN. Mon. 397; AESCH. Sept. 250., SOPH. Ant. 84.

Dan ook bij JOSEPHUS: Ant. 11. 6. 5; 12. 2. 4 ἐὰν οὖν σοι δοκῇ, βασιλεῦ, γράψεις, indien 't u dus goeddunkt, o Koning, schrijf . . .

Dat het gebruik echter heel algemeen was en in geen oorzakelijk verband met de LXX behoeft te staan, blijkt overvloedig uit de Papyri. B.v. GRENFELL & HUNT. Greek Papyri IId Series. No XIV a. l. 21.

(./200) εἰν σοι δόξει συντάξεις ἀποδοῦναι Ἀριμονθῆ, gelast, met uw welnemen, dat aan ΑΡΙΜΥΘΗΣ worde afgegeven . . .

Oxyrrhynchus Papyri III. No. 5 30 l. 30 (./200) περὶ τούτων οὖν μοι εὐθέως μετὰ τὴν ἐορτὴν πέμψεις φάσιν, stuur me dus daarover dadelijk na 't feest bericht.

De voorbeelden van deze constructie zijn in overvloed aanwezig; een der gewoonste formules in de vele brieven en briefjes is b.v. *καλῶς ποιήσεις* c. part. Aoristi: wees zoo goed te . . . Cf. F(ajjoem Pap.) 13. l. 5/6 (170./); T(ebtunis Pap.) 31. 13 (114./); 55. l. 6/7 (\pm 100./); 56. l. 9/11 (\pm 100./); O(xyrrhynchus Pap.) II. 294. 13 (./22); F. 112. 2 (./99); O. II. 121. l. 3/4 (\pm ./100); 122. l. 3/4 (\pm ./100); O. I. 99. l. 2/3, 11 (\pm ./150), etc. Men denke hierbij aan 3 i. 6. *καλῶς ποιήσεις προπέμψας*.

79. De ontkenning, in gebruik bij dit Futurum, is niet *μή*, maar *οὐκ*.

M. 19. 18. οὐ φρονέσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, gij zult niet doodslaan, gij zult niet echtbreken, gij zult niet stelen, gij zult geen valsche getuigenis afleggen. Cf. M. 4. 7; 5. 21, 27, 33; λ. 4. 12; I. 19. 36; π. 2. 27; 13. 35; 23. 5; ρ. 7. 7; 13. 9; 1 κ. 9. 9; 1 τ. 5. 18.

Opmerking. M. 15. 5. οὐ μή τιμήσει τὸν πατέρα κ.τ.λ. Cf. Prof. H. OORT. Theol. Tijdschrift. XXXVII (1903) p. 289. sq. De eed „ik mag korbán zijn als ge iets van mij krijgt!”, in drift uitgesproken, was volgens sommigen *geldig* en bond den zoon om zelfs zijn ouders 't noodigste te onthouden! Tegen zulk een opvatting keert Christus zich met de woorden: ὑποκριταί, καλῶς ἐπροφητευσεν περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων· ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χελλοῖν με τιμᾷ κ.τ.λ.

80. In enkele gevallen komt ook de derde persoon van den Indic. Futuri in imperativische beteekenis voor. Een duidelijk voorbeeld is M. 15. 6 *καὶ οὐ μή τιμήσει τὸν πατέρα*, en hij zal (d. w. z.: hij is gehouden, door zijn eed) zijn vader niet eeren. Cf. M 4. 4; 20, 26, 27.

81. Het Gnomisch Futurum. De Indic. Futuri komt voor ter aanduiding van 't geen gewoonlijk gebeurt, wanneer zich de gelegenheid voordoet.

ρ. 5. 7. *μόλις γὰρ ἐπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται*, want ten behoeve van een onberispelijk man zal nauwelijks iemand den dood ingaan. Cf. ρ. 7. 3 etc.

82. Het Futurum van overweging. De Indic. Futuri komt voor in vragende zinnen, waarbij de quaestie niet is wat gebeuren zal, maar wat gedaan moet worden, wat er behoort te geschieden. Onder dit hoofd zijn uitteraard zoowel eigenlijke vragen begrepen als die zinswendingen, waarin een redenaar van zijn hoorders een antwoord schijnt te verwachten.

λ. 22. 49. *εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρῃ*, zullen wij er met het zwaard op in slaan?

I 6. 68 *κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ὅήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις*, Heer, naar wien zouden wij heengaan? Gij hebt woorden van eeuwig leven.

Opmerking. *ἐν μαχαίρῃ* zal voor velen een evident Hebraïsme zijn. Men onderscheide hier echter wel tusschen Semitismen, Hebraïsmen en tale Kanaäns.

(α) Een *Semitisme* is een wending, die de latere eigenlijk Grieksche usus niet uit zich zelve heeft, maar die haar ontstaan dankt aan Semieten, die de *κοινή* niet geheel beheerschten. In iedere generatie waren er duizenden, die naast hunne Semitische moedertaal 't Grieksch als verkeerstaal hadden aan te leeren.

(β) Een *Hebraïsme* (of *Aramaeïsme*) is 't gevolg van de mechanische wijze, waarop men in de oudheid bij 't vertalen van boeken te werk ging.

(γ) Een geval van *tale Kanaäns* ontstaat daar, waar een schrijver aan de ongrieksche wending de voorkeur geeft, 't zij weloverwogen, 't zij onbewust, omdat die uitdrukkingswijze in verband staat met een zekere gedachtenwereld.

Het is van het hoogste belang tusschen deze gevallen nauwkeurig en consequent te onderscheiden. Semitismen zijn betrekkelijk zeldzaam, de beide andere categorieën tellen echter tal van voorbeelden.

Welk een verschil is er b.v. niet tusschen de tale Kanaäns van λ . 1 en 2 en de verschijnselen in M en μ ! Een juiste waardeering dezer verschillen zou ook voor de „historische critiek” vruchtbaar kunnen zijn.

De uitdrukking *ἐν μαχαλέη*, λ . 22. 49, schijnt duidelijk te moeten vallen onder een onzer drie categorieën; „goed Grieksch” is 't in geen geval. Toch kunnen we de vraag of Lucas hier zelfstandig „Tale Kanaäns” bezigt, dan wel zich aansluit bij een uit een Semitisch dialect vertaald werk niet beantwoorden, voordat uitgemaakt is of *ἐν μαχαλέη* inderdaad „geen goed Grieksch” is. Lucas kent wel zooveel Grieksch, dat een Semitisme, een bepaald zondigen tegen de usus, hem eerst in de laatste plaats mag toegedicht worden. Nu zijn er redenen om te betwijfelen of *ἐν μαχαλέη* ongrieksch moet heeten. Cf. §§ 17., 392.

Tebtânis Papyri. pp. 85, 86. No. 16. l. 14 *ἐν μαχαλέη* (114/.) dito No. 41. 5 (119/.); dito No. 45. 17 (113/.) dito No. 46. 15 (113/.) etc. De uitgevers GRENPELL en HUNT zeggen naar aanleiding dezer gevallen op p. 86. l. 5 sq.: „Hier hebben we een voorbeeld van 't gebruik van deze wending in een oorspronkelijk Grieksch stuk, vrij van alle verdenking van Semitischen invloed.” Cf. § 17.

Dit laatste is echter niet zoo ontwijfelbaar als 't schijnt. In 't algemeen moet vooreerst opgemerkt worden, dat vóór de Grieksche heerschappij, tijdens de Perzen, het *Arameesch* ook in Egypte de *officieele* taal van 't gouvernement was, dat die taal in de Zuidwestelijke helft van 't Perzische rijk de *verkeerstaal* was, dat door heel Syrië, Nabataea en tot in Egypte toe Arameesche inscripties worden gevonden, dat uit Egypte ook Arameesche papyri zijn gekomen. Verder, dat er in den tijd van HIERONYMUS in Egypte nog vijf gemeenten bekend waren, die 't Arameesch als *kerktaal* hadden, dat de Koptische litteratuur eene schrijfwijze van Arameesche en Hebreeuw-sche namen en uitdrukkingen vertoont, die onmogelijk aan het Grieksch ontleend kan zijn, ja, dat zelfs heele Arameesche passages hier en daar overgeleverd zijn.

De invloed van dit Arameesch is echter een factor van nog onbekende grootte.

In 't onderhavige geval hebben we echter, behalve deze algemeene opmerking, een meer bijzondere reden om te twijfelen aan een afwezigheid van allen Semitischen invloed. De *Joden* namen n.l. in de Ptolemaeische staatsinrichting een eigenaardige bevoorrechte plaats in. Zij waren onder de 7 500 000 bewoners van Egypte reeds sedert Psamtik II. (594—589), maar vooral sedert de Ptolemaeën een

belangrijke en zeer talrijke klasse. (cf. SCHÜRER², III, pp. 19—25, 87 sq., 97—100).

Uit de Papyri blijkt ten slotte, dat, hoewel ze tot in Boven-Egypte niet ontbraken, de *Fajjoem* toch een der centra van 't Egyptisch Jodendom was (SCHÜRER³ III. p. 28). Uit deze streek zijn nu juist onze meeste Papyri afkomstig.

't Is dus wellicht niet ontwijfelbaar, dat de uitdrukking *ἐν μαχαίρῃ* vrij zou zijn van allen Semitischen invloed.

Of Lucas nu hier zich aan een Semitisme bezondigt, dan wel citeert uit een boek, dat niet vrij was van Hebraïsmen (mogelijk ook niet van Semitismen) of misschien tenslotte zelfstandig, bewust of onbewust, „Tale Kanaäns” spreekt, is eerst in een grooter samenhang uit te maken. Doeh voorzichtigheid blijkt in dezen steeds een eerste eisch te wezen.

(Voor 't Paulinische *ἐν*, cf. A. DEISMANN. Die neutestamentliche Formel „in Christo Jesu” untersucht. Marburg 1892.)

83. De omschreven Futurumvorm (Futurum periphrasticum). Enkele malen treft men in 't N. T. een Futurumvorm aan, die samengesteld is uit een Participium Praesens en 't Futurum van *εἰμί*. Zulk een Futurum duidt met nadruk een loopende handeling aan, of geeft te kennen dat zij gewoonlijk te verwachten is.

λ. 5. 10. *ἀνθρώπους ἔση ζωγρῶν*, een menschenvisser zal gij zijn.

λ. 21. 24. *Ἱερουσαλήμ ἔσται πατουμένη*, Jeruzalem zal vertreden worden.

84. Een andere omschrijving ligt in *μέλλω* cum Infinitivo. Gewoonlijk komt het voor ter aanduiding van een handeling, waartoe iemand besloten heeft, of om iets te vermelden, dat zeker zal gebeuren.

M. 2. 13. *μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν*, want Herodes zal (zeker) zoeken naar . . .

λ. 9. 44. *ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι*, want de Zoon des menschen zal overgeleverd worden. Cf. M. 16. 27; 20. 22; π. 5. 35; 20. 38; ρ. 8. 13.

85. Het Imperfectum van μέλλω met den Infinitivus verzekert, dat op een verleden tijdstip iets stond te gebeuren of beraamd was.

I. 7. 39. *περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν*, over den geest, die ten deel zou vallen aan . . . Cf. λ. 7. 2; I. 6. 71.

Opmerking. In de Papyri is 't gebruik der omschrijving met μέλλω vrij algemeen. Een vaste schakeering van beteekenis schijnt er echter nog niet mee verbonden geraakt te zijn. Voor den Ind. Fut. cf. F(a)jjoem Pap.) 119. 22 (./100.): *εἶνα αἰὼν μέλλω πρὸς αὐτὸν λογεῖν*, (schrijf me waar de sleutels liggen etc.), opdat, als ik met hem ga afrekenen . . .

Imperfectum c. inf.: F. 20. 4 (± ./800.) *ὅθεν μοι παρέστη τὸ βούλευμα . . . μμειῖσθαι ἔμελλον*, redenen waarom ik het plan opvatte . . . (dat) ik hem navolgen zou.

't Meest voorkomende is eene omschrijving van 't Part. Futuri: F. 114. 16 (./100); Gr. II 77. 35 (./III—IV); O. III. 472. 4 (./180). Een bewijs voor de nog vlottende beteekenis der constructie is wel, dat in O. III. 472. 19, een schets van een pleidooi, de advocaat 't stellige gebeuren van 't feit niet anders weet uit te drukken dan door en 't hulpwerkwoord en de bijbehoorende infinitief in 't Futurum te zetten: *μελλήσουσα ἀφαιρεθήσεται*.

Of men op grond van deze gegevens iets beslissen kan omtrent 't gebruik in 't N. T., schijnt mij twijfelachtig. Cf. § 17.

DE INDIC. PERFECTI.

86. Het Attisch Perfectum. Bij deze opvatting van het Perfectum is er tweeërlei schakeering mogelijk.

I. 't Praesentische Perfectum: de meeste nadruk valt op 't geen in 't *heden* als *resultaat* aanwezig is.

II. 't Verleden Perfectum: de meeste nadruk valt op 't *afgeloopen* zijn der handeling.

In beide gevallen is echter de waarde van 't Attische Perfectum aanwezig, n.l. een in 't verleden afgeloopen handeling, waarvan de resultaten in 't heden reiken.

87. 't Praesentische Perfectum. Deze schakeering van 't Attische Perfectum komt in hoofdzaak slechts bij eenige weinige verba voor, wier Perfectum dan ook uitsluitend in dezen zin wordt aangetroffen. Cf. § 92.

M. 27. 43. *πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν*, hij vertrouwt op God.

1 κ. 11. 2. *ἐπαιῶ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μοῦ μέμνησθε*, ik prijs u, omdat gij in alles aan mij denkt.

λ. 24. 46. *οὕτως γέγραπται*, zoo staat 't geschreven.

88. 't Verleden Perfectum. Deze schakeering van 't Attische Perfectum, waarbij de nadruk valt op 't afgelopen zijn van de handeling, omvat de meeste gevallen en staat dichter bij 't Postklassieke Perfectum, dat de handeling eenvoudig als verleden vermeldt.

π. 5. 28. *πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν*, gij hebt Jeruzalem van uw leer vervuld.

ρ. 5. 5. *ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχνηται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν*, daar de liefde Gods in onze harten is uitgestort.

2 τ. 4. 7. *τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσamai, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα*, ik heb den goeden strijd gestreden, den loof volbracht, het geloof heb ik behouden.

89. Het Perfectum Intensivum. Men heeft een tijdlang gemeend, dat een bijzonder oude functie van de gereduplicateerde werkwoordsvormen zou bestaan hebben in een karakteriseering van de oorspronkelijke beteekenis als meer intens. (Cf. Hebr.: *לָמַת*, hij doodt; *לָמַת*, hij vermoordt.). Sporen daarvan zouden in 't Klass. Grieksch bewaard zijn: *φρίσσω-πέφρικα, θάλλω-τέθηλα, γηθέω-γέγηθα*. Die hypothese wordt door velen losgelaten, maar 't feitelijk verschil in intensiteit tusschen die vormen is onloochenbaar.

Aan iets dergelijks zou men kunnen denken bij *πείθομαι-πέποιθα, πιστεύω-πεπίστευκα*: I. 6. 69. *πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ*, Cf. 2 κ. 1. 10.

90. Het Postklassieke Perfectum. Het Postkl. Perf. noemt de handeling of den toestand als in 't verleden geschied, zonder iets te zeggen omtrent resultaat, duur of aard van de handeling of toestand.

Feitelijk is het dus een Aoristus, met dit voordeel boven den eigenlijken Aoristus, dat de handeling *beslist in 't verleden* wordt verlegd. Cf. § 66.

2 κ. 2. 13. *οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματι μου*, ik had geen rust voor mijn geest.

a. 8. 5. *καὶ εἰληφεν ὁ ἄγγελος τὸν λίβανωτόν, καὶ ἐγέμισεν αὐτόν*, en de engel nam 't wierookvat en vulde het.

Cf. M 13. 46; 25. 6; λ. 9. 36; I. 5. 38; π. 6. 11; 15. 24; 1 κ. 15. 4; 2 κ. 11. 25; 12. 9; 12. 17; 2 τ. 4. 7; ι. 1. 24; 16. 1. 1; 4. 9; 4. 10; ε. 9. 18; 11. 27; 11. 28.

Twijfelachtig: M 1. 22; I 5. 36; π. 7. 35; 22. 15; 2 κ. 1. 9; ε. 7. 13; 9. 18.

Citaat LXX: μ. 13, 19; λ 4. 18 (Jes. 59. 1, cf. 48. 16.). Cf. § 68.

91. Het Anticipierend Perfectum. Cf. § 59.

92. Het omschreven Perfectum. (Perfectum Periphrasticum). In het N. T. komen ongeveer 40 gevallen voor, waarin de Ind. Perfecti omschreven is met 't Praesens van *εἶμι* cum Part. Perf.

Deze omschreven Perfectumvorm is volkomen gelijkwaardig met het Attisch Perfectum (§ 86) en vertoont evenzoo de Praesentische en de Verleden schakeering. 't Meest voorkomende is hier echter (uitteraard) 't Praesentisch gebruik.

Praes. Perf.: λ. 20. 6; I. 2. 17; π. 2. 13; 25. 10; 2 κ. 4. 3. etc.

Verleden Perf.: λ. 23. 15; π. 26. 26; ε. 4. 2. etc.

93. In de oratio indirecta, ingeleid met een verleden tijd, eischt het Hollandsch taalgevoel een Plusquamperfectum (Volt. verl. tijd), terwijl het Grieksch een Perfectum gebruikt. Dat dit geen geval is van een „Perfectum pro Plusquamperfecto” blijkt uit 't geen gezegd is naar aanleiding van den Ind. Aoristi in oratio indirecta. Cf. §§ 64. 35., 43.

DE INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI.

94. De Ind. Plusquamperfecti komt binnen het Nieuwe Testament slechts in zijn Attische beteekenis voor, n.l. als vermeldende een handeling of toestand als in 't verleden voltooid, zóo, dat 't resultaat op een (gewoonlijk reeds genoemd) verleden tijdstip aanwezig is.

Evenals bij het Attische Perfectum (§ 86) kunnen we hier onderscheiden tusschen een schakeering, waarbij 't Praesentische, 't resultaat voorop staat en eene, waarbij meer gedacht wordt aan 't verledene, 't *afgeloopen* zijn van de handeling.

95. 't Praesentische Plusquamperfectum. 't Praesentische Plusquamperf. wijst voornamelijk op 't bestaan van 't gevolg eener handeling op een verleden tijdstip, dat in den samenhang gegeven is. Cf. § 97.

λ. 4. 41 ἤδεισαν τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, zij wisten, dat hij de Christus was. Cf. I. 18. 16; 18. 18; π. 1. 10.

96. Het verleden Plusquamperfectum. 't Verleden Plusquamperfectum wijst voornamelijk op 't afgeloopen zijn eener handeling op een verleden tijdstip, dat in den samenhang is gegeven.

π. 9. 21. καὶ ὥδε εἰς τοῦτο ἐληλύθει, en hiertoe is hij hier gekomen. Cf. λ. 8. 2; I. 9. 22; π. 7. 44; 19. 32.

97. Het omschreven Plusquamperfectum. Vrij talrijk zijn in 't N. T. de gevallen, waar 't Plusquamperfectum omschreven wordt met 't Participium Perfecti + Imperfectum van *εἶμι*. In 't Attisch hebben we dezen vorm al in de 3e ps. van de liquida- en mutastammen.

Ongeveer twee derden dezer omschreven Plusquamperfecta hebben overwegend praesentische beteekenis, de overige leggen meer den nadruk op 't afgeloopen zijn, zonder evenwel 't blijven van 't resultaat uit 't oog te verliezen. Cf. §§ 94., 95.

M. 26. 43. *ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι*, want hunne oogen waren bezwaard.

λ. 2. 26. *καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου*, en hem was een godspraak gegeven door den Heiligen Geest. Cf. M. 9. 32; 9. 36; 15. 24; 15. 32; λ. 2. 26 etc.

98. Ons taaleigen laat niet toe bij 't vertalen duidelijk onderscheid te maken tusschen een Praesentisch Plusquamperfectum (cf. § 95.) en een Historischen Aoristus. Cf. 53., 54., 55.

π. 4. 27. *συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀλήθειας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ* want voorwaar in die stad waren vergaderd, (als een feit eenvoudig vermeld).

π. 4. 31. *ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι*, de plaats, waar zij vergaderd waren, bewoog. Cf. λ. 15. 24. etc.

99. Een Futurum Perfecti komt in 't N. T. niet voor. Op een plaats, λ. 19. 40 leest de textus receptus met de Codex Alexandrinus (A), benevens ettelijke andere handschriften: *κεκράζονται*.

TISCHENDORF, TREGELLES en WESTCOTT-HORT volgen Codd. N, B; L met de lezing *κράζουσιν*. Welke lezing te verkiezen is, heeft de textcriticus te beslissen. Voor den exegeet is 't van belang na te gaan of de vorm *κεκράζονται* een Fut. Perf. is of wel een ongewone Futurumvorm.

Van de stam ΚΡΑΓ was in 't Attisch als *Praesens* in gebruik *κέκραγα*, als Futurum *κεκράξομαι*. In 't Attisch heeft *κεκράξομαι* dus reeds de beteekenis van een *gewoon* Futurum.

Nu is er tweeërlei gebeurd: de latere taal heeft een regelmatig Praesens *κράζω*, Fut. *κράξω*, Aor. *έκραξα* gevormd, maar ook, in aansluiting aan 't Attisch element, een Praesens **κεκράγω*, Fut. *κεκράξω*, *κεκράξομαι*, Aor. *έκέκραξα*.

De LXX vertoont gewoonlijk de vormen van 't laatste type. Een beslissing is echter voorloopig onmogelijk, daar de Papyri geen afdoende voorbeelden van dit verbum geven. De hedendaagsche taal kent slechts 't eerste type: *κράζω*, *θα κράζω*, *θα κράξω*, *έκραξα*. In allen gevallen heeft 't Futurum, dat λ. 19. 40 voorkomt, *geen andere beteekenis* dan een Futurum simplex.

100. De beteekenis van 't Futurum Perfecti is in 't N. T. evenwel niet afwezig. Op enkele plaatsen: M. 16. 19; 18. 18; λ. 12. 52; ε 2. 13, heeft de omschreven Futurumvorm dezen inhoud.

HOOFDSTUK VIII.

DE AFHANKELIJKE WIJZEN IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

101. De „Tijden” der „afhankelijke Wijzen” (Subjunctivus, Optativus, Indicativus, Imperativus) bepalen de handeling, waaraan het werkwoord doet denken, *niet* ten opzichte van haar plaats in 't tijdsverloop (*verleden-heden-toekomst*), zij karakteriseeren die alleen als *afgeloopen*, *lopende* of *oogenblikkelijk*. (Cf. § 24.)

Opmerking. De term „afhankelijke Wijzen” als omvattende Subjunctivus, Optativus, Infinitivus, Imperativus, is afgeleid van 't hoofdzakelijk gebruik dier tijden en omvat alleen uit een praktisch oogpunt ook den Imperativus. De term staat, wat deze onnauwkeurigheid betreft, op één lijn met de meeste onzer grammaticale benamingen.

102. De afh. wijzen in het Praesens. Het Praesens van de afhankelijke wijzen karakteriseert de handeling als loopende of bij herhaling geschiedende. Het kan òf geheel los zijn van alle aanduiding van tijd, daar alleen aan de handeling wordt gedacht zonder het tijdstip te bepalen, waarop zij voorviel, òf de gedachte aan heden, verleden of toekomst volgt uit den samenhang.

Φ. 3. 1. τὰ ἀτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀνηρόν, u hetzelfde te schrijven is voor mij geen last.

M. 5. 23. ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, indien gij dan uw gave offert.

μ. 12. 33. καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας . . . περισσό-
τερόν ἐστιν πάντων τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιαῶν, en Hem van ganscher harte lief te hebben . . . is meer dan al de brandoffers en slachtoffers.

103. De afh. wijzen van 't Praesens in omschreven vorm. Slechts zelden komt in 't N. T. een Infinitivus Praesens voor, samengesteld uit een Participium Praesens + εἶναι, of een Imperativus op gelijke wijze gevormd met behulp van de Gebiedende Wijs van εἰμί.

Cf. M. 5. 25, λ. 9, 18; 11. 1; 19. 17.

104. De afh. wijzen in den Aoristus. De Aoristus behoudt ook in de afhankelijke wijzen zijn eigenaardigheden. Tusschen den Indicativus en de Afhankelijke Wijzen bestaat in dit opzicht niet het minste verschil. Beide karakteriseeren de handeling als oogenblikkelijk voltooid of vermelden haar zonder meer eenvoudig als een feit. In zijn geheel vertoont de Aoristus de reeds bij den Indicativus genoemde schakeeringen: constateerend, ingressief en effectief gebruik. (Cf. §§ 51., 53., 56., 57).

Wanneer voor ons taalgevoel de handeling, met den Aoristus genoemd, een bepaalde plaats, 't zij in 't verleden, of in 't heden òf in de toekomst heeft, dan volgt dit slechts uit den samenhang.

Bij den Indicativus is de constante verleden beteekenis wel hoofdzakelijk aan den samenhang te danken: de „verleden beteekenis” van 't Augment (ε-) zal in 't ons bekende Grieksch wel niet sterk meer gevoeld zijn.

De Subjunctivus Aoristi na *ἐάν, όταν, ἕως* etc. is soms 't best te vertalen met een Volt. tegenw. tijd of een Volt. toek. tijd, wat niet wegneemt, dat alleen de samenhang ons taalgevoel leidt tot het kiezen dier tijden. In de meeste gevallen is de onvolt. tegenw. of de onv. toekomende tijd de aangewezen vertaling.

λ. 9. 54. *εἶπωμεν πῦρ καταβῆναι*, zullen wij zeggen, dat er vuur neerdale.

I. 15. 9. *μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ*, blijft in mijne liefde.

λ. 17. 4. *καὶ ἐὰν ἐπιτάκῃς τῆς ἡμέρας ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ . . . ἀφήσεις αὐτῷ*, en indien hij zevenmaal daags zich tegen u misdraagt . . . zult gij hem vergeven.

π. 15. 13. *μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοῦς, ἀπεκρίθη Ἰάκωβος*, en toen zij stil geworden waren, antwoordde Jakobus.

π. 11. 17. *ἐγὼ τίς ἤμην δυνατὸς κωλύσαι τὸν θεόν, wie was ik, dat ik God zou hebben kunnen weren.*

Opmerking. Vooral in den Imperatief is het verschil tusschen Aoristus en Praesens duidelijk merkbaar:

M. 6. 11. *τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν
σήμερον.*

λ. 11. 3. *τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν
τὸ καθ' ἡμέραν.*

π. 18. 9. *μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσῃς.*

105. De afh. wijzen in het Futurum. De Optativus Futuri komt binnen het N. T. niet voor.

De Infinitivus Futuri wijst op een tijd, die met betrekking tot het hoofdwerkwoord in de toekomst ligt.

π. 23. 30. *μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα ἔσεσθαι*, en toen mij gerapporteerd is, dat een aanslag op den man zou gepleegd worden.

Opmerking. Hier heeft dus een Afhankelijke Wijs ook op tijd betrekking. De term „afhankelijke wijs” dekt echter vrij heterogene dingen. Cf. § 101.

106. De Infinitivus μέλλειν verbonden met den Infinitivus van een ander werkwoord heeft de beteekenis van een Infin. Futuri. Gewoonlijk is de Onbepaalde Wijs, die van μέλλειν afhangt, een Infinitivus Praesens. Een enkele maal komt ook een Infinitivus Futuri voor. Bij εἰμί is deze laatste constructie regel.

π. 28. 6. οἱ δὲ προσεδόκων αὐτὸν μέλλειν πύμπρασθαι ἢ καταπίπτειν ἄφνω, en ze verwachtten, dat hij zou opzwellen of plotseling neervallen. Cf. π. 19. 27; 27. 10. etc.

107. De afh. wijzen in het Perfectum. Bij het Perfectum in een afhankelijke wijs valt de nadruk op het afgelopen zijn van de handeling (Verleden Perfectum § 88.) of op het tot in 't heden reikende resultaat (Praesentisch Perfectum § 87). Het verleden Perfectum is in de afhankelijke wijzen van het Postklassieke (Cf. § 90.) niet te onderscheiden.

De plaats van de handeling in 't tijdsverloop wordt bij de Afhankelijke wijzen n.l. slechts door den samenhang aangegeven. Cf. § 156.

π. 26. 32. ἀπολέλυσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος, de man had vrijgelaten kunnen worden.

π. 25. 25. μηδὲν ἄξιον αὐτὸν θανάτου πεπραχέναι, dat hij niets gedaan heeft, waarop de doodstraf staat.

μ. 4. 39. οἰώπα, πεφίμωσο, zwijg, wees stil!

108. Het Intensteve Perfectum in de afhankelijke wijzen. Evenals in den Indicativus zou men in de Afhankelijke wijzen kunnen spreken van een intensief gebruik van 't Perfectum.

1. τ. 6. 17. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ἐψηλοφρονεῖν μηδὲ ἡλκυκίνα ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλόγητι, verkondig de rijken in deze wereld niet hooghartig te zijn en op onzekeren rijkdom hun vertrouwen niet te vestigen.

109. De afh. wijzen van 't Perfectum in omschreven vorm. Evenals in de klassieke taal bestaat in 't N. T. de Subjunctivus Perfecti uit 't Participium Perfecti + de Subjunctivus

Praesens van *εἰμί*. Gewoonlijk treedt de Praesentische schakeering hierbij op den voorgrond. Cf. § 89.

Cf. I. 16. 24; 17. 19; 2 κ. 1. 9. etc.

Een voorbeeld van een omschreven Imperativus Perfecti treft men aan in λ. 12. 35. *ἔστωσαν . . . περιεζωσμένοι*.

110. De Infinitivus na praeposities. De algemeene regel, dat de tijden der afhankelijke wijzen de handeling alleen karakteriseeren (als afgeloopen, loopende, oogenblikkelijk), maar haar geen plaats in 't tijdsverloop (verleden-heden-toekomst) aanwijzen, heeft ook betrekking op 't gebruik van den Infinitivus na voorzetsels. Op zichzelf is de Infinitief „tijdloos”, hoewel de beteekenis van de praepositie, of 't verband tusschen die beteekenis en de karakteriseering van de handeling meestal op een bepaalde plaats in 't tijdsverloop zal wijzen.

111. De Infinitivus achter de praepositie *μετά* gaat in tijdsorde vooraf aan 't hoofdwerkwoord. Blijkbaar is deze rangschikking der gedachten een gevolg van 't gebruik van dit voorzetsel.

Dat de Infinitivus Aoristi gewoonlijk op *μετά* volgt (alleen in ε 10. 15: *μετά γὰρ τὸ εἰρηκέναι*), ligt in de verhoudingen: wanneer men een handeling in tijdsorde rangschikt naar een andere, zal die handeling, welke alleen dient om dit verschil te doen uitkomen, altijd wel eenvoudig als een feit geconstateerd worden en bijgevolg met den Aoristus worden genoemd. Cf. M. 26. 82; λ. 12. 5; κ. 1. 8; 1 κ. 11. 25. etc.

112. De Infinitivus achter de praepositie *πρό* volgt in tijdsorde op het hoofdwerkwoord. De handeling met den Infinitivus genoemd ligt dus betrekkelijk in de toekomst, doch blijkbaar is deze rangschikking der gedachten een gevolg van 't gebruik van dit voorzetsel. Om dezelfde redenen als bij *μετά* wordt hier bijna altijd de Infn. Aoristi gebruikt. (alleen I. 17. 5: *πρό τοῦ τὸν κόσμον εἶναι*.) Cf. λ. 2. 21; 22. 15; I. 1. 48. etc.

113. De Indicativus na de praeposities *εἰς* of *πρός*, heeft in den regel betrekking op een handeling, die met 't oog op 't hoofdwerk-

woord in de toekomst ligt. Ook hier is deze rangschikking der gedachten een gevolg van de beteekenis van de praeposities. Wanneer *πρός* te vertalen is met „wat betreft”, hangt de plaats, aan de handeling in 't tijdsverloop toe te kennen, van 't zinsverband alleen af. (Cf. λ. 18. 1.).

Daar *εἰς* en *πρός* zelf niet op een tijdsverschil wijzen, vinden we hier 't uitsluitend gebruik van den Inf. Aoristi niet in die mate. Na *εἰς* komen binnen 't N. T. de Inf. Praesens, Aoristi en Perfecti voor, na *πρός* alleen de beide eerste. Cf. M. 6. 1; μ. 13. 22; ρ. 12. 2; φ. 1. 28; ξ. 11. 3.

114. De Infinitivus na de praepositie *διά* wordt, 't zij met een Praesens als loopend gekarakteriseerd, of met 't Perfectum als voltooid en blijvend voorgesteld, of door den Aoristus slechts als een feit genoemd. De plaats in 't tijdsverloop kan, zooals uit 't karakter van een „redengevend” voorzetsel volgt, niet uit de praepositie worden afgeleid, maar moet, zoo mogelijk, uit den samenhang worden opgemaakt. De Aoristus komt alleen in M. 24. 12. voor: *διὰ τὸ κληθῆναι τὴν ἀνομίαν*.

De Infinitivus Praesens, met *διά* ingeleid, blijkt uit 't zinsverband meestal gelijktijdig te zijn met het hoofdwerkwoord. Cf. M. 13. 5. 6; π. 12. 20; ξ. 10. 2; ι. 4. 2.

De Infinitivus Perfecti heeft de Attische beteekenis. Uit den samenhang blijkt meestal, dat 't oogenblik waarin 't blijvend resultaat onder 't oog wordt gevat gelijktijdig is met 't hoofdwerkwoord. Cf. π. 8. 11; 18. 2; 27. 9. 't Gevolg van de handeling *δεδοθαι* in μ. 5. 4, is echter niet op 't zelfde tijdstip gedacht als 't hoofdwerkwoord.

115. De Infinitivus na de praepositie *ἐν* moet wel een Inf. Praesens wezen, daar in dit geval de handeling als loopende gedachte wordt. Dit is dan ook het algemeen gebruik.

Lucas echter, die voor deze constructie een voorkeur heeft, bezigt negen keer *ἐν* cum. Inf. Aoristi. 't Zelfde komt twee maal voor in εἰ en eens in 1 κ. Deze constructie is te verklaren uit de verbinding van *ἐν* met zelfstandige naamwoorden, die evenals de Inf. Aoristi meer een feit noemen dan wel een handeling schilderen.

De beteekenis is dan ook deze, dat *ἐν* c. inf. Aor. *het tijdstip aanwijst*, waarin de handeling van 't hoofdwerkwoord gedacht wordt. Al is dit samenvallen niet zoo regelmatig, dat we steeds van *tijdstip*

zouden kunnen spreken, in geen geval vinden we, dat de handeling, door *ἐν* + inf. Aor. aangeduid, vooraf zou kunnen gaan.

Uit dit oogpunt moet dan ook worden opgemerkt, dat er in λ. 9. 34; 14. 1 (er volgt een Imperfectum); 1 κ. 11. 21 en ε. 3. 12 (cf. Gen. 19. 16) geen sprake is van een voorafgaan der handeling met *ἐν* c. inf. aangeduid.

Bij λ. 2. 27; 11. 37; 19. 15; 24. 30; π. 11. 15 gaat de handeling met *ἐν* in den allerstriktsten zin genomen wel vooraf, doch waarschijnlijk was in den geest des schrijvers slechts de bedoeling aanwezig ongeveer den tijd aan te geven, waarop de handeling van 't hoofdwerkwoord intrad.

Met het oog op deze verhouding van den Infinitivus Aoristi na de praepositie *ἐν* tot de handeling van 't hoofdwerkwoord, kan als parallel worden aangevoerd *ὅτε* c. Indic. Aoristi. Ook daar duidt de Aoristus slechts in 't algemeen den tijd aan, waarop de handeling van 't hoofdwerkwoord intrad, terwijl de juiste tijdsorde uit 't zinsverband is op te maken.

Cf. M. 12. 3; 21. 84; 27. 81; I. 19. 6. 30.

Een volkomen nauwkeurige vertaling is slechts zelden mogelijk :

λ. 3. 21. *ἐν τῷ βαπτισθῆναι πάντα τὸν λαόν*, toen al het volk gedoopt werd. De eigenaardige wijze waarop Lucas in 't Grieksch door 't gebruik van den Aoristus de aandacht kan onttrekken aan 't gedoopt worden om die ten volle te richten op den biddenden Christus, op wien de Heilige Geest nederzweeft, is in onze taal niet te bereiken.

116. De afh. wijzen in oratio indirecta. De Infinitivus en de Optativus behouden in de oratio indirecta dezelfde karakterizeering als in de recta.

De Infinitivus en Optativus Praesens vertegenwoordigen dus een werkwoordsvorm van loopende handeling in de oratio recta.

De Infinitivus en Optativus Aoristi wijzen erop, dat de spreker, wiens woorden geciteerd worden, de handeling of eenvoudig vermeld had of haar had voorgesteld als oogenblikkelijk-voltooid.

Het Perfectum verwijst naar een voorstelling der handeling als voltooid met blijvend resultaat; het Futurum in de indirecte rede vertegenwoordigt een Indicativus Futuri in de oratio recta.

In de meeste gevallen staat de Infinitivus of Optativus in de oratio indirecta voor een Indicativus of Subjunctivus van denzelfden tijd in het oorspronkelijk.

Deze overeenstemming is waarschijnlijk 't gevolg van de noodzakelijkheid om de opvatting van den spreker ten opzichte van de karakteristiek der handeling en haar plaats in het tijdsverloop in 't weergeven zijner woorden te behouden. Minder juist zou 't zijn te beweren, dat „de afhankelijke wijzen in indirecte rede de handeling niet alleen karakterizeeren, maar haar ook bepalen ten opzichte van verleden, heden en toekomst.” Die tijdsbepaling is alleen uit den samenhang afgeleid.

117. De Optativus Praesens in indirecte rede staat in den regel voor een Indicativus Praesens in de recta, wanneer n.l. de Indicativus niet behouden wordt (cf. § 35.), λ. 1. 29; 3. 15; π. 17. 11 etc. Voor een Subjunctivus: π. 25. 16.

Een Optativus met *ἄν* wordt uit de recta overgenomen: λ. 1. 62; 6. 11 etc.

De Optativus van den Perfectumstam en die van 't Futurum komen in 't N. T. niet voor. Van den Optativus Aoristi in indirecte rede is π. 25. 16 't eenige voorbeeld. De Opt. staat daar voor een op de toekomst betrekking hebbenden Subjunctivus.

118. De Infinitivus Praesens in indirecte rede staat voor een Indicativus Praesens in de oratio recta. M. 22. 23; λ. 11. 18; 20. 41; π. 4. 32; 1 κ. 7. 36; 1 ι. 2. 9.

Evenzoo de Inf. Perfecti voor een Indic. Perfecti. λ. 22. 34; I. 12. 29; π. 14. 19; 2 τ. 18.

De Inf. Futuri staat voor den Indic. Futuri en behoudt de zelfstandige aanduiding van 't toekomstige der handeling (cf. § 25.).

I. 21. 25; π. 23. 30; ε. 3. 18.

Opmerking. De Inf. Praes. als vertegenwoordiger van een Indic. Imperfecti in de oratio recta en 't analoge gebruik van den Inf. Perfecti voor 't Plusquamperfectum schijnen niet in 't N. T. voor te komen.

119. Op de verba van aanraden en gebieden, beloven, hopen, willen en dergelijke volgt in de klassieke taal en ook in 't latere Grieksch, waarin 't N. T. geschreven is, een Infinitivus Aoristi.

De handeling in deze gevallen met den Aoristus genoemd is, zooals uit den samenhang voortvloeit, toekomstig met betrekking tot het hoofdwerkwoord, doch uit den Aoristus zelve blijkt dit niet. Er is tusschen deze gevallen en de oratio indirecta eenig verband, wat vooral duidelijk wordt bij de verba van bevelen en aanraden. *Κελεύω σε ἐλθεῖν* kan men zich denken als *κελεύω· ἐλθέ.*

120. Na verba declarandi zijn enkele voorbeelden op te merken van een Infinitivus Aoristi, die, zooals uit den samenhang is af te leiden, op de toekomst wijst. Op zichzelf is de Aoristus hier geen aanwijzing van tijd.

λ. 24. 46. *οὕτως γέγραπται παθεῖν τὸν χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*, aldus staat geschreven, dat de Christus lijden zou en ten derden dage ontstaan uit de dooden. Cf. λ. 2. 26; π. 3. 18.

Opmerking 1. Ook in de klassieke taal komt dit gebruik van den Inf. Aor. voor de toekomst misschien voor:

Thuoyd. II. 3. *Ἐνόμοσαν ἐπιθέμενοι ἑαδίως κρατῆσαι* (emend. v. HERWERDEN: *ποιήσαι*. cf. HESSELING. *Essai historique sur l'Infinitif grec* p. 10.)

Lysias XIII 15 (cf. XIII 47). *Ὅν ἐφασαν ἐπιτρέψαι ταῦτα γενέσθαι.*

PLATO. Protag. 316 C. *τοῦτο δὲ οἰεταί οἱ μάλιστα γενέσθαι, εἰ σοὶ συγγένοιτο.*

Opmerking 2. De Infinitivus Aoristi in indirecte rede voor den Indic. Aoristi der recta schijnt in 't Nieuwe Testament niet voor te komen.

HOOFDSTUK IX.

HET PARTICIPIUM IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

121. Het Participium is een adjectivum verbale, d. w. z. een werkwoordsvorm, die deel heeft aan de functiën van 't werkwoord en aan die van 't adjectivum: het beschrijft zijn subject als de persoon, die doet wat door 't verbum wordt aangegeven.

Voor de juiste exegese van een Participium moet gelet worden op drieërlei:

- a. Geslacht, getal en naamval.
- b. De beteekenis van de verschillende „tijden”.
- c. De beteekenis van de „wijs” op zichzelf.

122. In geslacht, getal en naamval stemt het Participium — geheel als een adjectivum — overeen met het woord, waar 't bij behoort.

123. De beteekenis van 't Participium als „Wijs” is voor de exegese gewoonlijk van 't hoogste belang, doch kan eerst later worden besproken. Cf. §§ 135, 136, 151, 152.

124. De tijden van het Participium hebben, evenals die der overige „afhankelijke wijzen” slechts betrekking op de karakterisering der handeling (afgelopen, loopende, oogenblikkelijk). 't Participium wordt echter beter afzonderlijk behandeld, omdat — meer dan elders — deze karakteristiek ons taalgevoel vaak tot een tijdsbepaling leidt. Op zichzelf geven echter de tijden van 't Participium geen aanwijzing omtrent de plaats der handeling in het tijdsverloop.

HET PART. PRAESENS.

125. 't Part. Praes. van gelijktijdige handeling. Zeer dikwijls duidt het Participium Praesens een loopende handeling aan, in denzelfden tijd vallende als die van 't hoofdwerkwoord.

μ. 16. 20. ἐκείνοι δὲ ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συναρροῦντος, en zij gingen uit en predikten overal, terwijl de Heer medewerkte.

π. 10. 44. ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ δῆματα ταῦτα ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον, terwijl Petrus nog deze woorden sprak, viel de Heilige Geest op allen die zijn toespraak hoorden.

Opmerking. De handeling van 't hoofdwerkwoord en die van 't Participium kunnen van gelijken duur zijn: *μ. 16. 20,* meermalen echter valt de handeling van 't hoofdwerkwoord binnen die van 't Participium: *π. 10. 44.*

126. 't Part. Praes. van samenvallende (identieke) handeling. Dikwijls duidt het Participium Praesens een handeling aan, die samenvalt met die van 't hoofdwerkwoord. (Cf. § 152.)

I. 6. 6. τοῦτο δὲ ἔλεγεν πειράζων αὐτόν, dit zeide hij echter om hem te beproeven. Cf. *M. 27. 41; I. 21. 19; π. 9. 22; γ. 3. 23.*

127. Hoewel 't hoofdwerkwoord en het Participium van samenvallende handeling beide op een en dezelfde handeling betrekking hebben, beschrijven ze die toch ieder uit een verschillend oogpunt. Het verband tusschen deze twee beschouwingen kan van zeer verschillenden aard zijn: daad en bedoeling of resultaat: *I 6. 6; M. 16. 1.,* optreden en beweegreden: *π. 9. 22; 15. 24. 29., etc.*

128. Een Part. Praes. van samenvallende handeling, moet uitteraard samengaan met een werkwoordsvorm van loopende

handeling, daar het Praesens 't verbum in dezen zin karakterizeert. Dit is dan ook in den regel het geval, maar een enkele maal komt het ook met een Aoristus voor. Dit is niet tegen de rede, daar de Aoristus de handeling slechts vermeldt, zonder haar te karakterizeeren.

π. 15. 24. *ἐτάραξαν ἡμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ἡμῶν*, zij hebben u met praatjes verontrust en u in de war gebracht. Cf. π. 1. 3; 22. 4. etc.

Opmerking. Dit gebruik is regel in de bekende wending *ἀπεκρίνατο, ἀπεκρίθη λέγων*. Cf. μ. 15. 9; λ. 3. 16; I. 1. 26. etc.

Eenzoo is de combinatie van een Part. Praesens met een Aoristief Futurum (§ 72) mogelijk.

Cf. π. 15. 29. (1 Macc. 12. 22) etc.

129. Het Adjectivische Part. Praes. Het Participium Praesens komt, zonder verwijzing naar tijd of karakter eener handeling, als een eenvoudig adjectivum voor. Het drukt dan slechts dit uit, dat zijn subject behoort tot een zekere klasse, de klasse n.l. van hen, die doen wat het verbum vermeldt.

π. 10. 22. *Κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸν θεόν*, de centurio Cornelius, een man, die de Wet in acht nam en „God vreesde”.

μ. 5. 16. *πῶς ἐγένετο τῷ δαίμονιζομένῳ*, hoe 't den bezetene gegaan was. Cf. γ. 6. 6. etc.

130. In een klasse als bovengenoemd kunnen samengevat zijn (a) menschen, die de handeling, door 't werkwoord genoemd, tot gewoonte hebben, en (b) menschen, die haar slechts éens hebben verricht. In 't eerste geval komt alleen het Part. Praesens voor, in 't andere is zoowel dit als 't Part. Aoristi mogelijk. De pluralis wijst dan op 't geheel, terwijl de singularis een enkel lid van den bedoelden kring afzondert.

(a.) M. 5. 6. μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, zalig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.

Cf. λ. 16. 18; ε. 5. 1 etc.

(b.) a. 14. 13. μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες, zalig de dooden, die in den Heer sterven.

M. 23. 20. ὁ οὖν ὁμύσους ἐν τῷ θναιαστηρίῳ, wie dan bij 't altaar zwoer. Cf. M. 7. 13; 26. 52; I. 16. 2 etc.

Opmerking. 1. γ. 5. 3. παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμονομένῳ (cf. 6. 13), behoort onder *b*: ieder, die zich laat besnijden.

Zoo ook ε. 5. 1. λαμβανόμενος beteekent niet: iemand, die pleegt ten behoeve der menschen genomen te worden, maar beduidt, dat toch ieder hoogepriester is aangesteld, genomen uit de menschen. Eéns genomen te zijn en éens besneden te zijn is 't kenmerk der klasse, waartoe de personen ll. cc. gerekend worden.

Daarentegen behoeft 't „gewoonlijke” niet alleen op 't individu betrekking te hebben, 't kan ook een eigenschap der klasse zijn: ε. 5. 1. καθίσταται. Evenzeer λ. 16. 18. πᾶς ὁ ἀπολύων, niet: ieder, die tot gewoonte heeft (den band des huwelijks) los te maken, ook niet: ieder, die tot scheiding is overgegaan, maar: ieder, die zijn vrouw een scheidbrief (ἔπι) geeft.

Opmerking 2. Feitelijk bestaat de klasse slechts uit één individu in I. 13. 11. τὸν παραδίδόντα αὐτόν. Door de toevoeging van het lidwoord en het lijdend voorwerp: αὐτόν wordt deze restrictie gemaakt.

131. Het Imperfectische Part. Praes. Het Participium Praesens staat soms daar, waar, bij 't gebruik van een verbum finitum, het Imperfectum op zijn plaats geweest zou zijn.

M. 2. 20. τεθνήκασιν γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, want zij, die het kind naar 't leven stonden, zijn dood. Cf. I. 12. 17; π. 4. 34 (cf. 37); 10. 7; γ. 1. 23.

132. Het Conatieve Part. Praes. Cf. § 28. Praesens van poging.

M. 23. 13. οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν, en zelfs hen, die trachten binnen te gaan laat gij niet binnenkomen. Cf. π. 28. 23. etc.

133. Het Part. Praes. pro Futuro. Cf. § 32. Praesens pro Futuro.

π. 21. 3. *ἐκείσε γὰρ τὸ πλοῖον ἦν ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον*, want daar zou 't schip zijn lading lossen. etc.

134. Het Part. van nog-loopende handeling. Cf. § 34. Praesens van nog-loopende handeling.

π. 9. 33. *εὔρεν δὲ ἐκεῖ ἀνθρωπὸν τινα ὀνόματι Αἰνέαυ ἐξ ἐτῶν ὀκτώ κατακείμενον ἐπὶ κρηβάττου*, en hij vond daar iemand, met name Aeneas, die sedert acht jaar op een bed lag. Cf. M. 9. 20; μ. 5. 25; λ. 8. 43; I 5. 5; π. 24. 10.

Opmerking. Dit drieërlei gebruik van 't Participium Praesens komt over 't geheel in 't Nieuwe Testament vrij zelden voor.

HET PART. AORISTI.

135. Wat in § 101 in 't algemeen omtrent de Afhankelijke Wijzen is gezegd, gaat ook door bij het Participium Aoristi. Het is van 't hoogste belang voor de exegeze van het Nieuwe Testament een helder inzicht te hebben in de functie van dit Participium. Bij de bestudeering van den godsdienst der eerste twee eeuwen en bij historisch-dogmatische quaesties, met de exegeze van 't N. T. samenhangende, is de opvatting van een Part. Aoristi somtijds 't beginpunt eener reeks van consequenties.

Evenals de Afhankelijke Wijzen is ook het Participium *tijdloos*. De hoofdfunctie van een Griekschen tijd (Cf. § 24) is n.l. niet den tijd eener handeling aan te geven, maar haar te karakterizeeren ten opzichte van haar voltooiing (afgelopen, loopende, oogenblikkelijk).

De eigenlijke karakteristieke trek van den Aoristus is 't eenvoudig vermelden der handeling, zonder nadere bepaling, hoogstens met de notie van oogenblikkelijk voltooid zijn.

Dit is ook het eenige, wat aan het Participium Aoristi als zoodanig eigen is.

De opvatting, dat het Participium Aoristi qua talis op het verleden betrekking heeft, hetzij van 't standpunt van den spreker, hetzij ten opzichte van het hoofdwerkwoord, leidt tot onjuiste exegese.

De handeling, door het Participium Aoristi vermeld, is niet op deze wijze beperkt.

Ten opzichte van den *spreker* kan zij *even goed tegenwoordig, als verleden of toekomstig* wezen. Van het standpunt van 't *hoofdwerkwoord* uit is een gelijktijdigheid van de handeling, door 't Participium Aoristi genoemd, evenzeer mogelijk als een voorafgaan of volgen dier handeling.

Het Participium Aoristi is, evenals alle andere Participia, in de eerste plaats een Bijvoegelijk Naamwoord, dat in geslacht, getal en naamval zich schikt naar den persoon, waarop het betrekking heeft n.l. degeen, die de handeling, door 't verbum genoemd, verricht. Evenals alle adjectiva is het uitteraard verstoken van iedere aanwijzing van tijd. Het verschil tusschen de Participia van Praesens of Perfectum en dat van den Aoristus ligt dus niet hierin, dat aan de handeling een andere plaats wordt toegekend in 't tijdsverloop, maar in de karakterizeering der handeling niet als loopende (Praesens), noch als afgeloopen (Perfectum) maar als een feit zonder meer. Hoogstens zegt de Aoristus, dat de handeling in een ondeelbaar oogenblik voltooid was.

Wanneer dus de aandacht gericht is op 't blijvend resultaat eener handeling, zal niet de Aoristus, maar 't Participium Perfecti gebruikt worden.

Wanneer de schrijver er bepaald den nadruk op wil leggen, dat de handeling plaats zal hebben op een tijdstip, dat volgt op de handeling van 't hoofdwerkwoord, dan zal niet de Aoristus gebezigd worden, daar de Aoristus geen tijds-idee, nòch heden, nòch verleden, nòch toekomst kan doen uitkomen.

Met uitsluiting dezer gevallen blijft er echter nog een wijde ruimte, waarin onder allerlei verhoudingen, de hoofdgedachte is en blijft: 't voorstellen der handeling als een feit zonder meer. Onder deze vele en velerlei verhoudingen zijn die gevallen 't talrijkst, waarin de eene handeling in tijdsorde voorafgaat aan de andere.

Uit een oogpunt van statistiek alleen heeft de Aoristus dus meestentijds op een verleden feit betrekking. Er is derhalve altijd a priori een vermoeden, dat een gegeven Aoristus op eene gebeurtenis slaat, die voorafging aan die van 't hoofdwerkwoord. Dit gebruik evenwel, heeft op de andere mogelijkheden, ondanks zijn numerieke meerderheid, niet den minsten invloed.

De gevallen, waarin een Participium Aoristi betrekking heeft op een handeling, die gelijktijdig is met of volgt op die van 't hoofdwerkwoord, zijn even regelmatig en vrij van abnormaliteit als 't verleden gebruik.

Opmerking. Dat ook in 't klassieke Grieksch het Part. Aor. qualis niet insluit een verwijzing der handeling naar 't verleden, blijkt in gevallen, waar 't hoofdwerkwoord en 't Part. op éenzelfde handeling betrekking hebben. In de eerste plaats komen dan in aanmerking de constructies met *λανθάνω*, *τιγχάνω*, *φθάνω*, b.v. *λάθε βιώσας*, waar 't verborgen zijn en 't leven toch zeker wel gelijktijdig zijn.

Doch ook bij andere verba is de juistheid van 't voorgaande aan te toonen:

PIAS. E. 98. *καὶ βάλ' ἐπαύσονται τυχῶν κατὰ δέξιον ὤμων.*

HEROD. V. 24. *εὖ ἐποίησας ἀπικόμενος.*

THUCYD. VI. 4. *ἔτεσι δὲ ἐγγύτατα ὀκτώ καὶ ἑκατὸν μετὰ τὴν σφέτερον οἰκίων Γελοῖοι Ἀκράγατα ἔκτισαν, τὴν μὲν πόλιν ἀπὸ τοῦ Ἀκράγατος ποταμοῦ ὀνομάσαντες, οἰκιστὰς δὲ ποιήσαντες Ἀριστόνουν καὶ Πυστίλον, νόμιμα δὲ τὰ Γελοίων δόντες.*

EURIP. Iph. 765. *τὸ σῶμα σώσας τοὺς λόγους σώσεις ἐμοί.*

EURIP. Med. 338. *θανοῦσα θήσω τοῖς ἐμοῖς ἐχθροῖς γέλων.*

PLATO. Phaed. 60 C. *εὖ γ' ἐποίησας ἀναμνήσας με.*

XENOPH. An. I. 3. 17. *βουλομένην δ' ἂν ἄκοντος ἀπιὼν Κύρου λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθῶν.*

Doch niet alleen in 't klassieke Grieksch, ook in de postklassieke

taal der Papyri ontbreken de voorbeelden eener dergelijke constructie niet.

F. 13. 5/6 (170/.) *ὀρθῶς ποιήσεις τὸ προοάγγελμα μὴ ἐλαττώσας.*

F. 110. 3/5 (.94) *εὐ ποιήσεις . . . ἀναγκάσας ἐκχωσθῆναι τὸ κόπριον.*

F. 121. 3/4 (± .100) *εὐ ποιήσεις οὖς Οὐηστεινῶ.*

F. 122. 3/4 (± .100) *εὐ ποιήσεις μεταβαλλόμενος τὸ παρά σοι σίναπι.*

Cf. F. 113. 10/11 (.100) 114. 3/5 (.100) etc.

De meeste dezer voorbeelden zijn ontleend aan een opstel van Dr. HESSELIING in de *Mélanges Kern*. Leiden. 1908. *Quelques observations sur l'emploi et l'histoire du participe grec*, pp. 69—72.

136. Het Participium Aoristi duidt de handeling aan als een feit zonder meer.

Het kan voorkomen met 't oog op een handeling of gebeurtenis in haar geheel (constateerend, cf. §§ 51, 54), of, met 't oog op 't begin dier handeling (ingressief, cf. §§ 51, 56), of, met 't oog op den uitslag (effectief, §§ 51, 57).

In geval het Part. Aor. constateerend is gebruikt, komt het voor bij (a) oogenblikkelijke voltooiing, (b) handeling of toestand van langen duur als één feit saamgevat, (c) meerdere handelingen als één feit samengevat (cf. §§ 51, 54.).

137. Het Part. Aor. van voorafgaande handeling. Het Part. Aor. van voorafg. handeling heeft geen „verleden betekenissen”, het is aanwezig in gevallen, waar uit den samenhang blijkt, dat de handeling, met 't Participium genoemd, *vooraf gaat* aan die van 't hoofdwerkwoord.

M. 4. 2. *καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα ὑστερον ἐπέπρασεν*, en nadat hij veertig dagen en veertig nachten gevast had, hongerde hem ten laatste.

μ. 1. 31. *ἤγειρεν αὐτὴν κοράτης τῆς χειρὸς*, nadat hij haar bij de hand gevat had richtte hij haar op.

I. 5. 13. *ὁ δὲ ἰαθεὶς οὐκ ἤδει τίς ἐστιν*, de genezene wist echter niet wie het was.

π. 14. 19. *καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως*, nadat ze het volk hadden

overgehaald en Paulus hadden gesteenigd, sleepten ze hem uit de stad.

Cf. π. 27. 13; ρ. 5. 1; κ. 1. 4; 1 κ. 1. 3/4; 2 τ. 4. 11. etc.

138. Het Part. Aor. van voorafgaande handeling staat dikwijls beknopt in plaats van een bijvoegelijken bijzin. In dit geval heeft het evenals substantiva en adjectiva in deze constructie het lidwoord bij zich.

I. 5. 13. ὁ δὲ λαθεὶς οὐκ ᾔδει τίς ἐστίν.

1 κ. 1. 4. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ . . . ἐπὶ τῇ χάριτι . . . τῇ δοθείῃ ὑμῖν.

139. Het Part. Aor. van voorafgaande handeling komt nog veelvuldiger voor als beknopte uitdrukking voor een bijwoordelijken bijzin (redengevend etc.). In dit geval ontbreekt het lidwoord.

ρ. 5. 1. δικαιοθέντες οἶν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν.

κ. 1. 3/4. εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ . . . ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν.

140. In sommige gevallen van 't Part. Aor. van voorafgaande handeling is 't alleen 't begin der handeling, die aan 't hoofdwerkwoord voorafgaat. Dit komt niet alleen voor bij verba, die een toestand aanduiden (cf. § 51), maar ook bij werkwoorden, die in den Ind. Aor. niet ingressief (cf. § 56) zijn.

(α) μ. 5. 33. ἡ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα δὲ γέγονεν αὐτῇ, ἦλθεν καὶ προσέτεσεν αὐτῷ. cf. π. 23. 1 etc.

(β) π. 13. 27. τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν . . . κρίναντες ἐπλήρωσαν. cf. π. 27. 13; 2 τ. 4. 10 etc.

141. Het Part. Aor. van voorafg. handeling wordt niet altijd 't best weergegeven met ons Verleden Deelwoord. Het Tegenwoordig Deelwoord komt meermalen voor om een hande-

ling uit te drukken, die aan 't hoofdwerkwoord voorafgaat, zonder dat daarmee nog aan loopende handeling is gedacht. Men vertaalt μ 1. 31. *ἤγειρεν αὐτὴν κοῤαίτησας τῆς χειρὸς* beter dan in § 137 met de woorden: haar bij de hand vattende richtte hij haar op.

Nog beter is 't dergelijke Graecismen te vermijden en twee verba finita te gebruiken. In dit opzicht is ook de Syn. Vert. vaak te verkiezen boven de St. V. (cf. § 68). cf. M. 27. 4; μ . 5. 36; π . 21. 2; 27. 13. etc.

142. Het Part. Aor. van samenvallende (identieke) handeling. Dikwijls duidt het Part. Aor. een handeling aan, die samenvalt met die van het hoofdwerkwoord (cf. § 126).

M. 27. 4. *ἡμαρτον παραδοῦς αἷμα δίκαιον*, ik heb gezondigd, dat ik een rechtvaardige heb overgeleverd.

π . 10. 33. *σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος*, en gij hebt wèl gedaan, dat gij gekomen zijt.

Cf. M. 19. 27; π . 27. 3; 1 κ . 15. 18; ϵ . 1. 9; ξ . 7. 27. etc.

143. Het Part. Aor. van samenv. handeling komt meestal voor in verbinding met den Aoristusvorm van het hoofdwerkwoord, in welk geval beide dus de handeling eenvoudig als een feit vermelden.

Ook komt het voor met 't Futurum, dat evenzoo de mogelijkheid van aoristische opvatting toelaat. Cf. λ . 9. 25; 3 ι . 6. (§§ 26, 71, 72).

Doch ook met Praesens en Imperfectum wordt het Part. Aor. v. saamn. handeling verbonden. Cf. μ . 8. 29; π . 7. 26. (§§ 30, 111), en zelfs met het Perfectum. Cf. π . 13. 33.

144. Zeer zelden komt ook een Part. Aor. van samenvallende, niet-identieke handeling voor, dat de plaats inneemt van een bijwoordelijken bijzin of uitdrukking.

ϵ . 2. 10. *ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ, δι ὃν τὰ πάντα καὶ δι οὗ τὰ*

πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παιθήματος τελειῶσαι, want 't betaamde hem, om wien 't al en door wien 't alles is, nu hij vele zonen tot heerlijkheid leidde, den bewerker hunner zaligheid door lijden te volmaken.

't Part. ἀγαγόντα = ὅτε ἤγαγεν of ἐν τῷ ἀγαγεῖν. De gedachte hierin uitgedrukt heeft betrekking op iets wat wel gelijktijdig en zelfs onafscheidelijk, maar daarom nog niet identiek is met τελειῶσαι.

145. Het Part. Aor., dat beknopt gebruikt is in plaats van een bijzin, kan betrekking hebben op een handeling, die volgt op die van het hoofdwerkwoord, maar voorafgaat aan den tijd van den spreker. Cf. § 135.

π. 1. 16. ἦν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυεὶδ περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσιν Ἰησοῦν, welke de Heilige Geest voorzegt had bij monde van David met betrekking tot Judas, die de gids geweest is van hen, die Jezus gevangen namen. Cf. M. 10. 4; 11. 21; I. 11. 2; x 1. 8. etc.

Opmerking. Reeds in de klassieke taal ontbreken de voorbeelden van een dergelijk gebruik niet:

HEROD. VII. 62. ἡγεμόνα παρεχόμενοι Μεγάτανον τὸν Βαβυλῶνος ἴστωρον τούτων ἐπιτροπεύσαντα.

HEROD. VII. 106. κατέλιπε δὲ ἄνδρα τοιόνδε Μασκάμην γεόμενον. etc.

146. Voorop blijve gesteld, dat in al deze gevallen niet het Participium de beteekenis van voorafgaande of volgende handeling meebrengt. Het Participium heeft qua talis geen betrekking op het tijdsverloop. Ons taalgevoel komt tot het bepalen ervan door 't in rekening brengen van den samenhang etc. (Cf. §§ 101, 124, 135).

Het hoofdwerkwoord en 't Part. van saamv. handeling beschouwen de handeling, hoewel ze een en dezelfde is, uit verschillend oogpunt (cf. § 127). Of een Part. Aor., dat

beknopt gebruikt is voor een bijwoordelijken bijzin (cf. § 139). of een nevenschikten zin met *καί*, altijd betrekking heeft op een handeling die voorafgaat aan die van 't hoofdwerkwoord en nooit op een toekomstig gebeuren, is moeilijk te beslissen. Men is 't er niet over eens of de klassieke taal hier voorbeelden van geeft. (Cf. Dem. XIX. 255(423); Thucyd. II. 49. 2; Pias. E. 369; N. 35; Pindar. Pyth. IV. 189.)

147. In het Nieuwe Testament is er waarschijnlijk één voorbeeld van een *Part. Aor. van volgende handeling*:

Codd. \aleph , B; AE_2 $\text{H}_2\text{L}_2\text{P}_2$, 13, 31, 68, 95, 102, 105, 180, multi alii lezen:

π . 25. 13. Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Καισαρίαν ἀσπασάμενοι τὸν Φῆστον.

Op meerdere plaatsen komt echter een dergelijk Participium voor, dat, minder duidelijk, toch 't gevoeglijkst verstaan wordt van een handeling, die op het hoofdwerkwoord volgt.

π . 16. 23. . . . ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτοῖς. De opdracht aan den gevangenebewaarder zal wel volgen op het *βαλεῖν εἰς φυλακὴν*. Cf. π . 22. 24; 23. 35; 24. 23; ϵ . 2. 3, etc.

Bovendien zijn er parallellen van een dergelijk gebruik:

Testam. XII. Patriarch. Rub. 3. ἐπένθει ἐπ' ἐμοὶ μηκέτι ἀψάμενος αὐτῆς.

Doch in de Papyri vond ik nog geen gevallen, die hiermee geheel te vergelijken zijn, immers zoowel:

Greek Papyri II. XXV. 20; XXVI. 19; XXVII 19 (103/.); XXX 23 (102/.): προσασπισάτω ὁ ἐπελθών, „hij die 't contract verbreken zal, zal bovendien betalen,” als

F. 21. 15 (134./): ἐπεξελευσόμενος εἴαν τις ἄλλα παρὰ ταῦτα ποιήσας, „in zullende grijpen indien iemand anders handelen zal dan hier voorgeschreven,” zijn slechts gevallen van een toekomstig gebeuren vanuit 't standpunt van den spreker, niet vanuit dat van 't hoofdwerkwoord. De moge-

lijkheid is zelfs niet volkomen weggenomen, dat we hier een Semitisme (cf. § 82) hebben aan te nemen.

Om nu te beslissen, dat „Lucas”, of de „auteur van Acta”, of de „auteur van de tweede helft van Acta”, of welke persoon de historische kritiek hiervoor aansprakelijk stellen moge, niet in staat zou zijn zich een Semitisme te laten ontglippen, is een vraagstuk, dat een uitvoerig onderzoek vereischt.

In allen gevalle is 't onvoorzichtig het eenstemmig getuigenis van den „Neutralen text”: \aleph B, van den „Alexandrijnschen”: A C², boh. aeth., en den „Antiocheenschen”: E^{sr}, H, L, P, 13. zoo maar terzijde te zetten met de bewering „kein Griechisch” (BLASS.² § 58. 4.), vooral waar er parallellen bestaan.

Opmerking. Uit 't oogpunt van dit verschijnsel, verdienen nog eenige plaatsen een nadere beschouwing:

ρ. 4. 19. *καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει κατενόησεν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα [ἤδη] νεκρωμένον.* Het Part. Aor. *ἀσθενήσας* kan, hoewel 't aan het verbum voorafgaat, 't best worden verklaard als beschrijvende 't (onderstelde) gevolg van *κατενόησεν* κ. τ. λ., \pm : daar hij zijn lichaam etc. . . . is hij niet verzwakt in 't geloof, een omzetting van Part. en verbum fin., die meer voorkomt (*καὶ οὐκ ἠσθένησεν . . . κατανόησας . . .*), ook in de klassieke taal. De nadruk, die hier op *μὴ ἀσθενήσας* valt, veroorzaakte deze constructie. 't Is een geval van een Ingressief Part. Aor., betrekking hebbende op een handeling, die op 't hoofdwerkwoord volgt.

ε. 9. 12. loopt 't best rond, indien *εὐράμενος* wordt opgevat als betrekking hebbende op eene handeling, die volgt op *εἰσῆλθεν*. De mogelijkheid bestaat echter dat *εἰσῆλθεν* de hoogepriesterlijke handeling in haar geheel samenvat (cf. § 54), zoowel 't ingaan als 't offeren en dat *εὐράμενος* bijgevolg een Participium Aor. v. saamvallende handeling (cf. § 142) is.

Φ. 2. 7. *γενόμενος* staat tot *λαβὼν* als een Part. Aor. v. saamv. handeling (cf. § 142), doch minder duidelijk is de verhouding van *λαβὼν* tot *ἐκένωσεν*. Het kan gedacht worden als een en hetzelfde, uit verschillend oogpunt beschouwd (cf § 146), doch ook als een bijkomstig, in tijdsorde op *ἐκένωσεν* volgend, feit.

ρ. 4. 21. *δοὺς* en *πληροφορηθεὶς* kunnen beiden met *ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει* worden saamgenomen, hoewel *δοὺς* feitelijk volgt op *ἐνεδυναμώθη*.

1 π. 8. 18 vertoont iets dergelijks: *ζωοποιηθεὶς* volgt uitteraard op *ἀπέθανεν* [of *ἐπαθεν* BKLP cat.; TISCHENDORF en WESTOOTT-HORT volgen *†*, AC multi alii, *patres*, en lezen *ἀπέθανεν*], doch is blijkbaar met *θανατωθεὶς* samengenomen als nadere bepaling van 't vorige: *Χριστὸς ἄπαξ περὶ ἡμαρτιῶν ἀπέθανεν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσγάγῃ τῷ θεῷ*. Ook hier weer een der vele gevallen, waar taalkunde, textcritiek, historische critiek en in zekere mate ook dogmengeschiedenis ineengrijpen.

148. Het Participium Aoristi, dat voorkomt als een onafscheidbaar bestanddeel van 't voorwerp van een verbum audiendi, videndi etc., stelt de handeling, die het noemt, voor als een feit zonder meer.

Is de handeling direct waargenomen, dan is er een samenval in tijd met 't hoofdwerkwoord; is zij echter slechts medegedeeld en dus indirect tot 't bewustzijn gekomen, dan gaat de handeling, door 't Participium genoemd, natuurlijk vooraf. In dit geval staat het Part. Aor. in de plaats van een bijvoegelijken bijzin, waarin 't verbum den Indicativus Aoristi vertoonen zou.

π. 9. 12. *καὶ εἶδεν ἄνδρα . . . Ἀνανίαν ὀνόματι εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρας*, en hij heeft [in een gezicht] een man gezien, met name Ananias, die binnen kwam en hem de handen oplegde. Cf. λ. 10. 18; π. 10. 3; 11. 3; 26. 13; 2 π. 1. 18.

λ. 4. 23. *ὅσα ἤκούσαμεν γενόμενα*, al wat wij gehoord hebben, dat geschied is.

149. Het Part. Aor. met *λανθάνω* wijst op 't zelfde tijdstip als 't hoofdwerkwoord. In 't Nieuwe Testament komt het slechts ééns voor (ε. 13. 2). Het gelijksoortig gebruik van *γ-θάνω* en *τυγχάνω* is in 't N. T. onbekend. Het passief van *εἰρίσκω* komt echter meermalen in zóo verzwakte beteekenis voor, dat 't ongeveer de rol van *τυγχάνω* vervult.

λ. 9. 36. *εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος*, Jezus was alleen.

π. 5. 39. *μήποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε*, dat gij niet tegen God u verzet.

1 x 15. 15. *εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι*, dan zijn wij ook geen ware godsgetuigen, omdat . . . Cf. γ.

2. 17. Φ. 2. 8 etc.

Opmerking. Ook in de Papyri (G II; O. I, II, III; F; T) is 't gebruik dezer verba lang niet zoo gewoon als in Attisch proza. Op de ± 1100 documenten (zonder de noten ± 1000 p. 4° druk) komen voor 38 gevallen van *τυγχάνω*, 4 van *φθάνω*, 4 van *λανθάνω*, 26 van *εὐρίσκω*.

τυγχάνω. c. gen. 20; c. part. pf.: 10; c. inf.: 2; absolute: 2 onzeker: 3; c. part. Aor.: 1.

T. 24. l. 38. (117./) *ἐλεγχθέντες . . . τυγχάνουσι*.

φθάνω. c. part. pf.: 1; c. inf.: 1; absolute: 1; c. part. Aor.: 1.

T. 237. VI. 42. (186./) *εἰ ἔφθακας ἀπαξ πρόικα δούς;*

λανθάνω. c. inf.: 1; c. ὅτι: 1; absolute: 2.

εὐρίσκω (actief) c. acc. obj.: 13; c. inf. 1; absolute: 1. c. part. 1.

T. 30. 26. (115./) *εὐρισκομεν ἀναγραφομένον . . .*

(passief) c. nom. subj.: 1; acc. c. inf. 2; onzeker: 3; c. part.: 4.

T. 61. a. 22 (118/117./) *διὰ τὸ [ὄνχ ἐ]υρίσκεισθαι ἀντανεισημένον*.

64. a. 85 (116/115./) eadem.

64. b. 11 (116/115./) *διὰ τὸ εὐρίσκεισθαι -[- ἀπαιτομ]ένον*.

72. 252 (114/118./) eadem.

T. 61. b. 370. (118/117./) *εὐρεθῆναι τὸν σπύρον κακοφυῆ ὄντα*.

72. 370. (114/113./) eadem.

Uit deze statistiek blijkt, dat het N. T. niet alleen staat in 't vermijden der constructies met *λανθάνω*, *φθάνω*, *τυγχάνω*, en andererseits, dat het gebruik van *εὐρίσκω* en *εὐρίσκομαι* in verschillende schakeeringen, tot aan de grens van *τυγχάνω* toe, niet specifiek Bijbelsch of Nieuwtestamentisch is.

150. De bovengenoemde categorieën: Part. Aor. v. voorafg. handeling, van samenv. handeling, enz., geven geen verschillende functiën van den Aoristus aan, maar alleen groepen van gevallen, die uit een exegetisch oogpunt uiteen gehouden moeten worden.

Er zijn bovendien gevallen die in genoemde groepen niet onder te brengen zijn. Zoo b.v. de passages, waar de schrijver de tijdsbetrekking van 't Participium tot het hoofdwerkwoord zelfs niet in gedachte beslist heeft.

I. 16. 2. ὁ ἀποκτείνας [ἑμᾶς] δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ, dat ieder die u doodt, meenen zal Gode dienst te doen.

Opmerking. Dit is geen geval van een Part. Aor. met toekomstige beteekenis. De geheele samenhang is in de toekomst verlegd: ἀποσυ-
αγώγους ποιήσουσιν ἡμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα κ. τ. λ. καὶ ταῦτα ποιήσουσιν
οὗτοι κ. τ. λ. De handeling is wel toekomstig uit 't oogpunt van den
spreker, maar niet vanuit dat van het hoofdwerkwoord.

151. Met het oog op de exegese moet hier nog 't een en ander over 't Part. Aor. zijn plaats vinden.

Een meermalen gemaakte opmerking is deze, dat men vaak een Part. Aor. kan opvatten als een bijzinnetje, met 't relativum ingeleid en voortgaande met den Indicativus Aoristi of ook wel met den Subjunctivus. Ὁ λαβῶν = ὅς ἔλαβε, ὄf: ὅς ἂν λάβῃ.

Nu is 't op zichzelf al wonderlijk, dat een Griek bij de klanken ὁ λαβῶν nu eens denken zou aan ὅς ἔλαβε en dan weer aan ὅς ἂν λάβῃ. De zaak staat dan ook feitelijk anders. Ὁ λαβῶν beteekent niets anders dan: *de ontvanger*. Evenmin als dit Hollandsche woord iets zegt omtrent den tijd van 't ontvangen, even zoo min doen de Grieksche klanken dit.

Het heele Grieksche Participium is, met één uitzondering *tijdloos*, even *tijdloos* als een Hollandsch zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord. Eenige voorbeelden uit de klassieke schrijvers mogen dit staven:

Xenophon. Cyr. VIII. 4. 13. οὐ μὲν καλῶς ἐποίησας, ὦ Κροῖσος, προνοῶν. Als Croesus goed gedaan heeft, dan is het „voorzien”, dat tot dit juiste optreden leidde, toch zeker wel verleden. Toch is een Part. Praesens gebruikt. Het Participium immers is *tijdloos*, het karakterizeert slechts. Hier wordt met *προνοῶν* aangegeven, dat Croesus zich onder zijn handelen bij voortduring heeft laten leiden door een zeker inzicht in wat te wachten stond.

Lysias Κατὰ Θεομνήστου. A. 1. πολλοὺς γὰρ ἡμῶν ὀρώ δικάζοντας τῶν τότε παρόντων. Hier blijkt wel, dat 't Participium *tijdloos* is: men late slechts *τότε* weg! 't Part. Praesens dient hier voor

't verleden, zooals blijkt uit den samenhang; op zich zelf zegt het slechts, dat 't *παρεῖναι* dier mannen, welke hij nu als rechters tegenwoordig ziet, indertijd (*τότε*) lang genoeg geduurd heeft om hen zelf als oor- en ooggetuigen te mogen beschouwen.

Dat we dus in M. 25. 16: *ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβών* opvatten kunnen als *ὃς ἔλαβε τὰ πέντε τάλαντα*, en in M. 23. 20: *ὁ οὖν ὁμόσας* vervangen kunnen door *ὃς ἂν ὁμόσῃ* (cf. λ. 12. 8—10; M. 24. 13) is een verschil, dat niet ligt in 't woordje *λαβών*, maar in den samenhang. Hier is geen verschil in functie bij den Aoristus aanwezig. Evenmin is dit bedoeld, wanneer we, opmerkende, dat *λαβών* voorafgaat aan 't geen verder met die vijf talenten geschiedt, spreken van een Part. Aor. van voorafg. handeling, of, lettende op *ὁμόσας* (M. 23. 20) van een Part. Aor. van saamvallende handeling.

Toch is het voor de exegese van 't hoogste belang zich steeds af te vragen met wat voor een Participium men te doen heeft, en helder voor den geest te hebben welke mogelijkheden er al zoo zijn.

152. De tijdloosheid van 't Participium over 't algemeen en die van 't Part. Aor. in 't bijzonder moge een vrij eenvoudige quaestie schijnen, toch is 't eerst sedert Aken, *Die Grundzüge der Lehre vom Tempus und Modus im Griechischen*. Rostock. 1861, dat men hiermede langzamerhand is gaan rekenen. Ten opzichte van 't Part. Aor. spraken nog COBET, MADVIG, KRÜGER, e. a. van een, aan dat Participium qua talis eigene, verleden beteekenis. (Cf. § 135; 't meerendeel dezer gegevens is ontleend aan Dr. D. C. HESSELING's opstel *Quelques observations sur l'emploi et l'histoire du Participe grec*. *Mélanges Kern*. Leide. 1908. pp. 69—72.)

Op dit standpunt heeft een Amerikaansch professor W. G. Ballantine in een tijdschrift, de *Bibliotheca Sacra* XLI (1884) p. 787 sq. in 't bijzonder met 't oog op de exegese van 't N. T. ongeveer de volgende regels opgesteld:

I. Een Part. van gelijktijdige handeling is per se een Participium Praesens.

II. Een Part. van voorafgaande handeling is per se een Participium Aoristi.

III. Een Part. van identieke handeling is per se een Participium Aoristi.

Deze beweringen zijn reeds weerlegd door de voorbeelden uit de vorige §§. Bij I zie men §§ 144., 148., 149., bij II §§ 145., 146., 147.,

terwijl III al dadelijk bezwijkt aan de, ook door den opsteller dier regels opgemerkte, „glaring exception”: 't gebruik van *λέγων* in 't N. T. Volgens regel III zou b.v. *ἀπεκρίθη λέγων*, de bekende Nieuwtestamentische zinswending, een onbestaanbaar monstrum zijn. BALLANTINE meent hier dan ook te mogen spreken van een „Hebraïsme” (Cf. § 82.). 't Eenige bezwaar is, dat dan ook 't Attisch, zelfs van PLATO, niet vrij zou zijn van Hebraïstische fouten tegen regel III. XENOPH. Cyr. VIII. 4. 13; LYSIAS. X. 1; PLATO. Phaedo. 89 B; 101 B. etc., cf.: §§. 151., 185.

De theorie is hier waarschijnlijk aan de waarneming voorafgegaan, wat ieder overkomen kan en vaak ongemerkt overkomt.

Prof. BALLANTINE ziet in π. 25. 18, 't bekende geval van een Aor. Part. met toekomstige beteekenis (cf. § 147.) een bevestiging van regel III: *κατήνησαν εἰς Καισαρίαν* en *ἀσπασόμενοι* is identieke handeling — dus wordt 't Part. Aor. gebruikt. De quaestie is echter juist gelegen in 't niet-identieke der handeling. Bij een Romeensch stadhouder komt men *op audiëntie*. Zelfs voor Agrippa zal 't aankomen en 't begroeten van Festus dus wel niet in één adem geschied zijn. Doch al ware dit niet zoo, dan was daarmee wel de moeilijkheid der lezing *ἀσπασόμενοι* ongegrond gebleken, maar nog niet bewezen dat iedere identieke handeling per se in 't Part. Aor. wordt uitgedrukt. Men vergelijkte §§ 126., 128.

Hoe gewichtig deze exegetische nauwkeurigheden zijn kunnen, blijkt b.v. op een plaats als π. 15. 29. *ἀπέχεσθαι ειδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε.*

Volgens BALLANTINE's regel III zou hier, zoo 't *εὖ πράξετε* en 't *διατηρεῖν* samenging, moeten staan: *διατηρήσαντες*, òf men moet concluderen, dat 't niet in aanraking komen met 't heidendom een belofte inhoudt. *Εὖ πράξετε* zou dan, in de Attische beteekenis, te vertalen zijn: u onthoudende hiervan, *zal 't u wel gaan*. In 't Postklassieke Grieksch beteekent *εὖ πράσσειν* echter in den regel hetzelfde als *εὖ ποιεῖν* n.l.: *op de juiste wijze handelen*.

Toch is de quaestie hiermee nog niet geheel opgelost. Ook zonder met BALLANTINE's minder juiste beweringen omtrent de identieke handeling en 't Part. Aor. te rekenen, is 't weer waar, dat in π. sporen van Attisch taalgebruik niet zeldzaam zijn. De zaak is weer niet zoo heel eenvoudig. Cf. M. 2. 10; π. 10. 3. etc.

HET PART. FUTURI.

153. Het Part. Futuri is 't eenige Participium, dat aan de handeling een plaats in 't tijdsverloop aanwijst. Daartegenover mist het de karakterizeering der handeling als loopende (duratief) of oogenblikkelijk voltooid (aoristief).

Dit laatste begrip kan evenzeer door 't Futurum worden uitgedrukt als 't eerstgenoemde (cf. §§ 71. sq.). De hedendaagsche taal toont 't resultaat eener ontwikkeling, waarbij dit oude, indifferente Futurum bezwijken moest: tweeërlei Futura, duratief: *θα γράψω*, ik zal correspondeeren, en, perfectief-aoristief: *θα γράψω*, ik zal een brief sturen.

Terwijl de algemeene strooming der Postklassieke taal 't veelzeggende en daarom minder bruikbare Participium vervangt door omschrijvingen, die niet zoo velerlei opvatting toelieten, moest 't Part. Futuri wel 't allereerst verdwijnen, waar zelfs de Indicativus en de overige wijzen reeds ten behoeve van grooter duidelijkheid en onderscheiding op verschillende wijzen werden omschreven. Ook uit de Papyri kan worden geconstateerd, dat het Part. Futuri in 't oog loopend sterk verdwijnt.

Opmerking. Het is dus niet verwonderlijk, dat het Part. Futuri in het latere Grieksch sterk afneemt: het ligt niet in de lijn van de ontwikkeling van 't Grieksche verbum. Reeds in 't Attisch wordt het vermeden: Gildersleeve. *Syntax of class. Gr.* § 266: „Owing to the indefiniteness of the Future in regard to continuance and attainment, the Greek language has a tendency to use other forms of greater temporal exactness, such as the optative + *ἄν* and *ἄν* + subjunctive”. De litteratuur der Postklassieke periode toont echter een vrij groote voorliefde voor participiale wendingen. Dat dit slechts een kunstmatig verschijnsel is blijkt wel uit de eigenaardige fouten, die er worden gemaakt: Callinicos Vita S. Hypatii († 450) 78. 21. *λειπουροῦντος δὲ αὐτοῦ . . . στενάζων ἀνεβόα*; Leontios Neapolitanus. Vita Johannis († 650). 7. 18. *προχειρισθέντος αὐτοῦ καὶ ἐνθρονιασθέντος ἐπεδείξατο . . .*; Evang. Thom. B. 7. 1. *γράφας δὲ ὁ Ζακχαῖος τὴν ἀλφάβητων Ἐβραϊστί, καὶ λέγει*; Vita Epiphanii (Migne. 41.) *δεξιμέρος οὖν ὁ*

βασιλεὺς τὰ γράμματα παρὰ Ἐπιφανίου καὶ ἐποίησεν τύπον τοιοῦτον; Malalas. 120. 16. φυσικὸν γὰρ τοὺς ἀντεραστὰς ὄραν ἀλλήλους ὡς θηρία καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπερχομένους ἄχρις φόνου etc.

154. Het Part. Futuri stelt de handeling voor als toekomstig van uit het standpunt van 't hoofdwerkwoord.

π. 24. 11. οὐ πλείους εἰσὶν μοι ἡμέραι δώδεκα ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ, 't is niet meer dan twaalf dagen geleden dat ik naar Jeruzalem gekomen ben om te aanbidden.

1 κ. 15. 37. οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, gij zaait niet het lichaam, dat wezen zal.

155. 't Participium Praesens μέλλων gevolgd door den Infinitivus van een ander verbum dient als omschrijving voor 't Part. Fut. van dat verbum. Zoowel 't een als 't ander kan dienen om een toekomstige handeling te vermelden.

Het Part. Fut. alleen, en μέλλων niet, kan een handeling uitdrukken, waarmede iets beoogd wordt.

Μέλλων alleen, en 't Part. Fut. niet, kan een handeling noemen als bedoeld, zonder eenige bijgedachte te wekken aan de consequenties ervan.

I. 12. 4. λέγει δὲ Ἰουδᾶς ὁ Ἰσκαριώτης εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ μέλλων αὐτὸν παραδιδόναι.

I. 6. 64. ἦδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς τίνες εἰσιν οἱ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδώσων αὐτόν.

In 't eerste geval is op Judas de aandacht gevestigd. Met 't oog op hem denkt de schrijver slechts aan 't verraad, dat Judas zou plegen, verder niet. In 't tweede geval is Jezus 't voorwerp waarop de gedachten van den Evangelist gericht zijn. Hij wist, wie 't is, die aan hem 't verraad zal plegen, met al de gevolgen: gevangenneming, geeseling, hoon, en kruisiging.

Zeker is, dat μέλλων de Futurische gedachte minder overvloedig tot ons brengt. Cf. π. 18. 14; 20. 3. 7.

HET PART. PERFECTI.

156. Het Participium Perfecti komt slechts in Attische beteekenis voor (cf. § 86.). De beide schakeeringen (cf. §§ 87., 88.), waarbij òf meer op 't bestaande resultaat wordt gelet (Praesentisch Perfectum), òf meer op 't afgeloopen zijn van de handeling (Verleden Perfectum), zijn ook hier aanwezig. Het Postklass. Perf. (§ 90.) is in zijn afhankelijke wijzen niet te onderscheiden van 't verleden gebruik van 't Attische. Immers, waar het tijdsverschil wegvalt, stelt 't Postkl. Perf. de handeling als afgeloopen voor. 't Verleden gebruik van 't Attische legt den nadruk op 't afgeloopen zijn, maar doet nog in de verte denken aan resultaat. Dit is een onderscheid, dat vaak een quaestie van persoonlijke opvatting wordt. (Cf. § 107.) 't Is m. i. niet uit te maken of b.v. in λ. 8. 46 een Verleden Attisch Perfectum of wel een Postklassiek Perfectum aanwezig is:

λ. 8. 46. ἔργων δύναμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ, ik bemerkte, dat er kracht van mij was uitgegaan.

Μ. 6. 5. φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, zij houden er van in een samenloop van menschen en op hoeken van straten te blijven staan om te bidden. Een συναγωγή is een samenloop van menschen, een vergadering, een godsdienstige bijeenkomst, een synagoge. (Cf. DREISSMAN. Hellenisierung des Sem. Monoth. 31. Anm. 1.)

Hier wordt de Farizeeër geschilderd, die op de drukste plaatsen, in een opeenhooping van menschen of op den hoek van een straat stil blijft staan om zijn godsdienstplichten te vervullen. Dit komt in 't Oosten nog op dezelfde wijze voor: HOLTZMANN, Synoptiker³ 216. Dat men in de „synagoge” staat te bidden is toch wel geen bijzonderheid. Ἐστῶτες is hier in de postklassieke strooming tot een ingressief-aoristische beteekenis geraakt.

π. 10. 17. οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι . . . ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα, de mannen, die (door Cornelius) gezonden waren, stonden juist voor de poort (ἐπέστησαν. cf. λ. 2. 9; 1 θ. 5. 3; Diog. Laertius I. 108; Luc. de gymu. 34.: onverwacht verschijnen).

ρ. 15. 14. πεπληρωμένοι πάσης τῆς γνώσεως, vervuld met al de kennis.

157. Op twee plaatsen staat 't Part. Perf. praedicatief bij 't Part. *ᾶν*. Hier wordt dan in 't bijzonder de nadruk gelegd op 't Praesentisch gebruik van 't Perfectum. Cf. ε. 4. 18; κ. 1. 21.

158. Het Part. Perf. komt enkele malen voor als Plusquamperfectum ter aanduiding van een handeling of toestand, die aan den tijd van het hoofdwerkwoord voorafgaat. De handeling, waarvan het 't resultaat vertegenwoordigt, valt dan natuurlijk nog vroeger.

I. 11. 44. *ἔξηλθεν ὁ τεθνηκώς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις*, hij, die dood geweest was, kwam te voorschijn, de voeten en handen met grafdoeken gebonden.

Cf. μ. 5. 15. *ἔσχηκότα* (naast *σωφρονοῦντα* en 18. *δαμονισθείς*.); 1 κ. 2. 7. *ἀποκεκρυμμένην* (cf. 1 κ. 2. 10).

DE WIJZEN.

HOOFDSTUK X.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN HOOFDZINNEN.

DE INDICATIVUS.

159. De Indicativus is in de eerste plaats de Wijs, die 't een of ander als feit zonder voorbehoud stelt.

I. 1. 1. *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*, in den beginne was het Woord.

μ. 4. 7. *καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκεν*, en hij bracht geen vrucht voort.

M. 2. 2. *ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων*, waar is de geboren koning der Joden?

I. 1. 38. *τί ζητεῖτε*, wat zoekt gij?

160. Dezelfde stellende beteekenis heeft de Indicativus in vele gevallen, waar een voorbehoud gemaakt wordt.

I. 13. 8. *ἐὰν μὴ νύγω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ*, indien ik u niet wasch, hebt ge geen deel met mij.

161. Wanneer 't voorbehoud uitgedrukt wordt met partikels als *ἄν*, *εἴθε*, enz., wijst de Indicativus op verschillende schakeeringen van wenschelijkheid, waarschijnlijkheid, etc. Cf. §§ 42., 43., 241.

Betreffende den Indicativus Fut. in een niet zuiver stellenden zin, cf. §§ 78., 81., 82.

Betreffende den Indicativus in Bijzinnen cf. §§ 186—356 *passim*.

Opmerking. 't Gebruik van den Ind. in §§ 159 en 160. is in 't Hollandsch en 't Grieksch volkomen 't zelfde, de gevallen in § 161. bedoeld brengen echter eenige verschillen mee, waarop de aandacht van den exegeet in ieder afzonderlijk geval moet gericht zijn.

DE SUBJUNCTIVUS.

162. De Adhortatieve Subjunctivus. In de eerste persoon meervoud komt de Subjunctivus meermalen voor als aansporing tot 't gezamenlijk verrichten eener handeling.

É. 12. 1. δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον . . . ἀγῶνα, laten wij met geduld de . . . voorgelegde loopbaan loopen.

1 i. 4. 7. ἀγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, geliefden, laat ons elkander liefhebben.

163. De Subjunctivus komt ook voor met 't woordje ἄφες of δεῦρο ter inleiding.

M. 7. 4. ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, laat mij den splinter uit uw oog wegdoen.

a. 17. 1. δεῦρο δείξω σοι, laat ik u toonen. Cf. M. 27. 49; μ. 15. 36. etc.

Opmerking 1. Het verbum ἀφιέναι komt in 't N. T. in verschillende schakeeringen voor: van 't sterke: toelaten = veroorloven tot 't meest verzwakte: laat mij den splinter wegdoen. Als voorbeeld van bestudeering van een taaleigen uit de gegevens moge hier een overzicht volgen van 't gebruik, dat in 't *Evangelie naar Mattheus* (M.) van dit verbum wordt gemaakt.

Daar het doel is 't gebruik van den Imper. Aor. act. ἄφες in de meest verzwakte beteekenis als Partikel na te gaan, moeten hier uitgezonderd worden alle plaatsen, waar ἀφιέναι onder 't bereik der *Theologica Biblica* valt, (uit 't oogpunt van *Biblica* is gewichtig 18. 21 sq. ἀφιέναι ἀμαρτίας τινι, parallel met 't opgeven van aanspraken op uitgeleend geld uit barmhartigheid).

Volgens BRUDER'S *Concordantiae Novi Testamenti Graeci*.⁵ 1900, p. 123 bedraagt het totaal der plaatsen, waar ἀφιέναι in M. voorkomt, 47. Hiervan moeten 17 afgetrokken worden als behoorende onder 't gebied der *Theologica Biblica* en niet in

aanmerking komende voor die verzwakking van beteekenis, die 't voorwerp is van dit onderzoek. De overige 30 kunnen als volgt worden saamgevat: (L. V. beduidt, dat 't verbum door den 4en naamval van 't Lijdend Voorwerp gevolgd wordt; L. V. en B. V., dat bovendien 't Belanghebbend Voorwerp aanwezig is; B. V., dat alléén 't Belangh. Voorw. gevonden wordt, terwijl met abs. wordt te kennen gegeven, dat 't verbum met geen van beiden is geconstrueerd).

Voor de duidelijkheid moge hieraan de volgende *afdalende reeks van schakeeringen*, aan deze tabel ontleend, worden toegevoegd:

M. 5. 24. *ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου*, laat uw gave daar liggen.

M. 15. 14. *ἄφετε αὐτοὺς· τυφλοὶ εἰσιν ὁδοῖοι*, laat hen (voor wat ze zijn): blinde leidslieden enz.

M. 8. 22. *ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς*, laat de dooden hunne dooden begraven.

M. 19. 14. *ἄφετε τὰ παῖδια καὶ μὴ κωλύετε*, laat die kinderen (begaan) en verhindert ze niet.

M. 7. 4. *ἄφες ἐκβάλλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου*, laat mij den splinter uit uw oog wegdoen.

M. 27. 49. *ἄφες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλείας*, laten we zien of Elia zal komen.

In 't laatste geval is *ἄφες*, singularis, zóo geheel en al *partikel*, dat het met den subj. pluralis geconstrueerd wordt.

Dit is een gewoon verschijnsel in de latere taal: cf. Amherst Papyri II 37. l. 10. (196 of 172 a. Chr.) *ἀλλ' ἄφες αὐτὸν χαίρειν*, maar laat hem zijn zin hebben, of II. 153. l. 7 (6e/7e eeuw p. Chr.) *καὶ ἄς λάβωσιν οἱ ὀνελᾶται μίαν ἀρτάβην κριθῆς ὑπὲρ ἐκάστου γαιῶδαρίου*, en laten de ezeldrijvers voor iederen ezal een artabe gerst krijgen. De Papyri geven slechts zelden aanleiding tot 't gebruik dezer constructie, uit de litteratuur zijn er echter voorbeelden te over:

Epict. I. 9. 15. *ἄφες δεῖξωμεν αὐτοῖς ὅτι οὐδενὸς ἔχουσι ἐξουσίαν*.

I. 15. 7. *ἄφες ἀνθήσῃ πρῶτον ἵνα προβάλλῃ τὸν καρπὸν*.

II. 18. 24. *ἄφες ἴδω τίς εἶ καὶ περὶ τίνος*.

Leont. Neap. Vita Joh. 71. 11 (c). *ὁ σκανδαλιζόμενος ἄς σκανδαλιζέται, καὶ ἄς δώσῃ. κ. τ. λ.*

Men ziet, dat *ἄφες* is geapocopeerd (?) tot *ἄς*, een vorm, die in de hedendaagsche taal, met terzijdestelling van 't geen daarnaast in 't Postklassieke en Byzantijnsche Grieksch nog leefde, bijna uitsluitend in dezen zin wordt gebruikt en zelfs voor den Imperatief dient. Cf. *Ἡ νέα διαθήκη . . . μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Ἀλ. Πάλλη. μέρος πρῶτο. Αἰβεργουλ. 1902. p. 13.*

Ἀφιέναι bij Mattheus.

		PRÆSENS.				AORISTUS.						
		Indic.	Inf.	Ind.	Subj.	Part.	Imp.					
		act.	pass.	act.	pass.	act.	act.	getal.	constructie.			
L. V.	3.15.		23.28.	8.15.		4.20.	5.24.	sing.	acc. c. inf.	ἄφρες τοῖς νεκροῖς θάψαι τοὺς αὐτῶν νεκροῖς. ἄφρες συναυξάνεσθαι ἀμφοτέρω. ἄφρες τὰ παιδία καὶ μὴ κολύετε.		
	4.11.		19.27.	19.29.		4.22.	8.22.	sing.	acc. c. inf.			
	23.14.			22.25.	13.86.		13.86.	13.80.	plur.			acc. c. inf.
				23.28.	18.12.		18.12.	15.14.	plur.			acc. c. inf.
L. V. en B. V.				27.50.		22.22.	19.14.	plur.				
						26.44.	26.56.					
L. V. en B. V.				18.27.			5.40.					
				18.32.								
B. V.												
			23.86.									
abs.												
					24.2.			sing.	c. ps. 1 sing. subj.	ἄφρες ἐμβάλω τὸ κέρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου. ἄφρες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἰησους.		
							sing.	c. ps. 1 plur. subj.				
						27.49.	sing.	c. ps. 1 plur. subj.				

M. 6. 10. *Πατέρα μας, ἐὸν μοσ' στὰ οὐράνια, ἄγιο ἃς εἶναι τ' ὄνομά σου, ἃς ἔρθῃ ἡ βασιλεία σου, ἃς γίνῃ τὸ θέλημά σου, ὅπως στὸν οὐρανὸ ἔτσι καὶ στὴ γῆ.*
 μ. 15. 36. *ἃς ὁδοῦμε ἂν ἔρχεται ὁ Ἡλίας.*

Opmerking 2. In de klassieke taal doen de imperatieven, ἄγε, ἴθι, δεῦρο, φέρε ongeveer denzelfden dienst. Ἄγε, φέρε en ἴθι kunnen zelfs in den singularis staan bij een Imperativus pluralis en in de 2e ps., terwijl de Imperatief de 3e ps. vertoont.

Ilias B. 331. Ἄλλ' ἄγε μίμνετε πάντες ἐνκνήμιδες Ἀχαιοί;

Xen. Ap. 14. Ἄγε δὴ ἀκούσατε; Mem. III. 8. 3. Ἴθι νῦν παρίστασθον. etc.

164. In denzelfden zin, komt de 3e pers. van den Subjunctivus, met ἵνα verbonden, voor in de plaats van den 3en ps. van den Imperatief.

μ. 5. 23. *λέγων τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει. ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῆς τᾶς χειρας αὐτῆς*, en zeide: Mijn dochtertje ligt op sterven. Kom haar de handen opleggen!

ε. 5. 33. *ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα*, ieder moet zijn vrouw zoo liefhebben als zichzelf en, de vrouw moet ontzag hebben voor haar man.

Cf. 2 κ. 8. 7. etc.

Opmerking. Deze uitbreiding van ἵνα is slechts één symptoom van de velerlei wijzen waarop zich dit suffix heeft uitgebreid. In 't Attisch neemt het voortdurend in frequentie toe ten koste van ὅπως, ὡς en ὥστε. Thucydides bevat b.v. nog 53. ἵνα, op 156. ὅπως en 2. ὡς (totaal 211).

Xenophon (boek I—III × 3) telt 96. ἵνα, op 156. ὅπως en 84. ὡς (totaal 336).

Polybius (boek I—V) telt 62. ἵνα, op 0. ὅπως en 0. ὡς (totaal 62).

Nieuwe Test. (tot Koloss.) telt 498. ἵνα, op 50. ὅπως en 0. ὡς (totaal 563.)

Aristoteles gebruikt evenzoo bijna uitsluitend ἵνα.

Ook εἶθε wordt in de Postklassieke taal erdoor vervangen.

Epict. 4. 1. 142. *ἵνα τις ἐπιστάς διατεινομένῳ σοι τοῦτ' αὐτὸ μόνον εἴπῃ.*

Acta Pilati B. 5. 2. *τὴν ἀλήθειαν τοῦ Ἰησοῦ ἵνα παραλάβῃς καὶ μέρος ἵνα ἔχῃς μετ' αὐτοῦ.*

Prodromus 3. 2. 69. *ἃς ἐγενόμην ἑπαρχος κἂν δεκαπέντε ἡμέρας., 206.*

Χριστέ νὰ τὴν ἔπιασα, Χριστέ μου νὰ τὴν ἔπιασα (van πιάνω, nemen, grijpen, vangen).

Hoe gewoon in de hedendaagsche taal dat woordje *νὰ* is, kan men nagaan door op te merken, dat de oudgrieksche Infinitief niet anders kan worden uitgedrukt dan door *νὰ* c. subj., terwijl bovendien de Imperatief, die slechts in de 2e ps. sing. en plur. bestaat, ook daar vervangen kan worden door *νὰ* c. subj. Cf. PERNOT. H. Grammaire grecque moderne. Paris. Garnier frères §§ 257. 329., ΤΗΜΒ. Α. Handbuch der neugr. Volkssprache. Strassburg, Trübner. 1895 § 205.

't Verschil tusschen *νὰ γράψῃ* en *ἄς γράψῃ* is dit: hij moet schrijven en: laat hem schrijven, een verschil dat tusschen *ἵνα* en *ἄφες* in 't N. T. reeds kan worden opgemerkt.

165. De Prohibitieve Subjunctivus. De Subjunctivus Aoristi wordt in de 2e persoon, met *μὴ* verbonden, gebezigd ter uitdrukking van een verhinderend optreden of een negatief verzoek.

M. 6. 34. *μὴ οὖν μεριμνήσητε*, weest dus niet bezorgd.

ε. 3. 8. *μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν*, verhardt uw harten niet.

M. 6. 13. *καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν*, en leid ons niet in verzoeking.

Opmerking. De derde persoon komt slechts zelden voor. Cf. 1 κ. 16. 11; 2 θ. 2. 8.

166. Ook met den Imperativus Praesens + *μὴ* kan een verhindering of verbod worden uitgedrukt. Enkele voorbeelden zijn er maar van een Imp. Aor. met *μὴ* in deze beteekenis. Het verschil tusschen *μὴ* c. Subj. Aor. en *μὴ* c. Imp. Praes. ligt in de karakterizeering der handeling: de Aoristus laat haar onbepaald, vermeldt haar slechts als feit, het Praesens schildert haar als loopend.

167. De Subjunctivus Aoristi verbiedt dus de handeling qua talis, zonder zich op de wijze van handelen, die eerst

op te merken is als de handeling geschiedt, in te laten. Gewoonlijk wordt dan ook de Aoristus gebruikt bij 't verbieden eener handeling, die nog zou moeten geschieden.

π. 18. 9. *λάλει καὶ μὴ σιωπήσης*, spreek en houd u niet stil!

α. 7. 3. *μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν*, beschadigt de aarde niet!

168. De Imperativus Praesens (cf. §§ 181—185) verbiedt het geschieden, 't voortgaan van de handeling. Gewoonlijk wordt deze vorm dan ook gebruikt bij 't verbieden eener handeling, die reeds begonnen is, of bij een verzoek om er mee op te houden.

μ. 6. 50. *ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε*, Ik ben 't, wees niet bevreesd!

I. 5. 14. *μηκέτι ἀμάρτανε*, zondig (voortaan) niet meer!

Is de handeling reeds begonnen, dan sluit een verbod, met den Imp. Praes. uitgedrukt een voortdurende onthouding van de handeling in quaestie in.

μ. 13. 21. *καὶ τότε ἐάν τις ὑμῶν εἴπῃ· Ἴδε ὧδε ὁ χριστός· Ἴδε ἐκεῖ, μὴ πιστεύετε*, en indien dan iemand tot u zeggen zal: Zie, hier is de Christus, Zie, daar!, gelooft hen niet. Cf. M. 24. 23. etc.

169. De Prohibitieve Subjunctivus wordt slechts zelden verbonden met de sterke negatie οὐ μὴ.

M. 18. 14 en π. 28. 26 = Jes. 6. 9 LXX: *ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνήτε, καὶ βλέποντες βλέπετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε*, M. T.: וְאִמְרָה לְעַם הַצָּהָר׃ וְאִל־תִּרְעוּ׃ וְאִל־תִּבְקִינֵנוּ וְאִל־תִּשְׂמַעַן שְׂמֹעַ וְאִל־תִּבְקִינֵנוּ וְאִל־תִּשְׂמַעַן Ook door de LXX is dit waarschijnlijk als een Imperatief verstaan. De auteur citeert echter de geheele passage als voorzeggend: *καὶ ἀναπληροῦνται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἑσαίου ἣ λέγουσα.*

In M. 21. 19. *οὐ μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα* kan prohibitief worden opgevat, doch is dan in twee opzichten een ongevoelheid: de Imperatieve Subj. komt n.l. meestal niet in de derde persoon voor, en de negatie οὐ μὴ wordt er slechts zelden mee verbonden. Cf. §§ 165., 169.

170. De Subjunctivus van overweging. De Subjunctivus komt voor in overwegende en rhetorische vragen, die op de toekomst betrekking hebben. (Cf. §§ 82., 171.)

λ. 3. 10. *τί οὖν ποιήσωμεν*, wat moeten we dan doen?

λ. 11. 5. *τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον... καὶ εἴπη αὐτῷ*, wie van u zal een vriend hebben... en zal tot hem zeggen.

171. Vragen kunnen worden ingedeeld in vragen van zijn en in vragen van moeten. Bij vragen van zijn stelt de spreker de quaestie wat is, wat geweest is of wat er zijn zal. In vragen van moeten (vragen van overweging) stelt de spreker de quaestie, wat hij moet doen, had moeten doen of zal moeten doen. Zij hebben dus betrekking, niet op 't al of niet bestaan van 't een of ander gegeven, maar op mogelijkheid, wenschelijkheid of noodzakelijkheid.

Een andere indeeling, die deze kruist, is de verdeeling in werkelijke vragen en rhetorische vragen. In 't eerste geval wordt werkelijk (om inlichting of raad) gevraagd, in 't tweede geval heeft men te doen met een rhetorische variant voor een bevestigende bewering (indien de rhetorische vraag negatief is) of voor een ontkennende bewering (wanneer de rhet. vr. positief is geformuleerd).

Er is dus vierderlei vraagstelling:

(a) Werkelijke vragen van zijn.

M. 16. 13. *τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου*, wie zeggen de menschen, dat de Zoon des menschen is? Cf. μ. 16. 3; I. 7. 45; π. 17. 18.

(b) Rhetorische vragen van zijn.

λ. 23. 31. *ὅτι εἰ ἐν ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιῶσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται*, want als ze met levend hout dat doen, wat zal er van het dorre (dan) worden?

1 x. 9. 1: *οὐκ εἰμι ἀπόστολος*, ben ik (soms) geen apostel? Cf. λ. 11. 5; 16. 11.

(c) Werkelijke vragen van moeten.

μ. 12. 14. *δώμεν ἢ μὴ δώμεν*, zullen wij geven of niet geven? Cf. M. 6. 31; 18. 21; λ. 22. 49.

(d) Rhetorische vragen van moeten.

ρ. 10. 14. *πῶς οὖν επικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσωσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν . . . πῶς δὲ κηρύξωσιν ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν*; hoe zullen ze dan hem aanroepen in wien ze niet hebben geloofd? En hoe zullen ze in hem gelooven naar wien ze niet hebben geluisterd . . . hoe zullen er prediken indien er niet gezonden worden? Cf. M. 26. 54; λ. 14. 34; I. 6. 68.

Werkelijke, zoowel als rhetorische vragen van zijn, die betrekking hebben op 't verleden of op 't heden, vertoonen in 't gebruik der wijzen en tijden geen verschil met gewone stellende zinnen.

Rhetorische vragen van zijn, die op de toekomst betrekking hebben, benevens alle vragen van moeten, hebben of den Subjunctivus of den Ind. Futuri.

172. In een vraag van moeten (van overweging) staat het werkwoord meestentijds in de eerste persoon. Enkele malen komt echter ook de tweede of derde persoon voor. Cf. M. 23. 33; ρ. 10. 14. In rhetorische vragen kan 't werkwoord in alle persoonsvormen voorkomen.

173. De Subjunctivus van overweging wordt soms ingeleid met *θέλεις*, *θέλετε* of *βούλεσθε*. In deze gevallen behoeft niet aan een verzwegen conjunctie gedacht te worden. Immers er zijn wèl gevallen, waar *θέλειν* gevolgd wordt door een bijzin, met *ἵνα* ingeleid, maar *ἵνα* komt niet voor wanneer *θέλειν* in de 2e ps. staat en 't volgende werkwoord in de eerste per-

soon is gedacht. Dit zijn juist die omstandigheden, waaronder de exegese geneigd is tot een Subjunctivus van overweging te besluiten.

λ. 22. 9. *ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμεν*, waar wilt ge, dat wij... zullen aanrichten? Cf. M. 26. 17; 27. 17; 27. 21; μ. 10. 36; 10. 51; 14. 12; 15. 9; λ. 9. 54; 18. 41; 1 κ. 4. 21. (N. B.) en (met *ἴνα*) M. 7. 12; μ. 6. 25; λ. 6. 31; 1 κ. 14. 5.

Opmerking. Reeds in de klassieke taal en later wordt dit gebruik gevonden:

SOPH. El. 81. *θέλεις μείνωμεν αὐτοῦ κἀνακούσωμεν γοῶν;*

PLATO. Gorg. 521 D. *βοῦλει σοι εἶπω;*

Phaedo. 228 F. *ποῦ δὲ βοῦλει καθιζόμενοι ἀναγνώμεν;*

In lateren tijd komt naast *βοῦλει* of *θέλεις* ook *κελεύεις* en *προστάσεις* voor:

Vita Epiph. 52. C. *θέλεις, Κάλλιστε, διωξῶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ σοῦ;* 68 A. *τί προστάσεις δώσω σοι;*

Apophthegm. 112 C. *πάτερ, κελεύεις λάβω αὐτό;*

174. De Subjunctivus in negatieve stellende zinnen. De Subjunctivus Aoristi met *οὐ μὴ* verbonden komt voor in de beteekenis van een Fut. Ind., emphatisch gebruikt.

ξ. 13. 5. *οὐ μὴ σε ἀνωῶ οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω*, ik zal u geenszins begeven, noch verlaten. Cf. M. 5. 18; μ. 13. 30; λ. 9. 27. etc.

Opmerking 1. Reeds in klassieke stukken is dit gebruik niet onbekend.

EUR. H. F. 718. *ὁ δ' οὐ πάρεσιν οὐδὲ μὴ μῶλη ποτέ.*

XEN. Cyr. VII. 3. 18. *οὐ μὴ σε κρύνω πρὸς ὅτινα βοῦλομαι ἀφικέσθαι.*

DEM. IV. 44. *ἂν καθώμεθα οἴκοι οὐδέποτε' οὐδὲν ἡμῖν οὐ μὴ γένηται τῶν δεόντων.*

In de postklassieke taal blijft het niet alleen, maar neemt zelfs toe: LXX. Job. 7. 10. *ἐὰν ἀνθρωπος καταβῆ εἰς ἕδην οὐκέτι μὴ ἀναβῆ οὐδ' οὐ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, οὐδ' οὐ μὴ ἐπιγῶ αὐτὸν ἐπὶ ὁ τόπος αὐτοῦ.*

Ev. Thom. 3. 2. *ὡς δένδρον ἀποξηρανθῆς καὶ οὐ μὴ ἐνέγκῃς φύλλα οὔτε ρίζαν οὔτε καρπὸν.*

Barnabas. 17. 2. *οὐ μὴ νοήσητε;* 19. 4. *οὐ μνησικαχῆσεις, οὐ μὴ διφυγήσης, οὐ μὴ λάβῃς, οὐ μὴ ἄρῃς, ἀλλὰ διδάξεις οὐ μὴ γένη.* etc.

Opmerking 2. De Subjunctivus breidt zich in de latere taal ten koste van 't verdwijnende Futurum uit. Verschillende inleidende partikels of als zoodanig gebruikte woorden precizeerden de beteekenis: *θέλεις, ἵνα, ἄν* etc.

Ten slotte is uit een vorm van *θέλω + ἵνα + conj.* Praes. 't hedendaagsche duratieve Futurum geworden: *θὰ γράφω, θὰ γράφεις* (-is = -ης) etc., terwijl dezelfde combinatie met den conj. Aor. 't perfectieve Futurum *θὰ γράψω, θὰ γράψεις* etc. vormt. Langs welken weg dit tot stand gekomen is, ligt nog in 't duister, de strooming, die het heeft meegebracht, is echter reeds in den tijd van 't N. T. zichtbaar.

DE OPTATIVUS.

175. De Optativus is in later Grieksch veel zeldzamer dan bij de klassieke schrijvers. Het gebruik in afhankelijke zinnen na een historischen tijd, samenhangende met 't geen men *consecutio temporum* noemt, verdwijnt.

In 't Attisch trouwens waren er al uitzonderingen: de Subjunctivus en de Indicativus grepen ook toen reeds in.

XEN. AN. II. 1. 3. οὐτοι ἔλεγον ὅτι Κῦρος μὲν τέθνηκεν Ἀριαῖος δὲ περὲν γῶς εἶη.

THUC. III. 4. Ἐπρασσον ὅπως τις βοήθεια ἦξει, I. 57. Ἐπρασεν ὅπως πόλεμος γένηται.

PLATO. Crit. 48 B. ἐπιτηδές σε οὐκ ἤγειρον ἵνα ὡς ἥδιστα διάγῃς.

In 't latere Grieksch verliest de Optativus nog meer terrein, doordat hij langzamerhand eensluidend wordt met Subjunctief en Indicatief (οι: oi → u → i, η: èj → ij → i, ει: èj → ij → i). Bij POLYBIUS b.v. zijn er van 't afhankelijk gebruik van den Optatief slechts enkele gevallen meer aan te wijzen.

De naam Optativus (*Ἐὐκτικὴ*) is reeds een aanwijzing van den toestand ten tijde der Alexandrijnsche grammatici. Voor onderschikking (afhankelijke zinnen) kenden zij hoofdzakelijk den *Sub-junctivus*, *Ἵπο-τακτικὴ*. 't Klassieke gebruik van de vormen met *-οιμι, -εἶην* etc., niet minder onderschikkend, was zóó weinig evident, dat de voornaamste functie dier vormen hun toescheen te zijn 't uitdrukken

van een mogelijkheid of wenschelijkheid: *Optativus*, *Ἐὐκτική*, wat voor 't Attisch verre van juist is.

Opmerking. 't Afhankelijk gebruik van den Optativus is in 't N. T. bijna niet aanwezig. De vier gevallen, die men er voor zou kunnen aanvoeren: μ . 9. 30; 14. 10. 11; π . 25. 16. staan niet geheel gelijk. In π . 25. 16 is 't de taalkundig geschoolde auteur van π ., die aan den landvoogd de officieele taal in den mond legt. Hier hebben de uncialen dan ook geen variant.

In de 8 gevallen bij μ . ligt de zaak echter anders. De voornaamste Mss. hebben $\delta\acute{\nu}$: *παραδοι* of: *παραδω*, (bij 9. 30) *γνοι* en *γνω*. 't Probleem is vrij ingewikkeld. De aanwezigheid der vormen *παραδω* en *γνω* (= *παραδῶ*, *γνῶ*?) bewijst echter, dat de Optativus in dezen vorm en in dit verband vrijwel onbekend was buiten de litteraire wereld.

Ook in de Papyri: Leid. II. 15. 8 (./III—./IV); Wessely, Zauberpap. L. 17 (./IV), etc. zijn er enkele voorbeelden van dergelijke optativi. Ook in de Oudchristelijke Letterkunde ontbreken ze niet geheel. Cf. Reinhold, de Graecitate Patr. Apost. pp. 110—113 (§ 23).

176. De Wenschende Optativus. In hoofdzinnen komt de Optativus (zonder *ἄν*) voor ter uitdrukking van een vervulbaren wensch.

1 π . 1. 2. *χάρις ἑμῶν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη*, genade en vrede worde u vermenigvuldigd.

2 θ . 3. 16. *αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τῆς εἰρήνης δώη ἑμῶν τὴν εἰρήνην*, de Heer des vredes zelve geve u vrede.

Opmerking 1. Het laatste geval is een van de vele waar men tusschen Subj. en Opt. twijfelen kan: *δώη* of *δώη*. Verschil in beteekenis wordt er echter niet door veroorzaakt.

Opmerking 2. Zelfs in deze beteekenis is er een sterke neiging ten gunste van den Imperatief. Cf. π . 1. 20. *τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος* = (LXX) Ps. 108. Cod. \aleph : *τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος*.

In dit geval hebben we ook te rekenen met de mogelijkheid dat de Optat., evenals de Subj., zich uitgebreid heeft ten koste van het Futurum (cf. § 174.). Cf. 1 κ . 16. 22; γ . 1—6.

177. De wenshende Optatief komt in 't N. T. op twee en dertig plaatsen voor: μ . 11. 14; λ 1. 38; 20. 16; π . 8. 20; ρ . 3. 4; 3. 6; 3. 31; 6. 2; 6. 15; 7. 7; 7. 18; 9. 14; 11. 1; 11. 11; 15. 5; 15. 18; 1 κ . 6. 15; γ . 2. 17; 3. 21; 6. 14; 1 θ 3. 11; 3. 12; 5. 28; 2 θ 2. 17; 3. 5; 3. 16; 2 τ . 1. 16; 1. 18; φ . 20; ξ . 13. 21; 1 π . 1. 2; 2 π . 1. 2. De eenige Opt. Praes. hieronder is π . 8. 20. Het eenige voorbeeld van de 1e ps. (*δυναίμην*) is φ . 20. Verwenschingen zijn slechts μ . 11. 14 en π . 8. 20.

De Attische partikels *εἴθε* en *εἰ γάρ* komen niet voor. **Οφελον* dient voor den vervulbaren wensch, met den Ind. Fut. uitgedrukt, op één plaats: γ . 5. 12. cf. § 48.

178. De bekende wending *μή γένοιτο* is een wenshende Optativus, die ten sterkste een gevolgtrekking, die uit een voorgaande gedachte niet met instemming van den schrijver zou kunnen worden afgeleid, afweert en verwerpt. In 't geheel komen er vijftien gevallen in 't N. T. voor, waarvan 14 in de Paulinische geschriften. In twaalf van deze veertien gevallen verwerpt de apostel met den uitersten nadruk een valsche conclusie uit zijn woorden mogelijk af te leiden. Cf. ρ . 3. 4., γ . 6. 14.

179. De Optativus Potentialis. De Optativus met *ἄν* dient om uit te drukken wat geschieden zou, indien een gegeven voorwaarde vervuld werd. Die voorwaarde kan met zoovele woorden uitgedrukt zijn of slechts in de gedachte liggen.

π . 8. 31. *πῶς γὰρ ἂν δυναίμην ἐὰν μή τις ὀδηγήσει με*, hoe zou ik kunnen als niet iemand mij geleiden zal.

π . 17. 18. *τί ἂν θέλοι ὁ περιμολόγος οὗτος λέγειν*, wat wil toch die klapper zeggen.

Opmerking. Dit gebruik, in de klassieke taal zeer gewoon (cf. XEN. AN. I. 9. 3. PLATO Crat. 402 A etc.) begint in de latere taal sterk af te nemen, hoewel het in den tijd van 't N. T. nog niet verdwenen is. Uit de Papyri b.v. Griech. Urk. Berlin. (92—'93) 347². 10 (./170.); F. 20. 18, 19 (./III—./IV); O. IV. 488. 41 (./II—./III) etc. Toch komt de optativus, juist gebruikt, alleen voor in stukken, die in de litteratuurtaal geschreven zijn: alleen in Lucas' geschriften is deze constructie te vinden. Cf.: λ . 1. 62^{*}; 6. 11^{*}; 9. 46^{*}; (15.

26°); (18. 86); π. 5. 24*; 8. 31†; 10. 17*; 17. 18†; (26. 29). Hierbij zijn met * de indirecte vragen gekenmerkt, met † de directe vragen, terwijl de gevallen, waar de text onzeker is tusschen () geplaatst zijn. Alleen in 8. 31 is de voorwaarde genoemd: *ἐὰν μὴ τις* etc.

180. Er zijn nog enkele gevallen te noemen, waarin de Optativus zonder *ἄν*, doch met *εἰ* ingeleid in een nazin wordt gebruikt.

π. 24. 19. *οὐδὲ ἔδει . . . κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρὸς ἐμέ.*

π. 20. 16. *ἔσπευδεν γὰρ εἰ δυνατόν εἶη αἰτῶ.*

Cf. π. 27. 12. 39; 1 π. 3. 14; 1 κ. 14. 10; 15. 37.

Opmerking. Van den Opt. in doelaanwijzende zinnen is in de T. R. geen spoor. Onder de Mss. geeft alleen \aleph op μ . 12. 2: *ἵνα λαβοι*. De Opt. Fut. is, begrijpelijkerwijze, geheel verdwenen.

DE IMPERATIVUS.

181. De Imperativus komt voor bij gebod en aansporing.

M. 5. 42. *ταῦ αἰτοῦντί σε δός*, geef aan wie u vraagt.

1 ϑ . 5. 19. *τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε*, bluscht den geest niet uit.

Opmerking. Andere wijzen van uitdrukking zijn behandeld in §§: 78, 79, 80, 162, 163, 164—170.

182. Ook bij verzoek en overreding wordt de Imperatief gebruikt. Cf. § 176. Opm. 2.

μ . 9. 22. *ἀλλ' εἴ τι δύνῃ, βοήθησον ἡμῖν*, maar als ge (er) iets (aan) kunt doen, help ons.

λ . 17. 5. *καὶ εἶπαν οἱ ἀπόστολοι ταῦ κυρίῳ πρόσθετος ἡμῖν πίστιν*, en de apostelen zeiden tot den Heer: vermeerder ons geloof.

I. 17. 11. *πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς*, Heilige Vader, bewaar hen.

183. De Imperativus komt ook voor om toestemming uit te drukken of zelfs eenvoudig ter formuleering van een onderstelling. Dit hangt samen met het toenemend gebruik van den Imperativus in de latere taal.

M. 8. 31. 32. *οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν λέγοντες· εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς ἀπόστειλον ἡμᾶς εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑπάγετε*, en de booze geesten baden hem, zeggende: Indien gij ons uitdrijft, sta ons toe in de kudde zwijnen te varen. En hij zeide tot hen: Gaat!

I. 2. 19. *ἀπεκριθὴ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*, Jezus antwoordde en zeide tot hen: Breekt dezen tempel af en in drie dagen zal ik hem oprichten.

1 κ. 7. 36. *καὶ εἰ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι ὃ θέλει ποιῶ· οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτωσαν*, en indien het alzoo geschieden moet, wat hij wil, hij mag het doen: hij doet (er) geen zonde (aan): laten ze huwen!

184. Een Imperatief, die een onderstelling formuleert, kan zoowel met als zonder eigenlijk gebiedende beteekenis worden opgevat.

λ. 6. 37. *μὴ κρίνετε καὶ οὐ μὴ κριθῆτε*, oordeelt niet en gij zult niet worden geoordeeld. Cf. I 2. 19., etc.

185 De Imperativus kan om een gebod uit te drukken in alle tijden voorkomen (cf. § 101.). Waar het een verbod geldt komt het Praesens bijna uitsluitend voor (cf. § 168.). In enkele gevallen wordt ook de Aoristus gevonden. (Cf. § 166.).

HOOFDSTUK XI.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN.

186. In vele gevallen hebben de Wijzen en Tijden in bijzinnen dezelfde functies als in hoofdzinnen. In andere evenwel brengt 't karakter van den bijzin een wijziging teweeg in de opvatting, die aan een gegeven tijd in een zekere Wijs eigen zou zijn, wanneer hij een deel was van een hoofdzin. 't Is dus noodzakelijk de Wijzen en Tijden in onderschikkend zinsverband in 't bijzonder te behandelen.

Daar de door den bijzin aangebrachte schakeering terug kan werken op den hoofdzin, die er nader door bepaald wordt, zullen ook dergelijke hoofdzinnen in dit verband ter sprake moeten komen.

187. Uit het oogpunt van zinsontleding kunnen de ondergeschikte deelen van het zinsverband op de volgende wijze worden gerangschikt:

I. Onderwerpszinnen.

1 κ. 4. 2. *ζητείται ἐν τοῖς οἰκονόμοις ἵνα πιστός τις εὐρεθῆ*, in beheerders wordt vereischt, dat men trouw bevonden worde.

Voorwerpszinnen.

I. 11. 27. *ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός*, ik ben tot de overtuiging gekomen, dat gij de Christus zijt.

Gezegdezinnen.

I. 4. 34. *ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιῶ*, mijn spijze is, dat ik . . . doe.

II. Bijvoegelijke Bijzinnen.

I. 6. 63. τὰ ρήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, de woorden, die ik tot u gesproken heb.

III. Bijwoordelijke Bijzinnen.

a. van plaats.

M. 25. 26. θερίζω σπου οὐκ ἔσπειρα, ik oogst, waar ik niet gezaaid heb.

b. van tijd.

μ. 3. 11. τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα όταν αὐτὸν ἐθεώρουν, wanneer de booze geesten hem zagen.

c. van wijze.

2 κ. 6. 10. ζῶμεν . . . ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες, wij leven . . . als die niets hebben en toch alles bezitten.

d. van bedoeling.

M. 12. 14. συμβούλιον ἔλαβον . . . ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν, zij hielden raad . . . om hem uit den weg te ruimen.

e. van oorzaak.

1 κ. 14. 12. ἐπεὶ ζηλωταὶ ἐστε πνευμάτων, daar gij ijvert om geestelijke gaven.

f. van gevolg.

I. 9. 2. τίς ἤμαρτιν . . . ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ, wie heeft er gezondigd . . . zoodat hij blind geboren is?

g. voorwaardelijke bijzinnen.

M. 19. 10. εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναίκος, indien de zaak van den mensch met de vrouw zoo gelegen is.

h. toegevende bijzinnen.

λ. 18. 4. εἰ καὶ τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι, hoewel ik voor God niet bevreesd ben.

i. vergelijkende bijzinnen.

M. 26. 39. οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, niet zooals ik wil, maar gelijk gij wilt!

188. In de volgende paragrafen (§§ 189.—350.) is deze stof echter niet uit 't oogpunt van zinsontleding naar bovenstaand schema verdeeld. De indeeling, daar gevolgd, berust op den samenhang, die bij de bewerking tot deze volgorde noopte.

1. Wijzen in afh. zinnen met een doelaanwijzend partikel ingeleid 189—220.
2. Wijzen in bijw. bijzinnen van oorzaak 221—226.
3. Wijzen in bijw. bijzinnen van gevolg 227—230.
4. Wijzen in voorwaardelijke bijzinnen 231—267.
5. Wijzen in toegevende bijzinnen 268—277.
6. Wijzen in relatieve bijzinnen 278—319.
 - Bepaalde relatieve bijzinnen 281—284.
 - Voorwaardelijke relatieve bijzinnen 285—305.
 - Doelaanwijzende relatieve bijzinnen 306—309.
 - Relatieve bijzinnen met *ἕως* 310—319.
7. Indirecte rede 320—350.
8. Constructie na *καὶ ἐγένετο* 351—354.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN, INGELEID MET EEN
DOELAAANWIJZEND PARTIKEL.

189. Indeeling. Onder den algemeenen titel van bijzinnen, die met een doelaanwijzend partikel worden ingeleid, vallen in de taal van 't Nieuwe Testament de volgende zinnen:

1. Eigenlijke doelstellende bijzinnen.
2. Voorwerpszinnen na verba van aansporen, etc.
3. Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc.
4. Voorwerpszinnen na verba van vreezen, etc.
5. Onderwerps- en Gezegdezinnen.
6. Epexegetische bijzinnen.
7. Gevolgaanduidende bijzinnen.

190. Algemeen gebruik. Was het Nieuwe Testament in Attisch Grieksch geschreven, dan zou er met het oog op de

verschillende gedachtenverbindingen in de vorige paragraaf opgesomd, nauwelijks te spreken zijn van een algemeen gebruik. In 't Postklassieke Grieksch echter vertoont het zinsverband in al deze gevallen eene overeenkomst, die opmerking verdient.

Werd er in §§ 164. en 174. en ook vroeger reeds op gewezen, hoe gewoon 't partikel *iva* → *va* in de latere taal moet geweest zijn, ook in 't N. T. heeft het de verschillendste functiën overgenomen. Naar 't model der finale zinnen hebben in bovenstaande gevallen de Attische Infinitivi voor bijzinnen plaats moeten maken. De Optativus is in dit verband reeds geheel verdwenen (cf. § 175 sq.). De Subjunctivus Aoristi en de Indicativus Futuri zijn in vele gevallen niet meer van elkander te onderscheiden.

't Resultaat van dit assimileeringsproces is dan ook, dat bovengenoemde zeven typen van bijzinnen alle den grondvorm van den finalen zin vertoonen en gezamenlijk vallen onder den volgenden regel:

Na een doelaanwijzend partikel volgt, onverschillig welke tijd voorafgaat, meestal de Subjunctivus, minder vaak ook de Ind. Futuri.

Opmerking 1. Onder den term historische tijden verstaat men den Ind. Aor., Imperf., Plusquamf., Praes. historici, benevens alle Optativi, Infinitivi en Participia, die eene handeling in 't verleden te kennen geven.

Opmerking 2. Betreffende *iva* cum Ind. Praes. cf. § 198.

191. Het Grieksch, waarvan zich de schrijvers van het Nieuwe Testament bedienden, kent, binnen de grenzen van den kanon, slechts drie doelaanwijzende partikels n.l.: *iva*, *δπως* en *μη*.

192. Het gebruik van *iva* in het N. T. Volgens BRUDER'S Concordantiae N. T. Graeci komt dit woordje 524 maal

in 't Nieuwe Testament voor ($\delta\pi\omega\varsigma$ 54 maal). Het wordt niet alleen vaker gebruikt dan in 't Attisch (cf. § 164.), maar ook in veelzijdiger beteekenis. De constructie met $\tilde{\nu}\alpha$ vervangt op vele plaatsen de klassieke Infinitivi, behalve nog dat het als finaal partikel vrijwel de alleenheerschappij verkrijgt. In 't Nieuwe Testament wordt $\tilde{\nu}\alpha$ gevonden in:

1. Eigenlijke doelstellende bijzinnen.
2. Voorwerpszinnen na verba van aansporen, etc.
3. Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc.
4. Onderwerps- en Gezegdezinnen.
5. Epexegetische bijzinnen.
6. Gevolgaanduidende bijzinnen.

Van de zeven typen, die saam te vatten zijn onder den titel van bijzinnen met een doelaanwijzend partikel ingeleid, cf. § 189., komen er dus zes bijna uitsluitend met $\tilde{\nu}\alpha$ voor (524 : 54). Alleen na de verba van vreezen en in gevaar zijn wordt $\mu\acute{\eta}$ uitsluitend gebezigd.

In de klassieke taal worden alleen de eigenlijke doelstellende bijzinnen met $\tilde{\nu}\alpha$ geconstrueerd.

193. 't Gebruik van $\delta\pi\omega\varsigma$ in het N. T. Evenals in de klassieke taal komt $\delta\pi\omega\varsigma$ in 't N. T. voor in:

1. Eigenlijke doelstellende bijzinnen.
2. Voorwerpszinnen na verba van aansporen, etc.
3. Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc.

194. 't Gebruik van $\mu\acute{\eta}$ in het N. T. Evenals in de klassieke taal komt $\mu\acute{\eta}$ in N. T. voor in:

1. Eigenlijke doelstellende bijzinnen.
2. Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc.
3. Voorwerpszinnen na verba van vreezen, etc.

195. $\Omega\varsigma$, dat in de klassieke taal als doelaanwijzend partikel nog voorkomt, kan misschien gelezen worden in π . 20.

24. οὐδὲ ποιῶμαι τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαντῶ ὥστε τελειῶσαι τὸν δρόμον μου.

ἡ^oB LHP lezen: ὡς; ἡ^c ἕως; C, 104: ὡς τὸ. De uitgevers gaan mee met de lezing van E: ὥστε.

Dat ὄφρα in 't N. T. niet voorkomt, ligt voor de hand.

196. In de klassieke taal hebben finale zinnen en voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc. vaak ὅπως ἄν of ὡς ἄν. Volgens de grammatici geeft ἄν in dit verband — uitgezonderd in de formalistische taal van vele inscripties — een voorwaardelijke kleur aan den bijzin. Ὅπως ἔν staat in zulk een verband ongeveer gelijk met ἣν πως.

In 't N. T. komt ὅπως ἄν vijfmaal voor: M. 6. 5; λ. 2. 35; π. 3. 19; 15. 17; ρ. 3. 4. In drie gevallen: λ. 2. 35; π. 3. 19; 15. 17; is 't mogelijk de Attische schakeering van beteekenis op te merken, maar in ρ. 3. 4. is een dergelijke exegese zeker onmogelijk. Met μὴ verbonden komt ὅπως voor in vijf gevallen. M. 6. 18; λ. 16. 26; π. 8. 24; 20. 16; 1 κ. 1. 29. Op één plaats is ὅπως = ὁ-πως, adverbialiter gebruikt: λ. 24. 20. ὅπως τε παρέδωκαν αὐτόν, waaraan men ook zou kunnen denken in M. 12. 14; 22. 15.

Ὅπως na verba van vreezen, etc. komt in 't N. T. niet voor.

197. Eigenlijke finale zinnen. Een zin, die zuiver doelaanwijzend is, drukt het doel uit van de handeling, waarbij hij behoort. In de klassieke taal hebben finale zinnen na hoofdtijden den Subjunctivus, na een historischen tijd den Optativus, terwijl de Indicativus Imperfecti of Aoristi voorkomt, wanneer het doel afhankelijk te stellen is van iets, wat eigenlijk had moeten gebeuren, maar niet geschied is. In deze gevallen, waarin het doel niet wordt bereikt, doordat de verwachting, die als voorwaarde voorop ging niet vervuld werd, wordt de Ind. Impf. of Aor., zonder ἄν, maar meestal mèt ἔνα gebezigd.

In 't N. T. komt, zoowel na hoofdtijden als na historische tijden de Subjunctivus voor.

M. 7. 1. μὴ κρίνετε ἔνα μὴ κρίθητε, oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld moogt worden.

π. 28. 27. καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν μὴ ποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς, en hun oogen hebben zij gesloten om er niet mee te zien.

ρ. 9. 17. εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δυνάμιν μου, want juist hiertoe heb ik u opgewekt om in u mijn macht te toonen.

198. Ook in 't N. T. komt de Ind. Futuri in zuiver finale zinnen voor evenals in 't klassieke Grieksch. Het gebruik ervan is echter eenigszins uitgebreid. Terwijl het Attisch deze constructie gebruikt na verba van zorgdragen voor en streven naar: ἐπιμελεῖσθαι, φροντίζειν, σκοπεῖν, σπουδάζειν, παρασκευάζεσθαι, πράττειν, etc, is 't Nieuw-Testamentisch gebruik ruimer en omvat alle gevallen, waarin de voorzin eene bedoeling insluit.

λ. 20. 10. ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς δούλον ἵνα . . . δώσουσιν, hij zond een slaaf naar de pachters opdat zij . . . zouden geven.

Opmerking 1. In de klassieke taal worden bovengenoemde verba in den regel met ὅπως, zelden met ὡς. μὴ of ὄφρα geconstrueerd, nooit met ἵνα.

Od. I. 56. αἰεὶ δὲ μαλακοῖσι καὶ αἰμυλίοισι φέπεσσι, θέλγει ὅπως Ἰθάκης ἐπιλήσεται.

ARIST. Ran. 1120. ἐπ' αὐτοὺς τοὺς προλόγους σου τρέφομαι ὅπως τὸ πρῶτον τῆς τραγωδίας μέρος πρῶτιστον βασανῶ.

XEN. Cyneg. IX. 4. προίεμαι (δεῖ) τῶν τόπων ἐνθυμούμενον ὅπως μὴ διαμαρτήσεται. Cf. EUR. El. 835; XEN. Hipp. I. 18; Mem. II. 1. 1.

In het Nieuwe Testament is echter ἵνα regel; enkele gevallen zijn er slechts van μὴ (μὴποτε), terwijl de constructie met ὅπως slechts éens voorkomt.

De Mss. toonen voortdurend wisseling tusschen Subjunct. Aor. en Ind. Futuri. Op de volgende plaatsen komt de Ind. Fut. met den Subj. Aor. gezamenlijk voor: M. 7. 6; 13. 15; μ. 14. 2; λ. 14. 10; 20. 10; I. 7. 13; 17. 2; π. 21. 24; 28. 27; ρ. 3. 4; γ. 2. 4; 1. π. 3. 1.

Opmerking 2. Eenige Mss. geven een Ind. Praesens na ἵνα in I. 5. 20; γ. 6. 12; τ. 2. 4; α. 12. 6; 13. 17. In 1 τ. 5. 20. heeft γνώσκομεν

waarschijnlijk een eenigszins praegnante beteekenis: opdat wij den Waarachtige kennen mogen (gelijk wij hem dan ook kennen). *Ζηλοῦτε* in γ. 4. 17 en *φυσιοῦσθε* in 1 κ. 4. 6 worden gewoonlijk als Subjunctivi beschouwd, die naar analogie van den Subj. act. sing. en van den Subj. der verba op *-άω*, geassimileerd zijn aan den Indicativus.

Hier begint reeds het assimileeringsproces der verba contracta, waarmee de versmelting van Subj. Aor. en Ind. Futuri samenhangt. De *ω* en de *ου*, de *ει*, *η* en *αι* vloeien samen doordat de uitspraak langzamerhand veranderd is. 't Resultaat van dit assimilatieproces, door andere invloeden later nog gekruist, is in 't hedendaagsche verbum op te merken.

THUMB. Handbuch der neugr. Volksspr. § 186. Twee groepen: I Contracta. II „Halbcontracta”. I vervalt in een overwegend talrijke klasse op *-ῶ*, *-ας* en een minderheid met *-ῶ*, *-εις* in de 2e ps. sing. Ind. Praes. Toch is in de eerste klasse de *α*-klank niet uitsluitend aanwezig. De hedendaagsche toestand is dus een compromis, waarin de *α*-conjugatie de overhand heeft. Cf. Thumb. §§ 186—202. Pernot. Grammaire grecque moderne., §§ 298—322.

199. Voorwerpszinnen na verba van aansporen, etc. In de klassieke taal worden de verba van aansporen, gebieden, verzoeken, etc. soms door een Voorwerpszin gevolgd in plaats van de gewone constructie met den Infinitivus.

LYS. I. 29. *Ὅπως μὲν μὴ ἀποθάνῃ ἠντίβολει καὶ ἐκέτευεν.*

PLATO. Rep. 549 E. *Διακελεύονται ὅπως τιμωρήσεται πάντας τοὺς τοιούτους.* Cf. 415 B; 337 E etc.; THUC. V. 36; HEROD. IX. 102. etc.

In deze gevallen komt dan *ὅπως* c. Ind. Futuri voor, doch ook de Subjunctivus is gebruikelijk.

In het Nieuwe Testament komen de Voorwerpszinnen na dergelijke verba nog vaker voor, meestal met *ἵνα*, doch ook met *ὅπως*. De Ind. Futuri wordt in dit verband niet gebruikt. (Cf. § 200.)

μ. 5. 18. *παρεκάλει αὐτὸν ὁ δαίμονισθεις ἵνα μετ' αὐτοῦ ᾗ,* de man, die bezeten was geweest, verzocht hem bij hem te mogen blijven.

λ. 10. 2. *δεήθητε οἷν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐργάτας ἐκβάλλῃ εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ*, bidt dan den Heer des oogstes, dat hij arbeiders in zijn oogst uitzende. Cf. M. 4. 3; 14. 36; 16. 20; π. 23. 15; 1 κ. 1. 30; 2 κ. 8. 6; μ. 13. 18 (cf. M. 24. 20); λ. 22. 46 (cf. 22. 40).

Opmerking 1. In ε. 1. 17 leze men *δάη*, Subj., en niet *δῶη*, Optativus. Cf. 176. Opm. 1.

Opmerking 2. 't Gebruik van *ἴνα* na een verbum van aansporen, etc. is in de klassieke taal bijna onbekend: ΔΕΜ. XVI. 28. *δῆλοι ἔσονται οὐχ ἴνα Θεσπιαὶ κατοικισθῶσι μόνον ποιούμενοι τὴν σπουδὴν*, het zal blijken, dat zij, niet alleen opdat Thespieae weer bevolkt zou worden, zich beijverd hebben.

200. Hoewel in 't N. T. de bijzinnen met *ἴνα* of *ὅπως* na verba van aansporen, etc. talrijker geworden zijn, is de Infinitief toch nog steeds de gewone constructie, ($\pm 2 : 1$). Na *κελεύω* en *-τάσσω* wordt uitsluitend de Infinitief gebezigd. Na *ἐντέλλομαι* komen beide wendingen voor.

201. Onder de verba van aansporen, etc. moet ook *θέλω* gerekend worden, wanneer 't een gebod of verzoek inleidt. Meestal wordt het gevolgd door *ἴνα*. Ook *εἶπον* in dergelijke beteekenis en omschrijvingen van *προσεύχομαι* als: *κάμπτω τὰ γόνατα* (ε. 3. 14), *μνείαν ποιῶμαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν* (ε. 1. 16; φ. 4; cf. κ. 4. 12).

Opmerking. In vele gevallen kan vooral een met *ἴνα* verbonden Subjunctivus opgevat worden als een indirecte rede, soms zelfs, wanneer de 2e ps. gebruikt is, als een direct citeeren der gebezigde woorden. Cf. § 164.

202. Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc. In de klassieke taal hebben de verba van zorgdragen voor, streven naar, etc., den Ind. Futuri met *ὅπως*, somtijds ook den Subjunctivus, en dat zoowel na hoofdtijden als na de historische.

In het Nieuwe Testament komt de Subjunctivus in deze constructie meer voor dan de Ind. Fut., terwijl *ἵνα* ook hier *ὅπως* overtreft.

I. 12. 10. *ἐβουλεύσαντο οἱ ἀρχιερεῖς ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν*, de overpriesters nu beraadslaagden om ook Lazarus te dooden.

a. 3. 9. *ἰδοὺ ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου καὶ γνῶσιν ὅτι ἐγὼ ἠγάπησά σε*, zie ik zal hen doen komen en zich voor uwe voeten doen nederbuigen en doen erkennen dat ik u heb liefgekrege. Cf. 1 κ. 16. 10; κ. 4. 16. 17; a. 13. 12. 16. etc.

203. Wanneer de voorwerpszin na een werkwoord van zorgen voor, etc. negatief is, gebruikt de klassieke taal in den regel *ὅπως μή* met den Subj., een enkele maal ook *μή*. De Ind. Fut. komt in deze wending vrij zelden voor.

ΧΕΝ. Cyr. IV. 1. 18. *Ὅρα μή πολλῶν ἐκάστῳ ἡμῶν χειρῶν δεήσει*.

DEM. XXI. 151. *Σκοπεῖ δὴ μή τούτοις αὐτὸν ἐξαίτησται καὶ καταγέλαση*.

In 't Nieuwe Testament varieert dit gebruik op gelijke wijze. Cf. M. 24. 4; π. 13. 40; 1 κ. 8. 9; 10. 12; γ. 6. 1; κ. 2. 8; 1 θ. 5. 15; ε. 3. 12.

Ook *ὅπως μή* en *ἵνα μή* komen voor: I. 11. 37; 2 ι. 8.

Opmerking 1. *Ὅπως* komt in dit verband alleen na verba van beraamen voor: M. 12. 14; 22. 15; μ. 3. 6, cf. 11. 18.

Opmerking 2. De Optativus, die in de klassieke taal na een historischen tijd ook in dit verband somtijds wordt gevonden, is in 't N. T. in deze functie onbekend. Cf. §§ 175., sq.

204. Het is meermalen vrijwel onmogelijk te beslissen of *μή* c. subj. na *ὄρα* of *ὄρατε* een voorwerpszin is of een onafhankelijke Prohibitieve Subjunctivus (cf. § 165.). In de klassieke taal zijn dergelijke zinnen zeker afhankelijk en in 't N. T. kunnen de meeste gevallen ook niet anders worden beoordeeld. Een nevenschikkend

verband hebben we echter in gevallen als M. 9. 30. *ὄρατε, μηδεις γινωσκέτω*, 24. 6. *ὄρατε, μη θροεισθε*, etc. Uit dit oogpunt zou men b.v. M. 18. 10. *Ὁρατε, μη καταφρονήσητε ενός τῶν μικρῶν τούτων* kunnen beschouwen. Cf. 1 θ. 5. 15. De opvatting als afhankelijkke zin is echter even goed mogelijk.

Μή c. conj. na *βλέπω* is waarschijnlijk evenzoo te exegetiseeren. In gevallen als λ. 21. 8; γ. 5. 15; ε. 12. 25, waar de 2e ps. Subj. Aor. voorkomt, ligt de gedachte aan den Prohibitieven Subjunctivus zeer voor de hand. 't Gebruik van den 8en persoon verzet zich misschien hiertegen op plaatsen als: M. 24. 4; μ. 18. 5; π. 13. 40; 1. κ. 8. 9 etc. (1 κ. 16. 10 *ἵνα*).

In κ. 4. 17, *βλέπε* en 2 ι. 8 *βλέπετε* is 't mogelijk te weifelen tusschen een zuiver finale opvatting en een voorwerpszin. De Ind. Fut. met *μή* in ε. 3. 12. is blijkbaar een voorwerpszin. Tusschen 't gebruik van den Ind. Futuri en den Subj. Aoristi bestaat geen verschil wat betreft de beteekenis van de uitgedrukte gedachte.

205. Na verba van beoogen, streven, etc., kan zoowel de Infinitivus als een objectszin met *ἵνα* komen.

I. 11. 53. *ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν.*

π. 9. 23. *συνεβουλεύσαντο . . . ἀνελεῖν αὐτόν.*

α. 13. 12, cf. 13. 13, etc.

Ζητέω en *ἀφιηγμ*, hoewel gewoonlijk met den Infinitivus geconstrueerd, vertoonen beide één geval van *ἵνα*. Cf. μ. 11. 16; 1 κ. 14. 12 (1 κ. 4. 2).

206. Onderwerps- en Gezegdezinnen, ingeleid met *ἵνα*. Bijzinnen, met *ἵνα* voorop, komen in het N. T. meermalen voor als onderwerp of gezegde en vervullen dezelfde functiën die een Infinitief in deze gevallen zou hebben.

Gewoonlijk staat dan 't werkwoord in den Subjunctivus; minder talrijk zijn de gevallen van een Ind. Futuri. Deze zinnen kunnen als volgt nader worden ingedeeld.

207. (a.) De zin met *ἵνα* is 't onderwerp van den passieven vorm van een verbum van aansporen of beoogen, waarvan 't actief een dergelijken zin als voorwerp bij zich

zou kunnen hebben. De kring aangeduid met aansporen, etc., beoogen, etc., is natuurlijk vrij ruim te nemen.

1 κ. 4. 2. *ζητείται ἐν τοῖς οἰκονόμοις ἵνα πιστός τις εὑρεθῆῃ*, in rentmeesters wordt vereischt, dat men trouw bevonden worde.

a. 9. 4. *καὶ ἐροῦέθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀδικήσουσιν τὸν χόρτον τῆς γῆς*, en hun werd gezegd het gras der aarde niet te beschadigen. Cf. μ. 9. 12; a. 9. 5., etc.

208. (b.) De zin met *ἵνα* kan als onderwerps- of gezegdezin aangeknoopt zijn aan nomina van verschillende beteekenis, maar in 't bijzonder aan die, welke met verba verwant zijn, waarbij een dergelijke zin als voorwerpszin gedacht kan worden. Ook aan pronomina kunnen dergelijke zinnen, die ongeveer de functiën van een Bijstelling vervullen, gehecht zijn.

De inhoud van zulk een, met *ἵνα* ingeleiden afhankelijken zin bevat steeds een nadere ontvouwing van 't geen is aangeduid met het woord, waarbij hij behoort.

I. 4. 34. *ἐμὸν βρωμά ἐστιν ἵνα ποιῶω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω τὸ ἔργον αὐτοῦ*, mijn spijs is, dat ik den wil doe van mijn Zender en zijn werk volbreng (voltooi).

I. 15. 12. *αἴτη ἐστιν ἡ ἐντολή ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*, dit is mijn gebod: dat gij elkander liefhebt. Cf. λ. 1. 43; I. 6. 20. 39. 40; 15. 8. 13; 18. 39; 1 κ. 9. 18; 1 ι. 3. 1; 2 ι. 6; 3 ι. 4.

Opmerking. De Ind. Praes. komt in Mss. op I. 17. 3 voor en is door TISCH., BALJON, TREGELLES, opgenomen in den text. NESTLE leest echter met N B Orig. 1. 59, 4. 50 etc., C. XII etc. *γινώσκωσιν*. Ook WESTCOTT-HORT volgen dit spoor. In allen gevalle is het slechts een klankverschil (ov: ω) en functionneert de schijnbare Indicatief hier volkomen als Subjunctivus.

209. (c.) De zin met *ἵνα* komt voor als onderwerp van een onpersoonlijke uitdrukking: „het is voordeelig”, „het is voldoende”, etc.

M. 10. 25. ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, 't is voor een leerling genoeg te worden als zijn meester. Cf. M. 5. 29. 30; 18. 6; λ. 17. 2; I. 11. 50; 16. 7; 1 κ. 4. 3.

210. Epexegetische bijzinnen, ingeleid met ἵνα. Bijzinnen met ἵνα voorop komen in het Nieuwe Testament voor om een aanvullende of beperkende nadere bepaling in te voeren. De functie van zulk een bijzin staat ongeveer gelijk met die van eenen Infinitivus.

Gewoonlijk wordt in dit verband na ἵνα de Subjunctivus gebezigd, doch ook de Ind. Futuri komt voor. Deze zinnen kunnen als volgt nader worden ingedeeld:

211. (a.) Nadere bepalingen van substantiva of adjectiva van gezag, macht, geschiktheid, noodzakelijkheid, juiste tijd, etc.

μ. 11. 28. ἢ τίς σοι ἔδωκεν τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἵνα ταῦτα ποιῆς, of wie heeft u die macht gegeven om deze dingen te doen?

I. 12. 23. ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, de tijd is gekomen, dat de Zoon des menschen verheerlijkt wordt. Cf. M. 8. 8; λ. 7. 6; I. 1. 27; 2. 25; 16. 2; 16. 32; 1 ι. 27; α. 21. 23.

212. (b.) Nadere bepalingen van verba van verschillende beteekenis, waarbij de epexegetische bijzin de grond, de inhoud of de wijze van de handeling, door 't verbum aangeduid, nader bepaalt, of dienst doet als een niet-lijdend voorwerp bij 't werkwoord in quaestie.

I. 8. 56. Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ἐμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, Abraham, uw vader, verheugde zich, dat hij mijn dag zien zou.

Φ. 2. 2. πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, maakt mijn blijdschap volkomen door eensgezind te zijn. Cf. I 9. 22; 5. 7; γ. 2. 9.

213. Gevolgaanduidende bijzinnen, ingeleid met *ἵνα*. Bijzinnen met *ἵνα* voorop, komen in 't Nieuwe Testament voor om de verwachte gevolgen eener handeling te noemen.

I. 9. 2. *τίς ἤμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἵνα τυφλὸς γεννηθῆι*, wie had gezondigd, deze (man) of zijn ouders, dat hij blind geboren is?

1 θ. 5. 4. *ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει ἵνα ἡμέρα ἕμᾶς ὡς κλέπτῃς καταλάβῃ*, gij echter, broeders, zijt niet in duisternis, dat de dag u als een dief zou overvallen. M. 14. 13; 22. 14; 2 κ. 1. 17; ε. 6. 10; 1 ι. 1. 9; α. 9. 20 (cf. M. 21. 32).

214. De betrekking, die er tusschen hetgeen in den hoofdzin gezegd wordt en den inhoud van den gevolgaanduidenden bijzin met *ἵνα* bestaat, is die van oorzaak en gevolg. De spreker erkent echter door zijn gedachten in dezen vorm te uiten, dat dit oorzakelijk verband meer een afgeleide gedachte, een conclusie, is, dan wel een waargenomen feit.

Er zijn gevallen, waar het gevolg als feit is waargenomen, maar de oorzaak een afgeleide gedachte is: I. 9. 2.

In andere omstandigheden is de oorzaak voorwerp van waarneming geweest, terwijl 't gevolg als afgeleid is te beschouwen: 1 θ. 5. 4.

Altijd is echter de handeling, in den hoofdzin vervat, de noodzakelijke voorwaarde voor 't geen de bijzin mededeelt, en steeds is het doel van dien bijzin om aan te duiden wat 't gevolg zal of kan zijn van de handeling, die 't hoofdwerkwoord noemt.

Het is een punt van belang voor den exegeet, dat in 't Hollandsch de constructie met om te, die van nature doelaanwyzend, finaal is, even goed gebruikt wordt voor een anderen gedachtengang, waarbij men 't gevolg eener handeling nagaat.

In den zin: „Hij werkte hard om vooruit te komen” is „om te” zuiver doelaanwyzend.

In den zin: „Hij moet hard gewerkt hebben om vooruit te komen” is de beknopte bijzin met „om te” mogelijk nog doelaanwijzend, maar in de meeste gevallen zal het „vooruit komen” bedoeld zijn als 't gevolg van 't „hard werken” en de bijzin dus gevolgaanduidend zijn geworden.

Duidelijker is dit nog, wanneer we zeggen: „Hij moet hard gewerkt hebben om zoo vooruit gekomen te zijn”. Hier is er geen quaestie van of de bijzin met „om . . . te” is gevolgaanduidend.

Volkomen 't zelfde hebben we in den volgenden zin: „Hij moet weinig gewerkt hebben om zoo achteruit gegaan te zijn”. Terwijl we in 't eerste geval echter 't misbruik der uitdrukking „om . . . te” niet voelen, omdat de finale beteekenis, die 't „hard werken” in ander verband heeft, eenigermate een tegenwicht vormt, is „weinig werken” . . . „om achteruit te gaan” een foutieve analogie, die alleen den vorm, niet den inhoud tot steun heeft.

Met nog een stap terug komen we tot 't taalgebruik: „Hij werkte weinig om achteruit te gaan”. Dit is evidente onzin. Maar in andere, minder sprekende gevallen, komt een dergelijke *κατάχρησις* wèl voor. B.v.: „Dat is te eenvoudig om over te redetwisten” enz.

Deze zelfde gang der gedachten is ook in 't Grieksch en binnen het Nieuwe Testament op te merken.

l. 1. 4. *ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἔχέτω ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ δόκλιοι*, maar de volharding hebbe een volmaakt werk, opdat gij volmaakt en zonder gebrek moogt zijn.

ε. 10. 36. *ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες κομίσηθε τὴν ἐπαγγελίαν*, want gij hebt volharding noodig, opdat gij door den wil van God te doen de belofte moogt wegdragen.

In den eersten zin drukt de zin met *ἵνα* het doel uit van *ἔχέτω*. In den tweeden zin sluit *ἵνα* . . . *ἐπαγγελίαν* 't onderstelde

gevolg in, waartoe 't bezit der *ὑπομονή* de voorwaarde is. Volkomen doelaanwijzend is 't gebruik van *ἵνα* hier niet.

I. 9. 2. *τίς ἤμαρτεν . . . ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ*. Dat hier de nazin *ἵνα . . . γεννηθῆ* niet een doel uitdrukt, dat met de onderstelde *ἀμαρτία* beoogd was, spreekt wel van zelf. 't Is onmogelijk in dit geval (en in enkele andere) *ἵνα* met „op-dat” te vertalen. De nazin bevat 't onderstelde gevolg. (Cf. § 216.) Dit gebruik van *ἵνα* c. Subj. is te vergelijken met *ὥστε* c. Inf.

215. De constructies in §§ 206—213 besproken, maken allen inbreuk op het klassieke gebied van den Infinitief. Toch is het in den tijd, waarin het Nieuwe Testament te boek werd gesteld, nog niet zoo ver gekomen of de Infinitief is ook in deze gevallen nog de meest gebruikte zinswending.

216. In het Nieuwe Testament is er niet één zeker, en nauwelijks een enkel waarschijnlijk voorbeeld van een bijzin met *ἵνα* ingeleid, die zuiver gevolgaanduidend is, d. w. z. wijst op iets wat slechts kan worden opgevat als het gevolg te zijn geweest van de handeling, die het hoofdwerkwoord noemt.

λ. 9. 45. *καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν (τὸ ρῆμα) ἵνα μὴ αἰσθωνται αὐτό* (cf. M. 11. 25) is waarschijnlijk doelaanwijzend, hoewel een gevolgaanduidende (*ἐκβατικῶς*) opvatting denkbaar is.

γ. 5. 17. *ταῦτα (σάρξ ἐν πνεῦμα) γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται ἵνα μὴ ἂ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε*. Ook hier is er veel te zeggen voor een exegese, die Paulus' gedachten aldus opvat: 't doel van die vijandschap, die er tusschen *σάρξ* en *πνεῦμα* gesteld is, bestaat hierin, dat gij uw geestelijke persoonlijkheid handhaaft door niet te doen wat u (*σαρκικῶς*) behaagt. Doch men kan hier ook een gevolgtrekking, met „zoodat” in te leiden, willen vinden.

De Staten-Vertaling en de Synodale Vertaling gaan hier uiteen:

St.-V. Gal. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vleesch; en deze staan tegen elkander, alzoo dat gij niet doet hetgeen gij wildet.

VAN DER PALM. Gal. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch; zij bieden elkander tegenstand, zoodat gij, 't geen gij nogtans wilt, niet doet.

Sn. V. Gal. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch, en deze strijden tegen elkander, opdat gij niet doet hetgeen gij wilt.

G. VISSERING.' 1859. Gal. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch; en deze wederstaan elkander, opdat gij niet datgene doet, wat gij wilt.

Er is hier rijke verscheidenheid van opvatting. De kantteekeningen van de St.-V. (PIETER & JACOB KEUR. Dordrecht 1780) geven op alsoo⁶²: niet en kondt altijd volbrengen, en bij betgene⁶³: na de goede lusten ende begeerten, die de Heylige Geest in u gewrocht heeft: gelijck oock daer tegen de lusten des Geestes verhinderen dat gij de lusten des vleeschs niet en volbrengt /1 Rom. 7. 19/ & c.

De Sn. V. laat er zich in hare aantekeningen niet over uit, hoe zij de betrekking van den met „opdat” ingeleiden zin denkt. Wellicht echter is het de bedoeling van de *σάξ*, dat de mensch door den strijd buiten staat gesteld worde te doen wat zijn beter ik wil, n.l. *πνευματικῶς ζῆν*. Dit is echter niet waarschijnlijk.

Hoe dit nu zij, er blijkt ten overvloede uit, hoe onmisbaar een propaedeuse ook in de syntaxis van 't Nieuwe Testament is.

a. 18. 13. *καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα ἵνα καὶ πῶρ ποιῆ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν*. Hier is de gevolgaanduidende beteekenis ontwijfelbaar, *ἵνα ποιῆ* is equivalent aan *ὥστε ποιεῖν*. De vier geciteerde vertalingen (St.-V., V. d. P., V., Sn. V.) zijn op deze plaats eenstemmig in 't gebruik van zoodat. Men zou zich door den samenhang misschien er toe mogen laten leiden 't partikel hier over te zetten als: zoodat... (zelfs).

Toch kan men deze plaats niet zonder meer gebruiken als een „bewijs” voor de aanwending van *ἵνα* = *ὥστε*. Men vergete niet, dat 't Grieksch van *α* niet op dezelfde lijn staat met dat der andere Nieuwtestamentische schrijvers. Men moet zich, wanneer men tusschen deze plaats en b.v. γ. 5. 17 een parallel trekt, rekenschap geven van de houding, die *ἐν γ.* *ἐν α.* innemen ten opzichte van de quaesties, aangeroord in de Opmerking bij § 82. 't Verdient uit dit oogpunt ook eenige aandacht, dat 't niet-klassieke gebruik van *ἵνα* bij M, μ, I en ook in *α* (waar *ὥστε* onbekend is) meermalen voorkomt,

terwijl λ , π , i , 1. 2. π , ξ dit woordje nagenoeg uitsluitend in finale beteekenis bezigen. (Cf. 1 ι . 19; a. 9. 20; 2 κ . 1. 17; 1 ϑ . 54.).

Een andere quaestie is de term *ἵνα πληρωθῆ*. De geciteerde vertalingen zijn eenstemmig in 't gebruik van opdat. Dit is trouwens de algemeene opvatting, hoewel men op sommige plaatsen ook aan een zoodat recht had kunnen doen wedervaren. Mattheus echter bezigt *ἵνα* nimmer, zelfs niet om een ondersteld gevolg aan te duiden, en gebruikt bovendien *ἵνα* en *ὅπως* dooreen. Bij hem is een dergelijke vertaling dus niet aanbevelenswaardig. Men vergelijkte met M. 1. 22; 2. 15; 4. 14; 12. 17; 21. 4; 26. 56 ook: 2. 23; 8. 17; 13. 35 etc.

217. Voorwerpszinnen na verba van vreezen, enz. In de klassieke taal wordt na werkwoorden, die aanduiden, dat er vrees bestaat voor of gevaar dat, *μή* c. Subj. gebezigd na hoofdtijden, de Optativus — en somtijds ook de Subj. — na historische tijden. In het Nieuwe Testament komt alleen de Subjunctivus voor.

2 κ . 12. 20. *φοβοῦμαι γὰρ μή πως ἐλθὼν οὐχ οἶονς θέλω εἶπω ὑμᾶς*, want ik vrees, dat ik misschien, als ik kom, u niet zoo zal bevinden als ik wensch.

Opmerking. Hoewel π . 5.26. *ἦγεν αὐτοῖς, οὐ μετὰ βίας, ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν, μὴ λιθασθῶσιν* door St.-V. en V. d. P. met „opdat”, door V.² en Sn.V. met „om... te” finaliter vertaald is, bestaat er eenig verschil ten opzichte van de constructie van deze plaats. Men kan n.l. (met TISCHENDORF en WESTCOTT-HORT) *ἦγεν αὐτοῖς οὐ μετὰ βίας... μὴ λιθασθῶσιν* construeeren, waarbij *ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν* een tusschenzin met gedachtenstreepjes wordt (V.², Sn. V.), of met de St.-V. *φοβοῦμαι* eerst met den acc. obj. en dan met *μή* construeeren. Mijns inziens is de bedoeling deze: want zij vreesden door het volk gesteenigd te worden. μ . 1. 24, γ . 4. 11, etc.

218. Soms is het werkwoord van vreezen niet met zovele woorden uitgedrukt, maar ligt de gedachte aan vrees in den samenhang. Cf. M. 25. 9; π . 5. 39.

Opmerking. 2 τ . 2. 25. *μήποτε δώη αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν*. De apostel raadt aan, de *ἀντιδιατιθεμένους* met zachtmoedigheid, te bejegenen

daar men te vreezen heeft iemand niet zoodanig behandeld te hebben in de onderstelling dat geen *μετάνοια* meer bij hem mogelijk is —, hoewel God hem die altijd nog kan verleenen. Men mag niemand, als „onbekeerlijk”, op minder zachtmoedige wijze behandelen: God kan altijd nog bekeering wekken. Dus zij men op zijne hoede.

Waarschijnlijk is de constructie met *μή* 't gevolg van een dergelijke gedachtengang.

219. 't Ligt voor de hand, dat een voorwerpszin na verba van vreezen nauw verwant is aan een ontkenningen zin na verba van zorgen voor. Men zou sommige gevallen even goed onder § 203 kunnen rangschikken als onder § 207. Beide soorten van ondergeschikte zinnen komen voort uit een oorspronkelijk nevenschikkend verband, dat in 't N. T. bij den Prohibitieven Subjunctivus (§§ 165. sq.) hier en daar weer voelbaar is.

220. Wanneer datgene waarvoor gevreesd wordt of waarvoor gevaar bestaat, reeds beslist is, al is de beslissing aan den spreker nog onbekend, dan bezigt zoowel de klassieke taal als 't Postklassieke Grieksch der schrijvers van 't Nieuwe Testament den Indicativus.

γ. 4. 11. *φοβοῦμαι ὑμᾶς μήπως ἐκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς*, ik vrees dat ik wellicht te vergeefs aan u mijn moeite heb ten koste gelegd. Cf. γ. 2. 2; 1 θ. 3. 5.

HOOFDSTUK XIII.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN VAN OORZAKELIJK VERBAND.

221. Een oorzakelijke bijzin is een ondergeschikt zinsdeel, dat of de oorzaak, of de reden aangeeft van een feit of handeling in den hoofdzin vermeld. Dergelijke bijzinnen worden ingeleid met woordjes als: *οὐ, διότι, ἐπεὶ, ἐπειδή, ἐπειδήπερ, ἐφ' ᾧ*, etc.

222. 't Gebruik der Wijzen en Tijden is in oorzakelijke bijzinnen, wat de beteekenis van iedere Wijs of Tijd qua talis betreft, niet afwijkende van 't geen in de hoofdzinnen dien-aangaande is opgemerkt.

I. 14. 19. *ὅτι ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσετε*, omdat ik leef, zult ook gij leven.

1 κ. 14. 12. *ἐπεὶ ζηλωταὶ ἔστε πνευμάτων πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε*. daar gij ijvert om geestelijke gaven, zoekt overvloedig te zijn tot stichting der gemeente. Cf. λ. 1. 1; π. 15. 24; ρ. 5. 12.

223. Uit den aard van een oorzakelijken bijzin volgt, dat het werkwoord gewoonlijk een Indicatief is, die het een of ander feit stelt (cf. § 159.). Toch kan na een voegwoord, dat causaal verband doet kennen, ook een werkwoordsvorm voorkomen, die slechts met voorbehoud stelt, b.v. een rhetorische vraag of de nazin van een voorwaardelijke gedachte. Zelfs kan in 't laatste geval de voorzin ontbreken.

In onderstaande voorbeelden komen deze drie verschijnselen gezamenlijk voor: de oorzakelijke bijzin is hier een nazin, waarvan de *πρότασις* is weggelaten, terwijl de gedachte als een rhetorische vraag is geformuleerd.

1 κ. 15. 29. *ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, immers, wat zullen zij (dan) bewerken, die zich voor de dooden laten doopen?

ε. 10. 2. *ἐπεὶ οὐκ ἄν ἐπάσαντο προσφερόμεναι*, immers zou men niet opgehouden hebben die toe te brengen? Cf. π. 5. 38.

224. Dat een oorzakelijke zin dan ook licht losraakt van den zin, die 't feit of de handeling bevat, ligt reeds in 't stellende karakter, waarmee de aanwijzing van de oorzaak geschiedt. Tusschen twee dergelijke zinnen bestaat dan nog wel een logisch verband, maar de grammatikale ondergeschiktheid is verdwenen.

Opmerking. Een dergelijk losmaken, ten slotte zelfs van 't logisch verband, is, vooral bij Syrische schrijvers, een voor den Westerschen geest vaak wonderlijk verschijnsel.

M. 6. 5. *καὶ ὅταν προσεύχησθε οὐκ ἔσεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί. ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐσιτῶτες προσεύχεσθαι*, maar wanneer gij bidt, weest (dan) niet als de huichelaars. Want zij houden ervan in een samenloop van menschen en op de hoeken der straten te blijven staan om te bidden.

Cf. M. 6. 16; λ. 11. 32; 1 κ. 1. 22 (cf. 1. 21).

225. Het onderscheid tusschen een oorzakelijken bijzin en een grammatikaal onafhankelijken causalen hoofdzin, hangt gewoonlijk af van de mate van nadruk, die op 't bijeenhooren van oorzaak en gevolg door den schrijver wordt gelegd.

Onderschikking is de natuurlijke zinsbouw, waar 't bestaan van 't causaal verband de hoofdzaak is, b.v. wanneer een der beide gegevens den spreker reeds als een feit voor den geest staat. Is de aandacht daarentegen op beide zijden gelijkelijk gevestigd, omdat 't feitelijk bestaan of de stelbaarheid van beide gegevens den geest bezighoudt, dan valt op den oorzakelijken samenhang van zelf al weinig nadruk.

't Eerste geval is aanwezig in: a. 3. 16. *ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ζεστός οὔτε ψυχρός, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου.* Cf. I. 16. 3; 20. 29.

De andere wijze van uitdrukking wordt gevonden b.v. in: M. 6. 5; λ. 11. 32; 1 κ. 1. 22; 15. 29; ε. 10. 2, etc. In deze gevallen verrichten de woordjes *ὅτι*, *ἐπεὶ*, *ἐπειδή* feitelijk den dienst van 't partikel *γάρ*.

226. Ook relatieve zinnen (§ 283.), of een Infinitief met het lidwoord door *διὰ* voorafgegaan (§ 394.) en evenzoo Participia (§ 424.) kunnen causalen samenhang aanduiden.

HOOFDSTUK XIV.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN VAN GEVOLG.

227. Een gevolgaanduidende (consecutieve) bijzin is een deel van 't zinsverband, dat het feitelijke of verwachte gevolg van de handeling, in den hoofdzin vermeld, mededeelt. Zelfstandige consecutieve zinnen vermelden 't bestaande of verwachte resultaat eener handeling die in een voorafgaanden zin is genoemd.

In het Nieuwe Testament worden gevolgaanduidende zinnen met *ὥστε* ingeleid. Omtrent *ἑνα* in nauw verwante gevallen, cf. §§ 213., 214., 216.

228. Een gevolgaanduidende zin bevat in den regel òf een Indicativus òf een Infinitivus. De Indicativus is de aangewezen wijs voor 't vermelden van 't feitelijk resultaat van een vooraf genoemde handeling, de Infinitivus voor 't geen men nagaan kan dat 't gevolg ervan zal wezen, 't zij dan opzettelijk bedoeld of niet.

Daar echter een werkelijk resultaat vaak kan worden opgevat als iets wat was beoogd, kan de Infinitivus ook voorkomen in gevallen, waar er van een werkelijk resultaat sprake is. Wanneer men b.v. in 't Grieksch wil uitdrukken, dat dwaasheid en lichtgeloovigheid samengaan, zijn de uitdrukkingen *οὕτως ἀνοητοὶ ἐστε ὥστε τὸ ἀδύνατον πιστεύετε* en *οὕτως ἀνοητοὶ ἐστε ὥστε τὸ ἀδύνατον πιστεύειν* vrijwel gelijkwaardig, hoewel, strikt genomen, in 't eerste geval 't aannemen van iets onmogelijks als een gevolg der dwaasheid bedoeld kan zijn, terwijl in den tweeden zin slechts de mogelijkheid van zoo iets als een maat voor de dwaasheid der betrokken personen aan de hand wordt gedaan.

Opmerking. 't Gebruik van den Indicatief in 't bijzonder in deze constructie was een eigenaardigheid der Attische litteratuurtaal en wellicht ook van 't Atheensche volk (Aristophanes). In vroeger tijden komt echter de Infinitief meer voor, wat ook in 't N. T. weer het geval is (50 : 21).

229. De Indicativus met ὥστε wijst op een feitelijk gevolg van de vooraf genoemde handeling.

I. 3. 16. οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, want zó heeft God de wereld liefgehad, dat hij zijn eengeboren Zoon heeft gegeven.

Opmerking. Met γ. 2. 18 is dit 't eenige geval in 't N. T., waar ὥστε c. Ind. zóo nauw met 't voorgaande verbonden is, dat men spreken mag van een ondergeschikten zin.

230. De zin, met ὥστε ingeleid, is somtijds zóozeer losgeraakt van de voorafgaande vermelding der veroorzakende handeling, dat het een onafhankelijke hoofdzin wordt. In zulke gevallen heeft ὥστε de beteekenis van derhalve, dus, zoodat, en 't werkwoord kan iederen vorm, die in een hoofdzin mogelijk is, aannemen.

μ. 2. 28. ὥστε κύριος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου cf. M. 12. 8. κύριος γὰρ ἐστὶν τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, de Zoon des menschen is dus meester over den Sabbat. (Cf. DALMAN. Worte Jesu Bd. I. p. 215.) Cf. 1 κ. 5. 8; 1 θ. 4 18. etc.

HOOFDSTUK XV.

231. Een voorwaardelijke zin bestaat uit een ondergeschikt zinsdeel, waarin een onderstelling vervat is en een hoofdzin, die een handeling noemt, welke tot voorwaarde heeft, dat 't geen

in den bijzin gezegd is, in werkelijkheid plaatsgrijpe. De voorwaardelijke bijzin heet protasis (*πρότασις*), de hoofdzin apodosis (*ἀπόδοσις*).

232. Onderstellingen kunnen òf algemeen zijn, òf meer in 't bijzonder bepaald wezen. Wanneer de voorwaardelijke bijzin een bepaald geval onderstelt, waarvan 't al of niet gebeuren de voorwaarde is voor de verwezenlijking van 't geen in den hoofdzin wordt gezegd, dan hebben we een „bizondere onderstelling”.

Wanneer daarentegen de afhankelijke bijzin 't gebeuren van een feit, dat slechts één geval uit een reeks is, tot voorwaarde stelt van 't geen in den hoofdzin genoemd wordt, dan is dit een geval van een „algemeene onderstelling”.

De zin: „Als hij dit boek gelezen had, zou hij iets van den inhoud weten” bevat een bizondere onderstelling, een algemeene echter ligt in een gedachte als deze: „Als hij een boek las, wist hij steeds wat het inhield.”

233. 't Voorkomen van een Onbepaald Lidwoord of Voornaamwoord in den voorwaardelijken bijzin (voorzin, protasis) sluit nog niet in, dat die voorzin per se een algemeene onderstelling inhoudt. Wanneer de schrijver zich n.l. een bijzonder geval voorstelt en toch zich onbepaald uitdrukt in de protasis, kan uit den hoofdzin altijd nog blijken wat er inderdaad bedoeld was. En dit kan zóo duidelijk blijken, dat men erkennen moet, dat de schrijver uitgegaan is van een bizondere onderstelling: Andererzijds bestaat de mogelijkheid, dat één bepaald geval uit een reeks in den voorzin genoemd is, maar de apodosis vermeldt, wat in die omstandigheden steeds 't gevolg is of was. In zulk een geval is klaarblijkelijk de voorafgaande onderstelling van algemeenen aard geweest.

2. κ. 2. 5. *εἰ δὲ τις κελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ κελύπηκεν, ἀλλὰ . . . πάντας ἡμᾶς.* In dit geval is de *τίς* aan de *ἡμεῖς* waarschijnlijk maar al te zeer bekend, en is de onderstelling, hoe algemeen ook geformuleerd, zeer bijzonder bedoeld.

In 1 κ. 3. 12. *εἰ δὲ τις οἰκοδομεῖ*, indien iemand, etc. wordt met „iemand” meer in 't bijzonder telkens een soort bouwlieden

voor den geest geroepen: deze bouwt op 't fundament, Jezus, Christus, met goud, die met zilver, gene met hout, stroo of stoppelen . . . eens iegelijks werk zal openbaar worden. Ook hier is dus toch een bijzondere onderstelling aanwezig. (Cf. 1 κ. 3 17.)

Bij I. 11. 9 is 't omgekeerde het geval: *ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκἀπτει*. Hier is de onderstelling algemeen. Ieder die bij daglicht wandelt, stoot zich niet.

234. Indeeling. Aan de Syntax of Greek Moods and Tenses van Prof. GOODWIN², 1897, is de volgende indeeling der voorwaardelijke zinnen in hoofdzaak ontleend. Van de zes klassen, die in de klassieke taal worden gevonden, komen er slechts vijf in 't Nieuwe Testament voor. (De ontbrekende is gemerkt met een *)

1. Bizondere onderstelling in 't heden of verleden.
2. Onware onderstelling.
3. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst.
4. Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst.
5. Algemeene onderstelling in 't heden.
6. *Algemeene onderstelling in 't verleden.

Opmerking 1. Uit een practisch oogpunt zijn de Algemeene onderstelling in 't heden en de Algemeene onderstelling in 't verleden als 5 en 6 genummerd en niet met 1 samengenomen in éene klasse. Cf. Goodwin. § 388. sq.

Opmerking 2. De betiteling van de klassen dezer indeeling is niet uit 't oogpunt van 't geen feitelijk gebeurt gekozen, maar geregeld naar de wijze, waarop de spreker 't geval voorstelt. Cf. λ. 7. 39; I. 18. 80.

235. (I.) Eenvoudige bizondere onderstelling in 't heden of verleden. In dit geval vermeldt de voorzin eenvoudig een onderstelling, bestaande in een of ander bepaald feit in 't heden of in 't verleden, terwijl hierin niets ligt opgesloten met betrekking tot de werkelijkheid dier onderstelling.

De voorzin wordt dan uitgedrukt door middel van 't partikel

ei gevolgd door een tegenwoordigen of verleden tijd van den Indicativus, in den nazin kan elke mogelijke vorm van 't verbum finitum voorkomen.

I. 15. 20. *ei êmè êdíωξαν, και ύμᾶς διώξουσιν*, hebben ze mij vervolgd, ze zullen ook u vervolgen.

γ. 5. 18. *ei δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμου*, doch wordt gij door den geest geleid, dan zijt ge niet onder de wet. Cf. M. 4. 3; λ. 16. 11; π. 5. 39; ρ. 4. 2; 8. 10; γ. 2. 17; α. 20. 15. etc.

Opmerking. Wat betreft 't gebruik van *μή* en *οὐ* in ontkennende zinnen van deze klasse, cf. §§. 444 sq.

236. Wanneer een onderstelling betrekking heeft op de waarheid van een algemeen beginsel, qua beginsel, en de nazin berust niet op 't voorkomen van eenig geval van verwezenlijking van dat beginsel, maar alleen op de waarheid ervan, dan is dit een geval van bijzondere onderstelling, waarbij *ei* cum Indicativo evenzeer wordt gebezigd als in de gevallen in § 235 vermeld. Cf. M. 6. 30; 19. 10; ρ. 4. 14; 8. 17; 11. 6; γ. 2. 21.

237. Voorwaardelijke zinnen van deze eerste klasse komen dikwijls voor in gevallen, waar de voorwaarde vervuld is en 't gebruik van den hypothetischen vorm geen twijfel aan 't feit meebrengt. Dit oordeel berust echter op den *samenhang*, niet op den bouw van den voorwaardelijken zin. Cf. I. 3. 12; 7. 23; ρ. 5. 10.

238. Evenzoo kunnen voorwaardelijke zinnen, die tot bovengenoemde eerste klasse behooren, voorkomen in gevallen, waar de spreker de voorwaarde als onvervuld beschouwt. Doch ook hier is het niet de bouw van den voorzin, die in dit opzicht eenige vermoedens wekken kan. De vorm van den zin sluit geen nadere bepaling in omtrent het al of niet

verwezenlijkt zijn van 't onderstelde geval; alleen de *samenhang* kan tot een besluit in dezen leiden. Cf. λ. 23. 35; 23. 37; I. 18. 23; ρ. 4. 2; γ. 5. 11.

239. Zelfs een Indicativus Futuri kan in den voorzin van een voorwaardelijken zin der eerste klasse (Eenvoudige bijzondere onderstelling in 't heden of verleden) staan, wanneer daarmede iets wordt aangeduid, dat in 't heden noodzakelijk of wenschelijk is, of ook in gevallen, waar de schrijver niet zoozeer wenscht aan te duiden, wat er gebeuren zal, wanneer een zekere voorwaarde in de toekomst vervuld wordt, maar slechts een logisch noodzakelijk gevolg van een toekomstige gebeurtenis wil noemen.

ΞΕΝ. Mem. II. 17. *τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνάγκης κακοπαθούτων εἴ γε πεινήσουσι καὶ διψήσουσι καὶ ξιγώσουσι καὶ ἀρτυρήσουσι καὶ ἄλλα πάντα μοχθήσουσιν ἐκόττες.* Als men uit vrijen wil al die ongemakken op zich neemt, dan is er geen verschil; een logische gevolgtrekking als rhetorische vraag in den hoofdzin geformuleerd.

Cf. 1 κ. 9. 11. *Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικά θερίσομεν;* Indien wij voor u het geestelijke gezaaid hebben, is het dan iets groots, dat wij het stoffelijke van u inoogsten?

240. In enkele gevallen komt *ἐάν* met den Ind. Praes. in de protasis van een voorwaardelijken zin voor, terwijl de beteekenis blijikbaar geen andere is dan 't uitdrukken eener eenvoudige bijzondere onderstelling in 't heden. Cf. 1 θ. 3. 8; 1 ι. 5. 15.

241. (II.) **Onware onderstelling.** In dit geval wordt in den voorzin (den voorwaardelijken bijzin) een feit ondersteld, in 't heden of verleden, waarbij de gedachte, dat de onder-

stelling in werkelijkheid toch niet vervuld is geweest, in den samenhang ligt opgesloten.

In den voorzin vindt men dan *εἰ* met een verleden tijd van den Indicativus, in den nazin een verleden tijd van den Indicativus met *ἄν*. Het Imperfectum wijst hier op loopende handeling, de Aoristus vermeldt de gebeurtenis als een gegeven zonder meer, het Plusquamperfectum kenschetst de handeling als afgelopen met blijvend resultaat. De plaats in 't tijdverloop ligt in den *samenhang* en wordt niet door 't verbum aangegeven.

I. 11. 21. *Κύριε, εἰ ἦς ὧδε οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός μου*, Heer, waart gij hier geweest, dan was mijn broeder niet gestorven.

γ. 1. 10. *εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην*, was ik nog een menschenbehager, dan was ik geen dienaar van Christus.

Cf. I. 14. 28; π. 18. 14; ε. 4. 8; 11. 15.

242. Sometijds wordt *ἄν* in de apodosis (hoofdzin) weggelaten. Cf. § 46.

I. 9. 33. *εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν*, ware deze niet van God, hij zou niets kunnen doen. Cf. I. 15. 22; 19. 11; 1 κ. 5. 10; γ. 4. 15; ε. 9. 26.

Opmerking. Met 't oog op conjecturen, waarbij voorgesteld wordt *ἂν* in te voegen, mag veilig verwezen worden naar de dissertatie van Dr. S. S. DE KOE. Utrecht 1888. pp. 127/8 en 215, die veel bevat, wat nog heden de aandacht ten volle waard is. Tevens zijn hier eenige parallellen uit klassieke schrijvers niet misplaatst. (Goodwin. Greek Moods and Tenses? §§ 422. 423.)

HEROD. I. 89. *Εἰ γὰρ ὑπὸ ὀδόντος τοι εἶπε τελευτήσῃν με, χρῆν δὴ σε ποιεῖν τὰ ποιεῖς, νῦν δὲ ὑπὸ αἰχμῆς*, want indien (de droom) u had gezegd, dat ik door een tand aan mijn einde zou komen, dan zoudt ge moeten doen wat ge (nu) doet; maar (de droom beteekende) door een lans. Hier, zegt Goodwin, is de eigenlijke nazin niet in *ποιεῖν* alleen, maar in de geheele gedachte *χρῆν δὴ σε ποιεῖν τὰ*

ποιέεις, terwijl dan in werkelijkheid gedaan wordt, wat niet had „moeten” geschieden. *Χρῆν ἄν* had kunnen gebezigd zijn, maar dan zou de nadruk op *χρῆν* vallen: „het ware uw plicht geweest te doen, wat ge doet.” Cf. DEM. IX. 6 (*εἰ μὲν οὖν ἅπαντες . . . ἀμνησούμεθα*); XXXIII. 87 (*εἰ γὰρ παρ' ἐμοὶ . . . συνθήκας*); XVIII. 199; XXIII. 107; ISOCR. XVIII. 21 (*εἰ μὲν ἑώρα . . . θαυμάζειν αὐτοῦ*); XVIII. 19; XII 71; THUC. I. 38; HEROD. VII. 56; ISAE. VI. 44 etc.

243. (III.) Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst. In deze gevallen wordt in den voorzin een onderstelling geformuleerd, die in de toekomst waarschijnlijk gerealiseerd zal worden.

De onderstellende bijzin (voorzin, protasis) vertoont in den regel *ἐάν* (*ἄν*) c. Subj., de hoofdzin den Indic. Futuri of eenigen anderen werkwoordsvorm, die op de toekomst betrekking kan hebben.

M. 9. 21. *ἐάν μόνον ἄψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι*, indien ik slechts zijn kleed aanraak, zal ik gezond wezen.

I. 12. 26. *ἐάν τις ἐμοὶ διακονῆ, τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ*, indien iemand mij dient, zal de Vader hem eeren.

I. 14. 15. *ἐάν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσετε*, indien ge mij liefhebt, zult ge mijne geboden in acht nemen. Cf. M. 5. 20; 1 κ. 4. 19; γ. 5. 2; ἰ. 2. 15. 16.

244. Behalve *ἐάν* c. Subj., wat zoowel in de klassieke taal als in 't Grieksch van den Nieuwtestamentischen tijd de gewone constructie is, komen er ook eenige andere vormen van voorwaardelijke zinnen in 't N. T. voor, die eveneens de onderstelling in protasi als in de toekomst waarschijnlijk doen kennen.

245. (a.) *Et cum Subjunctivo* :

λ. 9. 13. *οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον ἢ ἄρτοι πέντε καὶ ἰχθύες δύο, εἰ μήτι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν λαὸν τοῦτου*

βρώματα, wij hebben niet meer dan vijf brooden en twee visschen, of we zouden moeten heengaan om voor al dit volk spijs te koopen. Cf. 1 κ. 14. 5; θ. 5. 10 etc.

246. (b.) *Ei* of *ἐάν* c. Ind. Futuri:

2 τ. 2. 12. *εἰ ἀρνησόμεθα, κάκεινος ἀρνήσεται ἡμᾶς*, indien wij hem verloochenen, zal ook hij ons verloochenen.

π. 8. 31. *ἐὰν μὴ τις δδηγήσει με*, zoo niet iemand mij onderricht.

247. (c.) *Ei* c. Ind. Praes. De voorzin behoort dan tot klasse I (Eenvoudige bijzondere onderstelling in 't heden of verleden). Er zijn echter gevallen, die hier genoemd moeten worden, omdat de voorzin blijkbaar op de toekomst betrekking heeft.

M. 8. 31. *εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἀπόστειλον ἡμᾶς εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων*, indien gij ons uitdrijft, zoo sta ons toe in de kudde zwijnen te varen. Cf. 1 κ. 10. 27; 2 ι. 10; mogelijk ook M. 5. 29; 5. 30; 18. 8; 18. 9; λ. 14. 26; 2 τ. 2. 12.

248. Wanneer een voorwaardelijke zin, in de oorspronkelijke opvatting onder klasse I of III behoorende en dus geconstrueerd met *ei* c. Ind., of *ἐάν* c. Subj., afhankelijk wordt gemaakt van een verleden tijd van het werkwoord, kan *ei* cum Optativo voorkomen. Dit gebeurt zelfs wanneer de hoofdzin, waar de voorwaardelijke bijzin van afhangt, niet bepaald in de oratio indirecta is opgenomen.

π. 20. 16. *ἔσπευδεν γὰρ εἰ δυνατόν εἶη αὐτῷ τὴν ἡμέραν τῆς πενηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα*, want hij haastte zich om, zoo 't hem mogelijk was, op den dag van 't Pinksterfeest te Jeruzalem te wezen.

Hier vertegenwoordigt *εἰ δυνατόν εἶη* de oorspronkelijke gedachte *ἐὰν δυνατόν ᾗ γενήσομεθα εἰς Ἱεροσόλυμα*. Zoo ook π. 24. 19 en (wellicht) π. 27. 39, cf. π. 17. 27; 27. 12. (§

249. (IV.) Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst. De voorzin stelt een geval als voorwaarde, dat in de toekomst niet zoo waarschijnlijk zijn verwezenlijking zal vinden, als men aanneemt bij 't gebruik van *ἐάν* c. Subj.

De voorzin vertoont *εἰ* cum Optativo, de hoofdzin de Optativus met *ἄν*.

Er is in 't N. T. geen volledige constructie van dit type. In 1 κ. en in 1 π. komen voorzinnen voor, doch een volledige hoofdzin ontbreekt. 't Omgakeerde is 't geval in λ. en π., waar de voorzin nimmer geheel ontwikkeld is.

1 π. 3. 17. *κρείττον γὰρ ἀγαθοποιῶντας, εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, πάσχειν ἢ κακοποιῶντας*, want het is beter, dat gij, als Gods wil het eischt, goeddoende lijdt dan kwaaddoende. Cf. 1 κ. 14. 10; 15. 37; 1 π. 3. 14.

250. (V.) Algemeene onderstelling in 't heden. In dit geval heeft de onderstelling betrekking op de verwezenlijking van een willekeurig geval uit een reeks van gelijksoortige gevallen. De hoofdzin drukt dan uit wat er pleegt te gebeuren, indien zulk een geval zich verwezenlijkt.

De voorzin wordt uitgedrukt met *ἐάν* c. Subj., de hoofdzin met den Indic. Praesens.

I. 11. 9. *ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκώπτει*, als iemand bij daglicht wandelt stoot hij (zich) niet.

2 τ. 2. 5. *ἐάν δὲ καὶ ἀθλήῃ τις, οὐ στεφανοῦται ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ*, en al kampt iemand ook, als hij niet naar de regels gekampt heeft, wordt hij niet bekroond. Cf. μ. 3. 24; I. 7. 51; 12. 24; 1 κ. 7. 39; 7. 40. etc.

251. *Ei* met den Ind. Praes. komt meermalen voor in zinnen, die oogenschijnlijk een algemeene onderstelling in 't heden insluiten. Toch blijft in de meeste gevallen, in 't N. T., de mogelijkheid bestaan, dat de schrijver zich een bijzonder geval voorstelt, in 't heden of de toekomst, en dat

beschouwt als vertegenwoordiger van een reeks dergelijke mogelijkheden. (cf. §§ 235., 247.). Meestal is 't bijna ondoenlijk te beslissen of de onderstelling in zulk een geval „algemeen” of „bizar” bedoeld is.

λ. 14. 26. *εἴ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐ μισεῖ . . . τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, οὐ δύναται εἶναί μου μαθητῆς*, indien iemand tot mij komt en hij haat niet . . . zijn eigen leven, hij kan mijn discipel niet zijn. Cf. I. 8. 51; 12. 26.

ρ. 8. 25. *εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα*, maar indien wij hopen wat wij niet zien, zoo wachten wij erop met volharding. Cf. λ. 1. 26.

252. De IIIe en de Ve klasse der voorwaardelijke zinnen zijn niet alleen wat den vorm betreft, maar ook naar hun beteekenis nauw verwant. Wanneer in den veronderstellenden bijzin een onbepaald woord of een soortnaam op den voorgrond staat, verschilt de derde klasse alleen hierin van de vijfde, dat een hoofdzin van type III mededeelt wat in een bijzonder geval of in allen gevallen gebeuren zal, wanneer de onderstelling, in den voorzin vervat, wordt verwezenlijkt, terwijl een hoofdzin van type V kenbaar maakt wat in ieder geval van dien aard pleegt te geschieden.

Cf. μ. 8. 24 en 8. 25, en de twee zinnen in ρ. 7. 3.

253. Het is noodig er op te wijzen, dat een hoofdzin met den Indicativus Praesens, die op een veronderstellenden bijzin volgt, welke *ἐάν* c. Subj. bevat, daarom nog niet altijd tot de Ve klasse moet worden gerekend. Indien het feit, dat in dien hoofdzin vermeld wordt, reeds op 't oogenblik van spreken werkelijk bestaat of indien de uitslag van 't geen uit de onderstelling voortvloeit dan reeds feitelijk beslist is — al heeft men er nog geen kennis van in welken zin —, in die gevallen komt vaak de Indic. Praesens voor na een toekomstigen tijd in protasi.

In andere gevallen is de eigenlijke hoofdzin weggelaten. Elders hebben we weer 't eigenaardige gebruik van 't Praesens pro Futuro (cf. § 32.).

I. 8. 31. *ἐὰν ὁμεις μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ*, zoo gij in mijn woord blijft, zijt gij waarlijk mijne leerlingen. De verzwegen hoofdzin is ongeveer: het zal blijken, dat . . . enz.

1 ι. 1. 9. *ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστιν καὶ δίκαιος ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας*, wanneer wij onze zonden belijden is Hij trouw en lankmoedig om ons de zonden te vergeven. Cf. μ. 1. 40; I. 19. 12; π. 26. 5.

Opmerking. δίκαιος: lankmoedig, eene beteekenis, die in de LXX meermalen voorkomt, en ook in 't N. T. in M. 1. 19. *Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν δειγματίσαι* de passende beteekenis is. Voor nader bewijs zie men de *Essays in Biblical Greek* by Edw. HATCH. pp. 49—51.

254. Men onderscheide wel tusschen de gevallen van klasse I, in § 236. besproken, en de onderstellingen der Ve klasse. In § 236. is 't uitgangspunt, dat door den voorzin aangegeven wordt, de waarheid eener algemeene stelling, terwijl de hoofdzin verzekert, dat een of andere stelling van algemeenen of bizonderen aard staat of valt met de waarheid of onwaarheid van die algemeene bewering.

Bij de voorwaardelijke zinnen der Ve klasse (Algemeene onderstelling in 't heden) wordt in den voorzin niet gedacht aan 't al dan niet betrouwbaar zijn der algemeene stelling, maar men spreekt in 't algemeen van zekere feiten, waarvan er een zich verwezenlijken kan. De hoofdzin zegt dan wat er pleegt te geschieden als inderdaad een dier mogelijkheden als een feit optreedt.

In M. 19. 10 (§ 236.) zeggen de discipelen dat, als het beginsel, door Jezus uitgesproken, waar is, dat dan als algemeene regel daaruit volgt, dat het beter is om niet te huwen.

Stond er: *ἐὰν οὕτως ἔχη, οὐ συμφέρει γαμῆσαι*, dan zou de bedoeling wezen (V), indien eenig geval van dien aard voorkomt, dan zal 't gevolg zijn, dat 't beter is niet te huwen. (Cf. § 250.).

255. (VI.) Algemeene onderstelling in 't verleden. De voorwaardelijke bijzin vermeldt een verleden geval van verwezenlijking van een zeker feit uit een reeks soortgelijke mogelijkheden, terwijl de hoofdzin mededeelt, wat placht te geschieden in ieder geval, waar iets dergelijks zich in de werkelijkheid vertoonde.

De voorzin wordt geconstrueerd met *ei* cum Optativo, de nazin met den Ind. Imperfecti.

In 't Nieuwe Testament komt dit gebruik niet voor.

XEN. Cyr. V. 3. 55. *Ei dé τινας θορυβούμενους αἰσθοῖτο, τὸ αἰτιον τούτου σκοπῶν κατασβεννύναι τὴν ταραχὴν ἐπεῖρατο.*

XEN. Mem. IV. 2. 40. *Ὀὐκ ἀπελείπετο ἔτι αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον εἶη.*

256. Bijzonderheden van Voorwaardelijke Zinnen. Bijna alle gevallen van eigenaardige vorming van voorwaardelijke zinnen, die een uitgebreide Syntaxis der klassieke taal aanvoert, zijn ook in 't N. T. aan te wijzen.

257. (a.) Een voorzin van een gegeven type, verbonden met een hoofdzin eener andere klasse.

π. 8. 31. *πῶς γὰρ ἂν δυναίμην ἐὰν μὴ τις ὀδηγήσει με*, hoe zou ik immers kunnen, als niet iemand mij leiding geeft. (IV [§ 249.] en III [§ 246]).

258. (b.) Een hoofdzin kan berusten op meer dan een voorzin, deze voorzinnen kunnen bovendien in type verschillen, terwijl geen ervan zijn eigen beteekenis verliest.

I. 13. 17. *εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά*, indien gij dat weet, zalig zijt gij indien ge het ook doet. (I [§ 235.], III [§ 243]). Cf. 1 κ. 9. 11.

259. (c.) In plaats van dien voorzin met *ei* of *ἐὰν* komt een Participium, een Imperatief of eenige andere uitdrukking, waarin een onderstelling vervat is.

M. 26. 15. *τί θέλετέ μοι δοῦναι κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν*, wat wilt gij me geven en ik zal hem u overleveren (III [§ 243.]).

Cf. M. 7. 10; μ. 1. 17; 11. 24; cf. § 436.

260. (d.) De geheele hoofdzin is verzwegen.

λ. 13. 9. *κἀν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον — εἰ δὲ μὴγε, ἐκκόψεις αὐτήν*, en als hij vrucht voortbrengt (blijf hij), zoo niet dan moet ge hem omhouwen. Cf. λ. 19. 12; π. 23. 9.

261. (e.) De voorzin is verzwegen. Cf. λ. 1. 62; π. 17. 18.

262. *Εἰ* met den Ind. Futuri komt, zonder hoofdzin, in de beteekenis van een sterke ontkenning, zelfs als eedsformule voor. Dit is een parallel met 't Hebr. **דֹּן**. Of hier aan een Semitisme, een Hebraïsme of aan tale Kanaäns gedacht moet worden, is in verschillende gevallen verschillend. Cf. § 82. Opm.

μ. 8. 12. *ἀμὴν λέγω, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον*, voorwaar ik zeg u, zoo aan dit geslacht een teeken zal gegeven worden! Cf. ε. 3. 11; 4. 3; 4. 5.

263. (f.) Het verbum is in den voorzin of in den hoofdzin weggelaten.

ρ. 4. 14. *εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμον κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις καὶ καθήρηται ἡ ἐπαγγελία*, immers indien zij, die uit de wet zijn, erfgenamen zijn, is het geloof ijdel geworden en de belofte te niet gedaan. Cf. ρ. 8. 17; 11. 16; 1 κ. 7. 5; 7. 8; 12. 19; 1 π. 3. 14. In 2 κ. 11. 16 staat *κἀν* voor *καὶ ἐὰν δέξησθε*.

264. (g.) *Εἰ μὴ* komt voor, zonder een afhankelijk verbum, in de beteekenis van: behalve. In dit geval wordt het gevolgd door eene uitdrukking, die zelf als onderwerp zou kunnen optreden, of door een nadere bepaling van 't gezegde.

Dit gebruik is waarschijnlijk afgeleid uit die voorwaardelijke bijzinnen, waar 't werkwoord werd weggelaten, omdat het identiek zou zijn met 't verbum, dat in den hoofdzin gebruikt was. 't Gebruik van *εἰ μή* = behalve (na een ontkenning = dan; *οὐδέεις εἰ μή* niemand dan) is geen bewuste „ellips” en evenmin een eigenlijke voorwaardelijke zin, zelfs niet in beknopte vorm. Immers een dergelijke uitdrukking met *εἰ μή* bevat geen onderstelling, waar 't geen in den hoofdzin wordt meegedeeld mee zou staan of vallen, maar dient eenvoudig ter nadere bepaling, ter beperking ervan. Een bepaalde tegenstelling, met *εἰ μή* ingeleid, schijnt in 't N. T. niet voor te komen.

265. (h.) *Εἰ δὲ μή* en *εἰ δὲ μήγε* komen elliptisch voor in de beteekenis van: anders, zoo niet, dan, als inleiding op een gebod of het tweede lid van een dilemma. In deze beteekenis zijn 't zoo zeer vaste termen geworden, dat zelfs na een ontkenning — ook waar *ἐάν* eerder dan *εἰ* te wachten ware — toch nog *εἰ δὲ μή* of *εἰ δὲ μήγε* gebezigd wordt.

Cf. M. 9. 17; λ. 10. 6; 13. 9; α. 2. 5.

266. (i.) Een weggelaten hoofdzin is somtijds toch af te leiden uit den voorzin, die dan een mogelijkheid aanduidt, die verlangd of gewenscht wordt en dus ongeveer gelijk staat met een finalen zin. In andere gevallen ligt de gedachte aan een indirecte vraag weer meer voor de hand.

In de klassieke taal worden dergelijke voorwaardelijke zinnen met *εἰ* of met *ἐάν* geconstrueerd. In het N. T. komen zij alleen met *εἰ* voor, verbonden met den Subjunctivus, Optativus of Indic. Futuri.

Φ. 3. 12. *διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω*, maar ik jaag er naar of ik het ook grijpen mag.

π. 27. 12. *οἱ πλείονες ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι ἐκεῖθεν, εἴ πως δύναιτο καταστήσαντες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι*, de meesten

vonden het geraden van daar af te varen of zij misschien te Phoenix konden komen om (daar) te overwinteren.

Cf. μ . 11. 13; π . 8. 22; 17. 27; ρ . 1. 10; 11. 14; Φ . 3. 11.

267. (j.) Na uitdrukkingen van bevreemding, verwondering, enz. heeft een zin met *el* ingeleid ongeveer dezelfde beteekenis als een bijzin met *δτι*. Cf. μ . 15. 44; π . 26. 8; 1 *ι*. 3. 13.

HOOFDSTUK XVI.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN TOEGEVENDE BIJZINNEN.

268. Een toegevende bijzin is een deel van 't zinsverband dat een onderstelling bevat, waarvan de verwezenlijking gedacht wordt nadeelig te zijn voor 't tot stand komen van 't geen de hoofdzin mededeelt.

Er is dus een diepgaand verschil van beteekenis tusschen een toegeven en een voorwaardelijken zin. In laatstgenoemde zinnen wordt de verwezenlijking van de handeling in den hoofdzin, afhankelijk gesteld van de vervulling der in den bijzin vervatte voorwaarde, in 't eerstgenoemde geval is echter de handeling uit den hoofdzin, ondanks de bezwaren in protasi vermeld, toch geschied.

Er zijn echter ook hier gevallen, waar beide opvattingen elkander raken. Dit kan liggen aan een misbruik (*katachrese*, *κατάχρησις*) van een der beide zinstypen als gevolg van 't spraakgebruik of aan andere oorzaken, b.v. ingewikkelde quaesties in den voorzin uitgedrukt.

In γ . 1. 8. is de verwezenlijking van 't geen uitgedrukt is in den voorzin met *καθ' ὃ εὐηγγελισάμεθα* gunstig voor de gedachte in den hoofdzin: *ἀνάθεμα ἔστω*. In dit opzicht is de zin dus voorwaardelijk: indien iemand anders... predikt, dan *ἀνάθεμα ἔστω*. Daar-

naast komt echter in denzelfden zin voor: *ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ*, waar bovendien met behulp van 't woordje *καί* de nadruk op gelegd wordt. Dit deel van de protasis is ongunstig voor de verwezenlijking van het *ἀνάθεμα ἔστω* van den hoofdzin en in dit opzicht is de zin dus als toegevend te beschouwen.

Men zou dit zinsverband als volgt kunnen splitsen: Indien iemand u een ander evangelie verkondigen zal dan wij, hij zij vervloekt; ja al predikten wij of zelfs een engel uit den hemel zoo, hij zij vervloekt.

269. Een toegevende zin begint meestal met *εἰ* (*ἐάν*) *καί* of *καί εἰ* (*ἐάν*). Toch kan ook zonder *καί* een zin met *εἰ* of *ἐάν* toegevend moeten worden opgevat. De schrijver heeft in dit laatste geval de toegevende (concessieve) beteekenis slechts minder nadrukkelijk willen doen uitkomen. Cf. M. 26. 33 (*μ.* 14. 29); *μ.* 14. 31 (M. 26. 35).

270. *Εἰ* (*ἐάν*) *καί* komt, in concessieve beteekenis, in 't Nieuwe Testament meestentijds voor ter inleiding van een onderstelling, die wordt opgevat als feitelijk vervuld of op 't punt staande vervuld te worden. Cf. §§. 274, 275.

Evenwel kan 't woordje *καί*, zoowel in toegevende als in voorwaardelijke zinnen, behooren — niet bij 't geheel van den zin —, maar slechts bij 't naastvolgende woord. In dit geval heeft *καί* intensieve beteekenis en wijst erop, dat de onderstelling in den bijzin in een of ander opzicht als een uiterste is te beschouwen. Hiermee kan b.v. worden aangeduid, dat de gedachte buitengewoon onwaarschijnlijk moet worden geacht of in buitengewone mate belemmerend zal werken op het tot stand komen van 't geen in den hoofdzin staat uitgedrukt.

μ. 14. 29. *ὁ δὲ Πέτρος ἐφη αὐτῶ· εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ*, al ergeren zij zich ook allen, ik zeker niet.

271. *Καὶ εἰ* (*ἐάν*) komt, in concessieve beteekenis, in het Nieuwe Testament niet overvloedig voor.

Cf. M. 26. 35; I. 8. 16; 1 κ. 8. 5; γ. 1. 8; 1 π. 3. 1. De beteekenis van *καί* is in deze verbinding blijkbaar intensief, daar 't geval, rhetorice of realiter, als een uiterste wordt voorgesteld, dat òf op zichzelf onwaarschijnlijk, òf bijzonder ongunstig is voor de verwezenlijking van 't geen in den hoofdzin wordt vermeld.

272. Het onderscheid tusschen de gevallen, waar *εἰ* (*ἐάν*) *καί*, *καί* *εἰ* (*ἐάν*) concessief gebezigd zijn, en eenige combinaties van anderen aard moet nauwkeurig in 't oog worden gehouden. 't Komt n.l. voor, dat *εἰ* of *ἐάν* een voorwaardelijken zin inleidt, terwijl *καί* = „en” (M. 11. 14; λ. 6. 32. 33. 34; I. 8. 55, etc.), of *καί* = „ook” (λ. 11. 18; 2 κ. 11. 15, etc.) er zich direct bij aansluit. Ook 't intensieve *καί* komt aldus voor (1 κ. 4. 7; 7. 11, etc.).

Een dergelijke onderstellende bijzin is natuurlijk niet van nature ongunstig voor de verwezenlijking van 't geen in den hoofdzin gezegd wordt, maar drijft slechts de voorwaardelijke beteekenis op 't uiterste.

273. 't Gebruik der wijzen en tijden in toegevende zinnen loopt parallel met 't geen dienaangaande bij de Voorwaardelijke zinnen is opgemerkt (§ 234., sq.). Er is echter bij de toegevende zinnen minder rijke verscheidenheid dan in de constructie der voorwaardelijke zinnen.

274. Toegevende zinnen parallel aan de Ie klasse der Voorwaardelijke (Eenvoudige bijzondere onderstelling in 't heden of verleden § 235.) komen in 't Nieuwe Testament in ruime mate voor. Gewoonlijk is de onderstelde gebeurtenis niet als mogelijk, maar als feitelijk reeds bestaande gedacht.

2. κ. 7. 8. *ὅτι εἰ καὶ ἐλόπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι*, want, hoewel ik in mijn brief u al bedroefd heb, berouwt 't mij niet.

Cf. λ. 18. 4; 2 κ. 4. 16; 7. 12; 11. 6; 12. 11; Φ. 2. 17; κ. 2. 5; ξ. 6. 9, etc.

275. Toegevende zinnen, die op de toekomst betrekking hebben, komen in tweeërlei typen voor.

(a.) Met *ei kai* of *ei cum* Ind. Futuri, slaande op iets wat als zeker beschouwd wordt of waarschijnlijk gebeuren zal.

λ. 11. 8. *ei kai ou dōsei autō anastās diā tō einai φίλον αὐτοῦ, diā γε τὴν ἀναιδίαν αὐτοῦ ἐγεσθεις δώσει αὐτῷ ὅσων χεῖζει*, al zal hij ook niet opstaan en ('t) hem geven, omdat hij een vriend van hem is, hij zal toch om zijn onbeschaamdheid opstaan en hem geven zooveel als hij noodig heeft. Cf. M. 26. 33; μ. 14. 29.

(b.) Met *ἐάν και, και ἐάν* of *ἐάν cum* Subjunctivo, slaande op een mogelijkheid (rhetorice of realiter) in de toekomst. *Kai ἐάν* leidt dan een uiterste in, gewoonlijk met een hoogen graad van onwaarschijnlijkheid.

γ. 6. 1. *ἐάν και προλημφθῆ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραΐτητος*, wanneer ook iemand betrapt is op eenige overtreding, brengt gij dan, die geestelijk zijt, zoo iemand terecht in [den geest der] zachtmoedigheid. Cf. λ. 22. 67; 22. 68; I. 8. 16; 10. 38; ρ. 9. 27; γ. 1. 8.

Opmerking. De hoofdzin na een toegeven den voorzin, die op de toekomst betrekking heeft vertoont soms een Praes. Indic., waarmee gesteld wordt wat waar is en ook blijft, al zou de onderstelling in den voorzin verwerkelijkt worden: I. 8. 14; 1 κ. 9. 16., cf. § 253.

276. Er is in 't N. T. geen volkomen duidelijk voorbeeld van een toegeven den zin, parallel aan de I Ve klasse der Voorwaardelijke zinnen (Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst).

In 1 π. 3. 14. *ei kai páschoite diā δικαιοσύνην, μακάριοι* wijst 't gebruik van *kai νόορ páschoite* erop, dat de schrijver bedoelt, dat gewoonlijk lijden niet bevorderlijk is voor ongestoord geluk. Toch wil hij blijk-

baar zeggen, dat zaligheid niet ondanks, maar door lijden te verwerven is. (Cf. M. 5. 10 sq.) De voorzin bevat dus wel een concessieve onderstelling, maar toch is 't feitelijk een voorwaardelijk causaal verband. Cf. § 272.

277. Slechts zelden komt in 't N. T. een toegevende zin voor, die parallel is aan de Ve klasse der Voorwaardelijke zinnen (Algemeene onderstelling in 't heden). Cf. 2 τ. 2. 5 a. (cf. § 250.); 2 τ. 2. 13.

HOOFDSTUK XVII.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN RELATIEVE ZINNEN.

278. Onder relatieve zinnen worden die deelen van 't zinsverband verstaan, die ingeleid worden door Pronomina relativa of daarmee samenhangende Adverbia van tijd, plaats of wijze.

Men kan in deze bijzinnen twee typen onderscheiden:

A. Bepaalde Relatieve Zinnen, d. w. z.: Relatieve zinnen, die op een bepaalde gebeurtenis of een bepaald feit betrekking hebben. Dit antecedent kan met zoovele woorden genoemd zijn of slechts in gedachte aanwezig zijn. Indien het al op zichzelf geen volkomen bepaald iets is, dan voorziet de relatieve zin hierin door 't buiten twijfel te stellen welke bepaalde gebeurtenis of welk bepaald feit bedoeld is.

B. Onbepaalde of Voorwaardelijke Relatieve Zinnen, d. w. z. Relatieve zinnen, die niet op een bepaalde gebeurtenis of een bepaald feit betrekking hebben, maar op een gebeurtenis of een feit, dat ondersteld is. Vandaar de nadere bepaling: Voorwaardelijke relatieve zinnen. Dit onderstelde antecedent kan met zoovele woorden vermeld wezen of slechts in gedachte aanwezig zijn. Wanneer het

genoemd wordt, is 't in den regel een soortnaam of eenig ander woord van onbepaalden aard.

279. Men houde in 't oog, dat 't onderscheid tusschen Be-
paalde en Onbepaalde relatieve zinnen niet een onderscheid is, dat
den vorm betreft, maar een dat 't wezen der zaak raakt. Een Be-
paalde relatieve zin is niet „bepaald”, omdat het antecedent naar
den vorm zelfstandig is; anderzjijds kan immers ook een Onbepaalde
relatieve zin een dergelijk antecedent (b.v. een Pronomen demon-
strativum) hebben, zonder, wat de gedachte betreft, daarmede
iets in bepaaldheid te winnen.

De exegeet heeft na te gaan of de schrijver een bepaald geval
op 't oog had, dan wel of hij — zelfs met 't gebruik van een Zelf-
standig naamwoord of voornaamwoord — zich slechts een reeks
mogelijkheden voorstelde.

De zin: „Wat hem toekwam, heeft hij ontvangen” in
de beteekenis: wat hem nu, in dit geval toekwam, is hem
uitbetaald, is, ondanks de algemeene wijze waarop de gedachte
is uitgesproken, een *Bepaalde relatieve zin*. Is de bedoeling van de
woorden „wat hem toekwam” echter eene abstractie, een
onderstelling, dan is 't geval, hoe scherp ook geformuleerd, toch
onder de *Onbepaalde relatieve zinnen* te rekenen.

In I. 1. 12. *δοοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν
τέχνα θεοῦ γενέσθαι* is de relatieve zin, *δοοι . . . αὐτόν* onge-
twijfeld bepaald, en dat niet wegens 't overvloedig uit-
gedrukte *αὐτοῖς*, maar omdat de zin spreekt van menschen,
die Hem inderdaad aannamen.

In ρ. 8. 24. *ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει*; heeft de relatieve
zin *ὁ . . . τις* blijkbaar géen betrekking op iets wat gezien
is of op een feitelijk zien, maar staat gelijk met een Voor-
waardelijken zin: „indien iemand iets reeds ziet,
hoopt hij er dan nog op?”

In μ. 3. 11. *ὅταν αὐτόν ἐθεώρουν, προσέπιπτον αὐτῷ* is 't
Imperfectum iteratief: wanneer demonen hem zagen,
dan vielen zij voor hem neer. Hier is 't geheel van de
gedachte als feitelijk op te vatten, terwijl ieder van de opeen-

volgende gevallen hier als onderstelling met *δταν . . . ἐθεώρουv* is voorgesteld.

Uit deze gevallen blijkt hoe onmerkbaar soms de overgang zijn kan tusschen een Bepaalden relatieven zin en een Onbepaalden. Dikwijls heeft de schrijver de vrije keus gehad om een voorval in zijn gedachte als feit op te nemen of 't veronderstellenderwijze uit te drukken.

280. Indeeling. Relatieve zinnen, die een bedoeling te kennen geven en relatieve zinnen met *ἕως* en andere woorden, die de beteekenis „totdat”, aangeven, vertoonen eenige afwijkingen. 't Is hierom uit een praktisch oogpunt wenschelijk eene indeeling in vieren aan te brengen:

I. Bepaalde relatieve zinnen, uitgezonderd die welke met *ἕως*, etc. beginnen en die, welke een bedoeling doen kennen.

II. Onbepaalde of Voorwaardelijk relatieve zinnen, uitgezonderd die, welke met *ἕως*, etc. beginnen en die, welke een bedoeling doen kennen.

III. Relatieve zinnen van bedoeling.

IV. Relatieve zinnen, die met *ἕως* of andere woorden, die „totdat” beteekenen, worden ingeleid.

I. BEPAALDE RELATIEVE ZINNEN.

281. Onder den titel „Bepaalde relatieve zinnen” behooren niet alleen Bijvoegelijke bijzinnen met: *ὅς, ὅστις, ὅλος, ὅσος*, maar ook alle Bijwoordelijke bijzinnen van plaats, tijd, wijze, enz., ingeleid met de relativa: *ὅτε, ὡς* (zoowel van tijd als van wijze), *ὅπου, ὥσπερ*, etc.

282. De Wijzen in Bepaalde relatieve zinnen. De Bepaalde relatieve zinnen vertoonen, met uitsluiting van de gevallen in § 280 onder III en IV, geen bijzonder gebruik van tijden of Wijzen.

I. 6. 63. τὰ ρήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωὴ ἐστιν, de woorden, die ik tot u gesproken heb, zijn geest en zijn leven.

I. 12. 36. ὡς τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, terwijl gij het licht hebt, gelooft in het licht.

Cf. M. 26. 19; γ. 4. 4; κ. 2. 6; ε. 10. 25; ι. 2. 26; α. 3. 11; 21. 16.

283. Een Bepaalde relatieve zin kan oorzakelijk, gevolgaanduidend of toegevend zijn, zonder dat het gebruik der Tijden en Wijzen van 't werkwoord hierdoor eenige wijziging ondergaat.

ρ. 6. 2. οἰτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ, wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij er nog in leven?

ι. 4. 13. 14. ἄγε νῦν οἱ λέγοντες· σήμερον ἢ αὔριον πορευομεθα εἰς τὴνδε τὴν πόλιν καὶ ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν καὶ ἐμπορευσομεθα καὶ κερδήσομεν· οἰτινες οὐκ ἐπίστασθε τῆς αὔριον ποία ἡ ζωὴ ὑμῶν, welaan nu, gij, die zegt: „Heden of morgen zullen wij naar gindsche stad reizen en daar een jaar doorbrengen en handel drijven en winst behalen!” gij die niet (eens) weet, hoe uw leven morgen zal zijn!

284. Men kan alle relatieve zinnen, zoowel bijvoegelijke als bijwoordelijke indeelen in beperkende en uitbreidende. Een beperkende relatieve zin begrenst nader 't geen in het antecedent in 't algemeen is genoemd door te zeggen welke wijze, plaats, tijd, persoon of zaak bedoeld is. Een uitbreidende relatieve zin geeft nadere beschrijving en uitweiding bij hetgeen door het antecedent reeds vermeld is.

Beperkend gebruik:

I. 15. 20. μνημονεύετε τοῦ λόγου οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, gedenkt aan het woord, dat ik tot u sprak.

M. 28. 6. δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον οὗ ἐμεῖτο, komt de plaats zien, waar hij lag.

Uitbreidend gebruik :

λ. 4. 16. καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρά, οὗ ἦν τεθράμμενος, en hij kwam te Nazaret, waar hij opgegroeid was.

ε. 6. 17. τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶν ῥῆμα θεοῦ, het zwaard des geestes, d. w. z. Gods woord.

II. VOORWAARDELIJKE RELATIEVE ZINNEN.

285. Daar een Onbepaalde relatieve zin op een onderstelde gebeurtenis of handeling betrekking heeft, is die onderstelling als voorwaarde ingesloten. Deze soort bijzinnen kan derhalve gekenschetst worden als voorwaardelijke relatieve zinnen.

μ. 10. 43. ὅς ἂν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, wie onder u groot wil worden, zal uw dienaar zijn. Cf. μ. 9. 35.

286. Daar een Voorwaardelijke relatieve zin een onderstelling bevat, kan men deze zinnen rangschikken naar 't karakter dier onderstelling, evenals de Voorwaardelijke zinnen werden ingedeeld naar den aard der onderstelling in den voorzin uitgesproken.

287. De onderstelling, die in een Voorwaardelijken relatieven zin ligt opgesloten, kan bijzonder zijn of algemeen. Wanneer de relatieve zin een bijzonder geval of voorbeeld van iets onderstelt, en de hoofdzin berust op de verwezenlijking ervan, dan is de onderstelling te kenschetsen als een „bizondere”. Wanneer de relatieve zin betrekking heeft op 't voorkomen van 'n geval uit een reeks van gelijksoortige mogelijkheden, en de hoofdzin deelt mede wat pleegt of placht te geschieden wanneer een dier mogelijke gevallen

in de werkelijkheid optreedt, dan is er sprake van een „algemeene” onderstelling. Cf. § 232.

In den zin: „Wat hij denkt, dat slecht is, zal hij niet doen” bevatten de woorden „wat... is” een *bizondere* onderstelling, indien zij van toepassing zijn op een bepaald geval: „wat hij denkt, dat (in dit geval) slecht is, zal hij niet doen”. Is deze zin echter als een uitspraak omtrent 't karakter van den betrokken persoon op te vatten: „wat hij denkt, dat slecht is, zal hij nooit doen”, dan behoort deze relatieve zin onder de klasse, die een onderstelling van *algemeenen* aard bevat.

288. Het onderscheid tusschen een relatieven zin, die een *bizondere* onderstelling bevat, en een relatieven zin, waarin een onderstelling van *algemeenen* aard ligt opgesloten, is, noch in 't Hollandsch noch in 't Grieksch, uit te drukken met een bepaald gebruik van 't werkwoord of van de pronomina. De hoofdzin geeft, wat den vorm aangaat, al even weinig licht over deze quaestie als de relatieve zin zelve.

Het onderscheid ligt niet in den vorm, maar in de gedachte, in de onderstelling, die in een Onbepaalden relatieven zin steeds ligt opgesloten.

In den zin: „Hij kreeg, wat hij verdiende” in de beteekenis: „Wanneer hij wat verdiende, kreeg hij 't” hebben wij blijkbaar te maken met een onderstelling van *algemeenen* aard. Wordt er echter aan éen, bepaald geval gedacht, dan is de onderstelling van *bizonderen* aard: „Hij kreeg [bij die en die gelegenheid], wat hij verdiende”.

Cf. I. 1. 88. ἐφ' ὃν ἂν ἴδης τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Hier heeft de onderstelling in den relatieven zin en ook de hoofdzin zelve betrekking op een en hetzelfde *bizondere* geval.

Maar in I. 8. 22. καὶ ὁ ἂν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν ἀπ' αὐτοῦ heeft de onderstelling betrekking op ieder geval van „vragen” en draagt dus blijkbaar een *algemeen* karakter.

Of de onderstelling van *algemeenen* of *bizonderen* aard is, kan meestal uit den gedachtengang in den hoofdzin worden opgemaakt. Vermeldt de hoofdzin iets, wat in een *bizonder* geval waar is, gebiedt de hoofdzin iets, wat op een *bizonder* geval betrekking heeft, dan bevat de relatieve zin een *bizondere* onderstelling. Stelt de hoofdzin

echter een algemeenen regel of beginsel als waar of bevat de hoofdzin een algemeen bevel, dat betrekking heeft op ieder geval van de soort in den bijzin genoemd, dan is de onderstelling in den regel van algemeenen aard. Cf. § 283.

289. Indeeling. De indeeling der Voorwaardelijke Zinnen, in § 234. gegeven, is, daar zij op den aard der onderstelling berust, ook hier bij de Voorwaardelijke of Onbepaalde Relatieve Zinnen van toepassing.

1. Bizondere onderstelling in 't heden of verleden.
2. *Onware onderstelling.
3. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst.
4. *Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst.
5. Algemeene onderstelling in het heden.
6. Algemeene onderstelling in 't verleden.

Slechts vier dezer zes klassen komen in het N. T. onder de onbepaalde relatieve zinnen voor. (De beide ontbrekende zijn gemerkt met een *).

290. (I.) Bizondere onderstelling in 't heden of verleden. In dit geval bevat de relatieve zin eene onderstelling van bizonderen aard, die òf op 't heden, òf op het verleden betrekking heeft.

Het werkwoord in den bijzin is een tegenwoordige of verleden vorm van den Indicativus, terwijl in den hoofdzin iedere werkwoordsvorm gevonden kan worden.

ρ. 2. 12. *δοσι γὰρ ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται καὶ δοσι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμον κριθήσονται*, want zoovelen zonder wet gezondigd hebben, zullen ook zonder wet verloren gaan, en zoovelen onder de wet gezondigd hebben, zullen door de wet geoordeeld worden.

Φ. 4. 8. *τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε*, voorts, broeders, al wat waar, al wat achtbaar, al wat recht, al wat rein, al wat beminnelijk

is, al wat een goeden klank heeft, welke deugd en wat prijzenswaardigs (er zij), weest daarop bedacht. Cf. 2 x. 2. 10.

Opmerking. Voor 't gebruik der negaties (οὐ en μή) in de zinnen dezer klasse, cf. §§ 449, 550.

291. Onware onderstelling. In dit geval bevat de relatieve zin eene onderstelling, die op het heden of 't verleden betrekking heeft, terwijl bekend is, dat die onderstelling niet verwezenlijkt was of is. In den relatieven zin staat dan een verleden tijd van den Indicativus, terwijl de hoofdzin een verleden tijd van den Indic. met ἄν vertoont.

Dit gebruik komt in 't N. T. niet voor.

292. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst. In dit geval bevat de relatieve zin een onderstelling, die op de toekomst betrekking heeft, terwijl tegelijkertijd de bijgedachte aanwezig is, dat de verwezenlijking van 't onderstelde feit of de gebeurtenis in quaestie wel niet uitblijven zal.

In den relatieven zin staat dan de Subjunctivus met ἄν, terwijl de hoofdzin geconstrueerd kan zijn met iederen tijd, die op een toekomstig gebeuren vermag te wijzen.

M. 5. 19. ὅς δ' ἄν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, maar wie ze doet en leert, die zal groot genoemd worden in het koninkrijk der hemelen. Cf. μ. 13. 11; λ. 13. 25; α. 11. 7 etc.

293. In 't Nieuwe Testament komt evenals elders in Postklassieke stukken herhaaldelijk ἐάν voor in plaats van 't ἄν van den Voorw. rel. zin. Cf. M. 7. 12; μ. 3. 28; λ. 9. 57; π. 2. 21. etc. Tusschen de handschriften is op dit punt voortdurend verschil: M. 7. 12. ἄν] B, EG etc.; μ. 3. 28. ἄν] N, AD, ΓII, ἐάν] B, CL, FA; λ. 9. 57. ἄν] N, D, EG etc., ἐάν] B, ACL, KS etc.; π. 2. 21. ὅς ἄν] N, AC, D, P., ὅς ἐάν] B, E, 69, 100 etc.

Men moest hier onderscheid maken tusschen 't karakter der schrijvers. Bij μ . behoort m. i. $\acute{\alpha}\nu$ als minder litterair in den text, $\acute{\alpha}\nu$ daarentegen als product van „zuiverende” recensie in de noten. Bij λ . en in π . bestaat daarentegen in de partijen, waar de schrijver zelf aan 't woord is, eenige waarschijnlijkheid ten gunste van $\acute{\alpha}\nu$ als oorspronkelijke lezing. Waar hij echter „tale Kanaäns” bezigt (cf. § 82.) is m. i. aan $\acute{\alpha}\nu$ beslist de voorkeur te geven.

294. De Subjunctivus met $\acute{\alpha}\nu$ in een relatieven zin blijft ook in de oratio indirecta of in een zinswending, die daarmee gelijk staat, in den regel behouden, zelfs wanneer een verleden tijd voorafgaat.

Cf. M. 14. 7; a. 12. 4 (cf. § 244.). Met 't oog op π . 25. 16. cf. §§ 319., 330., Opm. 1.

295. Behalve den Subjunctivus-zin met $\acute{\alpha}\nu$ (§ 292), die zoowel in de klassieke taal als bij postklassieke schrijvers de meest gebruikelijke wijze van uitdrukken is, komen nog eenige andere constructies voor, waarin een Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst vervat kan zijn.

296. (a.) De Subjunctivus zonder $\acute{\alpha}\nu$. In de klassieke taal komt deze constructie slechts hoogst zelden voor en dan in twijfelachtige gevallen. Ook in 't Nieuwe Testament ontmoet men haar zelden.

M. 10. 33. indien we met de meeste codices (volgens WESTOORT en HORT, WEYMOUTH, TREGELLES) lezen: $\delta\omicron\upsilon\tau\iota\varsigma\ \delta\acute{\epsilon}\ \acute{\alpha}\rho\eta\sigma\eta\tau\alpha\iota\ \dots\ \acute{\alpha}\rho\eta\sigma\omicron\mu\alpha\iota\ \kappa\acute{\alpha}\tau\omega\delta$. (TISCHENDORF, BALJON en NESTLE volgen de lezing van B, L, 300 δ' av.)

† 2. 10. $\delta\omicron\upsilon\tau\iota\varsigma\ \gamma\acute{\alpha}\rho\ \delta\lambda\omicron\nu\ \tau\acute{\omicron}\nu\ \nu\acute{\omicron}\mu\omicron\nu\ \tau\eta\rho\acute{\eta}\sigma\eta$] \aleph B, C Theophyl. oecom.; servaverit ff, vg. (Hier.). Hiernaast staat echter de lezing $\tau\eta\rho\acute{\eta}\sigma\eta\iota$] L, KP, catenae, ... $\pi\lambda\eta\rho\acute{\omega}\sigma\eta\iota$] A, 63, 69. De Subjunctief wordt echter gesteund door 't tweede lid van den zin $\pi\alpha\iota\acute{\omicron}\sigma\eta$] \aleph B, AC etc. tegenover $\pi\alpha\iota\acute{\omicron}\sigma\eta\iota$] L, KP, cat. De textcritiek van deze verzen is met 't oog op deze variaties, zooals men reeds in BALJON'S Novum

Testamentum zien kan, vrij ingewikkeld. Waarschijnlijk zal de criticus ten slotte slechts een *keuze* kunnen doen, daar 't volstrekt niet zeker is, dat $\aleph B$, (A)C met *-ση* iets anders bedoelden dan L, KP met de orthographie *-σει*.

297. (b.) De Indicativus Futuri met of zonder *ἄν*.

M. 5. 41. *δοτις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἔν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο*, wie u dwingen zal tot heeredienst voor één mijl, ga twee mijl met hem mee. Cf. M. 10. 32 (cf. 33.); 18. 4 (cf. 5.); 23. 12; μ . 8. 35; λ . 12. 8. 10; 17. 31; π . 7. 7; α . 4. 9. etc.

298. (c.) De Indicativus Praesens met of zonder *ἄν*.

μ . 11. 25. *ὅταν στήκατε προσευχόμενοι, ἀφίετε*, wanneer gij staat te bidden, vergeeft.

Cf. M. 5. 39; λ . 12. 34; I. 12. 26; 14. 3, etc.

299. Evenmin als in 't Hollandsch is er in 't Grieksch eenig onderscheid in den vorm op te merken tusschen een relatieven zin, die een bijzondere onderstelling bevat en een anderen, waarin een algemeene onderstelling ligt opgesloten, wanneer beide op de toekomst betrekking hebben.

Het verschil ligt, evenals is opgemerkt bij de bijzondere en de algemeene onderstellingen in 't heden of verleden, niet in den vorm, maar in de gedachte. Cf. §§ 287., 288.

In M. 26. 48. *ὃν ἄν φιλήσω, αὐτός ἐστιν* is de onderstelling „bizarde”: zij heeft betrekking op één, bepaalde gebeurtenis. Cf. 1 κ . 16. 13.

In λ . 9. 4. echter *καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθῃτε, ἐκεῖ μένετε καὶ ἐκείθεν ἐξέλθεσθε* is de onderstelling „algemeen”: op ieder geval van deze reeks mogelijkheden heeft zij betrekking.

Een groot gedeelte van de Relatieve zinnen, die op de toekomst betrekking hebben (in 't N. T.) bevat onderstellingen van deze laatste soort. Cf. M. 5. 19; 10. 14; 16. 25; μ . 11. 23; λ . 8. 18, etc.

In vele dezer gevallen blijft echter de mogelijkheid bestaan, dat de schrijver zich één, bepaald geval voor den geest heeft geroepen en dat beschouwt als een specimen eener reeks soortgelijke mogelijkheden.

300. (IV.) Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst.

In dit geval bevat de relatieve zin een onderstelling, die op de toekomst betrekking heeft, terwijl de bijgedachte aanwezig is, dat 't niet bijzonder waarschijnlijk is te achten, dat het onderstelde geval zich werkelijk zou voordoen. De bijzin vertoont den Optativus zonder *ἄν*, de hoofdzin den Optativus met *ἄν*.

In 't N. T. wordt hiervan geen voorbeeld aangetroffen.

301. (V.) Algemeene onderstelling in 't heden. De relatieve zin heeft in deze klasse betrekking op een reeks mogelijkheden, waarvan er een zich in 't heden vertoonen kan, terwijl de hoofdzin daarnaast verzekert, wat er pleegt te geschieden als een dergelijk geval in de werkelijkheid optreedt.

De relatieve zin heeft den Subjunctivus met *ἄν*, de hoofdzin den Indicativus Praesens.

1 κ. 11. 26. *δοσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρι οὗ ἔλθῃ*, want zoo dikwijls gij dit brood eet en den drinkbeker drinkt, verkondigt (dan) den dood des Heeren totdat Hij komt. Cf. M. 15. 2; μ. 10. 11; α. 9. 5. (*ἐάν* cf. § 293).

302. De Indicativus Praesens komt meermalen voor in Voorwaardelijke relatieve zinnen welke oogenschijnlijk een algemeene onderstelling in 't heden bevatten. In de meeste gevallen van dezen aard moet echter gerekend worden met de mogelijkheid, dat de schrijver zich éen, bepaald geval uit 't heden of in de toekomst voor den geest geroepen heeft als specimen van een reeks van dergelijke mogelijkheden. Cf. §§ 290., 298.

Het is in vele gevallen vrijwel ondoenlijk te beslissen of de onderstelling in algemeen en of in bijzonderen zin was bedoeld.

In allen gevalle is echter 't verschil in beteekenis slechts zeer gering.

λ. 14. 27. *ὅσους οὐ βασιτάζει τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἔρχεται δπίσω μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής*, wie zijn kruis niet opneemt en mij volgt, kan mijn discipel niet wezen. Cf. M. 10. 38; 13. 12 (cf. λ. 8. 18); λ. 7. 47; I. 3. 8; ρ. 6. 16; 9. 18; 1 κ. 15. 36, 37; ε. 12. 6.

303. Omtrent de verwantschap tusschen de IIIe en Ve klasse der Voorwaardelijke relatieve zinnen vergelijkte men § 252. Hetgeen daar is uitgesproken met betrekking tot de gewone Voorwaardelijke zinnen, geldt evenzeer voor die relatieve zinnen, waarin een voorwaarde ligt opgesloten. Cf. μ. 3. 28, 29; λ. 9. 24; 9. 48; 1. ι. 3. 22.

304. (VI.) **Algemeene onderstelling in het verleden.** In dit geval heeft de relatieve zin betrekking op een zekere handeling of reeks van handelingen, waaraan de hoofdzin toevoegt wat er placht te geschieden, telkens wanneer een dergelijk geval in werkelijkheid optrad.

In de klassieke taal heeft de relatieve zin onder deze omstandigheden den Optativus met *ἄν*, de hoofdzin echter den Indicativus Imperfecti.

In de postklassieke taal van 't N. T. is de Optativus in dit gebruik verdrongen door het Imperfectum of den Ind. Aoristi met *ἄν*.

μ. 3. 11. *καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρα, δταν αὐτὸν ἐθεώρουν προσέπιπτον αὐτῷ καὶ ἔκραζον*, en wanneer de onreine geesten hem zagen, plachten zij voor hem neer te vallen en te roepen.

Cf. μ. 6. 56; 11. 19; π. 2. 45; 4. 35; 1 κ. 12. 2.

305. Er komen enkele gevallen voor van relatieve zinnen, die het uiterlijk hebben van een onbepaalde gedachte, terwijl de schrijver met deze rhetorische wending een bepaald feit op 't oog heeft.

μ. 2. 20. *ἔλεύσονται ἡμέραι διὰν ἀπαρθῆῃ ἀπ' αὐτῶν ὁ θυμῆος,* er zullen dagen komen, wanneer de bruigom van hen zal zijn weggenomen. Cf. λ. 5. 35; 13. 28; α. 8. 1.

III. RELATIEVE ZINNEN VAN BEDOELING.

306. Eigenlijke doelaanwijzend relatieve zinnen. Relatieve zinnen, die doelaanwijzend gebezigd zijn, hebben, zoowel in de klassieke taal als in 't N. T. den Indicativus Futuri.

M. 21. 41. *τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσειται ἄλλοις γεωργοῖς, οἷτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρπούς,* den wijngaard zal hij aan andere pachters geven, die hem de vruchten zullen opbrengen. Cf π. 6. 3.

307. Epexegetische relatieve zinnen, die te kennen geven waarvoor een persoon of zaak geschikt is et similia, hebben in de klassieke taal zoowel als in 't N. T. den Subjunctivus of den Ind. Futuri.

ε. 8. 3. *ὄθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὁ προσενέγκη,* waarom het noodzakelijk was, dat ook deze iets had om te offeren. Cf. μ, 14. 14; λ. 7. 4 (bij ἄξιος); 11. 6; 22. 11.

308. Deze epexegetische relatieve zinnen zijn van de eigenlijke doelaanwijzende relatieve zinnen hierin onderscheiden, dat zij niet de bedoeling te kennen geven, waarmede de handeling van 't hoofdwerkwoord werd verricht, maar slechts een bijkomstige nadere bepaling daarvan geven.

Men vergelijkte de bijzinnen met ἵνα (§§ 210—212.) en 't gebruik van een Infinitivus (§ 361.) in dergelijke omstandigheden.

De Subjunctivus in deze constructies is waarschijnlijk oorspronkelijk wel een Subjunctivus van overweging (§ 170.).

In μ. 14. 14. *ποῦ ἔστιν τὸ κατάλυμά μου ὅπου τὸ πάσα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω* is de relatieve zin ὅπου . . . φάγω een afhankelijke constructie voor de overweging: ποῦ . . . φάγω. Cf. λ. 7. 4; π. 21. 16.

Dergelijke zinswendingen met een vraagwoord, cf. § 332.

309. In de klassieke taal komt in dergelijke relatieve zinnen de Optativus somtijds voor, wanneer een verleden tijd van 't verbum voorafging. Dit gebruik van den Optatief wordt binnen het N. T. echter niet aangetroffen.

IV. RELATIEVE ZINNEN, INGELEID MET DE WOORDEN: TOTDAT,
TERWIJL OF VOORDAT.

310. Ἔως is een relatief zinsdeel, dat een handeling inleidt als de grens, waartoe een andere handeling in 't tijdsverloop zich uitstrekt.

Hierbij is tweeeërlei op te merken :

(a.) 't begin der tweede handeling is het einde van die van 't hoofdwerkwoord.

(b.) 't einde der tweede handeling is tevens het einde van de handeling van 't hoofdwerkwoord.

In 't eerste geval heeft ἔως de beteekenis: totdat, in 't tweede geval beduidt het: terwijl, zoolang als.

311. Zinnen met ἔως, op de toekomst betrekking hebbende. Wanneer een bijzin, met ἔως ingeleid, betrekking heeft op een toekomstige handeling of gebeurtenis, en afhangt van een hoofdwerkwoord, dat in de toekomst reikt, dan gebruiken zoowel de klassieken als de schrijvers van 't N. T. den Subjunctivus met ἄν.

μ. 6. 10. ἐκεῖ μένετε ἕως ἄν ἐξέλθῃτε ἐκεῖθεν, blijft daar, totdat ge vandaar vertrekt. Cf. M. 5. 18; 12. 20; λ. 9. 27. 1 κ. 4. 5.

312 De constructie ἕως + Subj., zonder ἄν, die in 't Attisch somtijds bij de tragici voorkomt, wanneer er een verbum voorafgaat dat op 't heden of de toekomst betrekking heeft, komt in 't N. T. herhaaldelijk voor.

λ. 15. 4. καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς ἕως εὗρη αὐτό, en hij gaat uit op 't verloren (schaap) totdat hij 't vindt. Cf. M. 10. 23; λ. 12. 59; 22. 34, etc.

313. Zinnen met *ἕως*, betrekking hebbende op 't geen in 't verleden een toekomstige mogelijkheid was. Wanneer de bijzin, met *ἕως* ingeleid, afhangt van een verleden tijd van 't hoofdwerkwoord en betrekking heeft op iets, dat toen ter tijde een toekomstige mogelijkheid was, dan krijgt in de klassieke taal zulk een bijzin den Optativus met *ἄν*. In 't N. T. wordt in dit geval de Subjunctivus zonder *ἄν* gebezigd.

M. 18. 30. *ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἕως ἀποδοῦν τὸ ὀφειλόμενον*, hij wierp hem in de gevangenis totdat hij 't verschuldigde zou betalen.

314. De Subjunctivus na *ἕως* is, in 't N. T., altijd een Subj. Aoristi, daar de handeling eenvoudig als een feit zonder meer wordt genoemd en omdat *ἕως* in de beteekenis totdat hiertoe ook reeds aanleiding geeft.

μ. 14. 82. *καθίστατε ὧδε ἕως προσεύξομαι* (D, HXT.) is met VISSERING². tegen St. V.; V. d. P.; Sn. V. te vertalen: terwijl ik ga bidden, of met de lezing *προσεύξομαι*: terwijl ik bid. Cf. M. 26. 36. (§§ 316., 317.)

315. Zinnen met *ἕως*, (toldat), betrekking hebbende op een verleden feit. Wanneer *ἕως* de beteekenis totdat heeft en de bijzin, die met *ἕως* wordt ingeleid, betrekking heeft op een werkelijk feit in 't verleden, staat het werkwoord van den relatieven zin in den Indicativus van een verleden tijd, evenals in een gewonen relatieven zin zonder *ἕως*.

M. 2. 9. *ὁ ἀσπίρ . . . προῆγεν αὐτοῦς, ἕως ἔλθων ἐστάθη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον*, de ster . . . ging hen voor totdat hij gekomen boven de plaats, waar 't kindeke was, bleef staan.

316. Zinnen met *ἕως* (terwijl) betrekking hebbende op een gelijktijdige gebeurtenis. Een bijzin met *ἕως* in de beteekenis terwijl, betrekking hebbende op een handeling, die

gelijktijdig is met het hoofdwerkwoord, wordt geconstrueerd als een gewone relatieve zin zonder *εως*. Cf. § 282.

I. 9. 4. *ἡμᾶς δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με ἕως ἡμέρας ἑστίν*, wij moeten de werken van onzen Zender werken, zoolang het dag is.

317. In het N. T. wordt *εως* soms gevolgd door *οὐ* of *ὅτου*. In deze gevallen is *εως* een praepositie c. gen., maar feitelijk heeft *εως οὐ* of *εως ὅτου* de kracht van een samengestelde uitdrukking, die 't zelfde beteekent als *εως* zonder meer. De constructie van 't verbum na deze samengestelde conjunctie is dezelfde als na *εως* alleen. Een uitzondering is echter 't feit, dat *ἄν* nimmer voorkomt na *εως οὐ* of *εως ὅτου*. Cf. M. 5. 25; 13. 33; I. 9. 18; π. 23. 12.

318. Zinnen met *ἄχρι*, *ἄχρι οὐ*, *ἄχρι ἧς ἡμέρας*, *μέχρι* en *μέχρις οὐ* hebben over 't geheel dezelfde constructie en beteekenis als die met *εως*, *εως οὐ* en *εως ὅτου*.

μ. 13. 30. *οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη μέχρις οὐ ταῦτα πάντα γένηται*.

π. 7. 18. *ἠὔξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ ἄχρι οὐ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος ἐπ' Αἴγυπτον*.

Cf. λ. 17. 27; π. 27. 33; α. 7. 3; 15. 8; 20. 3.

Opmerking. WESTOOTT-HORT en NESTLE³ geven in γ. 3. 19 de lezing van: B, 17. 71, Clem. Alex, Euseb. contra Marcellum: *ἄχρις ἂν*. TISCHENDORF, BALJON, TREGELLES, WEYMOUTH en WESTOOTT-HORT in margine lezen *ἄχρις οὐ*.

De eerste lezing is een *ἄπαξ εἰρημένον*. Toch is zij niet als zoodanig te verwerpen, daar ook buiten 't N. T. dit gebruik voorkomt:

F. 185. (./IV.) 5/7. *ἵνα μὴ δόξῃ μοι σφραιώτας ἀποστῆλαι (lege: -στῆλαι) ἐπὶ σοὶ (lege: σὲ) καὶ συνκλισθῆς (lege: συγκλεισθῆς) ἄχρις ἂν πληρώσης*, opdat ik niet besluite soldaten op je af te sturen om je op te sluiten totdat je betaalt. (Brief van Agathos aan [zijn?] vader Naph). Cf. Xen. An. 2. 3. 2; Luc. Tim. 23; Plut. Dem. 36, etc.

319. Zinnen met $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ + tempus finitum hebben denzelfden bouw als die met $\xi\omega\varsigma$.

In 't N. T. komen echter slechts twee gevallen van $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ + verb. fin. voor: λ . 2. 26; π . 25. 16. In beide gevallen staat de zin met $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ in oratio indirecta en wijst op iets, wat van 't oorspronkelijk standpunt nog in de toekomst lag. In λ . 2. 26. is de Subj. + $\acute{\alpha}\nu$ uit de directe rede overgenomen, in π . 25. 16. staat de Opt. + $\acute{\alpha}\nu$ voor een Subj. (+ $\acute{\alpha}\nu$) in de directe rede. Cf. §§ 327—330.

Opmerking. 1. 't Gebruik van een tempus finitum in deze gevallen is in overeenstemming met 't klassieke taaleigen. $\Pi\rho\acute{\iota}\nu$ + temp. fin. is beter Attisch dan $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ c. inf.

Opmerking. 2. In π . 25. 16. komt $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ + η voor en op λ 2. 26. is $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ η $\acute{\alpha}\nu$ de lezing van \aleph LRX, 33. 36. (\aleph^* heeft $\xi\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\nu$). In 't Attisch komt slechts $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ zonder meer in verbinding met tempora finita voor. Doch in de Papyri is $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ η wel bekend, b.v.:

F. 124. l. 8. (2e eeuw. p. Chr.) $\pi\acute{\alpha}\lambda\sigma\iota\nu$ $\epsilon\pi\iota\rho\acute{\alpha}\theta\eta\nu$ $\sigma\omicron\iota$ $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\iota\nu$ $\pi\rho\acute{\iota}\nu$ η $\kappa\iota$ $\pi\rho\rho\acute{\alpha}\iota\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\omicron\nu$ $\acute{\epsilon}\nu\chi\iota\rho\eta\acute{\sigma}\omega$ $\pi\omicron\iota\epsilon\acute{\iota}\nu$, ik heb 't maar weer eens ondernomen u te schrijven, voordat ik tot verdere stappen over zal gaan.

HOOFDSTUK XVIII.

'T GEBRUIK DER WIJZEN IN DE ORATIO INDIRECTA.

320. Wanneer woorden, tot een gedachte vereenigd, 't zij uitgesproken of niet, naderhand aangehaald worden, kan dit direct of indirect geschieden.

Direct citeeren is 't weergeven van de oorspronkelijke gedachte in de oorspronkelijke woorden, zonder haar op te nemen in den bouw van den zin, dien men zelf vormt.

Indirect citeeren is 't weergeven der oorspronkelijke gedachte in de oorspronkelijke woorden, waarbij de gedachte echter als een ondergeschikt deel in 't eigen zinsverband wordt

ingeschakeld. Hierbij ondergaat de oorspronkelijke bouw van 't citaat eenige onontkomelijke wijzigingen.

Oorspronkelijk: Ik zal komen.

Directe aanhaling: Hij zei: „Ik zal komen”.

Indirecte aanhaling: Hij zeide, dat hij komen zou.

Opmerking. Dit onderscheid tusschen oratio directa en indirecta is niet een verschil in nauwkeurigheid bij 't aanhalen van een anders gedachten. Ook directe aanhaling kan minder nauwkeurig zijn. Stel dat iemand zegt: „Er zijn goede redenen om aldus op te treden”. A. haalt dit gezegde aan: „Hij zei: „Ik heb goede redenen om aldus op te treden.” Toch is 't indirecte citaat van B.: „Hij zeide, dat er goede redenen zijn om aldus op te treden”, vrij wat nauwkeuriger.

321. Directe aanhaling heeft uitteraard geen bijzondere bespreking noodig, daar de oorspronkelijke gedachte gewoonlijk zonder wijziging in bouw wordt overgenomen.

322. Indirecte aanhaling echter veroorzaakt een noodzakelijke wijziging in den oorspronkelijken zinsbouw van 't citaat. Die wijziging is in 't Grieksch niet volkomen parallel aan 't geen het Hollandsch in een dergelijk geval doet.

De vraag is dus: Welke verandering ondergaat de oorspronkelijke zinsbouw van een citaat, wanneer dit als een indirecte aanhaling wordt ingeschakeld in een ander zinsverband?

Bij de behandeling van de problemen, die de indirecte rede medebrenkt, is dus 't noodzakelijk uitgangspunt: de oorspronkelijke vorm van 't citaat.

Voor hem, die zich voor 't Grieksche taaleigen niet als historicus, maar als exegeet van een bepaalden cyclus geschriften interesseert, zal 't voor de hand liggen ook 't eigen taalgebruik in dit opzicht te onderzoeken, opdat de vertaling de gedachten niet in een ander dan 't oorspronkelijk spoor zal leiden.

323. In den regel worden onder den titel „*oratio indirecta*” slechts *indirecte stellingen* en *indirecte vragen* saamgevat.

Men zou dezen term echter ook kunnen bezigen in gevallen, waar een gebod, een belofte of een wensch indirect geciteerd is. Toch sluit men deze gevallen gewoonlijk uit, omdat het vrijwel onmogelijk is een grenslijn te trekken tusschen dit gebruik en eenige dergelijke wendingen, waarin geen sprake kan zijn van een „indirect aanhalen” van een gedachte uit een ander verband.

De Infinitivus na een werkwoord van bevelen zou, b.v., kunnen worden opgevat als een Imperatief der directe rede.

De Infinitivus na een werkwoord van wenschen zou misschien nog kunnen doorgaan als equivalent van een Optatief in oratione recta.

De Infinitivus na verba van beoogen, nastreven etc., hoewel op zichzelf van de voorafgaande gevallen niet verschillende in taak of wezen, kan bij geen mogelijkheid worden gedacht als vertegenwoordiger van eenige „directe” uitdrukking.

324. Betreffende bevelen in oratio indirecta, cf. § 201. De Infinitivus na verba van beloven, cf. § 380.

325. Een stelling, indirect aangehaald, kan in 't Grieksch op drieërlei wijze in 't zinsverband worden opgenomen:

(a.) Een zin met *ὅτι* of *ὡς*. 'Ως komt in 't N. T. niet in dit gebruik voor.

(b.) Een Infinitivus met al of niet uitgedrukt onderwerp. Cf. § 379.

(c.) Een Participium zich schikkende naar 't voorwerp van een verbum sentiendi, declarandi etc. Cf. § 440.

326. Indirecte vragen worden ingeleid met *εἰ* of eenig ander vraagwoord; het verbum staat in tempore finito.

327. Oratio obliqua in de klassieken. In hoofdzaak laat 't klassiek gebruik der oratio indirecta zich als volgt samenvatten:

(a.) Wijst 't hoofdwerkwoord, waarvan 't citaat afhankelijk is gemaakt, op 't heden of op de toekomst, dan blijven de wijzen en tijden der oratio recta ook in de obliqua behouden.

(b.) Wijst 't hoofdwerkwoord, waarvan 't citaat afhankelijk is gemaakt, op 't verleden dan kan

1. of de wijs en de tijd der recta behouden blijven, of

2. de tijd alleen dezelfde blijven, terwijl de Indicativus of Subjunctivus der recta overgaat in een Optativus in de obliqua.

328. Deze regel gaat door voor alle indirecte aanhalingen, waarin een verbum finitum voorkomt en omvat zoowel enkelvoudige zinnen als samengestelde hoofd- en bijzinnen.

Er zijn voor de klassieke taal nog enkele gevallen te noemen, waarin regelmatig de Ind. van de recta behouden blijft. Nadere bespreking is hier echter overbodig, daar 't bovenstaande voldoende is om zich te oriënteren met 't oog op 't gebruik, zooals dit in 't N. T. wordt aangetroffen.

329. De oratio obliqua in 't N. T. In indirecte stellingen, na *ετι*, en indirecte vragen wijkt 't later gebruik in 't N. T. slechts weinig af van 't geen bij de klassieken wordt gevonden.

De afwijking bestaat hoofdzakelijk in 't aantal malen, dat de verschillende constructies voorkomen: de getallen, die de onderlinge verhouding in dit opzicht aanwijzen, zijn veranderd. Cf. § 330., sq.

I. 11. 27. *ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ*, ik heb geloofd, dat gij de Christus zijt, de Zoon van God.

γ. 2. 14. εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν, ik zag, dat zij niet recht gingen.

Μ. 20. 10. ἐλθόντες οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν ὅτι πλεῖον λήμνονται, toen de eersten kwamen meenden zij, dat zij meer zouden krijgen.

μ. 9. 6. οὐ γὰρ ᾔδει τί ἀποκριθῆ, want hij wist niet wat hij antwoordeu zou.

λ. 8. 9. ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τίς αὐτῆ εἴη ἢ παραβολή, en zijn leerlingen vroegen hem wat deze gelijkenis was.

λ. 24. 23. ἦλθον λέγουσαι καὶ ὄπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν, kwamen zij zeggen, dat ze ook een gezicht van engelen hadden gezien die zeiden, dat Hij leefde.

Hier hebben we een tweevoudig citeeren: 1. de engelen zeggen ζῆ, 2. de vrouwen vertellen: ἑωράκαμεν ὄπτασίαν ἀγγέλων, οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν (eerste oratio obliqua). 3. de evangelist schrijft: ἦλθον λέγουσαι . . . ὄπτασίαν . . . ἑωρακέναι, οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. (tweede or. obl.) 't Eigenaardige van 't geval is, dat de eerste oratio recta weergegeven is met acc. c. inf., terwijl de evangelist in diezelfde lijn doorgaande met een Infinitief-constructie, er niet toe overgaan kan het οἱ λέγουσιν te assimileeren.

π. 5. 24. διεπόρουν περὶ αὐτῶν τί ἂν γένοιτο τοῦτο, waren zij in verlegenheid omtrent hen, waarop het uitloopen zou.

Afgezien van ἂν zou men vermoeden, dat de oratio recta een vraag van moeten geweest was met den Subj. van overweging of den Ind. Futuri. Daar 't echter niet aan te toonen is, dat een Optativus, die zijn ontstaan dankt aan 't omzetten van een citaat in de oratio obliqua, voorzien zou worden van 't partikeltje ἂν, moet men wel onderstellen, dat hier in de obliqua vrijwel direct geciteerd is en dat de oorspronkelijke constructie een Optativus van mogelijkheid was met weggelaten voorzin (cf. §§ 179., 260.) Cf. λ. 6. 11; 15. 26; π. 10. 17.

330. De Optativus in indirecte rede komt in 't latere taal-eigen van 't N. T. veel minder voor, dan bij de klassieken.

Alleen in Lucas' geschriften (λ, π) treffen we hem aan en dan nog bijna uitsluitend in indirecte vragen.

Opmerking. π. 25. 16. πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγοροῦς is 't eenige voorbeeld van een Optativus in een stellenden zin. De schrijver laat hier echter een Romeinschen landvoogd, een man van hoogen stand 't woord voeren en zorgt hier voor de ἴδιος (de harmonie van vorm en inhoud) evenals waar hij elders „Tale Kanaäns” bezigt.

In de oratio recta van dit zinnetje zou ἔχῃ (+ ἄν) gestaan hebben. De weglating van ἄν in de obliqua is zuiver klassiek.

331. Stellende zinnen worden in 't N. T. gewoonlijk direct aangehaald, 't zij met of zonder *ὅτι*. De indirecte citaten zijn ver in de minderheid. *Ὅτι* voor een citaat is dus in vele gevallen slechts gelijk aan onze dubbele punt, die eveneens meermalen dient ter inleiding van een directe aanhaling. 't Gebruik van *ὅτι* geeft dus geen grond tot eenig vermoeden ten gunste zelfs van een indirect citaat.

λ. 7. 48. εἶπεν δὲ αὐτῇ· ἀφεῶνται σοι αἱ ἁμαρτίαι, Hij echter zeide tot haar: Uw zonden zijn u vergeven.

I. 9. 9. ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι ἐγὼ εἰμι, Hij zeide: Ik ben 't.

Opmerking 1. *Ὅτι* komt zelfs voor een directe vraag somtijds voor: μ. 4. 21. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι· μήτι ἐρχεται ὁ λόγος κ.τ.λ.

Opmerking 2. *Ἀφεῶνται* in I. 9. 9. Cf. λ. 5. 20; 28. 7. 47. 48; I. 20. 23; 1 τ. 2. 12 etc. De gewone accentuatie is *ἀφέωμαι*, wat dan een crux grammaticorum is: immers, hoe is dit met *ἀφήμι* in verband te brengen!

Dr. A. N. JANNARIS schijnt mij in zijn *Historical Greek Grammar* (London. 1897) §§ 152, 960, op 't juiste spoor te zijn. Hij verklaart op goede gronden, vormen als *ἀφεῶμαι* als een menging van twee verba.

In de tweede eeuw voor Christus wordt 't merkbaar, dat het gebruik van *ἀφήμι* afneemt, terwijl 't eenvoudigere *ἔω* toeneemt. Een tweede verschijnsel is dat *ἀφήμι* vereenvoudigd wordt tot *ἀφίω*. Een derde gegeven is 't optreden van een vorm (*ἀφεάω*) *ἀφεῶ*, die als compositum van *ἔω* is te beschouwen met een onregelmatig praefix

ἀφ- voor *ἀξ-* (ontleend aan *ἀφ-ἴημι*), of als een vervorming van *ἀφίω* → *ἀφιῶ* → *ἀφεῶ*, dit laatste onder den invloed van 't toenemend gebruik van *ἔῶ*.

In aanmerking nemende, dat *ἀφεῶμαι* als Perfectum in de postklassieke taal nadert tot de beteekenis van *ἀφῶμαι* als Aoristus, zijn deze vormen zeker niet uit den tekst te bannen. Voor citaten cf. JANNARIS, op. cit., ll. cc.

332. Indirecte vragen van moeten komen soms na *ἔχω* en dergelijke verba voor, die niet van nature een vraagzin als object kunnen hebben.

In deze gevallen dient de vraagzin als een relatieve zin met antecedent, maar de vorm van een vraag van moeten (vraag van overweging § 171) is nog kenbaar.

μ. 6. 36. *ἵνα . . . ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς τί φάγωσιν*, opdat ze voor zich iets kunnen koopen om te eten.

λ. 9. 58. *ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίην*, maar de Zoon des menschen heeft niet waar hij zijn hoofd zou nederleggen.

Cf. M. 8. 20; μ. 8. 1. 2; λ. 12. 17.

333. Deze uiteenzettingen omtrent de indirecte rede (oratio obliqua, indirecta) hebben betrekking op alle ondergeschikte zinnen, die „indirect” de gedachten van een ander dan de spreker zelf meedeelen, ook wanneer de constructie niet strikt „indirect”, d. w. z. ingeschakeld in 't nieuwe zinsverband is. Cf. § 238.

334. Zoowel bij de klassieken als in 't Nieuwe Testament komt na een verleden tijd enkele malen in de indirecte rede een Imperfectum voor als vertegenwoordiger van een Praesens in de oratio recta, of een Plusquamperfectum, dat denzelfden dienst doet voor een Perfectum in den oorspronkelijken zin.

Dit gebruik — in 't Grieksch een uitzondering — is in 't Hollandsch regel.

I. 2. 25. αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, want Hij wist zelf, wat er in den mensch was.

Cf. π. 19. 32.

335. In de klassieke taal komt *δοτις*, etc. voor als inleiding op een indirecte vraag. Dit gebruik komt in 't N. T. niet voor, maar wel zijn er enkele plaatsen waar *δοτις* etc. een directe vraag inleidt, althans naar 't gevoelen van velen. Cf. μ. 2. 16; 9. 11; 9. 28.

Opmerking. BLASS. Gramm. des neutestl. Gr.' 1902. p. 179. Ganz ungläubhaft ist die Verwendung von *δοτις* oder gar von *δς* in direkter Frage, ausser dass *δς*, *τί*, abkürzend für *τί δς*, *τί*: „warum“ gesagt zu sein scheint.

336. Evenals bij de klassieken komt een relativum zonder meer een enkele maal als inleiding op een indirecte vraag voor.

λ. 8. 47. *ὅτι ἦν αἰτίαν ἤψατο αὐτοῦ ἀπήγγειλεν*, zij gaf te kennen om welke reden zij hem had aangeraakt.

Cf. μ. 5. 19. 20; π. 14. 27; 15. 14.

337. **Oratio obliqua in 't Hollandsch en in 't Grieksch.** Uit hetgeen in 't voorgaande is gezegd, blijkt, dat de „tijd” van een Grieksch verbum in oratione obliqua niet dezelfde betrekking tusschen 't verrichten eener handeling en 't noemen ervan, aangeeft als 't geval zou zijn, wanneer dezelfde „tijd” en dezelfde „wijs” van 't zelfde werkwoord in een hoofdzin voorkwam. Juister gesproken, zou men 't aldus kunnen uitdrukken: er is tusschen de oratio obliqua en de recta een verschil in standpunt van waaruit de handeling in 't oog wordt gevat.

In een hoofdzin wordt de handeling beschouwd vanuit 't standpunt van den spreker. In de oratio obliqua echter wordt de handeling uit een ander punt gezien n.l. zooals hij,

wiens woorden aangehaald worden, de handeling waarnam.

't Gevolg hiervan is dan ook, dat in sommige gevallen in de obliqua een andere „wijs" gebezigd wordt dan men vinden zou, indien de gedachte van het onderwerp van den hoofdzin afkomstig was.

Wanneer men zich dus, als exegeet, voor de taak gesteld ziet een Griekschen zin, die een aanhaling van eens anders gedachten bevat, zuiver in 't Hollandsch weer te geven, zoodat 't gevaar vermeden wordt, dat de lezer andere gevolgtrekkingen gaat maken dan die in de gedachte van den schrijver kunnen hebben gelegen, dan is 't noodzakelijk na te gaan, hoe het met de oratio obliqua in 't Hollandsch gesteld is.

Ook hier zal het 't beste zijn den oorspronkelijken vorm van 't citaat tot uitgangspunt te nemen.

- (1.) Hij heeft een gezicht (2.) *ὄπτασίαν ἐώρακεν*.
gezien.
(3.) Zij zeiden, dat hij een (4.) *ἔλεπον ὅτι ὄπτασίαν ἐώρακεν*.
gezicht gezien had.

Zin 1. en 2. drukken hetzelfde uit en bezigen daartoe beide het Perfectum.

Zin 3. en 4. geven een indirecte aanhaling van 1. en 2. na een verleden tijd van 't hoofdwerkwoord, en drukken dezelfde gedachte uit.

De wijze, waarop 3. en 4. echter 1. en 2. in indirecten vorm weergeven, verschilt. Het Hollandsch bezigt hier 't Plusquamperfectum, terwijl het Grieksch het Perfectum der recta (2.) behoudt.

Er is dus blijkbaar een verschil in beginsel tusschen de Grieksche oratio obliqua en de wijze, waarop onze taal zulk een gedachtenverbinding uitdrukt.

Om 4. te vertalen moeten we volgens de regels der Grieksche oratio obliqua den oorspronkelijken vorm 2. terugvinden, dan

2. vertalen, en eindelijk op de Hollandsche manier van 1 tot de indirecte wijze van uitdrukken: 3. komen, waarbij de vertaling van *εἰπον* tot inleiding dient.

Het is dus wenschelijk de regels der oratio obliqua zoo- wel voor 't Grieksch als voor 't Hollandsch afzonderlijk na te gaan.

338. 't Hollandsch gebruik der oratio obliqua is af te leiden uit de volgende stelselmatig geordende voorbeelden:

- I. *Recta* *Ik denk*.
 Obliqua na den *onv. teg. t.* . . Hij zegt, dat hij denkt.
 " " " " *teg. toek. t.* Hij zal zeggen, dat hij denkt.
 " " " " *verl. " t.* Hij zou zeggen, dat hij (dacht) denkt.
 " " " " *verl. t. . .* Hij zei, dat hij dacht (denkt).
 " " " *voll.. teg. t. . .* Hij heeft gezegd, dat hij dacht (denkt).
 " " " " *teg. toek. t.* Hij zal gezegd hebben, dat hij dacht (denkt).
 " " " " *verl. toek. t.* Hij zou gezegd hebben, dat hij dacht (denkt).
 " " " " *verl. t. . .* Hij had gezegd, dat hij dacht (denkt).
- II. *Recta* *Ik dacht*.
 Obliqua na den *onv. teg. t.* . . Hij zegt, dat hij dacht.
 " " " " *teg. toek. t.* Hij zal zeggen, dat hij dacht.

Obliqua na den <i>onv.</i> verl. toek. t.	Hij zou zeggen, dat hij dacht.
" " " " verl. t. . .	Hij zei, dat hij dacht.
" " " <i>volt.</i> teg. t. . .	Hij heeft gezegd, dat hij dacht.
" " " " teg. toek. t.	Hij zal gezegd hebben, dat hij dacht.
" " " " verl. toek. t.	Hij zou gezegd hebben, dat hij dacht.
" " " " verl. t. . .	Hij had gezegd, dat hij dacht.

III. *Recta* *Ik zal denken.*

Obliqua na den <i>onv.</i> teg. t. . .	Hij zegt, dat hij denken zal.
" " " " teg. toek. t.	Hij zal zeggen, dat hij denken zal.
" " " " verl. toek. t.	Hij zou zeggen, dat hij denken (zou) zal.
" " " " verl. t. . .	Hij zei, dat hij denken zou (zal).
" " " <i>volt.</i> teg. t. . .	Hij heeft gezegd, dat hij denken zou (zal).
" " " " teg. toek. t.	Hij zal gezegd hebben, dat hij denken zou (zal).
" " " " verl. toek. t.	Hij zou gezegd hebben dat hij denken zou (zal).
" " " " verl. t. . .	Hij had gezegd, dat hij denken zou (zal).

IV. <i>Recta</i>	<i>Ik zou denken.</i>
Obliqua na den <i>onv.</i> teg. t. . .	Hij zegt, dat hij denken zou.
" " " " teg. toek. t.	Hij zal zeggen, dat hij denken zou.
" " " " verl. toek. t.	Hij zou zeggen, dat hij denken zou.
" " " " verl. t. . .	Hij zei, dat hij denken zou.
" " " <i>volt.</i> teg. t. . .	Hij heeft gezegd, dat hij denken zou.
" " " " teg. toek. t.	Hij zal gezegd hebben, dat hij denken zou.
" " " " verl. toek. t.	Hij zou gezegd hebben, dat hij denken zou.
" " " " verl. t. . .	Hij had gezegd, dat hij denken zou.

Om het overzicht dezer tabellen niet te belemmeren, moeten V, VI, VII, VIII, die 't taalgebruik zouden doen kennen in de gevallen, waarin een Voltooid tegenwoordige, Voltooid verleden, Voltooid tegenwoordig toekomstende en een Voltooid verleden toekomstende tijd in den *oorspronkelijken zin* (*Recta*) aanwezig was, geheel wegblijven, daar zij slechts parallellen opleveren met wat in I, II, III, IV voor de Onvoltooide tijden op te merken valt.

339. Uit deze voorbeelden zijn voor 't Hollandsch gebruik der oratio obliqua de volgende regels af te leiden :

I. Bevat de recta een verleden tijd, dan blijft deze in de obliqua onveranderd. (Tabel II en IV.)

340. De gevallen, waar de recta een *tegenwoordigen* tijd (Onv. teg. t.: ik denk. Onv. teg. toek. t.: ik zal denken, Volt. teg. t.: ik heb gedacht, Volt. teg. toek. t.: ik zal gedacht hebben) bevat, leveren echter meer verscheidenheid op.

In de eerste plaats komt de eigenlijke indirecte aanhaling, waarbij de vreemde gedachte volkomen in 't zinsverband wordt geassimileerd.

341. II. Bevat de recta een tegenwoordigen tijd, dan blijft deze behouden, als de hoofdzin een onvoltooid tegenwoordigen tijd bevat.

Hij zegt, dat hij denkt = Hij zegt: „ik denk”.

Hij zal zeggen, dat hij denkt = Hij zal zeggen: „ik denk”.

Hij zegt, dat hij denken zal = Hij zegt: „ik zal denken”.

Hij zal zeggen, dat hij denken zal = Hij zal zeggen: „ik zal denken”.

342. III. Bevat de recta een tegenwoordigen tijd,

(Onv. teg.: ik denk. → Onv. verl.: ik dacht., Onv. teg. toek.: ik zal denken. → Onv. verl. toek.: ik zou denken., Volt. teg.: ik heb gedacht. → Volt. verl.: ik had gedacht., Volt. teg. toek.: ik zal gedacht hebben. → Volt. verl. toek.: ik zou gedacht hebben.), dan wordt deze veranderd in den overeenkomstigen verleden vorm wanneer de hoofdzin een onvoltooid verleden tijd bevat. (Cf. regel V.)

Hij zou zeggen, dat hij dacht = Hij zou zeggen: „ik denk”.

Hij zei, dat hij dacht = Hij zei: „ik denk”.

Hij zou zeggen, dat hij denken zou = Hij zou zeggen: „ik zal denken”.

Hij zei, dat hij denken zou = Hij zei: „ik zal denken”.

343. IV. Bevat de *recta* een tegenwoordigen tijd, dan wordt deze veranderd in den overeenkomstigen verleden vorm (zie boven), wanneer de hoofdzin een voltooiden tijd (Volt. teg., Volt. teg. toek., Volt. verl., Volt. verl. toek.) bevat.

Voorbeelden in tabel I en III tweede helft.

344. Naast de eigenlijke indirecte aanhaling, waarbij de vreemde gedachte volkomen in 't nieuwe zinsverband wordt geassimileerd, kent onze taal nog een *half geassimileerde oratio obliqua*.

Bij deze half-indirecte rede, wordt de woordschikking wel indirect, maar de werkwoordsvorm ondergaat geen verandering.

345. V. Bevat de *recta* een tegenwoordigen tijd, dan *kan* deze in de *obliqua* behouden blijven, wanneer de hoofdzin een onvoltooid verleden of een voltooiden tijdsvorm van 't werkwoord bevat. B.v.:

Hij zou zeggen, dat hij denkt. = Hij zou zeggen: „ik denk”.

Hij zei, dat hij denkt. = Hij zei: „ik denk”.

Hij heeft gezegd, dat hij denkt. = Hij heeft gezegd: „ik denk”.

Hij had gezegd, dat hij denkt. = Hij had gezegd: „ik denk”.

Hij zou zeggen, dat hij denken zal. = Hij zou zeggen: „ik zal denken”.

Hij zei, dat hij denken zal. = Hij zei: „ik zal denken”.

Hij heeft gezegd, dat hij denken zal. = Hij heeft gezegd: „ik zal denken”.

Hij had gezegd, dat hij denken zal. = Hij had gezegd: „ik zal denken”. *enz.*

346. Het gebruik dezer half-indirecte aanhaling brengt natuurlijk eenige schakeering van beteekenis mede.

De bewering wordt *meer voor rekening van den eersten spreker* gelaten en als *nog-bestaand* opgevat.

Hij zei, dat hij denkt, sluit in, dat die „hij” ’t gevoelen door hem indertijd medegedeeld, *nog aanhangt*. Nog duidelijker wordt dit bij een verbum als *drinken*, dat beteekenen kan: aan den drank zijn of eenvoudig dorst lesschen.

Hij zei, dat hij dronk is de eenvoudige weergeving van de bewering: „ik drink”, ik lesch mijn dorst.

Hij zei, dat hij drinkt is de half-indirecte vorm van de bewering: „ik drink”, ik ben aan den drank.

Bij verba, die een begrip van duur toelaten, is dus de tegenwoordige tijd in half-indirecte citaten een tegenw. t. van nog-loopende handeling. Bij verba, die van nature niet tot een begrip van duur aanleiding geven, ligt ’t blijvende, dat de half-indirecte rede meebrengt, in de herhaling of in ’t resultaat der handeling. (Doch cf. § 349).

De grootere zekerheid van iets wat gezegd wordt tot heden te duren, wordt weer verminderd door ’t feit, dat de bewering, door ’t lossen zinsverband, meer op rekening van den oorspronkelijken zegsman gesteld wordt. De keuze is hier voor den vertaler vaak moeilijk.

Bij de toekomstige tijden brengt de half-indirecte aanhaling geen gedachte van nog-loopende handeling mee, maar de *zekerheid* van ’t gebeuren komt op den voorgrond, doordat ’t citaat zich meer aan de eigen woorden van den spreker houdt, en dit te meer omdat hier een aanleiding tot assimilatie in vorm is.

Hij zou zeggen, dat hij komen zal is daarom een zooveel stilliger bewering, omdat ’t zoo voor de hand ligt (en regelmatig is) dezelfde gedachte: Hij zou zeggen: „ik zal komen” uit te drukken op zuiver indirecte wijze met: Hij zou zeggen, dat hij komen zou.

347. Het gebruik der zuiver-indirecte aanhaling brengt in sommige gevallen een begrip van *twijfel* mee. Dit vindt

zijn oorsprong in 't feit dat sommige verleden vormen dubitatief worden gebezigd:

Ik dacht	}	= Ik denk (, maar ik vind mijn gedachte niet volkomen zeker).
Ik zou denken		
Ik had gedacht		
Ik zou gedacht hebben		

Een voorbeeld van de gevolgen van 't geen in de laatste paragrafen besproken is, levert λ. 24. 28. ἦλθον λέγουσαι καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν.

St. V. quamen sy ende seyden, dat sy oock een gesichte van Engelen gesien hadden, die seggen, dat hy leeft.

V. d. P. zijn zij gekomen, zeggende: dat zij ook een gezigt van Engelen gezien hebben, welke zeiden, dat hij leeft.

V.² ('59). kwamen en zeiden, dat zij ook eene verschijning van engelen hadden gezien, die zeiden, dat hij leefde.

Sn. V. kwamen zij zeggen, dat zij ook eene verschijning van engelen hadden gezien, die zeiden, dat hij leeft.

Daar λ. hier ter plaatse de oratio obliqua eenigszins gewrongen behandelt en er twee wegen openstaan: of met de St. V. de Praesensconstructie van οἱ λέγουσιν, tegen Hollandsch taalgebruik in, aanhouden, maar dan ook voortzetten bij αὐτὸν ζῆν, of met VISSEBINE² consequent de vertaling, die bij οἱ λέγουσιν juist is, ook op αὐτὸν ζῆν toepassen, daarom is 't, m. i., overbodig met de Sn. V. te schrijven: „hij leeft”. Dit zou, na de vertaling οἱ λέγουσιν = „die zeiden” slechts te verdedigen zijn als er stond οἱ λέγουσιν οὗ ζῆ. Waar de auteur zelve dien nadruk niet legt, is 't wenschelijk de vertaling niet nauwkeuriger te maken dan 't origineel. Vond Lucas zelf 't onnoodig te schrijven οἱ λέγουσιν οὗ ζῆ, omdat zijn lezers bij 't zien der woorden οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν wel niet aan 't twijfelen gingen over de opstanding van den Heiland, dan kan een Hollandsch exegeet zijn lezers daarin toch ook wel vertrouwen. De juiste vertaling is m. i.: kwamen zij zeggen, dat ze ook een gezicht van engelen hadden gezien, die zeiden, dat Hij leefde. Cf. § 329.

348. Wanneer we nu op grond van 't voorafgaande onderzoek 't Hollandsch taalgebruik met 't Grieksche vergelijken, kunnen we eenige regels voor de vertaling der Grieksche oratio obliqua opstellen:

I. Wordt de oratio obliqua ingeleid met een verbum, dat op 't heden of op de toekomst betrekking heeft, dan vertale men de werkwoordsvormen der obliqua, zooals ze er staan.

II. Wordt de oratio obliqua ingeleid met een werkwoordsvorm, die op 't verleden betrekking heeft, dan reconstrueere men eerst de recta door Optativi tot Indicatieven of Subjunctieven te herleiden en brenge de vertaling dezer recta over in de Hollandsche oratio obliqua.

III. Den half-indirecten vorm van aanhaling bezige men alleen daar, waar de schrijver blijkbaren nadruk heeft willen leggen op 't nog voortduren en 't feitelijke der handeling of op 't zoo nauwkeurig mogelijk citeeren van 't gezegde, zonder in directe aanhaling te vervallen.

Opmerking. De laatste regel zou b.v. van toepassing zijn, indien λ. 24. 23. luidde: ἡλθον λέγουσαι καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλωσιν ἐωρακέναι οἱ λέγουσιν ὅτι ζῆ.

349. Er bestaat in 't algemeen tusschen de oratio obliqua in 't Grieksch en in 't Hollandsch een verschil van opvatting.

Het Grieksche taaleigen neemt in de oratio obliqua 't standpunt van den spreker, die de woorden aanhaalt, betreffende den persoon van verba en pronomina over. Enkele malen — na een verleden tijd — wordt de inschakeling der vreemde gedachte aangegeven door een Optativus in plaats van den oorspronkelijken Indicatief of Subjunctivus, maar wat den „tijd” betreft wordt in de indirecte rede geregeld het oorspronkelijk der recta gevolgd, daar de tweede spreker zich verplaatst op 't standpunt van den eersten. Wat voor hèm heden was, wordt als tegenwoordig beschouwd, wat hij in 't verleden stelde, blijft die plaats behouden en ten opzichte van 't toekomstige treedt evenmin eenige verandering in.

In 't Hollandsch echter wordt, zooals in de tabellen van § 338. gemakkelijk na te gaan is, een recta, die voorafgegaan wordt door een onvoltooid verleden of een voltooiden

tijd bovendien nog omgezet in den overeenkomstigen verleden tijd, wanneer n.l. de eerste spreker zelf niet reeds een verleden tijd van 't verbum gebezigd had.

Zegt iemand b.v. met 't Grieksche Futurum: *δφρομαι*, dan is in 't Hollandsch de Onv. teg. toek. t.: ik zal zien de juiste vertaling. In de indirecte rede echter is *ἔλεπεν ὅτι ὀφεται* goed Grieksch, maar 't Hollandsch: hij zeide, dat hij zien zal geeft de bedoeling minder juist weer dan de zuiver-indirecte rede: hij zeide, dat hij zien zou. Zoo ook is *ἡμάρτηκα*: ik heb gezondigd, *ἔλεπεν ὅτι ἡμάρτηκεν* is echter gewoonlijk niet te vertalen met: hij zeide, dat hij gezondigd heeft, daar dan niet alleen 't resultaat der handeling, maar de handeling zelf en ten slotte ook de persoon min of meer in 't heden worden getrokken. Men kan dit nagaan door de onpersoonlijke „hij” te vervangen door een historische figuur.

'Ο Πιλᾶτος ἔλεπεν ὅτι ἡμάρτηκεν: Pilatus zeide, dat hij gezondigd heeft. Een dergelijke zin is onmogelijk. De half-indirecte rede zou ons hier doen onderstellen, dat onze berichtgever zoo even uit Pilatus' mond hoorde: *ἡμάρτηκα*, ik heb gezondigd.

Waar de oratio obliqua ingeleid wordt met een werkwoord, dat op 't heden betrekking heeft, kan er natuurlijk geen sprake zijn van verschillende opvatting. Zoowel in 't Grieksch als in 't Hollandsch valt dan 't standpunt van den eersten spreker samen met dat van hem, die citeert.

Men zou een verschil in standpunt tusschen Hollandsche en Grieksche obliqua verwachten, wanneer er sprake is van de toekomst. Hier echter stelt ook 't Hollandsch zich op 't onderstelde standpunt van den eersten spreker, wiens woorden geciteerd zullen worden.

Ἐώρακα πάντα, ik heb alles gezien.

'Ἐρεῖ ὅτι ἔώρακεν πάντα, hij zal zeggen, dat hij alles gezien heeft.

Ging onze taal hier evenzoo te werk als bij 't verleden, dan zou de vertaling zijn: *hij zal zeggen, dat hij alles gezien zal hebben.

350. Het is minder juist te zeggen, dat de „tijd” der indirecte rede in 't Grieksch aangegeven wordt vanuit 't standpunt van den eersten spreker, in 't Hollandsch echter van 't standpunt van den tweeden, doch wat de citaten met een verleden tijd (onv. verl. en de voltooide tijden) in den hoofdzin betreft, is dit voor de exegetische grammatika een bruikbare definitie.

De historische grammatika zou bij beide talen leeren, dat zij in alle gevallen 't standpunt van den eersten spreker innemen. In 't Hollandsch wordt echter 't verband tusschen dit standpunt en den tijd van den tweeden spreker anders opgevat en uitgedrukt dan in 't Grieksch.

Hoe dit ook zij, de exegeet heeft er minder mee te maken.

DE CONSTRUCTIE MET *καὶ ἐγένετο*.

351. Of de uitdrukking *καὶ ἐγένετο* als een Semitisme, een Hebraeïsme (אָדָּמָה), of als „tale Kanaäns” is op te vatten, heeft men op iedere plaats te onderzoeken. (Cf. § 82.) Voor den textcriticus en voor de historische critiek kunnen de resultaten van zulk een studie wellicht nog verrassend zijn, voor den exegeet is hier voorhands nog weinig mee gemoeid. De uitdrukking *καὶ ἐγένετο*, hoe dan ook ontstaan, bestaat. Zij wordt in den regel gevolgd door een zin, die een tijds-aanduiding bevat, of door een Infinitief, die 't logisch subject zijn bij *ἐγένετο*. De volgende constructies komen er na voor: (a.) *καὶ* + Ind., (b.) Ind., (c.) Infinitivus.

Opmerking. Aan een Semitisme (cf. § 82.) valt waarschijnlijk niet te denken, daar *wajjēhi* wel Hebreewsch is, maar in de gesproken taal, in 't Arameesch geheel onbekend is. Zonderling is 't, dat terwijl Lucas tot zelfs in de tweede helft van π. deze wending 't meest gebruikt, zij echter in Jezus' mond slechts μ. 4. 4; λ. 16. 22;

19. 15. voorkomt. Men vergelijkte G. DALMAN, Die Worte Jesu I. pp. 25 sq. 1898.

352. (a.) *Kaì ἐγένετο* of *ἐγένετο δέ*, met den tijdzin, wordt gevolgd door *καὶ* + Indicativus.

λ. 5. 1. *ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπιχειῖσθαι αὐτῷ καὶ ἀκούειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ αὐτὸς ἦν ἐστὼς παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέτ*, en 't geschiedde, terwijl de schare op hem aandrang om het woord Gods te hooren, dat hij stond bij het meer van Gennézaret.

353. (b.) *Kaì ἐγένετο* of *ἐγένετο δέ* en de tijdzin wordt gevolgd door den Indicativus zonder *καί*.

μ. 1. 9. *Kaì ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας*, en 't geschiedde in deze dagen dat Jezus uit Nazaret in Galilea kwam.

354. (c.) *Kaì ἐγένετο* of *ἐγένετο δέ* en de tijdzin wordt gevolgd door een Infinitief, terwijl 't verhaal voortgaat met den Ind. of Inf.

π. 9. 32. *ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων κατελθεῖν*, en 't geschiedde, dat Petrus, toen hij alom doortrok, kwam. Cf. μ. 2. 23; λ. 6. 12.

DE INFINITIEF.

355. Geschiedenis van den Infinitief. Uit een oorspronkelijk nomen actionis is reeds bij HOMERUS een werkwoordsvorm geworden, die meestal doelaanwijzend of epexegetisch wordt gebezigd. Veelal vrij los staande in 't zinsverband, krijgt deze vertaalsvorm meermalen substantivische beteekenis. Toch vindt men bij de *epische* en *lyrische dichters* dezen substantivischen Infinitivus alleen in den Nominatief met 't lidwoord τό.

Bij de *dramatische* dichters en *Herodotus* komt de gesubstantiveerde Infinitivus vaker voor, meer dan elk ander gebruik, doch meestal slechts in den Accusatief. Sedert *Aeschylus* verschijnen ook Infinitivi met $\tau\omicron\upsilon$ en $\tau\bar{\omega}$ in de litteratuur.

Bij de *Oratores* komt 't substantivisch gebruik tot volle ontplooiing: de Gen. en Dat. zijn even gewoon als Nom. en Acc.

Deze ontwikkeling van den substantivischen Infinitivus is gereedelijk te verklaren uit de voordeelen, die 't gebruik er van meebrengt. GILDERSLEEVE geeft er de volgende redenen voor:

1. De Infinitief kan negatieve gedachten beknopt uitdrukken.

Enkele substantiva kunnen dit ook: *δύναμις* — *ἀδυναμία*, maar dit zijn slechts de minste. Geen Substantief kan weergeven wat uitgedrukt wordt met *μὴ βούλεσθαι, μὴ ἐθέλειν, μὴ μέλλειν, etc.*

2. De Infinitief heeft, door den steun van 't bijbehorend verbum een scherpe, bestendige beteekenis.

3. Een Substantivum kan den „tijd" der handeling niet aangeven: *πάθος* = *πάσχειν* en *παθεῖν*, terwijl de Infinitief bijna alle nuances van 't verbum finitum kan weergeven.

Dit laatste zal wel de werkzaamste oorzaak geweest zijn. Zooals reeds vroeger opgemerkt is, is de karakterizeering der handeling een der werkzaamste motieven in de verandering der Grieksche taal. Behalve 't geen daaromtrent vroeger gezegd is, mag hier als bewijs dezer stelling worden opgemerkt, dat 't Grieksch van alle Indo-europeesche talen de volste ontplooiing van den Infinitief vertoont. Reeds bij HOMERUS (τ. 581, γ. 79) vindt men een Infinitivus Futuri Perfecti passivi: *μεμνήσασθαι*.

Bij *Polybius* en in de *Papyri* uit 't Ptolemeesche tijdvak is een van de meest opmerkelijke dingen juist 't toenemend gebruik van den Infinitivus in plaats van volledige bijzinnen.

Pap. Par. VI (127/.) 17 sq.: *Συνέβη δὲ καὶ, διὰ τὸ ἀχανῆ τὴν θύραν ἀφειθῆναι, ὑπὸ λύκων λυμανθῆναι ἀγαθὰ σώματα*; XXII (154/.) 14.: *τῷ δὲ μὴ ἡμᾶς εἶναι σὺν αὐτῷ*, etc.

Nadat in deze periode de Infinitivus een nooit gekende verbreiding had gevonden, doen de gevolgen van deze woekering zich weldra gevoelen. Door voor velerlei te dienen is de Infinitief vrijwel kleurloos en daarom voor de latere taal minder bruikbaar geworden.

De constructies met *ἵνα* perken 't terrein van den Infinitivus weldra in ruime mate in. Bij POLYBIUS zien we bij de verba censendi, dicendi, iudicandi den klassieken Infinitief reeds wijken voor *ἵνα* of *ὅπως*.

In 't N. T. is de *ἵνα*-constructie gewoonlijk te vinden (a), waar de klassieke taal den acc. c. inf. bezigde, (b) na onpersoonlijke uitdrukkingen. Vooral dan wordt aan de *ἵνα*-constructie boven den acc. c. inf. de voorkeur gegeven wanneer 't onderwerp van den hoofdzin niet 't zelfde is als dat van den acc. c. inf.

Toch is de Infinitivus nog zeer gewoon. Na een onpersoonlijke uitdrukking vindt men bij M. van de 13 gevallen nog 10 met den Infinitief, bij μ. van de 11 gevallen 10 Infinitivi (μ. 9. 42. *καλὸν ἐστὶν . . . εἰ περιέκειται*). In π. en in de Brieven leest men vaak *θέλω* + acc. c. inf.

Ook de Apocryphe evangeliën en de Papyri bevestigen de stelling, dat in den tijd, waarin 't N. T. geschreven werd, de Infinitivus wel de eerste sporen van verval begint te toonen, maar toch nog verre van ongebruikelijk is.

Opmerking. Deze korte schets is ontleend aan de Essai historique sur l'Infinitif grec par D. HESSELINE in de Etudes de Philologie néo-grecque. J. PSICHARI. Bibl. de l'Ecole des hautes Etudes. Paris. 1892., vol. XCII. pp. 1—49.

356. De verschillende functiën van den Infinitief kunnen, stelselmatig gerangschikt, als volgt worden samengevat:

I. De Infinitivus als hoofdwkwoord. (§ 357.)

II. De Infinitivus als Substantivum.

1. Als Onderwerp. (§§ 372., 373., 380., 381., 391.)
2. Als Voorwerp in indir. rede. (§§ 378., 379.)
3. Als Voorwerp na verba van aansporen, nastreven, beloven, verwachten. (§§ 375.—378., 379., 382., 391.)
4. Als Voorwerp na verba, die met den Genitivus geconstrueerd worden. (§§ 389—391.)
5. Als Bijstelling. (§§ 374., 388.)

III. De Infinitivus als Adjectivum.

1. Praedicatief-bijvoegelijk. (§ 359.)
2. In andere verbindingen. (§§ 368., 369., 388.)

IV. De Infinitivus als Adverbium.

1. Van bedoeling. (§§ 358., 360., 362. d., 363., 385.)
2. Van gevolg. (§§ 361—363., 386.)
3. Van maat, graad. (§§ 366., 387.)
4. Van wijze, middel, oorzaak, verhouding. (§§ 367., 384.)

De Infinitivus met het lidwoord, geregeerd door een Praepositie (§§ 392.—402.) drukt verschillende bijwoordelijke verhoudingen uit, samenhangende met den aard van 't gebruikte voorzetsel. Zoo vormt b.v. *πριν* of *πριν η* een bijwoordelijken bijzin van tijd, doordat in 't voorzetsel *πριν* een tijdsverhouding ligt opgesloten.

DE INFINITIVUS ZONDER LIDWOORD.

357. De Infinitivus van gebod. De Infinitivus zonder lidwoord komt voor als Imperatief. Dit is 't eenige gebruik van een Infinitief als hoofdwkwoord. In HOMERUS vooral is een dergelijke Infinitivus gewoon.

Binnen 't N. T. is er slechts één zeker geval van:

Φ. 3. 16. *πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν*, nochtans, waar wij toe gekomen zijn, daarnaar gewandeld!

Cf. ρ. 12. 15. (de Infinitief kan moeilijk van *λέγω* in vers 3. afhankelijk zijn, bovendien gaan er in v. 14 Imperatieven vooraf.)

358. De Infinitivus van bedoeling. De Inf. zonder lidwoord komt voor om 't doel aan te wijzen, waarop de handeling van 't hoofdwerkwoord is gericht.

M. 5. 17. *μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον*, meent niet, dat ik gekomen ben om de wet te ontbinden. Cf. λ. 18. 10; π. 10. 33. etc.

Opmerking. Soms gaat *ὥστε* of *ὡς* vooraf, cf. §§ 363. 364.

359. De Infinitief als praedicatieve bijvoegelijke bepaling. Onder den naam van Praedicatieve bijvoegelijke bepaling of Bepaling van gesteldheid kent men een gebruik van den Infinitivus, dat nauw samenhangt met 't Participium en met 't doelaanwijzend gebruik.

λ. 10. 40. *ἡ ἀδελφὴ μου μόνην με κατέλειπεν διακονεῖν*, . . . mijn zuster mij alleen liet bedienen (= mij alleen liet bedienende). Cf. M. 19. 4; λ. 1. 54. 72; π. 15. 10; ε. 5. 5. (Meermalen in de LXX: 1 Sam. 12. 23.; 22. 13. etc.)

360. De Infinitief als adverbiale datiefbepaling. In dit gebruik komt de Infinitivus dikwijls voor om aan te duiden waarop de handeling gericht is of een ander dativisch beperkend verband.

Het verschil met den Infinitivus van bedoeling — vaak zeer klein — ligt hierin, dat de laatste bij een op zich zelf reeds volledige handeling komt mededeelen waartoe deze dient, terwijl onder deze § de gevallen worden saamgevat, waar de geheele uitdrukking min of meer een ondeelbaar geheel vormt.

π. 17. 21. *εἰς οὐδὲν ἕτερον ἠὲ καίρου ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν*

τι καινότερον, hadden voor niets anders tijd dan om wat nieuws te zeggen of te hooren.

π. 23. 17. ἔχει γὰρ ἀπαγγεῖλαι τι αὐτῷ, hij heeft hem iets te berichten. Cf. μ. 4. 23; 6. 31; 10. 40; λ. 7. 40; 12. 4; π. 4. 14; 7. 42; 23. 18, 19; 25. 26, etc.

361. De Infinitivus van gevolg. De Infinitivus komt voor om 't gevolg eener, door 't hoofdwerkwoord genoemde handeling, mee te deelen. In dit gebruik dient ὥστε gewoonlijk ter inleiding.

μ. 4. 37. καὶ τὰ κύματα ἐπέβαλλον εἰς τὸ πλοῖον ὥστε ἦδη γεμῖσθαι τὸ πλοῖον, en de golven sloegen over in het schip, zoodat het schip reeds vol werd. Cf. 1 θ. 1. 8, etc.

Opmerking. In de klassieke taal wordt ὥστε + Inf. slechts gebruikt voor een ondersteld gevolg, in 't N. T. komt het bovendien voor werkelijk gevolg voor.

362. Er zijn in 't N. T. verschillende schakeeringen in de wijze, waarop 't gevolg wordt gedacht. Hoewel ze niet steeds samengaan met afwijkende constructie, is 't toch wenschelijk het onderscheid zich voor oogen te stellen.

(a.) *Werkelijk* gevolg als zoodanig opgevat en meegedeeld. Indicativus na ὥστε.

I. 3. 16. οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, want zoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eengeboren Zoon gegeven heeft.

Infinitivus na ὥστε.

μ. 9. 26. ἐγένετο ὡσεὶ νεκρὸς ὥστε τοὺς πολλοὺς λέγειν δι' ἀπέθανεν, hij werd als een doode, zoodat de menigte zeide, dat hij gestorven was.

(b.) *Ondersteld* gevolg, blijkens den samenhang ook verwezenlijkt.

Infinitivus, gewoonlijk na ὥστε.

λ. 12. 1. ἐν οἷς ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου ὥστε καταπατεῖν ἀλλήλους, toen middelerwijl de duizenden der schare bijeenvergaderd waren, zoodat zij elkander vertradten.

α. 5. 5. ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαβιδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, zie de leeuw uit den stam van Juda heeft overwonnen, de wortel Davids, om het boek te openen (zoodat hij 't boek openen zal).

(c.) *Ondersteld* gevolg, niet direct als verwezenlijkt gedacht. Infinitivus, gewoonlijk na ὥστε.

1. κ. 13. 2. κἄν ἔχω πᾶσαν τὴν πίσιν ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, en al heb ik al het geloof, zoodat ik bergen verzet.

M. 10. 1. ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά, en hij gaf hun macht over onreine geesten, zoodat ze die uit konden werpen. Cf. ρ. 1. 10 (?); 2 κ: 2. 7; ε. 6. 10.; α. 16. 9.

Opmerking. Het niet verwezenlijkt zijn is niet in 't algemeen bedoeld, maar alleen met 't oog op het zinsverband in quaestie. In M. 10 vers 1 wordt gesproken van 't uitwerpen van demonen, maar in dat vers zelf gaan de twaalven er niet toe over die macht ook feitelijk te gebruiken, zoodat hier nog slechts sprake is van een ondersteld, niet van een werkelijk gevolg.

(d.) *Bedoeld* gevolg. (Cf. § 358.)

λ. 4. 29. καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὄρους τοῦ ὄρους ὥστε κατακρημνίσαι αὐτόν, en zij voerden hem naar den top van den berg om hem naar beneden te doen storten. Cf. λ. 20. 20.

Opmerking. In M. 27. 1. zou men kunnen weifelen of met ὥστε de inhoud van 't συμβούλιον is aangegeven of het doel van 't συμβούλιον λαβεῖν.

363. WESTCOTT-HORT lezen met N B, ab, e, g, l. op λ. 9. 52 niet ὥστε, maar ὡς ἐτοιμάσαι αὐτῷ. TISCHENDORF, BALJON, NESTLE nemen de eerste lezing.

Op π. 20. 24. bestaat eveneens rijke variatie: ὡστε] E; ὡς το] C, 104; εως] N^c; ὡς] N^{*} B, AL, HP.

Τελειωσω] N B; τελειωσαι] ACL, D, EHP.

TISCHENDORF kiest hieruit *ὡς τελειῶσαι*, BALJON *ὥστε τελειῶσαι*, NESTLE *ὡς τελειῶσω*, WESTOOTT-HORT 1. *ὡς τελειῶσω*, 2. *ὡς τελειῶσαι*.

Een gevolgaanduidende Infinitief met *ὡς* komt in 't N. T. niet voor.

Ὡς ἄν + Inf. (2 κ. 10. 9) is in de klassieken en ook later niet geheel onbekend. 't Is wellicht een elliptische constructie, waarbij de Inf. doelaanwijzend is, terwijl *ὡς ἄν* (Nieuwgr. *σαν*) gelijk is aan 't Lat. quasi.

364. De Infinitivus met *ὥστε*, *ἐφ' ᾧ*, *ἐφ' ᾧ τε* = op voorwaarde dat, komt in 't N. T. niet voor.

365. Een Infinitivus van ondersteld gevolg met *ἢ* of *ἢ ὥστε*, *ἢ ὡς* na een comparatief, komt niet in 't N. T. voor. *H* + Inf. is steeds correlatief met een voorafgaand woord of eenig grooter deel van 't zinsverband, en dan in den regel als nominatief. Cf. λ. 18. 25; π. 20. 35.

366. De Infinitivus bij Adjectiva en Adverbia. De Infinitivus wordt bij adjectiva en adverbia van: geschiktheid, bekwaam zijn, bedrevenheid, etc., gebezigd om aan te duiden waartoe men geschikt, bekwaam, enz., is.

μ. 1. 7. *οὐδ' οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἰμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ*, wiens schoenriem ik niet waardig ben los te maken.

2 τ. 2. 2. *οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους διδάξαι*, die in staat zullen zijn ook anderen te onderrichten. Cf. λ. 14. 31; 2 κ. 12. 14; α. 4. 11.

367. De Infinitivus kan met een adjectief verbonden worden om de betrekking ervan tot een enkele handeling te beperken.

ε. 5. 11. *περὶ οὗ πολλὸς ἡμῶν ὁ λόγος καὶ δυσεργήρευτος λέγειν*, omtrent wie wij u veel hebben te zeggen wat moeilijk van uitlegging is.

368. De Infinitivus met Substantiva. Met abstracte zelfstandige naamwoorden van bekwaamheid, gezag, nood-

zakelijkheid, verwachting, etc., wordt de Infinitivus verbonden om aan te duiden, waartoe bij iemand de bekwaamheid, etc., al of niet aanwezig is. Hierbij kan ook de Infinitivus na ὄρα worden gerekend, die eveneens van een noodzakelijkheid getuigt.

M. 3. 14. ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ἐπὶ σοῦ βαπτισθῆναι, ik heb noodig door u gedoopt te worden. Cf. I. 12; ρ. 13. 11; 2 κ. 10. 15; α. 9. 10.

369. Ook na Substantiva, die geen abstract karakter vertoonen, komt somtijds de Infinitivus voor, wanneer zij n.l. met overgangelijke (transitieve) verba samenhangen.

γ. 5. 3. δφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον ποιῆσαι, (St. V.), dat hij een schuldenaar is de geheele wet te doen.

370. De Infinitivus na προὶν of προὶν ἦ.

μ. 14. 30. προὶν ἦ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς με ἀπαρνήσει, voordat de haan tweemaal zal kraaien, zult gij mij driemaal verloochenen.

I. 4. 49. Κύριε, κατάβηθι προὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου, Heer, kom, voordat mijn kind sterft.

Opmerking. Wanneer de voorafgaande zin niet ontkennend is, wordt προὶν (ἦ), evenals bij de klassieken gewoonlijk, regelmatig met den Infinitivus geconstrueerd. Alleen na een negatie komen Subjunctivus en Optativus voor.

De Ind., die bij de klassieken somtijds op een ontkenning volgt, komt in 't N. T. niet voor.

371. Een absoluut gebruikte Infinitief komt slechts voor in ἐ. 7. 9: ὡς ἔπος εἰπεῖν, om zoo te zeggen.

372. De Infinitivus als Onderwerp. De Infinitivus kan voorkomen als het onderwerp van een verbum finitum.

M. 3. 15. οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιο-

σύνην, want het is aldus voor ons betamelijk alle gerechtigheid te volbrengen. Cf. *μ.* 3. 4; *λ.* 16. 17; 18. 25; 20. 22; *γ.* 4. 18.

373. De Infinitivus met zijn subject is somtijds 't onderwerp van een onpersoonlijke uitdrukking (*δοκεῖ*, etc.). Een accusativus subjecti komt in 't N. T. na *δοκεῖ* niet voor.

π. 17. 18. *ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι*, hij schijnt een verkondiger van vreemde goden te zijn. Cf. *ι.* 1. 26; 1 *κ.* 11. 16; 14. 37, etc.

M. 17. 4. *καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι*, Heer, 't is goed dat wij hier zijn. Cf. *μ.* 9. 5; *λ.* 9. 33 (loci paralleli van *M.* 17. 4); *ε.* 13. 9.

374. De Infinitivus als Bijstelling. De Infinitivus kan als bijstelling (appositie) denzelfden dienst doen als een Zelfstandig Naamwoord.

Voor den Inf. met 't Lidwoord in dit gebruik, cf. § 383.

ι. 1. 27. *θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος . . . αὕτη ἐστίν, ἐπισκεπτεσθαι ὄρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν*, reine en onbesmette godsdienst . . . is deze: weezen en weduwen te bezoeken in hun druk. Cf. *π.* 15. 28; 1 *θ.* 4. 3.

375. De Infinitivus als Voorwerp. De Infinitivus kan als 't object van een werkwoord voorkomen. De verba, die dit gebruik vertoonen, regeeren deels den Accusatief, deels den Genitief. Ook intransitieve verba, die geen zelfst. naamwoord of pronomem als object kunnen hebben, worden somwijlen aldus met een Infinitivus verbonden.

μ. 12. 12. *καὶ ἐζητοῦν αὐτὸν κρατῆσαι*, en zij zochten hem te vangen.

λ. 16. 3. *σκάπτειν οὐκ ἰσχύω, ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι*, voor spitten heb ik geen kracht (en) ik schaam mij om te bedelen. Cf. *M.* 1. 19; *I.* 5. 18; *ρ.* 14. 2; *γ.* 3. 2; *ε.* 7. 25, etc.

376. De Infinitivus *χαίρειν* in begroetingen is te beschouwen als 't object van een onuitgesproken werkwoordvorm, als *εὔχομαι, βούλομαι* etc.

π. 23. 26. *Κλαύδιος Ἀνοσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλω χαίρειν*, etc.

377. Het verbum, dat den Infinitivus regeert ligt in enkele gevallen in den gedachtengang zonder uitgesproken te zijn. In *α.* 12. 2 is de Inf. *τεκεῖν* afhankelijk van den wensch, die uit de voorgaande Participia kan worden afgeleid. *Ψύσασθαι*, in π. 5. 3., hangt af van de gedachte van overreden in *ἐπλήρωσεν τὴν καρδίαν* of men vatte het op als een Infinitivus van ondersteld gevolg, cf. § 368.

378. De Infinitivus in Indirecte rede. In dit verband komt de Infinitivus herhaaldelijk voor, meestal als object van een verbum van zeggen of denken, of als subject van 't passivum ervan.

μ. 12. 18. *οἴτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι*, die zeggen, dat er geen opstanding is.

Ι. 21. 25. *οὐδ' αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία*, meen ik, dat zelfs de wereld de boeken, die geschreven worden, niet zou kunnen bevatten.

Cf. λ. 2. 26; 22. 34; 24. 46 (?); Ι. 12. 29; π. 16. 27; ρ. 15. 8; 2 τ. 2. 18; 1 ι. 2. 9; ε. 11. 5.

Opmerking. Betreffende de beteekenis der tijden van den Infinitivus in oratio obliqua, cf. §§ 116—120., betreffende de negaties, cf. §§ 460—462.

379. De Infinitivus komt na verba van hopen, beloven, bezweren, bevelen dikwijls voor als object in een beteekenis, die na verwant is aan de Inf. in oratione obliqua. Gewoonlijk behandelt men die gevallen echter niet bij de indirecte rede. Cf. § 323.

DE INFINITIVUS MET HET LIDWOORD.

380. 't Gebruik van den Infinitivus met het lidwoord is een gevolg van de toenemende mate, waarin de Infinitief als Zelfstandig naamwoord wordt aangewend. Cf. § 355.

Eenmaal met het Lidwoord verbonden, stonden er voor 't spraakgebruik nog meerdere mogelijkheden open, totdat in den tijd van POLYBIUS en 't ontstaan van de kern der LXX 't maximum wordt bereikt.

Opmerking. Alleen als Substantivum zijn enkele overblijfselen van den Infinitivus nog tot in de hedendaagsche taal behouden gebleven: τὸ φαί (τὸ φαίει[ν]), de kus, τὸ φαγί (τὸ φαγεῖ[ν]), het eten, afgezien van enkele versteende vormen in 't verbum: εἶχα χάσει, ik had verloren, θὰ ἔχω χάσει, ik zal verloren hebben, etc. Cf. THUMB. Handbuch der neugr. Volkssprache; PERNOT. Grammaire grecque moderne.

381. De Infinitivus met τὸ als Onderwerp. De Infinitief met τὸ komt voor als 't onderwerp van een verbum finitum.

M. 15. 20. τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶν φαγεῖν οὐ κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον, maar het eten met ongewasschen handen verontreinigt den mensch niet. Cf. M. 20. 23; μ. 9. 10; 12. 33; ρ. 14. 21, etc.

382. De Infinitivus met τὸ als Object. De Infinitief met τὸ komt voor als 't voorwerp van een overgankelijk werkwoord en wel in veel meer gevallen dan zonder 't lidwoord.

π. 25. 11. οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν, ik weiger niet te sterven. Cf. 2 κ. 8. 11; Φ. 2. 6, etc.

383. De Infinitivus met 't Lidwoord als Bijstelling. De Infinitief met het Lidwoord komt voor als Bijstelling bij een voorafgaand Zelfstandig naamwoord of Pronomen.

ρ. 4. 13. οὐ γὰρ διὰ νόμον ἢ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραάμ . . . τὸ κληρόνομον αὐτὸν εἶναι κόσμου, want niet door een wet kwam

tot Abraham . . . de belofte, dat hij erfgenaam der wereld zou zijn. Cf. ρ. 14. 13; 2 κ. 2. 1, etc.

384. De Infinitivus met τῷ. Binnen het N. T. dient de Infinitivus met τῷ slechts tot uitdrukking van een oorzakelijk verband, behalve wanneer het voorzetsel ἐν voorafgaat.

2. κ. 2. 13. τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, doordat ik Titus, mijn broeder, niet aantrof.

385. De Infinitivus van bedoeling met τοῦ. De Infinitivus met τοῦ komt voor om de bedoeling aan te geven van 't hoofdwerkwoord, of 't doel, waarop de handeling is gericht.

M. 2. 13. μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό, want Herodes zal 't kindeke zoeken om te dooden. Cf. M. 24. 45; λ. 2. 24, 27; π. 26. 18; Φ. 3. 10, etc.

Opmerking. Dat de doelaanwijzende Infinitief zonder τοῦ niet verschilt van de gevallen in deze paragraaf, blijkt op plaatsen als λ. 2. 22, 24: ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα παραστήσαι τῷ κυρίῳ . . . καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν, cf. λ. 1. 76; 77; 1. 79, etc.

386. De Infinitivus van gevolg met τοῦ. De Infinitief met τοῦ komt in 't N. T. somtijds voor om een ondersteld resultaat aan te duiden.

M. 21. 32. οὐδὲ μετεμελήθητε ὑστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ, en gij hebt later geen berouw gehad zoodat ge in Hem zoudt zijn gaan gelooven.

Cf. π. 7. 19; 18. 10 (?) ρ. 7. 3.

387. De Infinitivus met τοῦ na adjectiva. Na adjectiva van geschiktheid, bekwaam zijn, bedrevenheid, etc., (cf. § 366.) kan de Infinitivus met τοῦ voorkomen om aan te duiden waartoe die eigenschappen dienstig kunnen zijn.

π. 23. 15. ἔτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν, wij zijn gereed hem om te brengen. Cf. λ. 24. 25.

388. De Infinitivus met τοῦ na Nomina. Ook om nomina nader te bepalen wordt de Infinitivus met τοῦ gebezigd. De aard dier nadere bepaling is in verschillende gevallen verschillend.

λ. 2. 21. καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν αὐτόν, en toen de acht dagen vervuld waren, dat men hem besnijden zou.

ἐ. 5. 12. πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, gij hebt weer noodig dat men u leert.

Cf. λ. 1. 57, 74; 2. 6; 10. 19; 21. 22; 22. 6; π. 14. 9; 20. 3; ρ. 1. 24; 1 κ. 9. 10; 2 κ. 8. 11; 1 π. 4. 17, etc.

389. De Infinitivus met τοῦ na verba, die den Genitivus regeeren. De Infinitivus met τοῦ komt voor als object van verba, die den Genitivus regeeren, in 't bijzonder bij verba van hinderen, etc.

λ. 1. 9. ἔλαχε τοῦ θυμᾶσαι, het lot viel op hem om 't reukoffer te bedienen.

2. κ. 1. 8. ὅστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν, zoodat we zelfs aan 't leven wanhoopten.

Cf. ρ. 15. 22, etc.

390. Bij de klassieken heeft men na de verba impediendi drie constructies:

(a.) De Infinitivus zonder lidwoord.

(b.) De Infinitivus met τοῦ.

(c.) De Infinitivus met τό.

Μή kan hierbij — zonder verandering in schakeering — al of niet gebruikt worden.

Al deze constructies komen in 't N. T. voor, behalve die met τὸ μή.

Cf. M. 19. 14; ρ. 15. 22; 1 κ. 14. 39; γ. 5. 7; π. 10. 47.

Opmerking 1. De Infinitivus met τοῦ μή na verba impediendi is nauw verwant met den Infinitivus van gevolg. Cf. λ. 24. 16. π. 14. 18.

Opmerking 2. De exegese van λ. 24. 16. in Meyer's Comm. als een goddelijke beschikking wordt door 't taalgebruik niet geboden. Er staat niets meer dan: Hunne oogen werden gebouwen, (zoo) dat zij hem niet herkenden, de natuurlijke constructie na ἐκρατοῦντο.

391. De Infinitivus met τοῦ als Onderwerp of Voorwerp.

De Infinitivus met τοῦ komt zelfs voor als 't onderwerp van een verbum finitum, of als Voorwerp bij transitieve verba, die anders geregeld met den Accusativus worden geconstrueerd. Dit wijst op een tweede substantiveering van den Infinitivus, nu echter met τοῦ saamgegroeid. Er zijn althans gevallen, waar men geen finale beteekenis te hulp kan roepen, doch slechts weinige: b.v. π. 3. 12. πεποιήκοσιν τοῦ περιπατεῖν αὐτόν voor *τὸ αὐτόν περιπατεῖν. De Infinitivus van gevolg geeft den sleutel tot een dergelijke constructie.

π. 10. 25. ὡς δὲ ἐγένετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον is echter een uiterste, dat, ondanks H en eenige andere getuigen, volkomen vaststaat.

De overige gevallen van τοῦ + Inf., die onder deze paragraaf vallen: λ. 4. 10; 5. 7; 9. 51; π. 15. 20; 20. 3; 21. 12; 23. 20; 27. 1; ἰ. 5. 17., zijn uit de finale beteekenis van een verbum of uitdrukking van besluiten, verzoeken, gebieden voldoende te verklaren.

Opmerking. De vraag of hier een Semitisme, Hebraeïsme of tale Kanaans de juiste titel is, mag niet in 't algemeen worden gesteld, maar moet voor ieder geval afzonderlijk bestudeerd worden in verband met de textcritische gegevens en de hypothesen der historische critiek. De abbé Joseph. Viteau, die in zijn uitmuntende Étude sur le grec du Nouveau Testament. Syntaxe des Propositions (Paris 1893) in zake Semitischen invloed nog geen onderverdeeling maakt, maar over 't algemeen zéer geneigd is de LXX en 't Hebreuwsch ter verklaring in te roepen, bespreekt de Infinitiefconstr. met τοῦ in § 278. p. 170—172 en, na als statistiek gegeven te hebben dat M. λ. en π. ongeveer 45, de brieven ± 20 gevallen vertoonen (μ en ι echter geen enkel, de α slechts één: XII.

7), resumeert hij aldus: „L'emploi du génitif de l'infinitif n'est donc familier qu'à Luc et Paul, sous l'influence, croyons-nous, du grec littéraire et des LXX.”

Uit deze eigenaardige resultaten der (verkeerd ingerichte) statistiek en de algemeene bewoordingen van VITEAU, blijkt wel dat de quaestie niet zoo eenvoudig is. Cf. § 82.

Doch voor den exegeet zijn deze vragen van minder direct belang.

392. De Infinitivus met het Lidwoord, geregeerd door een Praepositie. De Infinitivus met 't lidwoord (τὸ, τοῦ, τῷ) komt voor na praeposities. Met den Accusatief: *διά, εἰς, μετά, πρὸς*; met den Genitivus: *ἀντί, διά, ἐκ, ἔνεκεν, ἕως, πρὸ*; met den Datief: *ἐν*.

Cf. *μ.* 4. 6; 1 *θ.* 3. 5; *μ.* 14. 28; *M.* 6. 1; *γ.* 3. 23; *λ.* 24. 51.

Opmerking. De statistiek geeft omtrent dit gebruik der voorzetsels de volgende cijfers: *Εἰς* + inf.: 68 maal; *ἐν* + inf.: 52; *διά*: 27; *μετά*: 15; *πρὸς*: 12; *πρὸ*: 9; *ἀντί, διά* c. gen., *ἐκ, ἔνεκεν, ἕως* ieder: 1. (W. H. text.)

393. *Διὰ τὸ* + inf. is bijna gelijk in beteekenis met *ὅτι* of *διότι* + ind. Beiden geven een oorzakelijk verband aan, met dit verschil echter, dat de Infinitivus de plaats der handeling in 't tijdsverloop steeds onbepaald laat.

λ. 4. 2. 3. *οὐκ ἔχετε διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς· αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε*, gij hebt niet, omdat gij niet bidt; gij bidt en ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt. In *μ.* 5. 4. geeft de Inf. met *διὰ* niet zoozeer de oorzaak, waardoor niemand den bezetene kon bedwingen, als wel 't bewijs, dat.

394. *Εἰς τὸ* + inf. duidt gewoonlijk een voornemen, een bedoeling aan: 't heeft finale, doelaanwijzende beteekenis. In de Paulinische brieven komt dit gebruik zeer dikwijls voor, doch ook in *ε.*, 1 *π.*, *ι.*

ρ. 8. 29. *δι οὗς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*, want die hij te voren heeft gekend, heeft hij ook te voren verordend om gelijkvormig te zijn aan het beeld zijns Zoons, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen. Cf. ρ. 1. 11; 3. 26; 7. 4; ε. 1. 12; Φ. 1. 10; ξ. 2. 17; ζ. 1. 18; 1 π. 3. 7.

395. *Εἰς τὸ + Inf.* komt voor in dezelfde functie als de enkele Infinitivus, n.l. als een adverbiale datiefbepaling. (Cf. § 360.)

1 κ. 11. 22. *μη γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν*, hebt dan geen huizen om te eten en te drinken. Cf. M. 20. 19; 26. 2.

396. *Εἰς τὸ + Inf.* duidt ook ondersteld gevolg, mate van uitwerking, werkelijk resultaat, etc. aan.

ε. 11. 3. *πίστει νοοῦμεν κατηγορεῖσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλέπομενον γεγόνειν*, door geloof verstaan wij, dat de wereld door het woord Gods is toe bereid, zoodat hetgeen men aanschouwt niet is ontstaan uit zichtbare dingen. Cf. ρ. 12. 3; 2 κ. 8. 6; γ. 3. 17; 1 θ. 2. 16.

Opmerking 1. In 1 κ. 8. 10 wordt met *εἰς τὸ ἐσθίειν* ὁf de mate van uitwerking ὁf een datiefbepaling van *οἰκοδομηθήσεται* bedoeld.

In ρ. I. 20. zou men *εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους* als doelaanwijzend op kunnen vatten, indien er geen oorzakelijke zin volgde, immers die ware dan alleen in te voegen door een ellips te onderstellen van *καὶ οὕτως εἰσὶν* of iets dergelijks. Deze gewrongen uitlegging is echter minder verkieselijk, daar *εἰς τὸ εἶναι . . .* als een gevolgaanduiding kan worden opgevat. V. d. P., Viss., Sn. V. geven dan ook: „zoodat”, St. V. alleen: „opdat”.

Opmerking 2. MEYER's bewering op ρ. 1. 20., dat *εἰς τὸ + Inf.* altijd finaal is, en evenzoo *τοῦ + Inf.*, wordt door de gegevens niet bewezen, en is alleen te handhaven door de beteekenis van

den term „finaal” willekeurig ruimer te maken dan 't doelaanwijzend gebruik.

397. *Εἰς τὸ* + Inf. komt, evenals *ἔνα* + Subj. of ook de enkele Infinitivus voor als 't object van verba van aansporen, etc. Cf. 1 *ϑ.* 2. 12; 3. 10; 2 *ϑ.* 2. 2.

398. *Εἰς τὸ* + Inf. komt evenals de enkele Infinitivus als bepaling bij een adjectivum of substantivum voor. Cf. *λ.* 1. 19; *Φ.* 1. 23.

399. *Πρὸς τὸ* + Inf. is gewoonlijk doelaanwijzend. Soms beteekent het: „met betrekking tot”, „met 't oog op”.

M. 6. 1. *προσέχετε δὲ δικαιοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς*, neemt u in acht, dat gij uw „gerechtigheid niet doet” voor de menschen om door hen gezien te worden. Cf. M. 5. 28; 13. 30; 26. 12; 2 *κ.* 3. 13; *ε.* 6. 11, etc.; *λ.* 18. 1 („met 't oog op”), etc.

400. *Ἐν τῷ* + Inf. heeft gewoonlijk op den tijd betrekking, maar komt ook hier en daar voor om andere verhoudingen (middel, wijze, etc.) aan te duiden. In *λ.* en *π.* is dit gebruik bijzonder frequent.

λ. 8. 5. *καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν δὲ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδόν*, en terwijl hij zaaide viel een gedeelte bij den weg. Cf. *λ.* 1. 8; *π.* 3. 26; 9. 3; 11. 15; *λ.* 12. 15; *π.* 4. 30; *ε.* 2. 8; 3. 12; 3. 15.

401. De andere praeposities geven, wanneer zij een enkele maal vergezeld zijn van den Infinitivus met 't Lidwoord geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Betreffende 't gebruik en de waarde der Tijden na een Voorzetsel, cf. §§ 110—115.

Opmerking. In π. 4. 80. behoort het Lidwoord ook nog bij 't later komende γίνεσθαι. Men zou ook kunnen meenen dat γίνεσθαι afhing van δός in vs. 29.

HOOFDSTUK XX.

HET PARTICIPIUM.

402. Het Participium heeft deel (deelwoord) aan de functiën van 't verbum en aan die der naamwoorden. Met 't Werkwoord heeft het de karakterizeering der handeling gemeen. Wat verder aan 't Participium eigen is: (a.) Geslacht, getal en naamval en (b.) de beteekenis der tijden, is reeds besproken in §§ 122. en 125—158. De beteekenis van 't Participium als „Wijs” (c.), naast Indicativus, Subjunctivus, etc., is nu aan de orde. Voor den exegeet is deze modale functie gewoonlijk van hoog belang.

403. Naar hun modale functie, d. w. z. naar de taak, die de verschillende Participia in den samenhang der gedachte vervullen, kunnen ze worden ingedeeld als:

- I. Adjectivische Participia.
- II. Adverbiale Participia.
- III. Substantivische Participia.

Opmerking. Omtrent μή of οὐ + Part., cf. § 465.

HET ADJECTIVISCH PARTICIPIUM.

404. Het adjectivisch Participium dient direct en uitsluitend ter nadere bepaling van zijn subject. Het schrijft de handeling, die het aanduidt, aan dat subject toe (attri-

buo: attributief) als een eigenschap of eigenaardigheid, terwijl het ook, omgekeerd, 't subject kan indeelen bij de klasse van hen, die de handeling van het Participium verrichten.

π. 10. 1. 2. ἀνὴρ δὲ τις ἐν Καισαρίᾳ, ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς, εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ καὶ δέόμενος τοῦ θεοῦ διαπαντός, zeker man nu te Caesarea, met name Cornelius, hoofdman bij de dusgenaamde Italiaansche afdeeling, vroom en „godvreezend” met zijn geheele huis, die vele aalmoezen aan „'t volk” gaf en God aanhoudend bad. De vier Participia in dezen zin zijn blijkbaar Adjectivische Participia, die ons Cornelius' eigenschappen doen kennen: hij is εὐσεβής, hij behoort tot de φοβούμενοι τὸν θεόν, hij is weldadig en een man des gebeds. Cf. κ. 1. 21, λ. 2. 15., etc.

405. Het Participium kan attributief, d. w. z. met directe aansluiting bij 't subject gebezigd zijn of praedicatief, d. w. z. met behulp van een werkwoord, waarbij 't als een Naamwoordelijk deel van 't Gezegde optreedt.

406. 't Beperkende attributieve Participium. Een attributief adjectivisch Participium kan dienen om 't subject, waar 't betrekking op heeft te bepalen of vast te stellen, doordat 't aanwijst wie de persoon of wat de zaak is, waarvan sprake is. 't Staat dan gelijk met een beperkenden Relatieven zin. Cf. § 284.

I. 6. 50. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὃς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, dit is 't brood, dat uit den hemel nederdaalt. Cf. ι. 17., etc.

407. Het Subject van een beperkend attributief Participium blijft dikwijls weg. In dit geval wordt 't Participium sub-

stantivisch. Gewoonlijk, doch niet altijd, wordt het dan ook met 't Lidwoord verbonden.

M. 10. 37. *ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος*, wie vader of moeder liefheeft boven mij is mijns niet waardig. Cf. π. 5. 14; 10. 35; α. 1. 3.

408. Een nomen zonder Lidwoord of een Onbepaald Voornaamwoord wordt soms nader bepaald door een Participium met het Lidwoord.

In dit geval wordt de onbepaaldheid van het subject niet geheel weggenomen: de persoon of de zaak is dan wel opgenomen in één, bepaalde klasse, waarvoor de handeling van 't Part. karakteristiek is, maar onder de veelheid van dergelijke subjecten wordt dit éene nog niet uitgezonderd en voor den lezer gebracht.

Een Participium zonder Lidwoord, of een Relatieve zin betrekking hebbende op een onbepaald Substantivum, hebben ongeveer dezelfde beteekenis.

κ. 2. 8. *βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγαγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας*, ziet toe, dat er niet iemand zij, die u als buit wegvoert door de wijsbegeerte. Cf. π. 5. 17; 10. 41; γ. 1. 7.

409. Een Participium + τὸ staat somwijlen in beteekenis gelijk met een abstract Zelfstandig Naamwoord. Het wordt dan nader bepaald door den Genitivus evenals nomina abstracta. Cf. ρ. 2. 4; 1 κ. 1. 25. Φ. 3. 8; 4. 5; ε. 6. 17.

410. 't **Uitbreidende attributieve Participium.** Een adjectivisch attributief Participium kan gebezigd zijn om betreffende een reeds bekende en volkomen bepaalde zaak of persoon, nadere, bijkomstige mededeelingen te doen.

't Staat dan gelijk met een uitbreidenden Relatieven zin. Cf. § 284.

1 θ. 1. 10. Ἰησοῦν τὸν ρυόμενον ἡμᾶς ἐκ τῆς θοργῆς τῆς ἐρχομένης, Jezus, die ons redt uit den toorn, die zal komen. Hier is „die ons redt” uitbreidend, „die zal komen” beperkend gebezigd. Cf. π. 20. 32; 2 τ. 1. 8, 9; ε. 7. 9.

411. Wanneer een attributief Participium zelf *niet* nog nader bepaald wordt, staat het in „attributieve stelling”, n.l.

(1.) Lidwoord, Participium, Nomen.

(2.) Lidwoord, Nomen, Lidwoord, Participium.

Wanneer echter 't attributieve Participium *door een volledigen of beknopten Bijzin nader wordt bepaald*, komt er zesderlei rangschikking voor:

(1.) Lidw., Part., Bijzin, Nomen.

(2.) Lidw., Bijzin, Participium, Nomen.

(3.) Lidw., Bijzin, Nomen, Participium.

(4.) Lidw., Part., Nomen, Bijzin.

(5.) Lidw., Nomen, Lidw., Bijzin, Part.

(6.) Lidw., Nomen, Lidw., Part., Bijzin.

π. 13. 32. καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, en wij brengen u een blijde boodschap, de belofte, die aan de vaderen is gedaan.

ρ. 2. 27. ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, de onbesnedenheid, die van nature de wet volbrengt (en niet, zooals St. V., V. d. P., Viss., Sn. V.: de natuurlijke voorhuid, etc.) cf. 2. 14.

412. Een attributief Participium, dat de functie van een Relatieven zin vervult, kan evenals deze, een bijkomstige gedachte van oorzaak, bedoeling, voorwaarde of concessie inbrengen. Cf. §§ 283., 285. sq., 306. sq. Een dergelijk Participium is zoowel adjectivisch als adverbiaal.

ρ. 3. 5. μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν θοργὴν, immers

niet: God is onrechtvaardig als [= omdat] hij toorn over ons brengt. Cf. M. 10. 37, 39, 40, 41; λ. 14. 26.

413. Het praedicatieve adjectivische Participium. Een Participium kan voorkomen als 't Praedicaat van 't verbum *εἰμί* of een ander koppelwerkwoord.

M. 3. 15. *οὕτω γὰρ πρόπον ἐσιν ἡμῖν*, want aldus is het voor ons betamend. Cf. γ. 1. 22; α. 18.

414. Het praedicatieve Participium staat steeds in „praedicatieve stelling”, d. w. z. nimmer op een der plaatsen in § 411. genoemd voor 't attributieve gebruik.

415. Onder den titel „praedicatieve Participia” zijn ook die Participia op te nemen, die bij de omschreven werkwoordsvormen gebezigd worden. Cf. §§ 36., 49., 83., 92., 97., 103.

416. Er was voor den Griek verschil tusschen een Participium, dat zijn adjectivische beteekenis niet miste en een met het koppelwerkwoord verbonden Deelwoord, dat slechts als element van een samengestelden werkwoordsvorm in 't zinsverband aanwezig is. Ook wij kunnen vaak 't onderscheid in beteekenis nog nagaan, maar er zijn gevallen, waarin 't beslissen moeilijk valt.

Een derde mogelijkheid vraagt eveneens om onderscheiding, en wel: 't substantivisch gebruikte Participium zonder Lidwoord, dat eveneens als een deel van 't Gezegde (Praedicaat) kan voorkomen.

Een Participium, dat, zonder met een Lidwoord verbonden te zijn, in 't Gezegde wordt aangetroffen is dus:

(a.) òf een Attributief Participium, dat substantivisch is gebezigd. (§ 409.)

μ. 10. 22. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά, want hij was in 't bezit van vele goederen. Cf. I. 18. 30.

(b.) òf een Praedicatief Participium, dat zijn adjectivische beteekenis niet mist.

Cf. sub § 413., in 't bizonder γ. 1. 22.

(c.) òf een onderdeel van een omschreven vorm van 't werkwoord.

λ. 5. 17. καὶ ἐγένετο ἐν μίᾳ τῶν ἡμέρων καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων, en 't geschiedde op zekeren dag, dat hij bezig was te leeren.

417. Een adjectivisch Participium, dat met 't Lidwoord verbonden substantivisch is gebruikt, kan natuurlijk als Gezegde bij 't verbum *εἰμί* voorkomen. Dit is echter nog geen strikt Praedicatief gebruik, immers het Lidwoord wijst erop dat hier een nomen substantivum aanwezig is. Ook zonder een Lidwoord kan 't Part. in dit verband niet-praedicatief zijn; doch 't onderscheiden valt dan zwaarder. (Cf. § 416. (a).)

λ. 7. 19. οὐ εἶ ὁ ἐρχόμενος; zijt gij degeen, die komen zal? Cf. λ. 16. 15; 22. 28.

HET ADVEBBIALE PARTICIPIUM.

418. Het adverbiale Participium wijzigt de gedachte van een ander werkwoord in den zin. In dit opzicht staat het gelijk met een Bijwoordelijken bijzin en vertoont in deze functie dezelfde schakeeringen.

419. Het adverbiale Participium van Tijd staat gelijk met een Bijwoordelijken bijzin van tijd.

λ. 24. 36. ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, terwijl zij dit bespraken, stond hij in hun midden.

I. 16. 8. *καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον* en hij zal, wanneer hij komt, de wereld overtuigen.

420. Het adverbiale Participium van Voorwaarde staat gelijk met een Voorwaardelijken bijzin. Cf. §§ 231—267.

ἐ. 2. 3. *πὼς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρία*; hoe zullen wij ontkomen als wij ons om zoo groote zaligheid niet bekommeren. (Cf. § 147.) Cf.: 1 κ. 11. 29; γ. 6. 9; 1 τ. 4. 4.

421. Het toegevende adverbiale Participium staat gelijk met een toegegenden bijzin (cf. §§ 268—277.). De concessieve beteekenis wordt somtijds aangescherpt door *καίπερ* of *καί γε* voor 't Participium te voegen.

π. 13. 28. *καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες ἠτήσαντο Πειλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν*, en hoewel zij volstrekt geen grond voor een doodvonnis vonden vroegen zij Pilatus, dat hij terechtgesteld zou worden.

ἐ. 5. 8. *καίπερ ὢν υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν*, hoewel hij Zoon was, leerde hij de gehoorzaamheid uit 't geen hij leed. Cf. M. 14. 9; μ. 4. 31; π. 17. 27.

422. Een toegevend Participium heeft betrekking op een feit, dat ongunstig is voor 't gebeuren van 't geen 't hoofdwerkwoord aanduidt. Cf. § 268. Men verlieze 't onderscheid met een antithetisch gebruik van 't Participium niet uit 't oog. Een Participium, dat een bijkomstige omstandigheid, of zelfs een voorwaarde of oorzaak doet kennen, kan antithetisch gebruikt zijn: 1 κ. 4. 12, *διωκόμενοι ἀνεχόμεθα*; 2 κ. 8. 9; γ. 2. 3.

423. Het adverbiale Participium van Oorzaak staat gelijk met een Oorzakelijken Bijzin. Cf. §§ 221—226.

κ. 1. 3, 4. *εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ . . . ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, wij danken God . . . daar wij hoorden van uw geloof in Christus Jezus. Cf. M. 2. 3, 10; π. 9. 26; 1 τ. 4. 8.

424. Ὡς + Participium causae sluit in, dat de handeling, door 't Participium genoemd, ondersteld, gesteld of bevestigd wordt door een zeker persoon — gewoonlijk is deze 't onderwerp van 't hoofdwerkwoord — als zijnde de oorzaak van de handeling, die het hoofdwerkwoord noemt.

De spreker laat zich in dit geval er niet over uit of die gestelde of genoemde oorzaak ook in werkelijkheid bestaat. Cf. π. 23. 15, 20; 27. 30; 28. 19; 1 κ. 4. 18; 1 π. 4. 12.

425. Het adverbiale Participium van Bedoeling staat gelijk met een doelaanwijzenden zin. Gewoonlijk heeft het op de toekomst betrekking, meestal uitgedrukt met 't Futurum.

π. 8. 27. *ὁς ἐηλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ*, die naar Jeruzalem was gekomen om te aanbidden.

π. 3. 26. *ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς*, hij zond hem om u te zegenen.

426. Het adverbiale Participium van Middel kan in den regel niet door een bijzin worden vervangen.

M. 6. 27. *τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ*; , wie van u kan door bezorgd te zijn éene el aan zijn leeftijd toevoegen? Cf. π. 16. 16; ε. 2. 18.

427. Het adverbiale Participium van Wijze beschrijft de wijze, waarop de handeling, die het werkwoord noemt, ten uitvoer wordt gelegd.

π. 2. 13. *ἕτεροι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον*, anderen zeiden spottende. Cf. λ. 19. 48.

428. De wijze, waarop de handeling ten uitvoer wordt gedieg, wordt ook vaak door *ὡς* + Participium aangegeven.

μ. 1. 22. *ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων*, want hij leerde hen als gezaghebbende. Cf. 1 κ. 9. 26; 2 κ. 5. 20.

429. Het Participium, dat de wijze waarop of het middel waarmee aanduidt, heeft vaak betrekking op dezelfde handeling als het hoofdwerkwoord. Alleen 't gezichtspunt verschilt dan. Het Participium is dan wat de tijden betreft een (Praesentisch of Aoristisch) Part. van samenvallende handeling, cf. §§ 126., 142., terwijl de modale functie die van middel waarmee of wijze waarop is. Cf. π. 5. 30; 9. 22; 10. 33; 1 τ. 5. 21.

430. De Hebreeuwsche Infinitivus absolutus (Gesenius § 113 1—y) wordt in de LXX herhaaldelijk weergegeven door 't Part. + verb. fin.

Op zichzelf is deze constructie niet ongrieksch, maar 't overmatig gebruik ervan in de LXX hangt hoogstwaarschijnlijk saam met den Hebreuwschen text. In 't N. T. komt deze zinswending slechts in LXX-citaten voor: M. 13. 14; π. 7. 34; 28. 26; ε. 6. 14.

In de *Critici Sacri*, vol. VI. (Amsterdam, Utrecht 1698.) fol. 490. geeft Pricaeus op M. 13. 14 't volgende: Simillime apud ΜΑΧΙΜ. ΤΥΡ. I Dissert. *ἄθεον, ἀναιδὲς γένος, πεπλανημένον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐξαπατημένον ταῖς ἀκοαῖς, τὴν ψυχὴν ἐκτεταμημένον.* Locutio *βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι*, proverbialis est, de iis qui quae vident & audiunt, nec videre nec audire se simulant. DEMOSTHENES contra ARISTOGEITONEM, *Τὸ τῆς παροιμίας, ὁρῶντας μὴ ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκούειν.* PLUTARCHUS de parentibus loquens, in De liber. educ. *Ὡστε ἕνια τῶν πραττομένων ὁρῶντας μὴ ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκούειν.* & PHILO in FLACCUM, *Προσποιοῦμενος ἄτε ἔωρα μὴ ὁρᾶν, καὶ ὡν ἤκουε μὴ ἀκούειν . . .* Ita in Coriolani vita PLUTARCHUS: *Ὡσπερ ἐν ὑπνοῖς ἀκούειν οὐκ ἀκούοντες καὶ βλέπειν οὐ βλέποντες δοκοῦμεν.* PHILO in Allegoria Legis, de Temulentis, *Ὁρῶντες οὐχ ὁρῶσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι.*

431. Het adverbiale Participium van bijkomstige omstandigheden.

μ. 16. 20. *ἐκείνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυσαν πανταχοῦ τοῦ κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος*, en zij gingen uit en predikten overal, terwijl de Heer medewerkte en het woord bekrachtigde. Cf. λ. 4. 15; 5. 7; 11. 7; μ. 15. 22; 18. 18; 2 τ. 4. 11.

Opmerking. Met den naam Part. van Bijkomstige omstandigheden is reeds aangewezen, dat 't verband tusschen 't hoofdwerkwoord en een dergelijk Participium niet van grammaticalen aard is. 't Is alleen de samenhang der gedachten, die hier leidt tot een beschouwen van beiden gezamenlijk. Gewoonlijk staat het gelijk met *καὶ* + een nevenschikten zin.

De plaats van deze Participia in 't zinsverband is dan ook geheel vrij, alleen afhankelijk van den gedachtengang van den schrijver, die uitteraard min of meer evenwijdig loopt met den gang der gebeurtenissen. Gaat de handeling van 't Part. vooraf aan die van 't hoofdwerkwoord, dan staat het ook meestentijds in de eerste plaats. Gewoonlijk treft men dan een Part. Aoristi aan (§ 137.), doch ook enkele malen een Part. Praesens (§ 131.).

Is de handeling van 't Part. gelijktijdig met die van 't hoofdwerkwoord, dan kan 't Part. zowel voorafgaan als volgen, hoewel 't laatste meer voorkomt. Het Praesens is dan uitteraard de gebruikelijke tijdsvorm (§ 125.).

Volgt de handeling van 't Part. op die van 't hoofdwerkwoord, dan komt het Part. bijna zonder uitzondering na het hoofdwerkwoord, terwijl de tijdsvorm van 't Part. samenhangt met de karakterisering der handeling. (§ 147.).

432. Daar de verschillende betrekkingen van tijd, oorzaak, wijze, etc., niet direct door Participia, die in vorm verschillen, worden uitgedrukt, maar in 't Participium liggen opgesloten, kunnen er gevallen voorkomen, waarin men een Part. niet met zekerheid onder een dezer titels kan indeelen. 't Participium kan dan ook tegelijkertijd meer dan één verhouding uitdrukken.

433. De Genitivus absolutus. Een adverbiaal Participium kan overeenkomen met een Nomen of Pronomen in den Genitivus zonder grammaticaal afhankelijk te zijn van eenig deel van den zin. Samen drukken deze beide woorden dan een van de adverbiale verhoudingen uit, die in §§ 420.—431. zijn besproken. Cf. I. 8. 30; π. 12. 18; 18. 20; ε. 9. 1.

Opmerking 1. De regel, dat het Subject van den Gen. abs. in den hoofdzin niet voorkomen mag, laat in de latere taal vele uitzonderingen toe. Cf. M. 1. 18; π. 22. 17.

Opmerking 2. Wanneer 't Subject van den Gen. abs. gemakkelijk uit den samenhang is te kennen, komt ook een enkel Part. voor. In de klassieke taal liet men de Pronomina in een dergelijk verband eveneens weg.

Cf. λ. 12. 68; ε. 9. 11.

434. 't Adverbiale Participium staat altijd in de zogenaaemde „praedictatieve stelling”, d. w. z. nooit tusschen 't Lidw. en 't Nomen of met 't Lidw. na het Nomen. Cf. § 411.

HET SUBSTANTIVISCH PARTICIPIUM.

435. Het Substantivisch Participium is de naam voor een zelfstandig tot het noemen eener handeling gebezigd Participium. Gewoonlijk verricht de Infinitivus dezen dienst.

436. Het Substantivisch Participium als Onderwerp. Het Substantivisch Participium kan voorkomen als een onscheidbaar bestanddeel van 't onderwerp van een werkwoord, daar de handeling van 't Part. in dit geval een gegeven is, waarentrent in 't Gezegde een uitspraak wordt gedaan.

M. 6. 16. *ὅπως φανῶσιν τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες*, opdat de menschen zullen zien, dat zij vasten. (hun vasten, d. w. z. . . . zij, vastende moeten in 't oog vallen.)

Cf. μ. 1. 18; 6. 2; λ. 5. 4; π. 5. 42.

437. Het Substantivisch Participium als Voorwerp. Het Substantivisch Participium kan voorkomen als een onscheidbaar bestanddeel van 't voorwerp van een overgankelijk werkwoord. In 't bijzonder treden hierbij op den voorgrond de werkwoorden van waarneming, waarbij 't waargenomene met een Participium wordt uitgedrukt.

λ. 8. 46. *ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληλυθῦσαν ἀπ' ἐμοῦ*, want ik bemerkte 't uitgaan van kracht van mij.

(Niet de kracht, maar 't uitgaan ervan is 't voorwerp van waarneming. Hierom is de eenigszins stijve vertaling gegeven.) Cf. I. 7. 32.

438. Bij verba van ophouden, etc., komt 't Substantivisch Participium grammaticaal overeen met 't onderwerp van 't hoofdwkwoord. Daar echter sommige van deze verba transitief zijn is de door 't Part. genoemde handeling 't logisch object van 't werkwoord.

M. 11. 1. *ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς διατάσσει τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ*, en het geschiedde toen Jezus geeindigd had zijn twaalf discipelen hun opdracht te geven. Cf. A. Πάλλης. *Ἡ νέα διαθήκη μεταφρασμένη. α'. Λίβερπουλ. 1902 p. 26: Καὶ συνέβηκε, ὡς ἐτέλεσε ὁ Ἰησοῦς τὸ νὰ προστάζει τοὺς μαθητάδες του.* Cf. M. 13. 53; λ. 7. 45.

439. Het Substantivisch Participium in Indirecte rede. Sometijds staat een Substantivisch Participium, dat deel uitmaakt van het Voorwerp van een werkwoord, gelijk met een zin in oratione obliqua.

1 ι. 4. 2. *πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι, . . . ἐληλυθότα]* N, ACL, K etc.; *ἐληλυθέναι]* B, 99, THEODORETUS 4. 43; *venisse]* vulg.; Irenaei interpres; Cypr.; Origenis interpres 2. 70, 4. 562; LUCIFERUS; Didymi interpres; POLYCRATES ad VICTOREM 3.

De vertaling is: iedere geest die belijdt, dat Jezus Christus in 't vleesch gekomen is (meer letterlijk: 't in vleesch gekomen zijn van Jezus Christus).

De St. V. moet hier in 't gelijk gesteld worden tegenover V. d. P., Visa., Sn. V., die *ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα*, hoewel in niet-attributieve stelling (§ 412), attributief vertalen als: den in vleesch gekomen Jezus Christus. Dat ook de Grieksche lezers in de hoogste oudheid er nimmer over gedacht hebben *ἐληλυθότα* in deze stelling attributief te vertalen, blijkt ook hieruit, dat de eenige — en wèl bevestigde — variant niet is b.v.: *τὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα Ἰησοῦν Χριστόν*, maar: *Ἰησοῦν Χριστόν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι*.

Cf. λ. 4. 23; π. 7. 12; 8. 23; 8 ι. 4.

440. Het Substantivisch Participium als Genitiefbepaling.

I. 4. 39. *πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης*, vele van de Samaritanen geloofden in hem wegens 't woord van de vrouw, die getuigde (d. w. z.: van 't getuigenis der vrouw). Cf. ε. 8. 9; Jos. Ant. 10. 4. 2. (met een Praepositie).

441. Evenals een adverbiaal Participium staat een substantivisch Participium nooit in „attributieve stelling”, cf. §§ 411., 434.

442. Het substantivisch Participium is nauwkeurig te onderscheiden van 't adjectivisch Part., dat substantivisch gebezigd is, § 407. Dit laatste noemt de handelende persoon, het eerste echter de handeling zelf. In 't eerste geval is de adjectivische functie van het Part. gesubstantiveerd, in 't tweede geval is de verbale beteekenis ervan zelfstandig gemaakt.

HOOFDSTUK XXI.

443. Over het algemeen stemt de latere taal van 't Nieuwe Testament overeen met die der klassieken in 't gebruik van de eenvoudige ontkenningen *οὐ* en *μή*, van hun samenstellingen,

οὐδέ, οὐδεῖς, οὔτε, οὐκέτι, μηδέ, μηδεῖς, μήτε, μηκέτι, κ. τ. λ., en in de aanwending der dubbele negaties *οὐ μή* en *μή οὐ*.

Er bestaan echter eenige belangrijke afwijkingen.

In de volgende paragrafen zal 't gebruik, zooals dat in 't Nieuwe Testament wordt aangetroffen, in hoofdtrekken vergeleken worden met de klassieke zinswendingen.

Zeldzame gevallen en fijnere onderscheidingen, die daar of weinig voorkomen of nauwelijks te bewijzen zijn blijven weg, daar de latere taal er geen parallellen van kent. Stellingen, die niet opzettelijk tot de latere taal of tot de klassieke beperkt worden, hebben op beide tijdperken betrekking, terwijl datgene wat omtrent *οὐ* en *μή* gezegd zal worden ook betrekking heeft op de samenstellingen, waarin die woordjes voorkomen.

NEGATIES MET DEN INDICATIEF.

444. De Indicativus in een zelfstandigen stellenden zin heeft regelmatig *οὐ* als ontkenning.

I. 1. 11. *εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον*, tot het zijne kwam hij en de zijnen namen hem niet aan.

445. In de klassieke taal heeft de Ind. Futuri, prohibitief gebezigd, *οὐ* als ontkenning, zelden *μή*. In 't N. T. is *οὐ* de regel.

M. 6. 5. *καὶ ὅταν προσεύχησθε, οὐκ ἔσεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί*, en wanneer gij bidt, moet gij niet wezen als de huichelaars.

446. In vragen, die zoowel ontkenkend als bevestigend beantwoord kunnen worden, sluit 't gebruik van *οὐ* verwachte bevestiging in, *μή* doet een ontkenkende beantwoording vermoeden.

M. 13. 55. *οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;*, is dit dan niet de zoon van den timmerman?

I. 7. 51. *μη δ νόμος ημῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον ἐὰν μὴ ἀκούσῃ πρῶτον παρ' αὐτοῦ*; uw wet veroordeelt iemand toch niet, indien men hem eerst niet gehoord heeft?

447. In ρ. 10. 18, 19; 1 κ. 9. 4, 5; 11. 22 is *μη οὐ* in een rhetorische vraag gebruikt, die een bevestigend antwoord eischt. Ieder der beide ontkenningen heeft hier echter zijn eigen beteekenis: *οὐ* ontkent 't verbum, *μή* maakt de vraag negatief, met de verwachting van een bevestigend antwoord.

448. In de klassieke taal wordt de Indicativus in Voorwaardelijke en Voorwaardelijke Relatieve zinnen in den regel ontkend met *μή*.

In voorwaarden van klasse I komt echter *οὐ* somtijds voor, dan echter niet als ontkenning van den heelen zin, maar van eenig onderdeel. In 't Nieuwe Testament worden Voorwaardelijke zinnen van de IIe klasse (§ 241., Onware onderstelling) in den regel ontkend door *μή*. In de overige Voorwaardelijke en Voorwaardelijke Relatieve zinnen is de gewone negatie van den Indicativus: *οὐ*, slechts zelden *μή*. In toegeevende zinnen steeds *οὐ* + Indic.

I. 9. 33. *εἰ μή ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν*, cf.: M. 24. 22.

ρ. 8. 9. *εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ*, cf.: λ. 14. 26.

M. 10. 38. *καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστιν μου ἄξιος*, cf.: λ. 9. 50; 14. 33; 2 π. 1. 9; 1 ι. 4. 3.

λ. 18. 4. 5. *εἰ καὶ τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι οὐδὲ ἄνθρωπον ἐντρέπομαι, διὰ γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύτην ἐκδικήσω αὐτήν*.

2 κ. 13. 5. *ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν; εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί εστέ*, cf. 1 τ. 6. 3; τ. 1. 6.

Opmerking. In M. 26. 24; μ . 14. 21 komt *οὐ* voor in de protasis van een voorwaardelijken zin der IIe klasse (§ 241., Onware onderstelling.).

449. De mogelijkheid bestaat, dat, in Voorwaardelijke en Voorwaardelijke Relatieve zinnen, *οὐ* de ontkenning van 't bijbehoorend woord is, *μή* daarentegen van de geheele onderstelling als zoodanig. Toch is dit onderscheid niet in ieder geval te vinden noch te zoeken. B.v. 1 ι . 4. 3; 1 ι . 4. 6; 1 τ . 6. 3; τ . 1. 6. In 't laatste geval is *μή* na *εἰ* gebruikt, maar behoort toch blijkbaar niet bij den geheelen zin, doch alleen bij 't werkwoord.

450. *Εἰ μή* in de beteekenis „behalve” is een staande uitdrukking, die geen invloed heeft op de Wijs die volgen zou, als de ellips werd aangevuld. Cf. § 264.

M. 17. 8. *οὐδένα εἶδον εἰ μή αὐτὸν Ἰησοῦν μόνον*, zij zagen niemand dan Jezus zelf alleen. Cf. μ . 9. 9.

451. In zinnen, die ingeleid worden met 't voegwoord *μή*, wordt de Indicatief met *οὐ* ontkend, na andere finale partikels is *μή* de negatie. Cf. κ . 2. 8; α . 9. 4. (de voortzetting met *οὐδέ* . . . *οὐδέ* is syntactisch onregelmatig.)

452. In indirecte rede blijft de negatie der recta behouden. Cf. M. 16. 11; 1 ι . 2. 22. (hier bevat de obliqua, die afhangt van een verbum van weigeren een overvloedig *οὐ*).

453. In oorzakelijke zinnen en in eenvoudige relatieve zinnen, die geen voorwaardelijk of doelaanwijzend karakter hebben, wordt de Indicativus in den regel met *οὐ* ontkend. Cf. μ . 2. 24; I. 8. 20.

Opmerking. In I. 3. 18. heeft een causale zin *μή* + Ind. Dit is in de latere taal niet onbekend, al is 't in het N. T. een zeldzaamheid: *ἐπι μή* en *ὅτι μή*: Jos. Apion. 1, 28. *διήμαρτον ὅτι μή ταῖς ἑραῖς ἡμῶν βίβλοις ἐνέτυχον*. Just. Apol. I. 26. *ὅτι μή διώκονται*; EPICETUS. Diss.

II, 1, 32, IV, 4., 8; LUCIANUS. Dial. mort. 21. 2; Hist. conscr. 3.; CLEM. AL. I, 398 A; EUS. II 298 C.

Opmerking. 2. τ. 1. 11. διδάσκοντες ἄ μὴ δεῖ is een uitzondering op den algemeenen regel voor relatieve zinnen, tenzij deze rel. zin als voorwaardelijk is op te vatten, cf. § 448.

NEGATIES BIJ DEN SUBJUNCTIVUS, OPTATIVUS OF IMPERATIVUS.

454. De negatie bij den Subjunctivus is, zoowel in hoofdzinnen als in bijzinnen, *μή*, behalve in zinnen, die met 't voegwoord *μή*, „opdat niet”, beginnen. In dit laatste geval is *οὐ* de ontkenning.

1 ι. 3. 18. *μή ἀγαπῶμεν λόγῳ*, laten wij niet met woorden liefhebben. Cf. π. 20. 16; ρ. 10. 15; 1 κ. 2. 5; 2 κ. 12. 20; ε. 4. 7.

Opmerking 1. In M. 25. 9 lezen na 't voegwoord *μή* **8**, AL. Z, 38, 126, al., Ephr. nog *οὐκ*, B, D, C, *ΧΙΘ^h II*, CHRYS. lezen: *οὐ μή*. De laatste lezing: *μήποτε οὐ μή ἀρκέση ὑμῖν* is door GRIESBACH, SCHOLZ, LACHMANN, TISCHENDORF VII, WESTCOTT-HORT, TREGELLES, NESTLE³ opgenomen, TISCHENDORF VIII en BALJON lezen *μήποτε οὐκ ἀρκέση*.

Opmerking 2. In ρ. 5. 11. *οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι* is *οὐ μόνον* een beperking van een onuitgesproken verbum, waarschijnlijk als Subjunctief op te vatten. Cf. §§ 459., 461.

455. In de klassieken wordt *οὐ* gebruikt als ontkenning van den Optativus potentialis, *μή* van den Wenschenden Optativus.

In 't N. T. komen geen voorbeelden van een Optativus van mogelijkheid in ontkennenden zin voor. Bij den Wenschenden Optativus wordt evenals in de litteratuurtaal *μή* gevonden.

Cf. μ. 11. 14; ρ. 3. 4; 3. 6; 3. 31; γ. 6. 14, etc.

456. In de klassieke taal wordt de Optativus in bijzinnen met *μή* als negatie verbonden, behalve in oratione obliqua en na 't voegwoord *μή*. In 't N. T. komt geen voorbeeld van een dergelijken Optativus voor.

457. De negatie van den Imperativus is ook in 't N. T. in den regel *μή*.

λ. 12. 11. *μή μεριμνήσητε*, weest niet bezorgd. Cf. § 168.

458. De uitzonderingen op den regel van § 457. zijn te motiveeren. In 1 κ. 5. 10 is 't een niet imperativische tusschenzin: [ik bedoelde] niet [dat gij] in 't geheel [geen omgang zoudt hebben] met de etc. Evenzoo in 2 τ. 2. 14.: laten zij niet over woorden twisten, [iets], dat tot niets nut is. In 1 π. 3. 3. schijnt *οὐχ* erop te wijzen, dat *ὁ . . . κόσμος* uitgesloten moet worden van bevel. In 1. π. 2. 18 is *οὐ μόνον* als staande term behouden, te meer daar de Imperatief hier ligt in een Participium met een verzwegen Subjunctivus van *εἰμί*. Toch komt *μή μόνον* voor in I. 13. 9; Φ. 2. 12; λ. 1. 22, cf. § 461.

NEGATIES BIJ DEN INFINITIVUS EN 'T PARTICIPIUM.

459. In de klassieke taal wordt de Infinitivus in indirecte rede gewoonlijk met *οὐ* ontkend, in de recta is de negatie steeds *μή*.

In de latere taal, die de schrijvers van 't N. T. eigen was, is overal en altijd de ontkenning van den Infinitivus *μή*.

M. 22. 23. *λέγοντες μή εἶναι ἀνάστασιν*, die zeggen, dat er geen opstanding is.

λ. 11. 42. *ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κάκεινα μή παρῆναι*, dit moest men doen en dat niet nalaten.

460. Wanneer niet de Infinitivus zelf, maar een bepaling ervan ontkend moet worden, wordt, in plaats van *μή*, meermalen *οὐ* gebezigd.

Cf. *ϕ.* 7. 6; 1 *κ.* 1. 17; *ε.* 7. 11; 13. 9.

Deze regel heeft in 't bijzonder betrekking op de combinaties met *μόνον*. In het N. T. komt tenminste *οὐ* *μόνον* regelmatig met den Infinitivus voor, en dit zoowel wanneer de geheele zin erin is betrokken, als in de gevallen waar slechts een onderdeel er mede samenhangt. Cf. I. 11. 52; *π.* 21. 13; 26. 29; 27. 10; *ϕ.* 4. 12, 16; 13. 5; 2 *κ.* 8. 10; *Φ* 1. 29; 1 *θ.* 2. 8.

Μή *μόνον* komt met den Inf. alleen in *γ.* 4. 18.

Εἰς οὐθέν in *π.* 19. 27 heeft op *λογισθῆναι* betrekking en is wellicht als een staande uitdrukking te beschouwen.

461. Een samenstelling met *οὐ*- kan voorkomen met een Infinitivus, die afhangt van een hoofdwerkwoord, dat reeds met *οὐ* is ontkend, cf. § 209.

I. 5. 30. *οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαντοῦ οὐδέν*, ik kan van mijzelf niets doen. Cf. *μ.* 7. 12; *λ.* 20. 40; I. 3. 27; *π.* 26. 26.

462. De Infinitivus na verba van hinderen, weigeren, etc., kan, zonder eenige verandering van betekenis, met *μή* worden verbonden. Een dergelijke negatie is onvertaalbaar in de schrijftaal, maar 't gemeenzame Hollandsch kent toch ook — al is 't niet in dit geval — een verdubbeling van negaties, die elkander niet opheffen.

π. 14. 18. *καὶ ταῦτα λέγοντες μόλις κατέπασαν τοὺς δῆλους τοῦ μή θύειν αὐτοῖς*, en door dit te zeggen brachten zij de schare er nauwelijks van af om hun te offeren. Cf. § 391.

463. In de klassieke taal krijgt een Infinitivus, die naar den regel *μή* zou moeten hebben, *μή* *οὐ*, wanneer 't hoofdwerkwoord reeds met de negatie *οὐ* verbonden is.

In 't N. T. blijft 't ook dan eenvoudig *μή*.

π. 4. 20. *οὐ δύναμεθα γὰρ ἡμεῖς ἂ εἶδαμεν καὶ ἠκούσαμεν μή λαλεῖν*, want wij kunnen niet anders dan spreken van 't geen wij zagen en hoorden.

464. Bij de klassieken wordt een negatief Participium met *μή* voorzien, indien 't gelijk staat met een Voorwaardelijken of een Voorwaardelijken Relatieven zin. In alle andere gevallen is *οὐ* de gebruikelijke ontkenning.

In de latere taal van 't N. T. worden Participia steeds met *μή* ontkend, met enkele uitzonderingen, steeds in gevallen waar 't participium geen voorwaarde insluit (\pm 17 in getale).

π. 17. 6. *μή εὐρόντες δὲ αὐτοὺς ἔσυρον Ἰάσονα . . . ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας*, daar ze hen niet vonden sleepten zij Jason . . . voor de politarchen. Cf. *M.* 22. 11; 22. 29; *λ.* 6. 42; 9. 33; 12. 33; *I.* 5. 23; 10. 12; *π.* 7. 5; 13. 28; 17. 6; 26. 22; *γ.* 4. 8.

OPEENVOLGENDE EN DUBBELE NEGATIES.

465. Wanneer twee enkelvoudige, onafhankelijke negaties of een samengestelde negatie met een enkelvoudige samen-treffen in een en denzelfden zin, houdt ieder zijn eigen gebied en beteekenis. Ook van nauw samenhangde, opeenvolgende zinnen geldt hetzelfde.

M. 10. 26. *οὐδὲν γὰρ ἐστὶν κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθή-σεται*, want niets is bedekt, dat niet ontdekt zal worden. Cf. *1 κ.* 12. 15; *1 ι.* 2. 21.

466. De dubbele negatie *οὐ μή* komt meest bij den Sub-junctivus, minder bij den Ind. Futuri voor. Cf. §§ 77., 174.

μ. 13. 2. *οὐ μή ἀφεθῆ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὃς οὐ μή κατα-λυθῆ*, geen steen zal op den ander worden gelaten (*M.* 24. 2; *λ.* 21. 6. *ὃς οὐ καταλυθήσεται*).

Cf. *M.* 25. 9 (§ 455.); *a.* 2. 11; 7. 16.

467. *Οὐ μή* komt een enkele maal voor met den Subjunctivus of den Ind. Futuri in prohibitieve beteekenis, cf. § 169. Doch over M. 15. 6. ll. pp. cf. § 79., Opmerking.

468. Wanneer een negatie door een of meer gelijksoortige ontkenningen wordt gevolgd of door de samenstelling *οὐ μή*, heffen deze elkander — anders dan in de Hollandsche beschaafde taal — niet op, maar versterken de ontkenning.

λ. 23. 53. *οὐ οὐκ ἦν οὐδείς οὕτω κείμενος*, waar nog niemand ooit in was gelegd.

ε. 13. 5. *οὐ μή σε ἀνώ οὐδ' οὐ μή σε εγκαταλίπω*, ik zal u niet begeven en ik zal u niet verlaten.

ρ. 13. 8. *μηδενὶ μηδὲν δφείλετε*, weest niemand iets schuldig.

INHOUD.

Paragraaf.		Bladz.
INLEIDING.		
	Voorbericht	1.—3.
	Algemeene begrippen	4.—28.
HOOFDSTUK I.		
DE TAAK DER EXEGETISCHE GRAMMATIKA.		
1.	Taak	4.
2.	Methode	4.—5.
HOOFDSTUK II.		
EENIGE ALGEMEENE TERMEN.		
3.	De „Taal”	5.—6.
4.	Een „dialekt”	6.
5.	Persoonlijke Taal	6.—7.
6. 7.	Niet geheel abstractie	7.—8.
8.	„Verbastering” en „Taalgevoel”	8.—9.
9.	De <i>κωνί</i>	9.—11.
10.	Het „Macedonisch”	11.
11.	Het „Alexandrijnsch dialekt”	11.—12.
12.	Het „Jodengrieksch”	12.—13.
13.	Hellenistisch Grieksch	13.—14.
14.	„Bijbelsch Grieksch”	14.—15.
HOOFDSTUK III.		
DE POPYRI.		
15.	Bekende vindplaatsen, etc.	15.—16.
16.	Uitgaven, etc.	17.—18.
17.—19.	De Popyri en het N. T.	18.—23.

Paragraaf. Bladz.

HOOFDSTUK IV.

DE INSCRIPTIES.

20.	Voorafgaande opmerkingen	23.—24.
21.	De Inscripties en het N. T.	24.—25.

HOOFDSTUK V.

DE LITTERATUUR.

22.	De Litteratuur en de exegese	25.—26.
23.	De Litteratuur en historische vragen in het N. T. De beteekenis der <i>hedendaagsche κοινή</i>	26.—28.

DE TIJDEN.

HOOFDSTUK VI.

24.	De eigenaardige functie der Tijden	29.
-----	--	-----

HOOFDSTUK VII.

DE INDICATIEF IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

25.	Algemeene opmerkingen	30.—31.
-----	---------------------------------	---------

DE INDICATIVUS PRAESENS.

26.—27.	Praesens van loopende handeling	31.
28.	Praesens van poving	31.—32.
29.	Gnomisch Praesens	32.
30.	Aoristisch Praesens	32.—33.
31.	Historisch Praesens	33.
32.	Praesens pro Futuro	33.—34.
33.	Praesens pro Perfecto	34.—35.
34.	Praesens van nog-loopende handeling	35.
35.	Praesens in indirecte rede	35.—36.
36.	Omschreven Praesensvorm	36.—37.

Paragraaf.		Bladz.
DE INDICATIVUS IMPERFECTI.		
37.	Imperf. van loopende handeling	37.
38.	Bezwaren bij 't vertalen	37.—38.
39.	Imperf. van poging	38.
40.	Imperf. van herhaling	38.
41.—49.	Bizondere gevallen	38.—44.
49.	Omschreven Imperfectum	44.
DE INDICATIVUS AORISTI.		
50.	Karakter van den Aoristus	44.
51.—52.	Functioniën van den Aoristus	44.—45.
53.—55.	Historische Aoristus	46.—47.
56.	Ingressieve Aoristus	47.—48.
57.	Effectieve Aoristus	48.
58.	Gnomische Aoristus	48.—49.
59.	Anticipeerende Aoristus	49.
60.	Aoristus Tragicus	49—50.
61.	Aoristus pro Perfecto	50.—51.
62.	Aoristus voor het Attisch Perfectum	51.—52.
63.—64.	Aoristus in Indirecte rede	52.
65.	Aoristus in onvervulb. wensch of voorwaarde	53.
66.—69.	Hollandsche vertalingen	53.—57.
66.	Vergelijking van het Taalgebruik	53.—55.
67.	Aoristus = Hollandsch Perfectum	55.—56.
68.	Aoristus = Hollandsch Imperf.	56.—57.
69.—70.	Vershil tussehen 't Grieksche Imperfectum en den Aoristus	57.—59.
DE INDICATIVUS FUTURI.		
71.	't Praedictieve Futurum	59.
72.	't Aoristisch Futurum	59.
73.	't Fut. van loopende handeling	59.—60.
74.—77.	Nadere bespreking	60.—61.
77.	Negatie van het Praedictief Fut.	61.—62.
78.	't Imperatieve Futurum	62.—63.
79.	Negatie van het Imper. Fut.	63.
80.	Bizonder geval	63.
81.	't Gnomisch Futurum	64.

Paragraaf.	Bladz.
82. 't Futurum van overweging	64.—66.
83.—85. Omschreven Futurum	66.—67.

DE INDICATIVUS PERFECTI.

86.—90. Het Attische Perfectum	67.—69.
87. 't Praesentisch Perfectum	68.
88. 't Verleden Perfectum	68.
89. 't Intensief Perfectum	68.
90. Het Postklassieke Perfectum	69.
91. Het Anticipeerend Perfectum	69.
92. Het omschreven Perfectum	69.
93. Het Perfectum in Indirecte rede	70.

DE INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI.

94. Inleidende opmerkingen	70.
95. 't Praesentisch Plusquamperf.	70.
96. 't Verleden Plusquamperfectum	70.
97. Het omschreven Plusquamperf.	71.
98. Bezwaren bij vertaling	71.
99.—100. Futurum Perfecti	71.—72.

HOOFDSTUK VIII.

DE AFHANKELIJKE WIJZEN IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

101. Inleidende opmerkingen	72.
102. In het Praesens	73.
103. In 't omschreven Praesens	73.
104. In den Aoristus	73.—74.
105.—106. In het Futurum	74.—75.
107. In het Perfectum	75.
108. In het Intensief Perfectum.	75.
109. In het omschreven Perfectum	75.—76.
110.—116. Infinitivus na praeposities	76.—78.
111. Na μετά	76.
112. Na πρό.	76.
113. Na εις en προς	76.—77.
114. Na διά	77.
115. Na ἐν	77.—78.

Paragraaf.	Bladz.
116.—121. Afhankel. Wijzen in Indirecte rede	78.—81.
116. Inleidende opmerkingen	78.—79.
117. Optativus	79.
118.—121. Infinitivus	79.—81.

HOOFDSTUK IX.

HET PARTICIPIUM IN DE VERSCHILLENDE TIJDEN.

121.—125. Inleidende opmerkingen	81.
--	-----

HET PARTICIPIUM PRAESENS.

125. Het Part. van gelijktijdige handeling	82.
126.—128. Het Part. van samenvallende handeling	82.—83.
129.—131. Het Adjectivische Part. Praesens	83.—84.
131. Het Imperfectische Part. Praesens	84.
132. Het conatieve Part. Praesens	84.
133. 't Participium Praesens pro Futuro.	85.
134. 't Part. Praes. van nog-loopende handeling	85.

HET PARTICIPIUM AORISTI.

135.—136. Inleidende opmerkingen	85.—88.
137.—141. Part. Aor. van voorafgaande handeling	88.—90.
142.—145. Part. Aor. van identieke handeling	90.—91.
145.—148. Part. Aor. van volgende handeling	91.—94.
149.—153. Nadere bespreking van enkele gevallen	94.—98.

HET PARTICIPIUM FUTURI.

153. Inleidende opmerkingen	98.—99.
154. Functie van het Part. Fut.	99.
155. Omschrijving met μέλλον	100.

HET PARTICIPIUM PERFECTI.

156.—157. Het Participium Perfecti.	101.—102.
158. Het Part. Perf. met Plusquamperfectische be- teekenis	102.

DE WIJZEN.

HOOFDSTUK X.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN HOOFDZINNEN.

DE INDICATIVUS.

Paragraaf.		Bladz.
159.	Functie van den Indicativus	108.
160.—162.	Bizondere gevallen	108.—104.

DE SUBJUNCTIVUS.

162.—165.	De Adhortatieve Subjunctivus	104.—108.
165.—170.	De Prohibitieve Subjunctivus	108.—110.
170.—174.	De Subj. van overweging	110.—112.
174.	De Subj. in negatieve stellende zinnen	112.—118.

DE OPTATIVUS.

175.	Inleidende opmerkingen	113.—114.
176.—179.	De Wenschende Optativus	114.—115.
179.—180.	De Optativus Potentialis	115.—116.

DE IMPERATIVUS.

181.	Bij gebod en aansporing	116.
182.	Bij verzoek en overreding	116.
183.—184.	Bij toestemming of onderstelling	117.
185.	Gebruik der Tijden	117.

HOOFDSTUK XI.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN.

186.	Inleidende opmerkingen	118.
187.	Indeeling der bijzinnen	118.—119.
188.	Volgorde in de behandeling	120.

HOOFDSTUK XII.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN, INGELEID MET EEN DOEL-
AANWIJZEND PARTIKEL.

Paragraaf.		Bladz.
189.	Indeeling dezer Bijzinnen	120.
190.	Algemeen gebruik	120.—121.
191.	Doelaanw. part. binnen het N. T.	121.
192.	Het gebruik van <i>iva</i>	121.—122.
193.	Het gebruik van <i>ὅπως</i>	122.
194.	Het gebruik van <i>μή</i>	122.
195.	Het gebruik van <i>ὅς</i>	122.—123.
196.	Het gebruik van <i>ὅπως ἄν</i>	123.
197.—199.	Eigenlijke finale zinnen	123.—125.
199.—202.	Voorwerpszinnen na verba van aansporen, etc.	125.—126.
202.—206.	Voorwerpszinnen na verba van beoogen, etc.	126.—128.
206.—210.	Onderwerps- en Gezegdezinnen met <i>iva</i>	128.—130.
210.—213.	Epexegetische Bijzinnen, ingeleid met <i>iva</i>	130.
213.—217.	Gevolgaanduidende Bijzinnen, ingeleid met <i>iva</i>	131.—135.
217.—220.	Voorwerpszinnen na verba van vreezen, enz.	135.—136.

HOOFDSTUK XIII.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN VAN OORZAKELIJK VERBAND.

221.	Inleidende opmerkingen	136.
222.—223.	't Gebruik van Wijzen en Tijden	137.
224.—225.	Bijzondere gevallen	137.—138.
226.	Andere middelen tot uitdrukking van causaal verband	138.

HOOFDSTUK XIV.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN BIJZINNEN VAN GEVOLG.

227.	Inleidende opmerkingen	139.
228.	Gebruik van Indicativus en Infinitivus	139.—140.
229.	Infinitivus met <i>ὥστε</i>	140.
230.	Bijzondere gevallen	140.

HOOFDSTUK XV.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN VOORWAARDELIJKE ZINNEN.

Paragraaf.	Bladz.
231.—233. Inleidende opmerkingen	140.—142.
234. Indeeling	142.
235.—241. (I.) Bizondere onderstelling in 't heden of ver- leden	142.—144.
241.—243. (II.) Onware onderstelling	144.—146.
243.—249. (III.) Waarschijnlijke onderstelling in de toe- komst	146.—148.
249. (IV.) Onwaarschijnlijke onderstelling in de toe- komst	148.
250.—255. (V.) Algemeene onderstelling in het heden . .	148.—151.
255. (VI.) *Algemeene onderstelling in het verleden.	151.
256.—267. Bijzonderheden van Voorwaardelijke zinnen .	151.—154.

HOOFDSTUK XVI.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN TOEGEVENDE ZINNEN.

268. Inleidende opmerkingen	154.—155.
269.—273. <i>Ei</i> en <i>zav</i> in toegevende zinnen	155.—156.
273. 't Gebruik van Wijzen	156.
274. Toegevende zinnen, parallel aan de Ie klasse der voorwaardelijke	156.—157.
275. Toegevende zinnen op de toekomst betrekking hebbende	157.
276. Toegevende zinnen, parallel aan de IVe klasse.	157.—158.
277. Toegevende zinnen, parallel aan de Ve klasse.	158.

HOOFDSTUK XVII.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN RELATIEVE ZINNEN.

278.—279. Inleidende opmerkingen	158.—160.
280. Indeeling	160.

(I.) BEPAALDE RELATIEVE ZINNEN.

281. Inleidende opmerkingen	160.
282. Gebruik der Wijzen	160.—161.
283.—284. Bijzondere gevallen	161.—162.

Paragraaf.	Bladz.
(II.) VOORWAARDELIJKE RELATIEVE ZINNEN.	
285.—289. Inleidende opmerkingen	162.—164.
289. Indeeling	164.
290. (I.) Bizondere onderstelling in 't heden of ver- leden	164.—165.
291. (II.) *Onware onderstelling	165.
292. (III.) Waarschijnlijke onderstelling in de toe- komst	165.
293.—300. Nadere opmerkingen	165.—167.
300. (IV.) *Onwaarschijnlijke onderstelling in de toe- komst	168.
301.—304. (V.) Algemeene onderstelling in het heden . .	168.—169.
304.—306. (VI.) Algemeene onderstelling in het verleden.	169.—170.

(III.) RELATIEVE ZINNEN VAN BEDOELING.

306. Eigenlijk doelaanwijzende relatieve zinnen . .	170.
307.—309. Epexegetische relatieve zinnen	170.—171.

(IV.) RELATIEVE ZINNEN MET: „TOTDAT”, „TERWIJL”, OF „ZOODAT”.

310. Definitie van <i>ἕως</i>	171.
311.—312. Zinnen met <i>ἕως</i> , op de toekomst betrekking hebbende	171.
313.—314. Zinnen met <i>ἕως</i> , betrekking hebbende op wat een toekomstige mogelijkheid geweest is . .	172.
315. Zinnen met <i>ἕως</i> (totdat), betrekking hebbende op een feit in het verleden	172.
316.—318. Zinnen met <i>ἕως</i> (terwijl), betrekking hebbende op een gelijktijdige gebeurtenis	172.—173.
818. Zinnen met <i>ἄχρι, ἄχρι οὗ, ἄχρι ἧς ἡμέρας, μέχρι</i> en <i>μέχρις οὗ</i>	173.
819. Zinnen met <i>πρίν + tempus finitum</i>	174.

HOOFDSTUK XVIII.

HET GEBRUIK DER WIJZEN IN DE ORATIO OBLIQUA.

320.—326. Inleidende opmerkingen	174.—176.
327.—328. Oratio obliqua bij de klassieken	177.

Paragraaf.	Bladz.
329.—333. Oratio obliqua in het N. T.	177.—180.
333.—337. Nadere opmerkingen	180.—181.
337. Inleidende vergelijking van Hollandsch en Grieksch gebruik	181.—183.
338. Tabellarisch overzicht van het Hollandsch ge- bruik	183.—185.
339.—343. Eigenlijke Indirecte rede	185.—187.
344.—348. Half-indirecte rede	187.—189.
349. Regels voor de vertaling	189.—192.
350. Opmerking.	192.

DE CONSTRUCTIE MET *καὶ ἐγένετο*.

351. Inleidende opmerkingen	192.—193.
352.—355. Drievoudig gebruik	193.

HOOFDSTUK XIX.

DE INFINITIVUS.

355. Geschiedenis van den Infinitief	193.—195.
356. Verdere inleidende opmerkingen	195.—196.

DE INFINITIVUS ZONDER LIDWOORD.

357. De Infinitief van gebod	196.—197.
358. De Infinitief van bedoeling	197.
359. De Infinitief als praedicatieve bijvoegelijke be- paling	197.
360. De Infinitief als adverbiale datief bepaling	197.—198.
361.—366. De Infinitief van gevolg	198.—200.
366.—368. De Infinitief bij Adjectiva of Adverbia	200.
368.—370. De Infinitief met Substantiva	200.—201.
370.—372. De Infinitief na <i>πρὶν</i> of <i>πρὶν ἢ</i>	201.
372.—374. De Infinitief als Onderwerp	201.—202.
374. De Infinitief als Bijstelling	202.
375.—378. De Infinitief als Voorwerp	202.—203.
378.—379. De Infinitief in Indirecte rede	203.

DE INFINITIVUS MET LIDWOORD.

380. Inleidende opmerkingen	204.
381. De Inf. met <i>τὸ</i> als Onderwerp	204.

Paragraaf.		Bladz.
382.	De Inf. met τὸ als Voorwerp	204.
383.	De Inf. met 't Lidwoord als Bijstelling	204.—205.
384.	De Infinitief met τῷ	205.
385.	De Inf. van bedoeling met τοῦ	205.
386.	De Inf. van gevolg met τοῦ	205.
387.	De Inf. met τοῦ na adjectiva	205.
388.	De Inf. met τοῦ na Substantiva	206.
389.—390.	De Inf. met τοῦ na verba, die den Genitief regeeren	206.—207.
391.	De Inf. met τοῦ als Onderwerp of Voorwerp	207.—208.
392.	De Infinitief met 't Lidwoord, geregeerd door een Voorzetsel	208.
398.	Ἀπὸ τὸ + <i>Infinitivus</i>	208.
394.—399.	Ἐἰς τὸ + <i>Infinitivus</i>	208.—210.
399.	Πρὸς τὸ + <i>Infinitivus</i>	210.
400.	'Ἐν τῷ + <i>Infinitivus</i>	210.
401.	Opmerking	210.—211.

HOOFDSTUK XX.

HET PARTICIPIUM.

402.	Inleidende opmerkingen	211.
403.	Indeeling	211.

HET ADJECTIVISCH PARTICIPIUM.

404.—405.	Inleidende opmerkingen	211.—212.
406.—409.	Het beperkende attributieve Participium	212.—213.
410.	't Uitbreidende attributieve Participium	213.—214.
411.—413.	„Attributieve stelling”, enz.	214.—215.
413.—417.	't Praedicatieve adjectivische Participium	215.—216.

HET ADVERBIALE PARTICIPIUM.

418.	Inleidende opmerkingen	216.
419.	Adv. Part. van Tijd	216.—217.
420.	Adv. Part. van voorwaarde	217.
421.—423.	Het toegevende Adv. Part.	217.
423.—425.	Adv. Part. van oorzaak	217.—218.
425.	Adv. Part. van bedoeling	218.

Paragraaf.	Bladz.
426. Adv. Part. van middel	218.
427.—430. Adv. Part. van wijze	218.—219.
430. Hebreeuwſche Inf. absolutus	219.
431. Adv. Part. van bijkomſtige omſtandigheden	220.
432.—434. Opmerkingen	220.—221.
433. Genitivus absolutus	221.

HET SUBSTANTIVISCH PARTICIPIUM.

435. Inleidende opmerkingen	221.
436. Subst. Part. als Onderwerp	221.
437.—438. Subst. Part. als Voorwerp	222.
439. Subst. Part. in Indir. rede	222.—223.
440. Subst. Part. als Genitiefbepaling	223.
441.—442. Opmerkingen	223.

HOOFDSTUK XXI.

DE NEGATIES BIJ HET WERKWOORD.

443. Inleidende opmerkingen	223.—224.
---------------------------------------	-----------

NEGATIES MET DEN INDICATIEF.

444. In een zelfſtandigen ſtellenden zin	224.
445. Bij het Prohibitieve Futurum	224.
446.—447. In vragen	224.—225.
448.—449. In Voorwaardelijke en Voorwaardelijke rela- tieve zinnen	225.—226.
450. <i>Ei μή, behalve</i>	226.
451. <i>Oὐ</i> na het <i>voegwoord μή</i>	226.
452. Negatie in Indirecte rede	226.
453. In oorzakelijke en relatieve zinnen van niet- voorwaardelijken of doelaanwijzenden aard	226.—227.

NEGATIES BIJ SUBJUNCTIVUS, OPTATIVUS EN IMPERATIVUS.

454. Negaties bij den Subjunctief	227.
455.—456. Negaties bij den Optatief	227.—228.
457.—458. Negaties bij den Imperatief	228.

NEGATIES BIJ DEN INFINITIVUS EN HET PARTICIPIUM.

Paragraaf.		Bladz.
459.	Negatie van den Infinitief zelf	228.
460.	Negatie van een bepaling van den Infinitief .	228.
461.	Negatie van een Infinitief, afhangende van een hoofdwerkwoord	228.
462.	Overvloedige negatie na verba van hinderen, weigeren, enz.	228.
468.	Onderscheid met 't klassiek gebruik bij afhan- kelijke Infinitivi	228.—229
464.	Negatie bij 't Participium	229.

OPEENVOLGENDE EN DUBBELE NEGATIES.

465.	Inleidende opmerkingen	229.
466.—467.	Gebruik	229.—230
468.	Vertaling	230.

- I. INHOUDSOPGAVE.
 II. REGISTER VAN BIJBELPLAATSSEN.
 III. ZAKELIJK REGISTER.
 IV. GRIEKSCH REGISTER.

II.

REGISTER DER BIJBELPLAATSEN.

De cijfers verwijzen naar de *paragraafnummering*.
 Met * zijn die plaatsen gemerkt, die min of meer *uitvoerig besproken* zijn.

MATTHAEUS.

	M.	
I.	18	433.
	19	70., 253., 375.
	22	66., 90., 216.
	23	96.
II.	2	159.
	3	423.
	9	315.
	10	152., 423.
	13	84., 335.
	15	216.
	20	131.
	23	36., 216.
III.	14	39., 363.
	15	163., 372., 413., 416.
IV.	2	137.
	3	199., 235.
	4	80.
	7	79.
	11	163.
	14	216.
	20	163.
	22	163.
V.	6	130.
	17	358.
	18	174., 311.
	19	292., 299.
	20	243.
	21	61., 67., 79.
	23	102.
	24	163.
	25	103., 317.
	28	399.
	29	209., 247.
	30	209., 247.
	39	298.
	40	163.
	41	297.
	42	181.
VI.	1	113., 392., 399.
	5	156., 196., 224., 225., 445.
	10	163.
	11	104.
	13	165.
	16	224., 436.*
	18	196.
	27	426.
	30	236.

	31	171.		14	187., 196., 203.
	39	165.		17	216.
VII.	1	197.		20	311.
	4	163.	XIII.	5	114.
	6	198.		6	114.
	10	104.		12	302.
	12	173., 293.		14	430.
	13	130.		15	198.
	17	29.		30	163., 399.
VIII.	3	54., 68.		33	317.
	8	211.		35	216.
	15	163.		36	163.
	17	216.		44	58.
	20	332.		46	58., 66., 90.
	22	163.		48	58.
	31	183., 247.		53	433.
	32	183.		55	446.
IX.	17	265.	XIV.	3	63.
	20	134.		4	45.
	21	243.		7	294.
	30	204.		9	421.
	32	97.		13	213.
	36	97.		36	199.
X.	1	362.	XV.	1	17.
	4	145.		2	301.
	14	299.		5	77., 79.
	23	312.		6	80., 467.
	25	209.		14	163.
	26	465.		20	381.
	32	297.		24	97.
	33	296., 297.		32	97.
	37	407., 412.	XVI.	1	127.
	38	302., 448.		11	452.
	39	412.		13	171.
	40	412.		19	100.
	41	412.		20	199.
XI.	1	438.		22	77.
	14	272.		25	299.
	21	145.		27	84.
	25	216.	XVII.	4	373.
XII.	3	115.		8	450.

	11	32.		13	182.
XVIII.	4	297.		14	168.
	5	297.		20	130., 151.
	6	209.		23	46., 168.
	8	247.		33	172.
	9	247.		38	168.
	10	204.	XXIV.	2	163., 466.
	12	163.		4	208., 204.
	18	100.		6	204.
	21	171.		12	107.
	27	163.		13	150.
	30	313.		20	199.
	32	163.		22	448.
	33	46.		23	168.
XIX.	4	67., 359.		45	385.
	10	187., 296., 254.*	XXV.	6	66., 90.
	14	163., 390.		8	26.
	18	79.		9	218., 454.* 466.
	27	142., 163.		16	151.
	29	163.		26	187.
XX.	10	329.		27	46.
	19	395.	XXVI.	2	395.
	22	84.		12	399.
	23	381.		15	259.
	26	80.		17	173.
	27	80.		18	32.
XXI.	4	216.		19	232.
	19	169.		24	448.
	32	213., 386.		32	111.
	34	115.		33	269., 275.
	41	306.		35	77., 269., 271.
XXII.	11	464.		36	36., 314.
	14	213.		39	187.
	15	196., 203.		43	97.
	22	163.		44	163.
	23	118., 459.		48	299.
	25	163.		52	130.
	28	54.		54	171.
	29	464.		56	216., 163.
XXIII.	2	61., 62., 66., 67.	XXVII.	1	362.
	12	297.		4	141., 142.

8	67.
17	178.
20	51., 57., 68.
21	178.
31	63., 115.
38	36.,* 79.
41	126.
48	87.
49	168.
50	168.
XXVIII. 6	284.
15	67.

MARCUS.

μ.

I. 7	366.
9	353.
17	259.
18	436.
22	428.
24	217.
31	137., 141.
40	253.
II. 5	80.
16	335.
18	49.
20	305.
23	354.
24	453.
28	230.
III. 4	373.
6	203.
7	70.
11	187., 279., 304.
21	61., 62., 66., 67.
24	250., 252.
25	252.
28	293., 303.
29	303.
IV. 4	351.

6	392.
7	159.
21	331.
23	360.
31	422.
37	361.
39	107.
V. 4	114., 393.
15	158.
16	129.
18	158., 199.
19	336.
20	336.
23	164.
24	70.
25	134.
33	140.
35	62., 66.
36	141.
41	36.
VI. 2	436.
10	311.
25	173.
31	360.
36	332.
50	168.
56	304.
VII. 12	461.
VIII. 7	70.
12	262.
14	63.
29	143.
35	297.
IX. 5	373.
6	329.
9	450.
10	331.
11	335.
12	207.
22	132.
26	362.

28	385.
30	175.
35	285.
X. 11	301.
22	416.
32	49.
36	173.
40	360.
43	285.
51	173.
XI. 13	266.
14	177., 455.
16	205.
18	203.
19	304.
23	299.
24	259.
25	298.
27	31.
28	211.
XII. 12	375.
14	171.
18	378.
33	100., 381.
41	37., 69.
44	69.
XIII. 2	466.
5	204.
11	292.
14	169.
18	199.
19	66., 90.
21	168.
22	113.
30	174., 317.
XIV. 2	198.
10	175.
11	175.
12	173.
14	307., 308.
21	448.

28	392.
29	269., 270., 275.
30	370.
31	77., 269.
32	314.*
41	67.
XV. 9	128., 173.
22	36.
36	163.
43	36.
44	267.
XVI. 3	171.
20	125., 431.

LUCAS.

λ.

I.	82.
1	23.,* 222.
8	400.
9	389.
10	49.
22	35., 49.
29	117.
38	177.
43	203.
54	359.
57	388.
59	39.
62	117., 179., 261.
66	37.
72	359.
74	388.
76	385.
77	385.
79	385.
II. 6	388.
9	156.
18	70.
21	112., 388.
22	385.

24	385.	19	417.
26 . 97., 120., 319.,* 378,		39	234.
27	115., 385.	40	360.
35	196.	45	438.
44	51.	47	302.
49	44.	48	381.*
51	88.	VIII. 2	96.
III. 9	82.	18	299., 302.
10	170.	27	63.
15	117.	43	134.
16	128.	46	156., 437.
21	115.	47	336.
IV. 10	391.	49	31.
12	79.	59	62.
15	431.	IX. 4	299.
16	284.	18	245.
18	66., 90.	18	108.
22	70.	29	308.
23	148., 439.	25	143.
29	362.	27	174., 311.
41	95.	33	373., 464.
V. 1	352.	34	115.
4	436.	36	56., 90., 149.
7	391., 431.	44	84.
10	83.	45	216.*
16	49.	46	179.
17	416.	48	308.
20	331.	50	443.
26	67.	51	391.
35	305.	52	363.*
VI. 11 . . . 117., 179., 329.		54	104., 173.
12	354.	57	293.
31	173.	58	322.
32	272.	X. 2	199.
33	272.	6	291.
34	272.	9	338.
37	191.	18	143.
42	464.	40	359.
VII. 2	85.	XI. 1	103.
4	307., 308.	3	104.
6	211.	5	170., 171.

6	307.	15	417.
7	481.	17	872.
8	275.	18	180.
18	118., 272.	22	851.
82	224., 225.	26	196.
37	115.	81	72.
42	459.	XVII. 2	209.
XII. 1	862.	4	104.
4	860.	5	182.
5	111.	27	317.
8	150., 297.	81	297.
10	297.	XVIII. 1	118., 399.
15	400.	4	187., 274., 448.
17	382.	5	448.
33	464.	10	858.
34	298.	25	872.
35	109.	36	179.
36	438.	41	178.
52	100.	XIX. 4	99.
59	312.	9	61., 67.
XIII. 7	84.	12	236.
9	260., 265.	15	115., 351.
16	46.	17	108.
25	292.	47	49.
28	305.	48	427.
XIV. 1	115.	XX. 10	198.
10	198.	20	362.
26	247., 251., 412., 448.	22	872.
27	302.	26	92.
31	366.	40	461.
33	448.	41	118.
34	171.	XXI. 6	466.
XV. 4	812.	8	204.
13	23.*	22	388.
24	98.	24	38.
26	179., 329.	XXII. 6	388.
29	84.	9	178.
32	51., 56., 67.	11	307.
XVI. 3	875.	15	112.
4	60.	23	417.
11	171., 285.	34	118., 812., 878.

38	28.*	III. 8	302.
40	199.	12	237.
46	87., 199.	16	229., 362.
49	82., 171.	18	453.*
67	275.	27	461.
68	275.	IV. 4	46.
XXIII. 7	331.	34	187., 208.
15	92.	39	440.
31	171.	49	370.
35	238.	52	51., 56., 67.
37	238.	V. 4	70.
47	331.	5	134.
48	331.	6	34.
58	468.	7	212.
XXIV. 16	390.*	13	137., 138.
20	196.	14	168.
23	329.,* 347.*	18	375.
25	387.	20	198.
26	46.	23	464.
30	115.	30	461.
32	38.	36	90.
36	419.	38	90.
46	120., 378.	VI. 6	126., 127.
51	392.	20	208.
		39	208.
		40	208.
		50	406.
		63	187., 282.
		64	155.
		68	82., 171.
		69	89.
		71	85.
		VII. 13	198.
		23	237.
		26	62., 66.
		32	437.
		39	85.
		45	171.
		51	250., 446.
		VIII. 14	275.
		16	271., 275.
JOHANNES.			
I.			
I. 1	28.* 159.		
11	53., 444.		
12	279., 368.		
27	211.		
33	281.		
38	159.		
39	36.		
42	36.		
48	112.		
II. 4	33.		
17	92.		
19	183., 184.		
25	211., 344.		

20	458.	17	258.
30	433.	23	49.
31	253.	XIV. 3	298.
51	251.	15	243.
55	272.	19	222.
56	212.	26	72.
IX. 2	187., 213., 214.	28	241.
4	316.	XV. 6	58.
9	331.	8	59., 208.
18	317.	9	104.
22	96., 212.	12	208.
33	242., 448.	13	208.
X. 12	464.	20	235., 234.
23	28.	22	242.
38	275.	XVI. 2	130., 150., 211.
XI. 2	145.	3	225.
9	233., 250.	7	209.
14	61., 66., 67.	8	419.
21	241.	24	109.
27	187., 329.	32	211.
36	37.	XVII. 2	198.
44	158.	3	208.
50	209.	5	112.
52	460.	11	182.
53	205.	19	109.
54	86.	XVIII. 16	95.
56	70.	18	95.
XII. 4	155.	23	238.
6	123.	24	63.
10	202.	28	31.
17	63., 131.	30	42., 234., 416.
23	211.	39	208.
24	250.	XIX. 6	115.
26	243., 251., 298.	11	242.
29	118., 378.	12	258.
32	75.	30	63., 115.
36	232.	36	79.
XIII. 8	160.	XX. 23	331.
9	458.	29	225.
11	130.	XXI. 19	126.
12	63.	25	118.

HANDELINGEN.

π.		39 . . . 149., 218., 235.
		42 436.
I.	3 111., 128.	VI. 3 306.
	10 95.	9 17., 23.*
	16 46., 145	11 90.
	18 20.*	VII. 5 464.
	20 176.*	7 297.
	25 20.	12 439.
II.	13 92., 427.	18 317.
	21 293.	19 386.
	27 79.	26 143.
	43 70.	34 430.
	45 304.	35 66., 90.
III.	2 40.	36 51., 57., 68.
	12 391.	42 360.
	18 120.	44 96.
	19 196.	60 51., 56., 67.
	26 401., 425	VIII. 11 114.
IV.	14 360.	20 177.
	20 463.	22 266.
	27 98.	23 439.
	30 400., 401.*	24 196.
	31 98.	27 425.
	32 118.	31 179., 247., 257.
	34 131.	IX. 3 400.
	35 304.	12 148.
	36 36.	21 96.
	37 131.	22 126., 127., 429.
V.	3 377.*	23 205.
	5 54., 68.	26 423.
	12 70.	32 354.
	14 407.	33 184.
	17 408.	34 30.
	24 179., 329.*	X. 1 404.
	26 217.*	2 404.
	28 88.	3 143., 152.
	30 429.	7 131.
	33 70.	17 156., 179., 329.
	35 84.	22 129.
	38 223.	23 17.
		25 391.*

33	142., 358., 429.	13	17.
35	407.	18 . 171., 179., 261., 373.	
41	408.	21	360.
44	125.	27	248., 266., 421.
47	390.	XVIII. 2	114.
XI. 8	148.	9	104., 167.
15	115., 400.	10	386.
17	104.	14	155., 241.
XII. 1	17.	18	481.
18	433.	20	483.
20	114.	XIX. 27	106., 460.*
XIII. 8	36.	32	90., 334.
27	140.	XX. 3	155., 388., 390.
28	421., 464.	7	155.
32	411.	XX. 16 . 180., 196., 248., 454.	
33	143.	24	195., 363.
35	79.	32	410.
40	203., 204.	35	365.
XIV. 9	388.	38	84.
18	390., 462.	XXI. 2	141.
19	118., 137.	3	133.
27	336.	12	391.
XV. 10	359.	13	460.
12	56.	16	308.
13	51., 104.	24	198.
14	336.	27	17.
17	196.	XXII. 4	128.
20	390.	15	66., 90.
21	84.	17	100.
22	431.	22	47.
24 . 90., 127., 128., 222.		24	147.
28	393.	XXIII. 1	140.
29 . . 127., 128., 152.		5	79.
37	70.	9	260.
XVI. 16	426.	12	317.
18	30.	15	199., 387., 425.
23	147.	17. 18. 19	360.
27	378.	20	391., 425.
XVII. 3	46.	26	376.
6	33., 464.	30	59., 105., 118.
11	117.	35	147.

XXIV.	10	134.
	11	154.
	18	17.
	19	46., 180., 238.
	23	147.
XXV.	10	92.
	11	382.
	13	147., 152.
	16	117., 175., 294., 319.,* 330.
	20	70.
	22	48., 70.
	25	107.
	26	361.
XXVI.	1	30.
	5	253.
	8	267.
	13	148.
	18	385.
	22	464.
	26	92., 461.
	29	43., 179., 460.
	32	46., 107.
XXVII.	1	391.
	3	141.
	9	114.
	10	106., 460.
	12	180., 248.
	13	137., 141.
	21	46.
	30	424.
	33	317.
	39	180., 248.
	43	51., 57., 68.
XXVIII.	6	106.
	18	70.
	19	424.
	23	132.
	26	169., 430.
	27	197., 198.
	30	54., 68.

ROMEINEN.

e.

I.	10	266., 362.
	11	394.
	20	396.*
	24	388.
II.	4	28., 409.
	12	67., 290.
	14	411.
	27	411.*
III.	4	177., 196., 198., 455.
	5	412.
	6	177., 455.
	14	178.
	23	66., 67.
	26	394.
	27	66.
	31	177., 455.
IV.	2	235., 238.
	12	460.
	13	383.
	14	236., 263.
	16	460.
	19	147.
	21	147.
V.	1	137., 139.
	5	88.
	7	81.
	10	237.
	11	454.
	12	222.
VI.	2	73., 177., 283.
	15	177.
	16	302.
VII.	3	81., 252., 386.
	4	394.
	6	460.
	7	79., 177.
	13	177.
VIII.	9	448.

10 235.
 13 84.
 15 66.
 17 236., 263.
 24 279.
 25 251.
 29 394.
 IX. 1 100.
 3 48.
 11 100.
 14 177.
 17 197.
 18 302.
 27 275.
 X. 14 171., 172.
 15 454.
 18 447.*
 19 447.
 XI. 1 66.
 4 66.
 6 236.
 7 66.
 11 177.
 14 266.
 16 263.
 XII. 2 113.
 3 396.
 15 357.*
 XIII. 5 460.
 8 468.
 9 79.
 11 368.
 12 66.
 XIV. 2 375.
 9 51., 56., 67.
 13 383.
 21 381.
 XV. 5 177.
 8 378.
 18 177.
 14 156.

22 44., 389., 390.
 XVI. 21 67.

I. KORINTHEN.

I x.

I. 4 137., 138.
 17 460.
 21 224.
 22 224., 225.
 25 409.
 29 196.
 30 199.
 II. 5 454.
 7 158.
 10 158.
 III. 12 233.*
 17 233.*
 IV. 2 187., 205., 207.
 3 209.
 5 311.
 6 198.
 7 272.
 8 43., 67.
 12 422.
 18 424.
 19 243.
 21 17., 173.
 V. 8 230.
 10 242., 458.*
 11 59.
 VI. 15 177.
 VII. 5 263.
 8 268.
 11 272.
 28 59.
 36 118., 183.
 39 250.
 40 250.
 VIII. 5 271.

9	208., 204.
10	396.*
IX. 1	171.
4. 5.	217.*
9	79.
10	388.
11	289., 258.
16	275.
18	208.
26	428.
X. 12	208.
27	247.
XI. 2	87.
16	373.
21	115.
22	395., 447.*
25	111.
26	301.
29	420.
XII. 2	304.
15	465.
19	263.
XIII. 2	362.
XIV. 5	173., 245.
10	180., 249.
12	180., 205., 222.
37	373.
39	390.
XV. 4	66., 90.
15	149.
18	142.
29	223., 225.
36	302.
37	154., 180., 249., 302.
51	72.
XV. <i>passim</i>	62., 66.
XVI. 10	202., 204.
11	165.
13	299.
22	176.

II. KORINTHEN.

2 κ.

I. 8	389.
9	66., 90., 109.
10	89.
15	70.
17	213., 216.
II. 1	383.
3	46.
5	233.*
7	362.
10	290.
12	68.
13	66., 90., 384.
17	36.
III. 13	399.
IV. 3	92.
16	274.
V. 13	62., 66.
20	428.
VI. 10	187.
VII. 5	66.
8	274.
12	274.
VIII. 6	199., 396.
7	164.
9	51., 56., 67., 422.
10	460.
11	382., 383.
IX. 7	29.
X. 9	363.
15	363.
XI. 1	43.
6	274.
15	272.
16	263.
25	54., 61., 66., 67., 98.
XII. 9	66., 90.
11	274.
14	367.

17 66., 90.
 20 217., 454.
 XIII. 5 448.

GALATEN.

γ.

I. 6 26., 176.
 7 408.
 8 268*, 271., 275.
 10 241.
 11 80.
 22 413., 416.
 23 49., 181.
 II. 2 220.
 3 422.
 4 198.
 9 212.
 13 229.
 14 329.
 17 149., 177., 285.
 21 296.
 III. 2 375.
 17 396.
 19 318.*
 21 177.
 23 126., 392.
 IV. 4 282.
 11 217., 220.
 15 242.
 17 198.
 18 372., 460.
 20 48.
 V. 2 243.
 3 180., 369.
 4 28.
 5 390.
 7 390.
 11 288.
 12 48., 177.

15 204.
 17 216.*
 18 285.
 VI. *passim* 17.
 VI. 1 208., 275.
 6 129.
 9 420.
 12 198.
 13 130.
 14 177., 178., 455.

EPHESEN.

ε.

I. 9 142.
 12 394.
 13 8.
 16 201.
 17 199.
 II. 4 54., 68.
 III. 14 201.
 IV. 18 157.
 V. 3 113.
 4 47.
 VI. 11 399.
 17 284.
 22 59.

PHILIPPENSEN.

φ.

I. 6 73.
 10 394.
 18 73.
 23 113., 398.
 29 460.
 II. 2 212.
 6 382.
 7 147.

8	149.
12	458.
17	274.
28	59.
III. 1	102.
8	409.
10	385.
11	266.
12	66., 266.
16	357.
IV. 5	409.
8	290.
11	61., 62., 67.

I. THESSALONICENSSEN.

1 ϑ .

I. 8	361.
10	410.
II. 8	460.
12	397.
16	396.
III. 5	220., 392.
8	240.
10	397.
11	177.
12	177.
IV. 3	374.
18	280.
V. 3	156.
4	213., 214., 216.
10	245.
15	203., 204.
19	181.
23	177.

II. THESSALONICENSSEN.

2 ϑ .

II. 2	397.
3	165.

17	177.
III. 5	177.
11	83.
16	176., 177.

COLOSSENSSEN.

x.

I. 8	137., 139.
4	137., 139., 423.
8	145.
21	157., 404.
II. 5	274.
6	282.
8	203., 408., 451.
III. 18	47.
IV. 8	59.
12	201.
14	23.
16	202.
17	202., 204.

I. TIMOTHEUS.

1 τ .

IV. 4	420., 424.
8	424.
V. 18	79.
21	429.
VI. 8	448., 449.
17	108.

II. TIMOTHEUS.

2 τ .

I. 8	410.
9	410.
16	177.
18	177.

II. 2 366.
 5 250., 277.
 12 246., 247.
 18 277.
 14 458.*
 18 118., 378.
 25 218.
 IV. 7 66., 88., 90.
 10 140.
 11 137., 431.

TITUS.

τ.

I. 6 448., 449.
 11 453.
 24 198.

PHILEMON.

φ.

4 201.
 11 59.
 18 48., 70.
 14 48.
 20 177.
 24 23.

HEBREËN.

ξ.

I. 2 . . . 61., 62., 66., 67.
 3 147., 420.
 8 400.
 10 144.
 18 100.
 17 394.
 18 426.
 III. 8 165.
 11 262.

12 . 115., 203., 204., 400.
 15 400.
 18 118.
 IV. 2 92.
 3 262.
 5 262.
 7 454.
 8 241.
 V. 1 130.
 5 360.
 8 421.
 11 367.
 VI. 9 274.
 10 218., 362.
 14 430.
 17 409.
 VII. 9 371., 410.
 11 460.
 18 90.
 25 375.
 27 142.
 VIII. 1 . . 61., 62., 66., 67.
 3 307.
 9 440.
 IX. 12 147.
 18 90.
 26 242.
 X. 2 . . . 114., 223., 225.
 12 61., 66., 67.
 15 111.
 25 282.
 36 214.
 XI. 3 118., 396.
 5 378.
 15 241.
 17 66.
 27 90.
 28 66., 90.
 XII. 1 162.
 6 302.
 25 204.

XIII. 2	149.
5	174., 468.
9	873., 460.
21	177.
24	17.*

JAKOBUS.

i.

I. 4	214.
8	70.
11	58.
18	394.
19	398.
22	458.
24	58., 66., 90.
26	251., 378.
27	398.
28	78.
II. 10	59.
15	243., 404.
16	243.
26	282.
IV. 2	114., 393.
3	393.
4	70.
13	233.
14	233.

I. PETRUS.

1 π.

I. 2	176., 177.
18	458.*
24	58.
III. 1	198., 271.
3	458.*
14	180., 249., 263., 276.*
17	249., 394.
18	147.

IV. 12	424.
17	388.

II. PETRUS.

2 π.

I. 2	177.
9	448.
18	148.

I. JOHANNES.

1 ι.

I. 9	213., 216., 253.
II. 7	44.
9	113., 378.
12	331.
21	465.
22	452.
III. 1	208.
8	267.
18	454.
22	288., 303.
IV. 2	439.*
3	443., 449.
6	449.
7	162.
9	90.
10	90.
V. 15	240.
20	198.

II. JOHANNES.

2 ι.

6	208.
8	204.
10	247.

III. JOHANNES.

8 a.

- 4 208., 489.
- 6 78., 148.

JUDAS.

a.

- 17 406.

OPENBARING.

a.

- I. 8 407.
- 18 413., 416.
- II. 5 265.
- 11 466.
- 25 318.
- III. 2 44.
- 9 202.
- 11 282.
- 15 43.
- 16 225.
- IV. 9 297.
- 11 366.
- V. 5 362.
- 7 66.
- VII. 3 167., 317.

- 14 61., 66.
- 16 466.
- VIII. 1 305.
- 5 61., 66., 90.
- IX. 4 207., 451.
- 5 207., 301.
- 6 73., 77.
- 10 368.
- 20 213., 216.
- XI. 7 292.
- 17 67.
- XII. 2 377.*
- 4 294.
- 6 198.
- 7 391.
- XIII. 12 202., 205.
- 13 205., 216.
- 16 202.
- 17 198.
- XIV. 13 130.
- XV. 8 317.
- XVI. 9 362.
- XVII. 1 163.
- 7 318.
- XIX. 8 61., 66.
- 4 61.
- XX. 3 317.
- 15 235.
- 16 282.

III.

ZAKELIJK REGISTER.

(De cijfers verwijzen naar de paragrafen.)

A.

- Aansporen, verba van —, 199—201.
- Aansporing, 162—164, 181, *zie: Imperatief en Subjunctief.*
- Absoluut gebruik v. den Infinitief, 358, *zie: Infinitief.*
- Accusativus cum Infinitivo en de constructies met *iva*, 355.
- Adhortatieve Subjunctief, 162, 163, 164; *zie: Subjunctief.*
- Adjectiva van *gezag*, *macht*, *geschiktheid*, *noodzakelijkheid*, *juisten tijd*, *etc.*, gevolgd door een bijzin met *iva*, 211, *zie Epexegetische Bijzinnen*; gevolgd door den Infinitief, 366; gevolgd door *εἰς τὸ* + den Infinitief, 398.
- Adjectivisch Participium, 404—438, *zie: Participium.*
- Adverbia nader bepaald door eenen Infinitief, 366.
- Adverbiaal Participium, 418—484, *zie: Participium.*
- Adverbiale Datief bepaling, 360, 395, *zie: Infinitief.*
- Afhankelijke wijzen, 101 sq., *zie: Wijzen* en voorts onder: *Praesens, Futurum, Aoristus, enz.*
- Afhankelijke zinnen, 186—188, *zie: Bijzinnen.*
- Afkortingen, *zie: keerszijde titelpagina.*
- Algemeene bouw der Doelaanwijzende bijzinnen 190., *zie: Doelaanwijzende Bijzinnen.*
- Algemeene en bijzondere onderstellingen 282, 238, 287, 288; *zie: Onderstellingen.*
- Algemeen relatieve zinnen, 285—305; *zie: Relatieve zinnen.*
- Anders, zoo niet, *εἰ δὲ μή*, *εἰ δὲ μήτε*, 265;
- Anticipierend Perfectum, 69.
- Aoristisch Praesens, 30; — Futurum, 72, 75; — Perfectum, 91.
- Aoristus: *functies*, constateerend, ingressief en effectief, 51. 1. 2. 3; *karakter* 25, 50, 104, 116,

135, 147, 151, 152; In het *Attisch en in het N. T.*, 62; toenadering tot het *Perfectum*, 61 opm.; toenadering tot het *Imperfectum*, 70, 70 opm.

INDICATIVUS: Hollandsche vertalingen — definities — vergelijking der functies in beide talen, 66, 66. 2; Anticiperende —, rhetorisch gebruik, briefstijl, afwisselend met het *Perfectum*, 59; Effectieve —, bij verba van pogen en bedoelen, 57, in de Staten Vert., 68, 68 opm.; Gnomsche —, in het *Attisch* en later, 58, 58. 1. 2; Historische —, drieërlei gebruik, 53, 54, 55, vertaling met 't *Hollandsch Imperfectum*, 67, 4, 68; Ingressieve —, bij werkwoorden, die een toestand aanduiden, 56, 67. 3; Aoristus pro *Perfecto*, drieërlei gebruik 61., 67. 1. 2; Aoristus pro *Plusquamperfecto*, 63., Aoristus *Tragicus*, 60.

Aoristus in *Indirecte rede*, 64; in onware onderstelling, 241, zie: *Onderstelling en Voorwaarde*; in den hoofdzin behoorende bij een dergelijke onderstelling, 241, 242; met *av* in een Algemeene onderstelling in het verleden, 42, 326; voor een onvervulden wensch, 48.

AFHANKELIJKE WIJZEN, 104; *Subjunctief* in verbod, verhindering, enz., 165, 166, 167, 169; *Optatief* in *Indirecte rede*, 116, 117; *Imperatief* bij

verbod en verhindering, 166, 185; *Infinitief* na werkwoorden van hopen, verwachten, enz., 119; in *Indirecte rede*, 116, 120.

Participium: *Indeeling*, 136; *karakter*, tijdloos, eenvoudig vermeldend, betrekking tot den spreker, betrekking tot het hoofdwerkwoord, 185, geen vaste verleden betekenis, hoewel meestentijds wijzende op een verleden feit, 135, regels van *Ballantine* 135, 152, toekomstige betekenis?, 147, 152.

Part. Aor. van saamvallende handeling, met het Lidwoord als beknopte Bijv. bijzin, 137, 138; — van saamvallende handeling, na een hoofdwerkwoord in Aoristus, Futurum (of Praesens, Imperfectum) 142, 143, 147 opm.; — van saamvallende, niet-identieke handeling, 144; — bij *λάρθάνω*, *τυγχάνω*, *φθάνω*, etc., 185 opm., 149; — van voorafgaande handeling, als beknopte Bijw. bijzin, 139; — van alleen in het begin voorafgaande handeling, 140; — van handeling volgende op die van het hoofdwerkwoord, maar voorafgaande voor den spreker, 145; Part. Aor. van voorafgaande handeling, vertaling, 141; — van volgende handeling, 147; — als Voorwerp van een verbum audiendi, videndi, etc., 148., Ingressief Part. Aoristi, 147.

Appositie, 374, 388; *zie: Bijstelling.*
 Aramaeïsmen, Hebraeïsmen,
 Semitismen, tale Kanaäns,
 82 opm.;
 Arameesch in Egypte, in 't
 Perzische rijk, wereldtaal
 vóór Alexander, als kerktal
 in Egypte sporadisch, 82.
 opm.;
 Arameesche inscripties, papyri,
 passages in Koptische litte-
 ratuur, invloed, 18, 17, 20,
 82 opm.;
 Artikel, *zie: Lidwoord.*
 Attisch en de *κοινή* 8, 9, etc.
 Attische omgangtaal bij de
 comici, 8. 1.
 Attisch Perfectum, 86—90; Plus-
 quamperf., 95.
 Attisch taalgebruik, 81, 61, 62,
 152.
 Attributief Participium, *zie:*
Participium, 406—418.
 Attributieve Woordschikking,
 411, *zie: Stelling.*

B.

Bedoeling, 358, *zie: Relatieve*
zinnen, — uitgedrukt door
 een bijzin met *iva*, 197, 198;
 — door een Relatieven zin,
 306; — door den Infinitivus
 zonder Lidwoord, 358; — door
 den Infinitivus met *ὡστε*, 362
 (*d*); — door den Infinitivus
 met *ὡς*, 363; — door den
 Infinitivus met *τοῦ*, 385; —
 door *εἰς τὸ* + Infinitivus,
 394; — door *πρὸς τὸ* + Infi-
 nitivus, 398.

Behalve, *εἰ μὴ*, geen ellips, 264,
 460;
 Behalve, zoo niet, 264, 450;
 Beoogen, verba van —, 202—206.
 Bepaalde relatieve zinnen, *zie:*
Relatieve zinnen.
 Bepaling, Adverbiale Datief —,
 360, 390; Praedicatieve Bijvoe-
 gelijke —, 359, *zie: Infinitief.*
 Bepalingen, Bijkomstige —, *zie:*
Epezegetisch; — uitgedrukt
 door een zin met *iva*, 212; —
 door eenen Infinitivus, 359,
 360; — door *εἰς τὸ* + den
 Infinitivus, 395.
 Beperkende relatieve zinnen,
zie: Relatieve zinnen.
 Bevel, Indicatief v. h. Futurum
 78, 79, 80; Subjunctief, 164,
 165, 166, 167, 169; Imperatief,
 181; Infinitief, 357; *ontkend*
 met *μὴ*, 457; schijnbaar met
ὄν, 458; met *ὄν μὴ*, 467; in
 Indirecte rede 324; *zie: Verbod.*
 Bezwaren bij vertaling van
 Ind. Praes. en Ind. Imperf.,
 26, 38; Plusquamperfectum,
 98;
 Bizardere onderstellingen 282,
 283, 287, 288; *zie: Onderstel-*
lingen.
 Bijbelsch Grieksch 14;
 Bijkomstige omstandigheden,
 125, 147, 481; *zie: Participium.*
 Bijstelling, 374; 388; *zie: Inf-*
nitief.
 Bijzinnen, Indeeijing, 187, 188;
 Grondvorm, 190.
 Bepaalde Relatieve —, *zie dit*
artikel lager;
 Doelaanwijzende —, 189—220,

- Eigenlijke finale bijzinnen, 197, 198; Doelaanwijzende Relatieve —, 306—309;
- Epexegetische* —, ingeleid met *iva*, bepalingen bij Substantiva of Adjectiva van *gezag*, *macht*, *geschiktheid*, enz., 210, 211; — bij verba, 212; Epexegetische Relatieve —, 307, 308, 309;
- Gevolgaanduidende* —, 227—230, verwantschap met de doelaanwijzende in 't Hollandsch en in 't Grieksch, 214; ingeleid met *iva* . . . verwacht gevolg, 213, 214; ingeleid met *ὥστε*, 227, 228; bijzin met *ὥστε* losgeraakt, 230;
- Oorzakelijke* —, ingeleid met *ὅτι*, *διότι*, *ἐπει*, *ἐπειδή*, *ἐπειδήπερ*, *ἐφ' ᾧ*, etc. . . wijzen en tijden als in hoofdzinnen, gewoonlijk Indicatief . . . verschil en verwantschap met een causalen hoofdzin, 221—226;
- Relatieve* —, 278—309; Indee-ling in Bepaalde en Onbepaalde, 278, 281; Bepaalde Relatieve zinnen, 281—284, Beperkende, 284; Doelaanwijzende, 306; Epexegetische, 307—309; Gevolgaanduidende, 283; bij Indirecte vraag, 336; Oorzakelijke, 283; toegevende, 283; betrekking hebbende op de toekomst, 299; Uitbreidende, 284; Voorwaardelijke, 285, 286, 288;
- Toegevende* —, 268—277, ingeleid met *si*, *ἐὰν καί*, enz. 268, 269; tweederlei type, 275; parallel aan de typen der Voorwaardelijke zinnen 274—277;
- Voorwaardelijke* —, 281—287; Indee-ling, 284, 289; I. Bijzondere onderstelling in het heden of verleden, 285 sq.; II. Onware onderstelling, 241 sq.; III. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 243 sq.; IV. Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 249; V. Algemeene onderstelling in 't heden, 250 sq.; VI. *Algemeene onderstelling in 't verleden, 255; Bijzondere gevallen: (a) voorzin en hoofdzin van verschillend type, 257; (b) voorzin met meerdere hoofdzinnen, 258; (c) Participium, Imperatief, enz. als voorzin, 259; (d) verzwegen hoofdzin, 260; (e) verzwegen voorzin, 261; (f) verzwegen verbum, 263; (g) *ei μή*, *behalve*, 264; (h) *ei δὲ μή*, *ei δὲ μήγε* elliptisch, 265; (i) te reconstrueeren hoofdzin, 266; (j) met *si* na verba van *bevreemding*, *verwondering* = *ὅτι*, 267;
- Voorwaardelijk Relatieve* zinnen, *anders*: Algemeen Relatieve zinnen, 285—305; Indee-ling, 289;
- Bijzinnen met ἀχρῖ*, *ἄχρις*, etc., 318; met *si* = *ὅτι*, 267; met *ἕως*, betrekking hebbende op een *verleden* iets, 315; — op een *gelijktijdig* iets, 316; — op *toekomstige* mogelijkheid

313; — op een *toekomstig* iets, 311; met *ἴνα*, gevolgaanduidend, 218, 214, 216; met *ἵνα* of *ὅπως* na verba van *aansporen*, enz., 200, 201; met *πρίν* + tempus finitum, 319.

C.

Causaal, *zie: Oorzakelijk.*

Causale zinnen, 221—226; — samenhang aangeduid door Relatieve zinnen, 283; door *διὰ* + Lidwoord + Infinitief, 398; door een Participium, 423.

Conatief gebruik der tijden: Indicativus Praesens, 28; Indicativus Imperfecti, 39; Participium Praesens, 132.

Concessief *zie: Toegevend.*

Concessieve zinnen, 268—277; Definitie, 268; ingeleid met *εἰ καὶ, ἐὰν καὶ, καὶ εἰ, καὶ ἐὰν*, 269—272; Wijzen en Tijden, 273; verschillende typen, 275—277; Concessief Participium, 422.

Conditioneel, *zie: Voorwaardelijk.*

Consecutief, *zie: Gevolgaanduidend.*

Constaterend gebruik van den Aoristus, *zie: Aoristus* en *Futurum.*

D.

Dan in het Johannes-evangelie, 68 opm.

Dialect, wezen, 4—7; Alexandrijnsch —, 11; Macedonisch —, 10.

Directe rede, 320, 321; directe aanhaling 't meest gewoon, met of zonder *οὐα*, 331.

Doelaanwijzende partikels: *ἵνα*, *ὅπως*, *μή*, 191; gebruik van *ἵνα* 192; van *ὅπως* 193, 196; van *ὡς* (?) 194; van *μή*, 194. Algemeen gebruik van bijzinnen ingeleid met doelaanwijzende partikels, 189, 190.

Doelaanwijzende (finale) zinnen, *zie: Bijzinnen.* Eigenlijke — met *ἵνα*, 197—198; Doelaanwijzende Relatieve —, 306; uitgedrukt met een enkelen Infinitief, 358; met *εἰς τὸ* + Infinitief, 394; met *τοῦ* + Infinitief, 385; met *πρὸς τὸ* + Infinitief, 398; met *ὡς* + Infinitief, 363; met *ὥστε* + Infinitief 361, 362 (*d*).

E.

Eigenlijke of grondbeteekenissen waardeloos voor de Exegese 2. 2.

Effectief gebruik van den Aoristus, *zie: Aoristus* en *Futurum.*

Epexegetische bijzinnen, ingeleid met *ἵνα*, 210; — als bepalingen van Substantiva of adjectiva van *gesag*, enz., 211; — als bepalingen van verba, 212. — Relatieve zinnen, 307—309.

Exegetische grammatica, karakter, taak, standpunt, 1. 2.

F.

Finaal, finale —, *zie: Doelaanwijzend.*

Futurum: karakter en geschiedenis, 8, 25, 153;

Indicativus: Praedictief gebruik, 71; Aoristisch gebruik, 72; Futurum van loopende handeling, 78; Beteekenis van deze onderscheidingen, 74—77; Constateerend, Ingressief en Effectief gebruik ook bij 't Aoristisch Futurum, 72, 75, 76; ontkenning met *οὐ μή*, 77; — bij verba van *pogen*, 75; Imperatief Futurum, 78, 80; ontkenning *οὐκ*, niet *μή*, 79; Gnomisch Futurum, 81; Futurum van *overvoeging*, 82; omschreven Futurum, 83—85; in de Papyri, 85 opm.; Futurum Perfecti, alleen naar inhoud, niet als bijzondere vorm aanwezig, 99, 100.

Indicativus in Doelaanwijzende zinnen of bijzinnen ingeleid met een Doelaanwijzend partikel (*ἵνα*, *ὅπως*, *μή*), 190, 191, 202, 206, 210, 213;

— in Voorwaardelijke zinnen, 239, 246; met *εἰ* voor 't Hebreuwsche 'im als *eedsformule*, 262, — met *εἰ*, 't verlengde of gewenschte aanduidend, 266;

— in Toegeevende zinnen, die op de toekomst betrekking hebben, 275 (a); — in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, 297; — in Eigenlijke Doel-

aanwijzend Relatieve zinnen, 306;

— in Epexegetische Relatieve zinnen, 307—309; — in Relatieve zinnen, ingeleid met *ἄρα*, etc., 318;

Ontkenningen bij den —, 444, 445.

Afhankelijke Wijzen: Optatief, 105; *Infinitief*, 105, 106;

Participium: 't eenige Deelwoord, dat aan de handeling een plaats geeft in 't tijdsverloop... zonder karakterizeering der handeling... is sterk aan 't afnemen... reeds in 't Attisch, 153; — stelt de handeling als toekomstig van uit het standpunt van 't hoofdwerkwoord, 154; — omschreven met *μέλλον*, onderscheid tusschen den zuiveren en den omschreven vorm, 155.

G.

Genitivus absolutus, 433.

Gevolg, verschillende opvattingen, 362; *werkelijk* gevolg: *ὥστε* + Indicatief of Infinitief, 228, 229, 361, 362 (a), (b); *εἰς τὸ* + Infinitief, 396; *ondersteld* gevolg:

ἵνα als inleidend partikel, 213, 214, 216; (*ὥστε*) + Infinitief, 361, 362 (c); *τοῦ* + Infinitief, 386; *εἰς τὸ* + Infinitief, 396; *bedoeld* gevolg: 362 (d); Aoristus van —, 51, 57.

Gevolgaanduidende (consecutieve, ecbatistische) zinnen, *zie:*

- Bijzinnen*, 227—230; Definitie, 227; Wijzen, 228;
 Verschil en verwantschap met de Doelaanwijzende —, in 't Hollandsch en in 't Grieksch, 214.
 Gezegdezinnen, 206—209.
 Gnomische tijden: — Praesens, 29; — Aoristus, 58; — Futurum, 81;
 Grammatica, Exegetische en Historische, —, *Voorbericht*, 1, 2.
 Grondbetekenissen, *zie: Eigenlijke betekenissen*.

H.

- Half-indirecte rede, 344—347, 348, 349.
 Handeling: Karakterisering der —, 24, 25 en *passim*.
Indicativus: Praesens, Imperfectum, Futurum van loopende —, 26, 27, 37, 73, 74; Praesens van nog-loopende —, 34.
Afhankelijke Wijzen: Praesens, 102;
Participium: Praesens, 125—128; 131—134.
 Hebraeïsmen, Aramaeïsmen, tale Kanaäns, Semitismen, 82 opm.: *ei* + Indicativus Futuri parallel aan 'im + Imperfectum, als nadrukkelijke verzekering, 262; Constructies bij *ἐγένετο*, parallel aan *ωαῖψήτι*, 351; Participium + Infinitief, parallel aan den Hebreeuwachen Infinitivus

- absolutus, 430; *προστίθεσθαι* met den Infinitivus, 13.
 Hellenistisch Grieksch, niet te verwarren met „Jodengrieksch”, identiek met *κοινή*, *zie: Jodengrieksch* en *κοινή*. 13.
 Hinderen, verba van —, 390, 462, 463.
 Historische Grammatica, *zie: Grammatica*.
 Historische Tijden: — Praesens, 31, geen gewone stylistische figuur; — Aoristus, derderlei gebruik, 53, 54, 55; — Perfectum (Postklassiek Perfectum) 90.
 Hoofdzinnen, 159—185; Definitie, 281; Betekenis en vorm bij Eenvoudige onderstelling in 't heden, en Algemeene onderstelling in 't verleden, 235, 236; — bij Onware onderstelling, 241, 242; — bij Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 243, 253; — bij Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 249; — bij Algemeene onderstelling in 't heden, 250, 253; — bij Algemeene onderstelling in 't verleden, 255; — met twee bijzinnen, 258; — verzwegen, 261; — met verzwegen hoofdwerkwoord, 263; — met reconstrueerbaar hoofdwerkwoord, 266, — met toegevendden bijzin, 268.
 Hulpwerkwoord, *zie: Register* IV, *εἶμι, μέλλω, ὑπάρχω*.

I.

Imperativus: van aansporing en gebod, 181; verzoek, 182; toestemming of onderstelling, 183; — in de verschillende tijden, 166, 168, 185; — ingeleid met *ὄντι*, 280; — ontkend met *μή*, 457, 458.

Imperativisch Futurum, 78, 79.

Imperfectum, Indicativus: — van loopende handeling, 37, 38; — van poging, 39; — van herhaling, 40; — van onvervulden wensch, 43; vertaling, 44, 45;

— van verba van *behooren* of *kunnen*, 46—48; — van verba van *wenschen*, 48; — in omschreven vorm, 49; Verschil met den Aoristus, 69, 70;

— in een Onware onderstelling, 241;

— in den apodosis van zulk een onderstelling, 241, 242; — met *ἄν* in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, die een Algemeene onderstelling in het verleden bevatten, 304; — in Indirecte rede voor een Indicativus Praesens, 334.

Indicativus:

In hoofdzinnen: — in Eenvoudig stellende zinnen, 159;

— in stellende zinnen met voorbehoud, 160, 161;

In ondergeschikte zinnen: — in Doelaanwijzende zinnen en zinnen ingeleid met doelaanwijzende partikels, 198, 199,

202, 206, 210, 220; — in Oorzakelijke zinnen, 222, 223; — in Gevolgaanduidende zinnen, 228, 229; — in Voorwaardelijke zinnen, 235, 241, 246—248, 251; — Toegevende zinnen, 274, 275 (α); — in Bepaalde Relatieve zinnen, 282, 283; — in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, 290, 297, 298, 302, — met *ἄν*, 304, — in Doelaanwijzende Relatieve zinnen, 306—308; — in Relatieve zinnen, ingeleid met *ὅτι*, enz., 315—318; — bij *καὶ ἐγένετο* als logisch Subject ontkenningen van den Indicatif, 445—454.

Indirecte rede, 320—351; Definitie, 320, 323; Verschillende wijzen van uitdrukking in het Grieksch, 325, 326; Klassiek gebruik, 327, 328, 333—335; Gebruik in het N. T., 329—336; Hollandsch en Grieksch gebruik vergeleken, 337—350; Half-indirecte rede, 344—347, 348, 349; Vertaling, 348; Infinitief in —, 378; Participium in —, 439; Voorwaardelijke zinnen in —, 248; Voorwaardelijke Relatieve zinnen in —, 294; Ontkenningen in —, 452.

Indirecte vragen, ingeleid met *εἰ*, enz., 326; — na *ἕχω*, enz., 332; — ingeleid met *δοῦς*, 335; — ingeleid met gewone Relativa, 336.

Infinitief: Geschiedenis van den —, 355; Indeeeling van

den —, 356; Ontkenningen van den — 459—463; — *zonder Lidwoord*: als Imperatief, 357; — van bedoeling, 358; — als praedicatieve bijvoegelijke bepaling, 359; — als adverbiale datief bepaling, 360; — van gevolg, 361—363; — bij Adjectiva en Adverbia, 366, 367; — bij Substantiva, 368, 369; — na *πρὶν* of *πρὶν ἤ*. 370; — absoluut gebruik, 371; — als Onderwerp, 351, 354, 372, 373, 378; — als Bijstelling, 374; — als Voorwerp, 375—379; 200, 205; — in Indirecte rede, 378; Beteekenis der *tijden* in Indirecte rede, 116, 118—120; — *met het Lidwoord*, Algemeen gebruik, 380; — als Onderwerp, 381; — als Voorwerp, 382; — als Bijstelling, 383; — met *τῷ* in Oorzakelijke beteekenis, 384; — van Bedoeling met *τοῦ*, 385; — van Gevolg met *τοῦ*, 386; — met *τοῦ* na Adjectiva, 387; — met *τοῦ* na Nomina, 388; — met *τοῦ* na verba, die den Genitief regeeren, 389—391; — met *τοῦ* als Onderwerp of Voorwerp, 391; — geregeerd door een Praepositie, 392; — met *διὰ*, 393; — met *εἰς τό*, 394—399; — met *πρός τό*, 399; — met *ἐν τῷ*, 400.

—, gebruik en beteekenis der *tijden* na Praeposities, 110—115. Ingressief gebruik van den Aoristus, *zie: Aoristus*.

Inscripties, *Hoofdstuk* IV, — en de litteraire *Kouή*; en locale nuanceeringen, 20; — van historische beteekenis, 21; — van sacralen aard belangrijk voor den exegeet, 21.

Intensief Perfectum, Indicativus, 89; Afhankelijke Wijzen, 108.

J.

Jaartallen *ante Christum* vóór een dwarsstreepje, bv.: 113 a. Chr. = 113/, *post Christum* na 't dwarsstreepje, b.v.: 113 p. Chr. = ./113. Eeuwen worden met Romeinsche cijfers op gelijke wijze aangegeven III/.: 3e eeuw a. Chr., zoo ook: ./III: 3e eeuw p. Chr., *zie: 13. 1.*

Jahwe, uitspraak, 17, 17. 2.

Joden, reeds in den Ptolemaeschen staat bevoorrecht; — tot in Boven-egypte aanwezig —, in 't bijzonder in de Fajjoem, 82 opm.

Jodengrieksch, 12.

K.

De *Kouή*, Geschiedenis van den term, 9; Theorieën omtrent 't ontstaan (Kretschmer, Deissmann), 9. 1; Attisch-Jonische handels- en haventaal, wereldtaal, 9; litteraire en niet-litteraire —, 9; Egyptisch, Grieksch en Kleinaziatisch

type, 20; gesemitizeerde Syrische —, 20.
Kopticismen, 13, 17, 28.

L.

Lidwoord bij 't Participium, 411, *zie: Stelling*.
Litteraire *Kouij*, *zie: Kouij*.
Litteratuur en het N. T., *Hoofdstuk V*, van belang voor de exegese, 22, 22. 1; van historisch belang, 23.
Loopende handeling.
Indicativus van —: Praesens 26, 27; Imperfectum, 37, 38; Futurum, 73, 74.
Afhankelijke Wijzen van —: Praesens, 102;
Participium van —: Praesens, 125—128; 131—134.

M.

Macedonisch, 10.
Moeten, Vragen van —, *zie: Vragen*.
Muzikale toon van 't accent, 8.

N.

Negaties, *zie: Ontkenningen*.
Nieuwgrieksch, 23, 30, 36, 58, 99, 163, 164, 174, 363, 380.
Nog-loopende handeling, 34.

O.

Object, *zie: Voorwerp*.
Om te, 214.
Ondergeschikte zinnen, 186, 187; *zie: Bijzinnen*.

Ondergeschiktheid, Grammaticale — vaak zeer los, 221—225, en *passim*.

Onderstelling, Algemeene en Bepaalde —, 232—234. Indee-ling, 234:

I. Bizondere onderstelling in 't heden of verleden, 235—241;

II. Onware onderstelling, 241—243;

III. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 243—249;

IV. Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 249;

V. Algemeene onderstelling in 't heden, 250—255;

VI. Algemeene onderstelling in 't verleden, 255;

— opgesloten in een relatieven zin, 237, 238;

— uitgedrukt met een Imperatief, 183, 184; — met een Participium, 412, 420.

Onderwerpszinnen, 187, 189, 206—209, 351—356;

Ontkenningen, 444—468, — bij de klassieken en in het N. T., 444;

— met den Indicatief, 445—454; — met den Subjunctief, 454;

— met den Optatief, 455, 456; — met den Imperatief, 457, 458;

— met den Infinitief, 459—463; — met 't Participium, 464;

Opeenvolgende en dubbele negaties, 465—468, 447; Samengestelde —, 444, 465, 468.

Oorzakelijke zinnen, ingeleid met *ου, διου, επει, επειδη, επει-*

- δίπλο, ἐφ' ᾧ, enz.*, 221—225; andere wijzen van uitdrukking, 226; ontkenningen, 453.
- Optativus, zeldzaam binnen het N. T., 175;
- in *hoofdzinnen*: van Wensch, 176—179; — Potentialis, 179, 180;
- in *Bijzinnen*: — in Voorwerpszinnen na verba van *aansporen*, 199; — in Voorwaardelijke zinnen, (Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst), in Indirecte rede, 248; — in Voorwaardelijke zinnen, (Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst), 249; — met *εἰ* bij 't gewenschte of verlangde, 266; ontkenningen, 455, 456.
- Oratio obliqua, *zie*: *Indirecte rede*.
- Omschreven vormen: — in het algemeen, 86, 415; — van den *Indicativus Praesens*, 36; — Imperfecti, 49; — Futuri, 83; — Perfecti, 92; — Plusquamperfecti, 97; — Futuri Perfecti, 100; — van den *Infinitivus* en *Imperativus Praesens*, 108; — van den *Subjunctivus* en *Imperativus Perfecti*, 109; — van het *Participium Futuri*, 155; — Perfecti, 157.
- Omstandigheden, *Participium* van bijkomstige —, 481, 125, 147.
- Overweging, *Futurum* van —, 82, *Subjunctivus* van —, 170 — in Relatieve zinnen, 808.

P.

- Papyri, ontdekking der —, 15; Inhoud der —, 15; Uitgaven van —, 16; Tijdschriften over —, 16; — uit één betrekkelijk klein district, 15, 1; Methode bij 't bezigen der —, 19; — en het N. T., 17; — en de text-critiek, 19; — en problemen van historische beteekenis, 18.
- Papyri *geciteerd*:
- A. I. 1. col V : 9. 10 17.
- A. II, 87 : 10 168.
- A. II, 153 : 7 168.
- B. P. I, 347² : 10 179.
- F., 18 : 5. 6. 78, 135.
- F., 20 : 4 85.
- F., 20 : 18 179.
- F., 21 : 15 147.
- F., 110 : 3. 5 135.
- F., 112 : 2 78.
- F., 113 : 10. 11 135.
- F., 114 : 3. 5 135.
- F., 114 : 16 85.
- F., 121 : 3. 4 135.
- F., 122 : 3. 4 135.
- F., 124 : 8 319.
- F., 135 : 5. 7 318.
- G. P. II, 14a : 21 78.
- G. P. II, 25 : 20 147.
- G. P. II, 26 : 19 147.
- G. P. II, 27 : 19 147.
- G. P. II, 30 : 23 147.
- G. P. II, 77 : 35 85.
- Leid. I, p. 53 17.
- Leid. II, 15 : 8 175.
- Lond. I, 23 : 7 17.
- O. I, 99 : 2. 3. 11 78.
- O. II, 121 : 3. 4 78.
- O. II, 122 : 3. 4 78.

O. II, 247 : 8. 11. 86	17.
O. II, 248 : 6. 8. 14	17.
O. II, 249 : 4. 12	17.
O. II, 249 : 9. 10	17.
O. II, 250 <i>verso</i>	17.
O. II, 257 : 8	17.
O. II, 258 : 4	17.
O. II, 260 : 2	17.
O. II, 265 : 2	17.
O. II, 294 : 18	78.
O. III, 472 : 4	85.
O. III, 472 : 19	85.
O. III, 488 : 41	179.
O. III, 527 : 1. 2	17.
O. III, 580 : 80	78.
Par., VI : 17	355.
Par., XXII : 14	355.
Par., LX : 6	17.
T., 16 : 14	17., 82.
T., 24 : 88	149.
T., 80 : 26	149.
T., 81 : 18	78.
T., 41 : 5	82.
T., 45 : 17	82.
T., 46 : 5	17.
T., 46 : 15	82.
T., 47 : 1. 10	17.
T., 49 : 8. 6	17.
T., 50 : 8	17.
T., 51 : 4	17.
T., 52 : 4	17.
T., 53 : 1. 17	17.
T., 56 : 9. 11	78.
T., 61. a : 22	149.
T., 61. b : 870	149.
T., 64. a : 85	149.
T., 64. b : 11	149.
T., 72 : 252	149.
T., 72 : 870	149.
T., 287. VI : 42	149.
Wessely. <i>Zauberpap.</i> L : 17 .	175.

Participium; *Karakter* van het —, 121, 124, 151, 158, 402; Geslacht, Getal en Naamval van het —, 122; Verval van het —, 8, 158.

Tijden van het —, 121—162; Algemeen gebruik, 121; Naderere bespreking, *zie*: Praesens, Aoristus, Futurum, Perfectum. *Indeeling*, 408: Adjectivische, Adverbiale, Substantivische Participia:

Adjectivische Participia. Definitie, 404; Beperkend *Attributief* —, 406; — met verzwegen Subject, 407, 417; — met het Lidwoord na een Nomen zonder Lidwoord, 408; — in 't neutrum als een abstract Substantief, 409; Uitbreidend *Attributief* —, 410; — met bijkomstige gedachte van *oorzaak, bedoeling, enz.*, 412; *Attributieve* stelling van het Participium, 411;

Praedicatief —, 413; — bij omschreven werkwoordsvormen, 36, 49, 83, 92, 97, 108, 415; — nader besproken, 416, 417;

Praedicatieve stelling v. h. Participium, 414, *zie*: *Stelling*.

Adverbiale Participia. Definitie, 418; — van Tijd, 419; — van Voorwaarde, 420; Toegevende —, 421, 422; — van Oorzaak, 423, 424; — van Bedoeling, 425; — van Middel, 426; — van Wijze, 427, 428, 429; — voor den Hebreeuwschen Infinitivus absolutus, 430; — van Bijkomstige Om-

- standigheden, 481; — van meerdere betrekkingen tegelijk, 482; — in Genitivo absoluto, 483; — steeds in Praedicatieve stelling, 484.
- Substantivische Participia*, Definitie, 485; — als Onderwerp, 486, 488; — als Voorwerp, 487, 489; — in Indirecte rede, 489; — als Genitiefbepaling, 440; — steeds in Praedicatieve stelling, 441; — te onderscheiden van Adjectivische Participia, die Substantivisch zijn gebruikt, 442, 407.
- Ontkenningen bij het Participium, 464.
- Perfectum: Indeeeling, Attisch en Postklassiek —, 66, 86—90; Praesentisch —, 25 opm., 87, 107; Verleden —, 88, 107; Postklassiek —, 25 opm., 90, 107;
- Indicativus*:
 Praesentisch —, 25 opm., 87; Verleden —, 88, Intensief —, 89; Postklassiek —, 25 opm., 90; Anticipierend —, 59, 91; Omschreven —, 92; — in Indirecte rede, 98, 64, 85, 43; Onderscheid met den Aoristus, 66—70.
- Afhankelijke Wijzen*: Praesentisch en Verleden —, 107; Intensief —, 108; Omschreven —, 109; Infinitief van het — na Voorzetsels, 110, 118, 114; Infinitief in Indirecte rede, 116, 118; Optativus afwezig, 117; Participium, alleen praesentisch 156; Omschreven vorm, 157; — voor een Plusquamperfectum, 158.
- Periphrastische vormen, *zie*: *Omschreven vormen*.
- Persoonlijke taal, 5.
- Plusquamperfectum, Indeeeling: Attisch, 94; Postklassiek, 66; Praesentisch —, 95; Verleden —, 96; Omschreven —, 97; Onderscheid met den Historischen Aoristus, 98, 53, 54, 55, 95; — in Indirecte rede, 384.
- Potentialis, Optativus —, be tekenis, 179, 180; Ontkenningen bij den —, 455.
- Praedicatief Participium, 414 —417, *zie*: *Participium*.
- Praedicatieve Stelling, *zie*: *Stelling*.
- Praedictief Futurum, 71, *zie*: *Futurum*.
- Praeposities met den Infinitief, 392—401, *zie*: *Infinitief*.
- Praesens:
Indicativus, Karakter, 27; — van poging, 28; — van loopende handeling, 26; Gnomisch —, 29; Aoristisch —, 30; Historisch —, 31, 35; — pro Futuro, 32; — pro Perfecto, 33; — van nog-loopende handeling, 34; — in Indirecte rede, 35; Omschreven —, 36. — in zuiver *Finale* zinnen, 198; — in *Voorwaardelijke* zinnen, (Bepaalde onderstelling in het heden), 235; — in de toekomst, 247; — (Algemeene onderstelling in het heden), 251; — in *Toevallende*

zinnen, 274; — in *Voorwaardelijke Relatieve* zinnen, (Bepaalde onderstelling in het heden), 290; — (— in de toekomst), 298; — (Algemeene onderstelling in het heden), 802; — na *εως*, met betrekking op de toekomst, 815;

Afhankelijke Wijzen, 102; Omgeschreven vorm, 108; *Infinitivus* na Voorzetsels, 110, 112—115; *Optativus* en *Infinitief* in Indirecte rede, 116—118.

Participium van gelijktijdige handeling, 125; — van samenvallende, 126; — van identieke handeling, 127—129; Adjectivisch —, 131, 130; Imperfectisch —, 131; Conatief —, 132; — pro Futuro, 133; — van nog-loopende handeling, 134.

Prohitief gebruik, — van den Subjunctivus, 165, 167, 169, van den Imperativus Praesens, 166, 168.

Propaedeuse van den exegeet moet den gang der *Kovij* van 't heden af in hoofdtrekken omvatten, 23.

Protasis (*zie Apodosis, Hoofdzin*) Definitie, 281; Vorm en beteekenis der — in een Eenvoudige bijzondere onderstelling in 't heden of verleden, I, 235—241; — in een Onware onderstelling, II, 241—243; — in een Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, III, 243—249; — in een Onwaarschijnlijke onderstelling

in de toekomst, IV, 249; in een Algemeene onderstelling in het heden, V, 250—255; in een Algemeene onderstelling in het verleden, VI, 255; — verbonden met een hoofdzin van afwijkend type, 256—260; twee protases op één hoofdzin, 258; Beknopte hoofdzin, 259; Verzwegen hoofdzin, 260; Verzwegen protasis, 261; — als eedsformule, 262; — met verzwegen werkwoord, 263; — met ingesloten verzwegen hoofdzin, 266; — na uitdrukkingen van *bevreemding* gelijk aan een zin met *εν*; toegevoende —, 268; Beknopte —, uitgedrukt met een Participium, 420, 421.

R.

Relatieve zinnen, Karakter: 278—280, Bepaalde, 278, en Onbepaalde (Voorwaardelijke) Relatieve zinnen, 279; Beperkende en Uitbreidende —, 284; Indeeling, 280;

Bepaalde Relatieve zinnen, ingeleid met pronomina relativa en adverbia, 281; Gebruik van Wijzen en tijden in —, 282; — van oorzakelijk, gevolgaanduidend of toegevend karakter, 283; —, beperkend of uitbreidend, 284; — voorwaardelijk in vorm, 305.

Voorwaardelijke Relatieve zinnen; Definitie, 278, 279, 285; — bevatten een *bijzondere* of een *algemeene* onderstelling, 286, 287, 288; Indeeling, 284, 289: I. *Bijzondere* onderstelling in 't heden of verleden, 290; II.* *Onware* onderstelling, 291; III. *Waarschijnlijke* onderstelling in de toekomst, 298—300; IV.* *Onwaarschijnlijke* onderstelling in de toekomst, 300; V. *Algemeene* onderstelling in het heden, 301—304; VI. *Algemeene* onderstelling in het verleden, 304.

— in vorm alleen, maar in gedachte bepaald, 305;

Doelaaanwijzende Relatieve zinnen, 306—310. *Eigenlijke* —, 306; *Epexegetische* —, 307—310;

Relatieve zinnen met *totdat*, *terwijl* of *voordat*, 310—320. — ingeleid met *ἕως* en betrekking hebbende op de toekomst, 311—312; — op wat in 't verleden een toekomstige mogelijkheid was, 313; — op een verleden feit, 315; — op een gelijktijdig gebeuren, 316; — ingeleid met *ἕως οὗ* of *ἕως οὗτου*, 317; — ingeleid met *ἄχρι*, *ἄχρι οὗ*, *ἄχρι ἧς ἡμέρας*, *μέχρι*, *μέχρις οὗ*, 318; — ingeleid met *πρὶν*, 319. **Ontkenningen in Relatieve zinnen**, 448, 449, 453.

Relativum als inleiding op een Indirecte vraag, 386.

S.

Semitismen, Hebraëismen, Aramaëismen, Tale Kanaäns, 17, 82 opm. en *passim*, — betrekkelijk zeldzaam, 18.

Stammen, Werkwoords —, hypothesen, niet thuis hoorend in 't exegetisch apparaat, 2, 2. 1; *zie: Eigenlijke beteekenissen*, en *Wortels*.

Stelling, Atributieve stelling van het Participium, 411, **Praedicatieve stelling** 414, *zie: Participium*.

Stellende zinnen, — zonder voorbehoud, 159; — met voorbehoud, 160 *sq.*; *negatieve* —, 174; — gewoonlijk *direct geciteerd*, 331.

Subjunctivus, zich uitbreidend ten koste van het Futurum, 174. 2.;

— in *hoofdzinnen: Aansporende* — (met *ἄφες* of *δεῦρο*), 162, 163; *Prohibitieve* —, 165, 167, 169; — van overweging, 170, 173; — in *negatieve stellende zinnen*, 174;

— in *ondergeschikte zinnen:*

— in *zuiver Doelaaanwijzende zinnen*, 197;

— in *Voorwerpszinnen na verba van aansporen, ens.*, 199;

— na *θέλω*, 201; — na verba van *beoogen, ens.*, 202—204;

— ingeleid met *ἵνα*, 164, 206—210; — in *Epexegetische zinnen met ἵνα*, 210—213; —

in *Gevolgaanduidende bijzinnen met ἵνα*, 213—215; — in

Voorwerpszinnen na verba van *oreezen*, 217, 218; — na *éav* in Voorwaardelijke zinnen, Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 248; — na *ei* in Voorwaardelijke zinnen, Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 245; — met *ei*, betrekking hebbende op 't gewenschte of verlangde, 266; — in Indirecte rede overgaande in Optatief, 248; — na *éav* in Voorwaardelijke zinnen, (Algemeene onderstelling in het heden), 250; — in Toegevende zinnen, betrekking hebbende op de toekomst, 275 (*b*); — in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, (Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst), met *áv* of *éav*, 292—294; — zonder *áv*, 296; — aangehouden in Indirecte rede, 294; — in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, (Algemeene onderstelling in het heden), met *áv*, 301; — in Epexegetische Relatieve zinnen, 307, 308; — na *έως* (*áv*), 311—314; — na *έως* *οὐ* of *έως* *δου*, 317; — na *ἀχρι*, *ἀχρι* *οὐ*, *ἀχρι* *ἤς* *ἡμέρας*, *μέχρι*, *μέχρις* *οὐ*, 318; — na *πρίν*, 319.

Ontkenningen bij den Subjunctivus, 454.

T.

Taal, abstractie en werkelijke kern, 3—7.

Tale Kanaäns, Hebraëismen en Aramaëismen, Semitismen, 82 opm.

Taalgevoel, 8.

Terwijl, 316.

Toegevende zinnen, 268—278; *zie*: *Bijzinnen*; Definitie, 268; — ingeleid met, *ei*, *éav* *καί*, *etc.*, 261—273; Wijzen en Tijden in —, 278; — parallel aan klasse I der Voorwaardelijke zinnen (Eenvoudige bijzondere onderstelling in het heden of verleden, 285), 274; — parallel aan klasse IV der Voorwaardelijke zinnen (Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 249), 276; — parallel aan klasse V der Voorwaardelijke zinnen (Algemeene onderstelling in het heden, 250), 277; — betrekking hebbende op de toekomst, vertoonen tweeërlei type, 275; — beknopt uitgedrukt met behulp van een Participium, 421.

Totdat, 315.

Tragische Aoristus, 60, *zie*: *Aoristus*.

Tijden, Definitie, functie der —, 24, 25; — niet verwisselbaar, 32, 33;

— in den *Indicativus*: Algemeen gebruik, 25; tweeërlei functie, 24; Gebruik van iederen tijd afzonderlijk, 26—101; *zie*: Praesens, Imperfectum, enz.

— in de *Afhankelijke Wijzen*: Algemeen gebruik, 101; Gebruik van iederen tijd afzon-

- derlijk, 102—121; tijden van den Infinitief na Voorzetsels, 110—115; — in Indirecte rede, 116—121.
- in het *Participium*: Algemeen gebruik, 121; Gebruik van iederen tijd afzonderlijk, *zie*: Praesens, Aoristus, enz.
- Tijdloosheid van het *Participium*, 124, *zie*: *Participium Aoristi*, enz.: — uitzondering: 't *Participium Futuri*, 158.

V.

- Verbastering en Taalgevoel, 8.
- Verbod, *zie*: *Bevel*; ontkend bevel met *μή* (*οὐκ*) 457, 458; — met *οὐ μή*, 467;
- in Indirecte rede, 201.
- uitgedrukt met den Subjunctivus Aoristi of Imperativus Praesens (zelden Aoristi), 166; — met den Subjunctivus Aoristi, 165—169; — met den Imperativus Praesens, 168, 185; — met den Indicativus Futuri, 79.
- Verplichting in het heden of verleden, 47.
- Vertaling, Propaedeuse voor —, 1—24;
- van den *Indicativus Praesens*, 27, 33, 35; *Imperfecti*, 33, 44, 45, 48; *Aoristi*, 52, 59, 61, 63, 66, 67, 68; *Futuri*, 74, 75; — *Perfecti*, 25 opm., 98; — *Plusquamperfecti*, 98;
- van de *Afhankelijke Wijzen*: *Subjunctivus Aoristi*, 104;

Infinitivus na *περὶ*, 118; Infinitivus, voorafgegaan door *ἐν*, 115; *Participium Aoristi* van voorafgaande handeling, 141; — bij *εὐρίσκω* = *τυγχάνω*, 149; — bij identieke handeling, 152; *Participium Futuri*, 155; *Participium Perfecti*, 156.

Voordat, 319.

Voorwaardelijke zinnen, 231—267; *zie*: *Byzinnen*; Definitie, 231; — bevatten een Algemeene of een Bizondere onderstelling, 232, 233; Indeeling, 234, 239;

- I. Bizondere onderstelling in het heden of verleden, 235—241; II. Onware onderstelling, 241—243; III. Waarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 243—249; IV. Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst, 249; V. Algemeene onderstelling in het heden, 250—255; VI.* Algemeene onderstelling in 't verleden, 255; Bizonderheden van —, 256—263;
- (a) protasis en hoofdzin van verschillende klassen, 257;
- (b) meerdere protases bij één hoofdzin, 258; (c) beknopte protasis, 259; (d) hoofdzin verzwegen, 260; (e) verzwegen protasis, 261; (f) verzwegen verbum, 263; (g) *εἰ μή*, *behalve*, 264; (h) *εἰ δὲ μή*, *εἰ δὲ μήτε*, *anders, zoo niet*, 265; (i) verzwegen hoofdzin, af te leiden uit de protasis, 266; (j) na

uitdrukkingen van *beveemding*, *ei* = *δύ*, 287.

Ontkenningen in —, 448, 454; — Relatieve zinnen, *zie: Relatieve zinnen*.

Voorwerpszinnen, *Indeeling*, 187; — na verba van *aansporen*, *ens.*, 199—202; — na verba van *beoogen*, *ens.*, 202—206; — na verba van *vreezen*, *ens.*, 217—221; — in Indirecte rede, 320, 325—337.

Voorzetsels met den Infinitief, *zie: Infinitivus*, en *Praeposities*.

Voorzin, *zie: Protasis*.

Vragen, *Indeeling*, 171; (a) Werkelijke vragen van *zijn*, 171; (b) Werkelijke vragen van *moeten*, 171—174; (c) Rhetorische vragen van *zijn*, 171; (d) Rhetorische vragen van *moeten*, 171; Indirecte vragen, ingeleid met *ei*, *enz.*, (. . of . .) in het Hollandsch, 326; — na *ἔγω*, *enz.*, 332; — ingeleid met *δύς*, 335; — met gewone relativa, 336; ontkenningen bij vragen, 446, 447.

Vreezen, verba van —, *enz.*, 217—220.

W.

Wendingen, Participiale — in het latere Grieksch kunstmatig, 153 opm.

Wensch, vervulbare en onvervulbare —, 43. 3; — uitgedrukt met den Optativus, 176—179; — met den Indicativus Futuri, 43. 2.

Werkwoord, handeling van het —: A, *afgeloopen*, *lopende*, *oogenblikkelijk*, B, *verleden*, *tegenwoordig*, *toekomend*, 24; — Stammen, ontstaan, „vaste beteekenis” onbelangrijk voor den exegeet, 2, 2. 1.

Wortels, hypothesen niet thuis hoorend in 't exegetisch apparaat, *zie: Eigenlijke beteekenissen*, 2. 2.

Wijzen, Definitie, 24, 25, 101, 101 opm.; — in hoofdzinnen, 159—186; — in ondergeschikte zinnen, 186—356, *zie: Inhoud, Register I en III*, sub: *Indicativus, Subjunctivus, Optativus, ens.*

Afhankelijke Wijzen, Definitie, 101, 101 opm. — in 't Praesens, 102, 103; — in den Aoristus, 104; — in het Futurum, 105; — in het Perfectum, 107—110; — in Indirecte rede, 116.

IV.

GRIEKSCH REGISTER.

(De cijfers verwijzen naar de paragrafen.)

A.

Ἄγς, 168.

Ἄδελφός, 17.

Ἄνοῦω, *schijnbaar Praesens pro Perfecto*, 33.

Ἄν, *verwisseld met ἐάν*, 42, 293.

Met den Indicativus: — Imperfecti en Aoristi ter aanduiding van iets wat in 't verleden gewoonlijk geschiedde, 42; — *in Algemeene onderstellingen in het verleden*, 304; — *in den Hoofdzin bij een Onware onderstelling*, 241; — *weggelaten in den Hoofdzin bij een Onware onderstelling*, 242; — *gevallen, waarin men geen verzwegen āν mag onderstellen*, 46—49; — *Futuri in Onderstellingen in de Toekomst*, 297; — *Praesentis in Onderstellingen in de Toekomst*, 298.

Met den Subjunctivus: — in Voorwaardelijke Relatieve zinnen, die een Onderstelling in de Toekomst bevatten, 292; —

die een Algemeene onderstelling in het heden bevatten, 301; — *in Relatieve zinnen, ingeleid met ἕως*, 311; — *na ἄχρι*, 318; *na ὅπως in Doelaaanwijzende zinnen*, 196; — *in plaats van ἐάν in Voorwaardelijke zinnen*, 243.

Met den Optativus Potentialis, 179, 180.

Met den Infinitivus, 363.

In Eigenlijke doelaanwijzend relatieve zinnen, 305; *In Indirecte rede aangehouden zonder omzetting van den Subjunctivus*, 294; — *weggelaten, waar de Subjunctivus wordt omgezet in Optativus*, 330 opm.

Ἄντι *met τοῦ en den Infinitivus*, 392.

Ἀπέθανον *en τέθηκα*, 61, 62.

Ἀπεκρίνατο *λέγων*, 128.

Ἀπεκρίθη *λέγων*, 128, 152.

Ἀπό, *of ἀπό*, 18.

Ἀπολύων, 130.

Ἄς, 163, 164.

Ἀσθενήσας, 147.

- Ἀσπασόμενοι, 147, 152.
 Ἀυτό, τὸ αὐτὸ φρονεῖν, 21.
 Ἀφιέναι bij *Mattheus*, 163.
 Ἀφιήμι . . . ἔνα, 205.
 Ἄφες en ἄφετε, voor den *Aansprekenden Subjunctious*, 162, 168.
 Ἀφωμαι, 331.
 Ἄχρη, ἄχρησ οὐ, ἄχρησ ἄν, etc., 318.
 Ἄχρησ ἄν met den *Subjunctious*, 17, 318.

B.

Βούλεσθε met den *Subjunctious* van *Overweging*, 170.

Γ.

- Γέγραπται, καθὼς γέγραπται, 21.
 Γένοιτο, μὴ γένοιτο, 178.
 Γενόμενος, 147.
 Γινώσκω en ἐπιγινώσκω, 60.
 Γινῶ en γινῶ, 175 opm.

Δ.

- Δείξει, 2. 1.
 Δεῦρο of δεῦτε, bij den *Aansprekenden Subjunctious*, 162, 163.
 Διά met τό en den *Infinitious*, 114, 226, 393.
 Δίκαιος, 253, opm.
 Δίπτι, 221.
 Δοκίη met den *Infinitious* als *onderwerp*, 378.
 Δούς, 147.
 Δόχη, 176.

E.

- Ἐ —, als *augment*, oorspronkelijke beteekenis voor den *exegetisch* waardeloos, 104.
 Ἐάν en ἄν verwisseld, 42, 293.
 Ἐάν, — Voorwaardelijk gebruikt: — met den *Indicatives Praesens* in een *Bijzondere onderstelling* in het heden, 240; — met den *Indicatives Futuri* in een *Onderstelling* in de toekomst, 246; — met den *Subjunctious* in een *Onderstelling* in de toekomst, 243; — in een *Algemeene onderstelling* in het heden, 250; — in *Voorwaardelijke Relatieve zinnen* in plaats van ἄν, 293.
 Toegevend gebruikt: 269—272; 275 (b).
 Ἐάν καί, in *toegevenden zin*: 269, 270, 275 (b), 277; in *voorwaardelijken zin*: 272.
 Ἐβαλον, zoowel *ingressief* als *effectief*, 51 opm.
 Ἐβουλόμην zonder ἄν, 48.
 Ἐγένετο δέ, *constructie* bij ἐγένετο, 352—354.
 Ἐγγων als *Attisch Perfectum*, 62.
 Ἐγραφα en ἔγραφα, *verschil* tusschen *duratieve* en *aoristief-perfectische* opvatting in de *hedendaagsche Koiné*, 30.
 Ἐδάκρυσα, 56.
 Ἐδει met den *Infinitious* ter *aanduiding* van *verplichting* in het heden, 47.
 Ἐθαπᾶν τον, *Gnomische Aoristus* in de *hedendaagsche koiné*, 58.
 Ἐί, *Voorwaardelijk gebruikt*: —

met het Praesens of een Verleden tijd van den Indicativus, in *Bizondere onderstellingen in het heden of verleden*, 235, 236; — met den Indicativus Praesens in een *Onderstelling in de toekomst*, 247; — met den Indicativus Praesens in een *Algemeene onderstelling in het heden*, 251; — met een *Verleden Tijd van den Indicativus in een Onware onderstelling*, 241; — met den Indicativus Futuri in een *aanduiding van iets wenschelijks of noodzakelijks, enz.*, 239; — met den Indicativus Futuri in een *Onderstelling in de toekomst*, 246; — met den Indicativus Futuri als *eedsformule*, 'im met het *Imperfectum in het Hebreewoesh*, 262; — met den Subjunctivus in een *Onderstelling in de toekomst*, 245; — met den Optativus in *Indirecte rede voor εἰν met den Subjunctivus of εἰ met den Indicativus in Directe rede*, 248; — met den Optativus in een *Onwaarschijnlijke onderstelling in de toekomst*, 249; — met Subjunctivus, Optativus of Indicativus Futuri *ter aanduiding van het gewenschte*, 266; — na *uitdrukkingen van verwondering in de beteekenis van οἷ*, 267.

Toegevend gebruikt: 269—272; — met het Praesens of een Verleden Tijd van den Indicativus, 274; — met den Indicativus Futuri, 275.

Vragend gebruikt: in Indirecte vragen, 326.

Ei γάρ, εἰ γάρ ὄφελον, 43, 177.

Ei δέ, εἰ δέ μήγε, *elliptisch gebruikt*, 265.

Ei καί, toegevend gebruikt, 269, 270, 271 opm.; *voorwaardelijk gebruikt*, 272, 276.

Ei μή, zonder verbum, in de beteekenis: behalve, zoo niet, 264, 450.

Εἶδον, 51.

Εἶθε, εἰθ' ὄφελον, 43, 1, 161, 177.

Εἰμί als Hulpuerkwoord in omschreven vormen, 36, 49, 83, 92, 97, 108, 109, 157, 415.

Εἶτα en ἔλεγον, 70.

Εἰς τό met den Infinitivus, 113, 392, 395—414.

Ἐκραζα, 99.

Ἐλεγον en εἶτα, 70.

Ἐλήλυθα, 33.

Ἐλιπον, 2, 1.

Ἐλπίσω, beteekenis van —, 75.

Ἐλυσα, 2, 1.

Ἐμελλον met den Infinitivus, 85.

Ἐν bij Paulus, 17, 82; *ἐν als* ∞ *instrumentale*, 14, 17, 82; *ἐν* ∞ *μαχαίρῃ*, 82; *ἐν ῥάβδῳ*, 17; *ἐν met τῷ en den Infinitivus*, 115, 393, 400.

Ἐνεκεν met τοῦ en den Infinitivus, 393.

Ἐξ, οἱ ἐξ, 18.

Ἐξέστην, 62.

Ἐξήγαγεν, 51.

Ἐπεμψα, 51.

Ἐπεχείρησα, 23.

Ἐπεὶ, επειδή, επειδήπερ, 221.

Ἐπιγινώσκω, 60.

Ἐπος εἰπεῖν, ὡς —, 371.

- Ἐπιώχουσα, 56.
 Ἐραυνᾶν, ἰραυνᾶν, 19.
 Ἐρχομαι, 32.
 Ἐσθήσα, 56.
 Ἐυκτική, 75.
 Ἐυξαίμην ἄν, 48.
 Ἐυράμενος, 147.
 Ἐυρίσκω en τυγχάνω, 149.
 Ἐφ' φ, 221.
 Ἐχω met een Indirecte vraag van moeten, 382; — met een dergelijke Relatieven zin, 307.
 Ἐως, beteekenis van —, 310; — als inleiding op een sinsdeel, dat op de toekomst betrekking heeft, 311, 312, 315; — als inleiding op 't geen in het verleden een toekomstige mogelijkheid was, 313, 315; — met den Subjunctivus, 314; — als inleiding op een verleden feit, 311; — ἕως οὗ of ἕως ὅτου, 317; — met τοῦ en den Infinitivus, 393.

Z.

- Ζητῶ ἵνα, 205.
 Ζωοποιηθεῖς, 147.

H.

- Ἡ, Infinitivus na ἦ, 365; na πρὶν, 319. 2.
 Ἡθέλον, zonder ἄν, 48.
 Ἡκω, praesentische beteekenis van ἦκω, 33.
 Ἡν πως, 196.
 Ἡυλόμην, zonder ἄν, 48.

Θ.

- Θά, praefix van het Futurum in de hedendaagsche Κοινή, 174.
 Θά γράφω, θά γράφω, onderscheid van het duratief en aoristief-perfectief karakter van het verbum in de hedendaagsche Κοινή, 30.
 Θέλετε, βούλεσθε, als inleiding op een Subjunctivus van overweging, 21, 178.
 Θέλω met ἵνα, 201; -- met den Accusativus cum Infinitivo, 355.

I.

- Ἰαβέ, ἰαονέ, 17.
 Ἰέναι, 2.
 Ἰνα, Gebruik van ἵνα in het N. T., 192, 213—215; — in zuiver Doelaanwijzende zinnen, 197—198; — in Voorwerpszinnen na verba van aansporen, enz., 199—201; — in Onderwerpen en Gezegdezinnen, 206—209; — in Exegetische zinnen, 210—212; — in zinnen van Ondersteld gevolg, 214—216; — zelden in zinnen van Werkelijk gevolg, 216; — in de hedendaagsche κοινή, 164.

K.

- Καθήκην, 47.
 Καθίσταται, 180.
 Καθώς, 19; καθὼς γέγραπται, 21.
 Καί, geen Sentisisme, 12.

Kal ye met een Participium in Toegevenden zin gebezigd, 421.

Kai éán, in toegeevenden zin, 269, 271, 275 (b); *in voorwaardelijken zin*, 272.

Kai éyénto, constructie na —, 351—354.

Kal ei, in toegeevenden zin, 269, 271, *in voorwaardelijken zin*, 272.

Kalíteρ met een Participium, in toegeevenden zin gebezigd, 421.

Kalῶs ποιήσεις, 78.

Kaleúō, 200.

Kekράζομαι, 99.

Koinḗ, 8, 9, 11, 14, 20, 23 *en passim*.

Kράζω, 99.

Kωμογραμματεῖον, 15.

A.

Λαβών, 151.

Λαμβανόμενος, 130.

Λανθάνω, 135, 149.

Λέγω, 30.

Λέγων, ἀπεκρίνατο, ἀπεκρίθη λέγων, 128, 152.

Λιβερτίνων, 23.

M.

Μαγδάλ, 12.

Μάχαιρα, ἐν μαχαίρῃ, 22, 82.

Μεθερμηνεύομενον, 36.

Μέλλω, μέλλειν, enz., in de Papyri, 84, — *met den Infinitief*, 84, 85, 106, 155.

Μεμνήσομαι, 355.

Μετά, met τό en den Infinitief, 111.

Μέχρι, μέχρις οὗ, enz., 318.

Μή, als een ontkennend partikel, op zich zelf en in samenstellingen, algemeen gebruik, 443; *μή met den Indicativus: — in vragen, waarop een ontkennend antwoord verwacht wordt*, 446, 447; — *in Voorwaardelijke en Voorwaardelijke Relatieve zinnen*, 448; — *in Oorzakelijke en in Bepaalde Relatieve zinnen*, 453;

μή met den Subjunctivus: 454, 165, 166;

μή met den Optativus: 455, 456;

μή met den Imperativus: 457, 166;

μή met den Infinitivus: 459; — *overloedig na verba van hinderen, ontkennen, enz.*, 390, 462, 463;

μή met het Participium, 464.

Μή als een doelaanwijzend partikel (als Voegwoord): Gebruik binnen het N. T., 194; *μή in zuiver Doelaanwijzende zinnen*, 198; *μή in Voorwerpszinnen na verba van beoogen, enz.*, 203, 204; *μή in Voorwerpszinnen na verba van vreezen, enz.*, 217—220.

Μή γένοιτο, 178.

Μή μόνον met den Infinitivus, 460.

Μή οὐ, in vragen, met den Indicativus, 488; — *na verba van hinder, enz.*, 463.

Μή ὄφελον, 43.

N.

Ná, veelvuldig gebruik der *vá* (= *iva*) constructie in de heden-daagsche *Kowí*, 164.
Noúloaríes, 51.

O.

Oíxonóméñh, 9.

**Oíwos*, gebruik binnen het N. T., 198, 196; — in zuiver Doel-aanwijzende zinnen, 197, 198; — in Voorwerpszinnen na verba van aansporen, enz., 199–201; — in Voorwerpszinnen na verba van beoogen, enz., 202, 203.

**Ora mh*, 203, 204.

**Oous*, als inleiding van een Indirecte vraag, 335.

**Oíav* met den Subjunctivus Aoristi, 104.

**Ou* van Oorzaak, 221.

**Ou* als inleiding van een indirect citaat 325 (a), overvloedig bij directe citeering, 331.

Où en samenstellingen, gebruik van —, 443;

— met den Indicativus: — in zelfstandige stellende zinnen, 444; — met het Futurum van gebod, 79, 445; — in vragen, waarop bevestigend antwoord verwacht wordt, 446; — in Voorwaardelijke, Voorwaardelijke Relatieve en in Toegeevende zinnen, 448, 449; — na *mh* als Voegwoord, 452; — in Indirecte rede, 453; — in Oorzake-

lijke en in Bepaalde Relatieve zinnen, 454.

— met den Subjunctivus, na *mh* als Voegwoord, 455.

— bij nadere bepalingen van een Imperativus, 458.

— bij nadere bepalingen van een Infinitivus, 460; — bij een Infinitivus, afhangende van een verbum, reeds met *ou* ontkend, 461.

— bij Participia, 464.

Où mh, als nadrukkelijke ontkenning:

— bij het Praedictieve Futurum, 77, 466; — bij het Imperativisch Futurum, 79, 467; — bij den Prohibitieven Subjunctivus, 169, 467; — bij den Subjunctivus in Negatieve stellende zinnen, 174, 466, — na een andere negatie, 468.

Où mónon met den Infinitivus, 460.

Oùv, in het Johannes-Evangelie, 63 opm.

**Oíelov* bij wenschen, 43. 1, 177.

II.

Paradoi, 175.

Páreimi, 33.

Páscá, ποιῶν τὸ —, 32 opm.

Patroparádotos, 21.

Pépoíhka, 67.

Pépoída, πείθω, 89.

Pélistevka, πιστεύω, 89.

Péritevmónemvos, 130. 1.

Pístevó, 2. 2.

Pístis, 14.

Píhroforoñthéis, 147.

Ποιῖν, — τὸ πάσχα, 32 opm.;
καλῶς ποιήσεις, 78.
Πράξετε, ἐν πράξετε, 152.
Πρὶν met een tempus finitum, 319;
— met den Infinitivus, 370.
Πρὶν ἢ, voor dat, 17, 319.
Πρό met τοῦ en den Infinitivus,
112, 392.
Πρός met τό en den Infinitivus,
118, 392, 399.
Προστίθεσθαι met den Infinitivus
een Hebraeïsme, 13.
Πυργομαθῶλ, πύργος, Septuaginta
en de Papyri, 12.

Σ.

Σάν, in de hedendaagsche Kouή,
363.
Στοιχεῖν, 351.
Συναγωγών, 22.
Συναγωγή, 156.

T.

Τάσσω, samenstellingen met —
τάσσω, 200.
Τέθνηκε en ἀπέθανε, 61, 62.
Τό, met den Infinitivus, 383, 383,
met een Participium, 409.
Τόπος, 21.
Τοῦ met den Infinitivus, 384—
386, 388—391.
Τυγχάνω, 135, 149.
Τῶ met den Infinitivus, 384.

Υ.

Υἱὸς θεοῦ, 19.
*Υπάγω, 32.
*Υπάγω, als hulpswerkwoord in
omschreven vormen, 36.

Φ.

Φαγί, τὸ φαγί, een reste van den
Infinitivus in de hedendaagsche
Kouή, 380.
Φέρε, 163.
Φιλί, τὸ φιλί, zie: φαγί.
Φθάνω, 135, 149.
Φοβούμενος τὸν θεόν, 29.
Φρονεῖν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν, 21.

Ω.

Ἔων, 157.
Ὡς, Gebruik als Doelaanwijzend
partikel, 195; — met den Inf-
nitivus van bedoeling, 363; —
met een Participium van Oorzaak,
424; — met een Participium
van Wijze, 428; — bezwijkende
voor ἵνα 164.
Ὡστε, gevolgaanduidend met den
Indicativus of Infinitivus, 227,
228; — met den Indicativus,
229, 363 (a); — als inleiding
van het hoofdwerkwoord gevolgd
door elke Wjs, 230; — met
den Infinitivus van Gevolg, 362
—365; — met den Infinitivus
van Bedoeling, 358.
— bezwijkend voor ἵνα, 164.
Ἔωφελον, 43.

And L^o + t

1 2 3 4 5 6 7 8 9

BURTON, Ernest DeWitt

AUTHOR

Syntaxis der wijzen

TITLE en tijden in het

Call Number

508.5

B974sd

1906

1 2 3 4 5 6 7 8 9

BURTON, Ernest DeWitt

AUTHOR

Syntaxis der wijzen

TITLE en tijden in het

Call Number

508.5

B974sd

1906

